

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
YEREL YÖNETİMLER, KENT VE ÇEVRE ÇALIŞMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYE'DE KENTLEŞMEYE BAĞLI
YAŞANILAN KENTLİLEŞME SORUNLARI VE
ÇÖZÜM ÖNERİLERİ**

Uğur Can KENAR

2501181520

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Azim ÖZTÜRK

İSTANBUL – 2020

ÖZ

TÜRKİYE’DE KENTLEŞMEYE BAĞLI YAŞANILAN KENTLİLEŞME SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ UĞUR CAN KENAR

Ülkemizde 1950 yılından sonra meydana gelen gelişmeler doğrultusunda, kırdan kentlere yoğun göçlerin gerçekleşmesi sonucu, hızlı bir kentleşme süreci yaşanmıştır. TÜİK verilerine göre, 2018 yılı itibariyle Türkiye’nin kentsel nüfus oranı %92,3’e ulaşmış olup, ülkemiz büyük ölçüde kentleşme sürecini tamamlamıştır. Ancak kısa zamanda yüksek oranlı gerçekleşen hızlı kentleşme süreci beraberinde sorunları da getirmiştir. Bu doğrultuda, karşımıza çıkan en büyük sorun ise kentleşme oranı ile paralel gerçekleşmeyen kentlileşme sürecidir.

Kentleşmeye bağlı yaşanan sorunların günümüze kadar süregelmesi, zamanında önlem alınmayan sorunların daha da büyüyerek toplumsal refahın düşmesi ve kentlileşememe sorununu doğurmuştur. Bu doğrultuda, kentlilerin kentlere bakış açısı değişmiş, kente karşı yabancılaşma süreci vuku bulmuş, aidiyet ve bütünleşme sorunları yaşanmıştır.

Kentlileşme sürecinde yaşanan sorunlarının çözülemediği olmasının sebebi ise maddi kaynaklı değil, yönetim ve organizasyon eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Günümüze dek yaşanan süreçte, sorunların plansızlık ve günü kurtarmaya yönelik kısa vadeli çözümlerle sonuca ulaştırılmaya çalışılması, uzun vade sonunda kentlerin yaşanabilir yerler olup olmasını sorgulatmaya başlamıştır.

Tüm bu gelişmeler neticesinde, Türkiye’nin kentlileşme süreci ve bu süreçte izlenen politikalar incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Kentlileşememe olgusunun Türkiye’deki süreci göz önüne alınarak, kentleşme ve kentlileşme kaynaklı sorunların, günümüzde etkileri halen devam etmekte olanlarına değinilmiştir. Son bölümde ise sorunlara çözüm önerileri sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kentleşme, Kentlileşme, Aidiyet, Kentlilik Bilinci, Kalkınma.

ABSTRACT

Urbanism Troubles related to Urbanization in Turkey and Solution Proposals

UĞUR CAN KENAR

A rapid process of urbanization have occurred in our country, in consequence of intensive immigration from rural areas to urban areas related to the developments that took place after 1950. According to TÜİK, Turkey's urban population have grown up to 92.3 percent and thus, it has almost completed the process of urbanization. However, this urbanization process with high percentage rate in a short-term have paved the way for some troubles. In this context, the biggest trouble we face is the process of urbanism that came unparallel with the percentage of urbanization.

Troubles related to urbanization that persist until today and got bigger because of not being prevented in time have generated the problem of decreasing social wealth and inability to urbanization. In this context, urbanized people's point of view to urban have changed and the process of alienation to urban have taken place and the problems of integration and belonging have generated.

The reason why the problems experienced in the urbanization process could not be solved is due to the lack of management and organization, not financially. In the process until today, trying to bring the problems to the conclusion with unplanned and short-term solutions to save the day has started to question whether the cities are livable places in the long term.

As a result of all these developments, in this study, Turkey's urbanization process and the policies pursued in this process examined. Considering the inability urbanization process in the case of Turkey, still ongoing problems originated from of urbanism and urbanization were mentioned. In the last part, solutions to problems are presented.

Keywords: Urbanization, Urbanism, Belonging, The Consciousness of Urbanity, Development.

ÖNSÖZ

Bu çalışmada Türkiye'deki kentleşme ve kentlileşme süreçleri incelenerek, süreç içinde yaşanan sorunların günümüze kadar uzanmasının altında yatan sebepler araştırılmıştır. Bu doğrultuda incelenen sorunlara uygulanabilecek çözüm önerileri sunulurak, sürecin daha sağlıklı bir şekilde gelişmesine katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Çalışma süresince kıymetli bilgi ve birikimlerini esirgmeden bana destek olup, bu çalışmaya başlamamda yol göstericim olan, bana karşı her zaman hoşgörülüyle yaklaşan sayın danışmanım Prof. Dr. Azim Öztürk'e en içten şekilde teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Lisans öğrenimim boyunca aldığım eğitim ile gelişimimi ve altyapımı borçlu olduğum T.C. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi akademisyenleri ve tüm çalışanlarına teşekkür ederim. Bu süreç boyunca her türlü maddi ve manevi imkânı sağlayarak her zaman arkamda duran ve bana destek olan sevgili aileme şükranlarımı sunarım. Ayrıca tezimi hazırlarken yardıma ihtiyaç duyduğum zamanlarda her türlü yardımına koşan, tecrübe, fikir ve deneyimlerini çekinmeden paylaşan ve bu tezde emeklerinin geçtiğini düşündüğüm Ayşe Safalı ve Öğr.Gör. Tansu Özbaysal'a yüklerimi hafiflettikleri ve bana destek oldukları için minnettarım.

UĞUR CAN KENAR

İSTANBUL, 2020

İÇİNDEKİLER

Öz.....	ii
Abstract.....	iii
Önsöz.....	iv
Tablolar Listesi.....	viii
Grafikler Listesi.....	ix
Resimler Listesi	x
Kısaltmalar Listesi.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE KENTLEŞMENİN SONUÇLARI

1.1. Kent.....	4
1.2. Kentin Tarihçesi.....	6
1.2.1. Neolitik Çağ ve İlk Kentlerin Ortaya Çıkışı.....	7
1.2.2. Antik Çağ Kenti.....	8
1.2.3. Orta Çağ Kenti.....	8
1.2.4. Sanayi Kenti.....	9
1.3. Kentleşme.....	10
1.3.1. Kentleşmeye Etki Eden Faktörler.....	16
1.3.1.1. Teknolojik Faktörler.....	17
1.3.1.2. Ekonomik Faktörler.....	18
1.3.1.3. Sosyo – Psikolojik Faktörler.....	19
1.3.1.4. Siyasal Faktörler.....	20
1.3.2. Gelişmiş Olan Ülkelerde Kentleşme Dinamikleri.....	21
1.3.3. Gelişmekte Olan Ülkelerde Kentleşme Dinamikleri.....	22
1.4. Kent Kültürü ve Kent Kimliği.....	22
1.5. Kentlileşme.....	26

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE'DE KENTLEŞME VE KENTLİLEŞME

2.1. Türkiye'de Kentleşme ve Kentleşme Politikaları.....	29
2.1.1. Cumhuriyet Öncesi Kentleşme.....	31
2.1.2. Cumhuriyetin İlanından İkinci Dünya Savaşı'na Kentleşme.....	33
2.1.3. 1950 – 1960 Arası Dönemde Kentleşme.....	36
2.1.4. 1960 – 1980 Arası Dönemde Kentleşme.....	38
2.1.5. 1980'den Günümüze Kentleşme.....	42
2.2. Türkiye'nin Kentleşme Deneyiminin Değerlendirilmesi.....	52
2.3. Göç.....	58
2.4. Türkiye'de Kentlileşme.....	61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE'DE KENTLEŞME VE KENTLİLEŞME SORUNLARI

3.1. Kentleşmeye İlişkin Sorunlar.....	69
3.1.1. Gecekondulaşma Sorunu.....	70
3.1.2. Çevresel Sorunlar.....	76
3.1.3. Ulaşım ve Trafik Sorunu.....	80
3.1.4. İstihdam Sorunu.....	83
3.1.5. Bölgelerarası Dengesizlikler.....	88
3.1.6. Soylulaştırma.....	93
3.2. Kentlileşmeye İlişkin Sorunlar.....	95
3.2.1. Kente Uyum Sorunu.....	97
3.2.2. Yabancılaşma.....	100
3.2.3. Kentlilik Bilincinin Kazanılamaması.....	104
3.2.4. Kentli Hakları İhlalleri.....	106
3.2.5. Hemşehri Derneklerinin Olumsuz Etkileri.....	111
3.2.6. Kent Konseyi Sorunları.....	118

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TÜRKİYE’DEKİ KENTLEŞME VE KENTLİLEŞMEYE YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

4.1. Aidiyet Duygusu Yaratma.....	123
4.2. Sakin Değil Sahip Olma Olgusunun Kazandırılması.....	125
4.3. Zorunlu İkametgâh Aldırma.....	128
4.4. Kenttaşlık Eğitimi.....	130
4.5. Mesleki Eğitim.....	132
4.6. Kapsayıcı Sosyalleşme.....	135
4.7. Yerel Yönetim Ombudsmanı.....	136
4.8. Modern Kentsel Tarım Modeli.....	144
4.9. Üniversite Kentlileşme Kurulu.....	151
4.10. Belediyenin Sorumlulukları.....	153
4.11. Mahalle Komitesi.....	156
SONUÇ.....	159
KAYNAKÇA.....	165

TABLolar LİSTESİ

Tablo 2.1	: Türkiye’de Kentsel ve Kırsal Nüfus (1927 - 1935).....	35
Tablo 2.2	: Türkiye’de Kentsel ve Kırsal Nüfus Oranları (1927 - 1935).....	35
Tablo 2.3	: Türkiye’de Kentsel ve Kırsal Nüfus (1950 - 1960).....	38
Tablo 2.4	: Türkiye’de Kentsel ve Kırsal Nüfus Oranları (1950 - 1960).....	38
Tablo 2.5	: Türkiye’de Kentsel ve Kırsal Nüfus (1960 - 1980).....	41
Tablo 2.6	: Türkiye’de Kentsel ve Kırsal Nüfus Oranları (1960 - 1980).....	42
Tablo 2.7	: Türkiye’de Kentsel ve Kırsal Nüfus Sayıları (1980 - 1990).....	47
Tablo 2.8	: Türkiye’de Kentsel ve Kırsal Nüfus Oranları (1980 - 1990).....	47
Tablo 2.9	: 2018 Yılı İBBS1 Nüfus Dağılımı Tablosu.....	48
Tablo 2.10	: Türkiye’de Kentsel ve Kırsal Nüfus Sayıları (1980 - 2018).....	49
Tablo 2.11	: Türkiye’de Kentsel ve Kırsal Nüfus Oranları (1980 - 2018).....	50
Tablo 2.12	: Dünya Bankası Kentsel Nüfus Oranları (1960 - 2018).....	53
Tablo 3.1	: 2018 yılı Düzey 1 Bölgelerinin Eğitim ve Okuryazarlık Oranı (%).....	91
Tablo 4.1	: Yıllara Göre Kamu Denetçiliği Kurumuna Şikâyet Başvuru Sayıları....	139
Tablo 4.2	: 2018-2019 Yılları Şikâyet Başvurularının Konularına Göre Dağılımı....	140
Tablo 4.3	: 2019 Yılı İdareye Göre Şikâyet Başvuruları.....	140
Tablo 4.4	: 2019 Yılı En Çok Şikâyet Başvurusu Yapılan İller.....	141

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 2.1 : Türkiye'nin Nüfus Dağılımı (1927 - 2018).....51

Grafik 2.2 : Türkiye'nin Oransal Nüfus Dağılımı (1927 - 2018).....52

RESİMLER LİSTESİ

Resim 3.1 : Ülkelere Göre 2040 Yılında Öngörülen Su Kıtlığı Haritası.....78

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
AVM	: Alışveriş Merkezi
BM	: Birleşmiş Milletler
BYKP	: Beş Yıllık Kalkınma Planı
CBS	: Merkezi İstatistik Kurumu (Hollanda)
ÇED	: Çevresel Etki Değerlendirmesi
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TOKİ	: Toplu Konut İdaresi Başkanlığı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
vb.	: Ve benzeri
YG-21	: Yerel Gündem 21

GİRİŞ

Kentler, tarih boyunca insanoğlunun gelişim sürecine ve uzmanlaşmasına, bir arada yaşama ve ihtiyaçlarına ortak çözüm arama alanları olarak hizmet etmiştir. Geçmişten günümüze, zamanın şartlarına göre, güvenli yaşam yerinden ekonomik ve sosyal faaliyetlerin merkezine kadar birçok konuda insanlığa hizmet etmiştir. Farklı kültür, din, dil, renk, sınıf, yaşam tarzına sahip olan insanların bir arada ortak bir yaşamı paylaşmalarına ev sahipliği yapmıştır. Toplamların bir arada, ortak kurallara riayet ederek, uygarlık çatısı altında kurdukları yerleşim yerleri olan kentler, günümüzde de refah ile özdeşleşmiş, konforlu ve yüksek yaşam kalitesi sunarak, kentlilere hizmet etmekte olan yerleşim yerleri olarak yerini almaktadır.

Sanayi Devrimi ile değişen üretim ve tüketim tarzı hızla kentlerin büyümesine neden olmuş, kentlerin sayısı ve nüfusunu arttırmıştır. Büyüyen kentlerin nüfusa olan talebi artmış, kentlerin sunduğu imkânlar yoğun nüfusların kente göç etmesine sebep olmuştur. Üretim tarzının değişmesi ile meydana gelen kalkınma, kentleri ekonomik olarak güçlü kılmış, bu güç ise beraberinde siyasi olarak bir güce dönüşmüştür. Tüm bu güç değişimleri ise toplumsal değişimlerin, insanların yönetimden beklentilerinin değişimine sebep olmuştur.

Geçmişte Sanayi Devrimi'ne ayak uyduramayan ülkeler ise ilerleyen süreçte kontrolsüz ve hızlı bir kentleşmeye sahne olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası teknolojik gelişmeler doğrultusunda kırsaldan kentlere yoğun göçler yaşanan ülkemizde, kısa sürede çok yüksek oranlı bir kentleşme süreci izlenmiştir. Bunun sonucunda ise, ilerleyen dönemlerde büyük sorunlara sebep olacak gelişmeler yaşanmış, kentleşme zamanla kalkınma özelliğini yitirerek, kentlerdeki yoğun nüfus yığınları halini almıştır. Artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılayacak altyapıya sahip olmayan kentler, zamanla birçok sorunun merkezi halini almıştır.

Kentleşme kentleşmeden farklı olarak, sayısal olarak ifade edilebilir bir kavram değildir. Kentleşme, kentte yaşayanların kente karşı aidiyet duygusuna sahip olması, kentlilik bilinciyle hareket ederek kentli bir birey olmak için yaşadıkları uyum sürecidir. Aynı zamanda, kentte ortak bir kültür çatısı altında bir araya gelerek, toplumsal bir değişim sonucu değer yargılarının kente uygun bir şekilde tekrardan oluşmasıdır. Kentleşme toplumsal, kültürel ve psikolojik bir süreci içinde

bulundurmaktadır. Bu nedenle kentleşme ve kentlileşme süreçlerinin ayrı ayrı ele alınarak incelenmesi gerekmektedir.

Ülkemizin kentleşme oranı değerlendirildiğinde bu süreci büyük ölçüde tamamladığı görülmektedir. Ancak kentleşmede yüksek oranlara ulaşılması kentlileşme sürecinin tamamlandığı anlamına gelmeyip, kentlileşmenin başarılamaması nedeniyle kentsel sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Batı'nın aksine ülkemizdeki kentleşme süreci sanayileşmenin bir sonucu olarak meydana gelmemiştir. Kırsaldan kentlere göç şeklinde sanayileşmeyle paralel olmayan, kalkınmadan bağımsız bir süreç ile gerçekleşmiştir. Ülkemizde kırsaldan kente geçiş sürecini meydana getiren etken üretim alanında yaşanan gelişmeler sonrası, büyük ölçüde ekonomik sebeplere dayanmanın yanında siyasal ve sosyal sebepleri de barındıran, kırsal iticiliği ve kentlerin çekiciliği olmuştur. Ancak plansız gerçekleşen kentleşme süreci ve amacına ulaşamayan politikalar günümüze kadar uzanacak olan sorunları meydana getirmiştir.

Kentleşme süreciyle beraber meydana gelen değişimler, toplum ve birey arasında uyumsal sorunları meydana getirmiş, kültürler arası çatışmaları doğurmuştur. Sorunlar sadece kentleşmeyle sınırlı kalmayarak bireyin yaşadığı yerle arasında bağ oluşmasını engelleyen bazı durumlara da sebep olmuştur. Sorunlara karşı kökten çözüm yolları üretilmek yerine kısa vadeli çözümler denenmiş, sonunda da kentlileşme sorunları ortaya çıkmıştır. Yeni kentlilerin kentlileşme sorunlarını kendi çabalarıyla aşmaya çalışması, kentlileşme sürecine girilmesi yerine kentle kentli arasındaki yabancılaştırmanın daha da büyümesiyle sonuçlanmıştır. Kentlileşme sürecini iyi yönlendirmek için gösterilen çabalar ise tam anlamıyla amacına hizmet edemeyerek, sorunları çözmekte yetersiz kalmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde araştırmanın konusunu oluşturan kavramlar genel hatlarıyla ele alınarak, kentleşme sonucu hayatımıza giren kavramlara yer verilmiştir. İkinci bölümde, Türkiye'deki kentleşme ve kentlileşme sürecine değinilerek, sürecin nasıl gerçekleştiği incelenmiştir. Üçüncü bölümde, süreç boyunca ülkemizde meydana gelen sorunlardan önemli olduğu düşünülenleri incelenmiş, altında yatan sebepler anlatılmaya çalışılmıştır. Son bölümde ise çözüm önerileri sunulmaya çalışılarak, sorunlara karşı alınabilecek önlem ve modeller sunulmuştur.

Tüm bu gelişmeler doğrultusunda etkin ve sorunlara çözüm olabilecek modeller sunularak, önerilerde bulunulmuştur. Sunulan önerilerin, kentleşme ve kentlileşme süreçlerine faydalı olması beklenmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE KENTLEŞMENİN SONUÇLARI

1.1. Kent

Tarih boyunca kentler medeniyet ile bir tutulmuş aynı zamanda ekonomik ve siyasi gelişmelerin de odağı haline gelmiştir. Kenter, toplumun bir arada yaşama gereği, ortak ihtiyaçlarına ortak çözümler bulma gereksiniminden dolayı ortaya çıkmış birlikte yaşama alanlarıdır. Kent, bir topluluğun tarım dışı üretim alanında, üretimin denetlendiği, topluluğun birlikte yaşadığı, bütünleşik, modern, gelişmiş ve yoğun nüfuslu, heterojen bireylerin oluşturduğu bir yerleşim yeridir.¹

Keleş'e göre kent, toplumsal olarak devamlı gelişmekte olan, kent halkının konaklama, eğlenme, çalışma, dinlenme gibi ihtiyaçlarını karşıladığı, çok az da olsa belki tarımsal çalışmanın bulunduğu, kırsal yerleşim yerlerine kıyasla nüfusu daha fazla olan modern yerleşim yeridir.²

Kentin en önemli özelliği tarım dışı üretim faktörlerinin bulunması, sanayi, hizmet sektörü ve bu üretimin dağıtılma merkezi halinde olmasıdır. Buna da ek olarak, yine tarımsal sanayinin de teknolojik destek ile üretim yapıldığı ve dağıtımın koordine edildiği yerleşim yerleri olabileceğini de eklemek gerekir. Aksi takdirde daha önceki cümlede yapılan tanıma uygun kent olmayan yerler veya tarımsal faaliyet üretiminin yapıldığı kentler karşımıza çıkabilir. Çünkü kentte de tarım faaliyetlerinde bulunulabilir ve tarım faaliyetlerinden tamamen yoksun olduğu takdirde "metropol" olur. Yine üretim faaliyetinde bulunmayan kentler de karşımıza çıkabileceği için bu tanıma; turizm kenti, üniversite kenti, liman kenti ve ulaşım kenti gibi örnekleri de eklememiz gerekir.³

Kent belli bir nüfus ölçütüne ulaşmış yerleşim yeridir. Kentin tanımı nüfus ölçütüne göre yapılabildiği gibi başka ölçütlere göre de yapılmaktadır. Bu tanımlardan biri de ekonomik ölçütlere göre yapılan tanımdır. Buna göre kent,

¹ İlhan Tekeli, **Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm Yazıları**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s.16-17.

² Ruşen Keleş, **Kentbilim Terimleri Sözlüğü**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1980, s.67-68.

³ Tekeli, **Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm Yazıları**, s.18-19.

toplumun değişmekte olan ihtiyaçları doğrultusunda tarım dışı mal, hizmet ve bunların üretim, tüketim, dağıtım süreçlerini içinde barındıran ekonomik işleyişin gerçekleştiği yerdir.¹

Kent tanımının yapıldığı bir diğer ölçüt ise sosyolojik ölçüttür. Buna göre kent, ortak yer ve zamanda bir araya gelen, diğerlerinden farklılığı bulunan, kalabalık insan ve yapı topluluğudur.² Wirth'e göre ise, kent yalnızca daha büyük bir yerleşim alanı veya daha fazla iş imkânı sağlayan bir yer değil bunun yanı sıra dünyanın farklı yer, bölge ve insanların kendine çeken, sosyal, ekonomik ve siyasal yaşama öncülük ve denetleyicilik eden bir yerleşim merkezidir.³

Nüfusları, coğrafi konumları, ekonomisi ve toplumsal yapıları itibariyle farklılıklar gösteren kentler genel anlamıyla; insanların bir arada yaşadığı, yerel bir yönetime sahip, ekonomik olarak sanayi ve hizmet sektörünün ağırlıkta olduğu, gelişmiş yerleşim yerleridir. Ortak çıkarlar için bir arada yaşayan toplulukların ihtiyaçlarını karşılamak ve daha yaşanılabilir bir ortam sunmak için, kendi kendini yönetebilen ve hizmet götüren yerleşim alanlarıdır.⁴

Kentlerin oluşum sürecine baktığımızda dünyadaki ve ülkemizdeki süreçlerin farklı geliştiğini görmekteyiz. Genel olarak ilk kentlerden günümüze kent terimi, “uygarlık” ve “medeniyet” ile özdeşleşmiştir.⁵ Uygarlık ile iç içe bir kavram haline gelen kentler, ilk kuruluşlarından itibaren hukuk ve kanunlara riayet edilen, korunaklı yerleşim yerleri olarak meydana gelmiştir.

Tarih boyunca değişimlere uğramış olsalar da Sanayi Devrimi ile birlikte kentlerde köklü değişimler meydana gelmiş, kentlerin yapısı yeni bir boyut kazanmıştır. Endüstriyel yaşam tarzının hayata geçmesiyle beraber kentler, yeni üretim ve tüketim şekillerinin merkezi haline gelerek teknoloji, iletişim ağı, ulaşım ve eğitim seviyesinin geliştiği yaşam alanlarına dönüşmüştür. Böylece kentler, kendi kendinin ihtiyaçlarını karşılamaya odaklı, geleneksel toplum yapılarından farklı kılınan yaşam alanları haline gelerek, ihtiyacından fazlasını üretip dağıtımını

¹ Ruşen Keleş, **Kentleşme Politikası**, 11. bs., Ankara, İmge Kitapevi, 2010, s.98.

² A.e., s.98.

³ Louis Wirth, “Urbanism As A Way Of Life”, **The American Journal Of Sociology**, C.XLIV, No:1, July 1938, s.2.

⁴ Esra Ç. Zengin, “Kent ve Kentleşme Sarmalında Türkiye”, **Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.XX, No:1, 2018, s.86.

⁵ Hasan Ertürk, **Kent Ekonomisi**, 2.bs., Bursa, Ekin Kitapevi, 1997, s.42.

üstlenen ve tüketimini de geleneksel toplum ihtiyaçlarından fazlasına çıkaran yaşam alanları halini almıştır. 1980'ler ile beraber küreselleşmenin de etkisiyle kentlerdeki değişim ve geleneksel toplumdan farklılıklar artarak devam etmiştir. Dolayısıyla kentlerin konumu küreselleşme ile daha da önemli bir hal almıştır.

Tarihsel süreç boyunca kentin işlevsel özellikleri de farklılıklar göstermiştir. Şöyle ki; eski dönemlerde ve Orta Çağ'da surlarla, duvarlarla çevrili olup güvenlik anlamında önemli olan kentin, özellikle sanayi devrimi ile birlikte işlevi değişmiş, ekonomik ve sosyolojik olarak öneme sahip alanlar haline gelmiştir. Günümüzde istihdam, modern yaşam, farklı kültürler, eğitim, yoğun nüfus, teknolojik imkânlar, mimari, sosyal imkânlar, iş merkezleri, toplumsal birliktelik, yönetim bilimleri, ekoloji gibi bir çok alan kentlerin ilgi alanlarındandır.¹

Halen kendini geliştirmek ve kentte yaşayanlara daha elverişli imkânlar sunmak zorunda olan kentler, 21. yüzyıl ile büyük bir ivme kazanan teknoloji devrimine adapte bir şekilde kendini yenilemek zorundadır. Günümüzde artık akıllı kentlerin önemi artmakta ve bu bağlamda çalışmalar yürütülmektedir. Ayrıca mega kent kavramı da artık hayatımıza girmiş durumdadır. Teknolojinin tüm insanlık ile iç içe olduğu bu dönemde kentlerin de teknolojik olması ve bu alana hizmetlerini taşıması kaçınılmaz hale gelmiştir. Yani 21. yüzyılın ilk çeyreğinde kenti tanımlamak gerekirse, sanayi devrimi sonrası kent tanımına "akıllı" ve "teknolojik" kavramlarını da eklemek gerekecektir.

1.2. Kentin Tarihçesi

İnsanlık bitki ve hayvanı evcilleştirerek yani tarımsal hayatın keşfi ile yerleşik düzene geçmiştir. Bu ilk yerleşmeden sonra ise tarih, kent tarihi olarak günümüze kadar devam etmiştir. Yerleşik hayat sonrası kentler hızla gelişerek büyümüş, Ortaçağ Avrupa'sında ise büyüme durmuş fakat kent sayıları artmış, 15. yüzyıldan sonra da tekrardan kentler büyümeye devam etmişlerdir. Dünya tarihi boyunca farklı toplumlardaki kentler birbirlerinden farklı özellikleri barındırmış fakat ortak özellik olarak hepsi ait oldukları toplumun temel yapısına sahip olmuşlardır.²

¹ Kadir Topal, "Kavramsal Olarak Kent Nedir ve Türkiye'de Kent Neresidir?", **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.VI, No.1, 2004, s.277.

² Mübeccel Kıray, **Kentleşme Yazıları**, 3. bs., İstanbul, Bağlam Yayınları, 2007, s.9.

İlk kentin ne zaman ve nerede ortaya çıktığıyla ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Genel olarak kabul gören yer ve tarih; kentlerin M.Ö. 2000-3000 yıllarında Mezopotamya ile Nil, İndus ve Sarı Irmak vadilerinde üretilen tarımsal mahsullerin, tüketim dışı fazlasının stoklanması ve takas edilebilmesi için ana bir merkez olarak kullanılmasıyla ortaya çıktığıdır.¹ Bu görüşe karşın, ilk kentin daha da eskiye dayandığı iddia edilen bir diğer görüş ise kentlerin 9000 yıl önceye dayandığını öne süren Çatalhöyük görüşüdür.²

Bu bilgiler doğrultusunda, ilk kentin yeri ve tarihi hakkında ortak bir noktada karar kılınamamış olsa da ilk kentlerin avcılık ve toplayıcılıktan, hayvancılık ve tarıma geçildiği dönem olan Neolitik Çağ'da ortaya çıktığını söyleyebilmemiz mümkündür.

1.2.1. Neolitik Çağ ve İlk Kentlerin Ortaya Çıkışı

Neolitik Çağ'da ilk kentlerin tohumlarının atılması ile insanın hayvana ve tarıma hükmetmeye başlaması arasında bir bağ vardır. Bu bağ "artı üründür". Artı ürün, ihtiyaç duyulandan daha fazla ürünün üretilmesi durumudur. Artı ürün ilk başlarda ticaret için olmayıp kıtlıkla mücadele amaçlı ortaya çıkmış olsa da zamanla ticaretin doğmasına neden olmuştur. Artı ürün ile birlikte insan yerleşik hayata geçme durumunda kalmıştır. Aynı zamanda tarımla uğraşmak, bireysel olarak avlanmaktan kolektif olarak hareket etmeye başlamak demektir. Yerleşik hayat ve düzenli yiyecek kaynağının oluşması ise nüfusun artmasına sebep olmaktadır.³

Daha ilk kentlerden itibaren ortaya çıkan; yeni üretim şekli (hayvana ve tarıma hükmetme), ekonomik etken (artı ürün), iş bölümü (kolektif hareket), kent kültürü (yerleşik hayat), nüfus artışı gibi kavramların günümüzdeki anlamıyla kentleşmeye giden yoldaki kavramlar olduğu görülmektedir.

Bu kavramlara ek olarak, elde edilen artı ürün tapınaklarda saklanmış ve bu durum da tapınakların ve din adamlarının otoritesini güçlendirmiş, yönetsel bir birim olarak onlara hak tanımıştır.⁴ Böylece kentleşmenin eksik kalmış bir kavramı olan

¹ Leonardo Benevelo, **Avrupa Tarihinde Kentler**, Çev. Nur Nirven, İstanbul, AFA Yayıncılık, 1995, s.19.

² Murray Bookchin, **Kentsiz Kentleşme**, Çev. Burak Özyalçın, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1999, s.48.

³ Rana Aslanoğlu, **Kent, Kimlik ve Küreselleşme**, Bursa, Ezgi Kitabevi, 1998, s.18.

⁴ Erol Kaya, **Kentleşme ve Kentileşme**, İstanbul, İke Yayıncılık, 2003, s.18.

siyasi gelişme de daha ilk kentlerden itibaren varlığını kanıtlayarak karşımıza çıkmaktadır.

1.2.2. Antik Çağ Kenti

Antik Çağ'a gelindiğinde ise, M.Ö. 1200'lerde Antik Yunan'da, devletin doğuşu olarak nitelendirilen "polis"(site) adında kent devletleri oluşmaya başlamıştır.¹ Polis, kendilerini yönetebilen, belli bir alanda yaşamakta olan insan topluluğundan oluşan en küçük demokratik yönetim birimidir.²

Antik Çağ ile birlikte kentler güvenliğin olduğu yerleşim yerleri haline gelmiştir. Kentler nüfus olarak bu dönemde daha yoğun olmakla beraber güvenlik ve refahı temsil etmektedir.³

Bu dönemde Mezopotamya, Mısır ve Ege adalarında bulunan uygarlıkların belli bir düzene göre kentleri kurdukları görülmekte olup, çoğunlukla savaş niteliği ön planda olan Roma Kentleri de yine niteliklerinin gerektirdiği bir düzene göre kurulmuştur.⁴ Ayrıca bu dönemde meydanlar, tiyatro alanları gibi kent toplumu için sosyal mekânlar meydana gelmiştir.⁵ Böylece sosyal alanların varlığı ile günümüzün bir diğer kentleşme kavramı da Antik Çağ'da karşımıza çıkmaktadır.

1.2.3. Orta Çağ Kenti

Orta Çağ'a geldiğimizde ise, bu döneme kadar oluşan mekânların hiçbiri kentin taşıdığı kavramların tümünü içinde bulundurmamaktadır. Bu dönemden önceki kentsel özellik taşıyan mekânlarda coğrafi özellik ve tarım yoğun nüfus özellikleri hâkimdir. Oysa tarım dışı istihdam, heterojen kültür, seçim ve hukuksal yönetim söz konusu değildir. Orta Çağ'da kale kentler mevcuttur. Aynı zamanda göçebe yaşayan tüccar sınıfı ile ticaretin kentlerin dışına taşınması başlanmıştır. Böylece kentin duvarları yıkılarak, farklı kültürler ve toplumlarla etkileşim ve seyahat,

¹ Mazhar Bağlı, Abdulkadir Bilici, **Kentleşme Tarihi ve Diyarbakır Kentsel Gelişimi**, Ankara, Bilim Adamı Yayınları, 2005, s.20.

² Ruşen Keleş, **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, 5. bs., İstanbul, Cem Yayınevi, 2006, s.31.

³ Bağlı, Bilici, **a.g.e.**, s.43.

⁴ Keleş, **Kentleşme Politikası**, 11. bs., s.103.

⁵ John Rich, A. Wallace-Hadrill, **Antik Dünya'da Kent**, Çev. Lale Özgenel, İstanbul, Homer Kitapevi, 2000, s.246.

göç gibi gelişmeler doğmaya başlamıştır. Tüccar ile ticaret adında tarım dışı bir uğraş ortaya çıkmıştır.¹

Tüccarlar ise sürekli seyahat halinde olduklarından, onlara barınacak duvarlarla çevrilmemiş kentler lazımdır. Kentsel mekânların dışında barınmaya başlayan tüccarlar buralara “yeni kent” adını vermişler ve burada yaşayanlar da “burjuva” adını almışlardır. M.S. 900’lerde duvarlarla çevrili olmayan ve toprağa dayalı üretimin dışına çıkmış gerçek anlamda kentler meydana gelmeye başlamıştır.² Ayrıca Orta Çağ kentleri, insanlar arasında eşitlik sağlamak için de mücadele vermiştir.³

Savunma niteliklerinin yanında ticaretin de önemli bir rol oynadığı bu dönemin kentlerinin en önemli yapılarını geometrik bir düzen ile şekillenen surlar, ticaret alanları ve sokaklar oluşturmuştur.⁴ Orta Çağ’ın önemi, bu dönemki kentlerin varlığına kadar olan kentlerde, toplum duvarların arkasında hayatta kalma ve beslenme kaygısıyla yaşamaktaydı. Yeni ve gerçek anlamda kentler ile yeni amaçlar meydana gelmiş ve köy ile kent arasındaki toplumsal etki kavramı ve hayata bakış açısı farkı da bu dönem ile meydana gelmiştir.

1.2.4. Sanayi Kenti

16. yüzyıla beraber ulus-devlet anlayışının doğması kent-devlet anlayışına son vermiş, devletin kente karşı üstünlüğü ilan edilmiştir.⁵ Rönesans ile kentlere simetrik bir yapı hâkim olmuş, 17. yüzyıldan sonra Barok tarzının hâkim olduğu parklar ve ormanlar ile çevrelenen, siyasal rejim özelinde, saray merkezli kentler meydana gelmiş ve 18. yüzyılda da yeşilin ve simetrinin etkisindeki kentler oluşturulmuştur.⁶

19. yüzyıla gelindiğinde, Sanayi Devrimi ile kırsal nüfusun kentlere çekilmesiyle kentlerin toplumsal ve ekonomik yapısında değişimler meydana gelmiştir. Kent nüfuslarının gittikçe artması sonucu kentin ihtiyaçları değişmiş ve yapılar bu ihtiyaçlar doğrultusunda şekillenmiştir. Barınmanın ve yönetimin dışında

¹ Henri Pirenne, **Ortaçağ Kentleri**, Çev. Şadan Karadeniz, Ankara, Dost Kitabevi, 1982, s.46-47.

² A.e., s.110-111.

³ Keleş, **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, s.32.

⁴ Keleş, **Kentleşme Politikası**, 11. bs., s.103.

⁵ Keleş, **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, s.35.

⁶ Keleş, **Kentleşme Politikası**, 11. bs., s.104.

eğitim, sağlık, güvenlik gibi kavramsal yapılar kentlerin başatları haline gelmiştir. Bilim ve teknolojinin kentler üzerinde etkisinden söz edilmeye ise 19. yüzyılın sonlarında başlanmış, 20. yüzyıl ile kent planlamasında en büyük atılımlar gerçekleşerek “çağdaş kentler” oluşturulmaya başlanmıştır.¹

1.3. Kentleşme

20. yüzyıl ile küreselleşme tüm dünyaya hâkim olan bir anlayış haline gelmiştir. Ulus devlet anlayışı halen var olmakla beraber küreselleşme ile birlikte artık sınırlar kalkmaya yüz tutmuştur. Hatta Avrupa Birliği gibi “konfedere” bir yapıda sınırlar tamamen kalkmıştır. Diğer devletler de kendi aralarındaki anlaşmalarla bu sınırları kaldırmaya başlamışlardır. Ticaret, bürokrasi ve turizmin küreselleşme ile sınırları ortadan kaldırdığı da bir gerçektir.²

Kentlerin zamanla değişim göstermelerinin temelindeki esas faktör insan ve insanların ihtiyaçlarıdır. Çünkü insan, kentlerin en önemli alanlarından olan ekonomi, siyaset ve toplumsal olayların tam da merkezindedir. İnsanların tercihleri ve yaşamlarındaki değişimler kentlere de yansımış ve yeni kavramların meydana gelmesine sebep olmuştur. Bu kavramlardan biri de kentleşmedir.³

Kentleşme, kent sayısının ve var olan kentlerdeki nüfus sayısının artarak büyümesine, hizmet ve örgütlenmenin artmasına neden olmaktadır.⁴ Kentleşme, 18. yüzyılda Batı Avrupa’da ortaya çıkan Sanayi Devrimi ile başlamış bir süreçtir. Sanayi Devrimi ile birlikte üretim tarzı değişmiş, atölyelerden endüstriyel üretimin merkezi olan fabrikalara geçiş sağlanmıştır. Böylece geleneksel üretim tarzı yerini yeni üretim tarzına bırakmıştır. Bireysel ve tekil üretimden seri üretime geçiş sağlanmıştır. Yeni üretim sistemi ile birlikte ekonomik dengeler değişmiş ve ekonomik değişim siyasi değişimi tetiklemiştir. Ulus devletler de bu yeni sistemin en önemli sonuçlarından biri olarak tüm dünyaya yayılmıştır. Sanayi Devrimi’nin tetiklediği ekonomik ve siyasi değişim de toplumsal yapıdaki değişiklikleri tetiklemiştir. Yeni sınıflar meydana gelmiş, sosyal yapı farklılaşarak heterojen bir yapıya bürünmüştür. Yeni sistem ile birbirini tetikleyen bu değişimler, insanı da kendisini değiştirmesine, yeni sisteme ayak uydurması için bazı kavramlara öncelik

¹ Keleş, **Kentleşme Politikası**, 11. bs., s.104-105.

² A.e., s.53.

³ Ç. Zengin, **a.g.e.**, s.86-87.

⁴ Keleş, **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, s.269.

vermesine itmiştir. Artık doğuştan gelen “soyluluk” önemini yitirmiş, yeni sistemde eski gücünü kaybetmiştir. İnsanlar doğduktan sonra yaşamlarını şekillendirerek bulundukları sınıflar arasında geçiş sağlayabilmek için bir mücadelenin parçası, başkahramanı haline gelmiştir. Bu sebeplerle eğitimin önemi artmıştır. Yine ailenin önemi, yerini toplumsal statü kazanmaya bırakmış; geleneksel geniş aileler yerlerini çekirdek ailelere bırakmıştır. Ve son olarak sanayileşmenin bu sonuçları da bir diğer ve en önemli sonucu olan kentleşmeyi doğurmuştur.¹

Sanayileşme, geleneksel üretim ve yaşamın sağlandığı kırsal kalan alanlardan, yeni üretim biçimi ve toplumsal statünün önem kazandığı kente göçü yoğunlaştırmıştır. Bazı alanlar sanayileşme ile kentleşirken bazı alanlar sanayileşemeyerek nüfusunun kentlere göç etmesine sebep olmuştur. Bu sayede daha da gelişen ve yoğun nüfusu kaldırabilmek için kendini geliştirmek zorunda olan kentler, cazibe merkezleri haline almıştır. Fakat özellikle Sanayi Devrimi'ne ev sahipliği yapan Batı Avrupa, sanayileşme ile paralel bir şekilde gelişirken, Türkiye gibi Sanayi Devrimi'ne ayak uyduramayıp daha geç sanayileşen yerler, sanayileşmeden daha çok kentleşme sürecine girmiş, alt yapı ve hizmetlerin yetersizliği nedeniyle kentler bu nüfus göçünü kaldıramamış, kontrolsüz bir kentleşme süreci ortaya çıkmış ve günümüze kadar uzanan sorunlara sebep olmuştur.²

Bilhassa kalkınma mücadelesi veren gelişmekte olan ülkelerin karşılaştığı en büyük problem hızla artan nüfus ve kentleşmedir. Bu ülkelerde yıllık nüfus artış oranı ortalama %2-3 civarındadır. Kentsel alanda yaşayanların oranı ise yıllık ortalama %6-7 civarında artış göstermektedir. Kentte yaşayanların sayısı gelişmekte olan ülkelere, gelişmiş olan ülkelere kıyasla daha büyük oranda artmaktadır. 1940 ile 1960 yılları arasındaki kentsel nüfus oranlarını ele aldığımızda, gelişmiş ülkelere %50 oranında artış gösteren kentsel nüfus oranının, az gelişmiş ülkelere ise %120'yi aştığı görülmektedir.³

Basit anlamda kentlerin ve kentte yaşayanların sayısının artması olarak nitelendirilen kentleşme, sadece demografik ve rakamsal kavramlar olarak açıklanamayacak kadar önemlidir. Kentleşmenin, gerek önemi açısından gerekse de

¹ Kaya, **Kentleşme ve Kentlileşme**, s.25-26.

² Keleş, **Kentleşme Politikası**, 11. bs., s.39.

³ Ruşen Keleş, **100 Soruda Türkiye'de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu**, 2. bs., İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1978, s.5.

kentleşme ile ortaya çıkan sorunlar açısından; ekonomik, toplumsal, siyasi ve kültürel bir süreci ifade ettiği ortaya çıkmaktadır.¹

Kentleşmenin kelime anlamını ise farklı açılardan açıklamak mümkündür fakat bunlardan hiçbirisi tek başına yeterli olmayacak, bazı eksiklikler kalacaktır. Bu yüzden de kentleşme hakkında farklı açılardan bakılarak yapılan tanımları incelemek gerekir. Kentleşme hakkında demografik, ekonomik ve sosyolojik açılardan yapılan tanımlar mevcuttur. Bu tanımlardan bazıları şu şekildedir;

Kırsal alanların nüfuslarının artması ve köy, kasaba gibi alanların büyüyüp kente dönüşmesi sonucu, var olan kentlerin artması ve var olan kentlerin nüfus ve alan olarak büyümesidir.² Üretim sürecinin değişmesi, ihtiyaçlar ve refah seviyesinin artması sonucu tarıma dayalı üretimden hizmet ve sanayi sektörüne ağırlık verilmesi ile beraber geçilen yeni süreçtir.³

Kentleşmenin, nüfusun belli bir alanda yoğunlaşması ve kent kültürünün yayılması⁴ gibi demografik tanımları bulunmaktadır fakat sadece bu açıdan bir bakış açısına indirgenemez. Kentleşme aynı zamanda siyasi, kültürel, sosyal ve ekonomik bir değişimi de beraberinde getirmektedir. Kentleşme yalnızca insanların bir alanda yoğunlaşması olmayıp aynı zamanda o alandaki yaşam biçimini de benimsemesidir.⁵

Kırsal alanın kentsel bir topluma dönüşümü ve kentsel alan ile toplumsal yaşayışın da değişme süreci bir aradadır.⁶ Yani her bir tanımdan yola çıkarak kentleşmeyi, ekonomik ve sosyal gelişmeye bağlı olarak kent sayısının artmasının yanında, kentleşmeye bağlı toplumun davranış ve yaşam biçiminde değişimlerin meydana gelmesi olarak tanımlayabiliriz.⁷

Keleş'e göre basit anlamda kentleşme, kentlerin ve kentlerde yaşayanların sayısının artmasıdır. Diğer yandan kentteki doğum oranlarının ölüm oranlarından fazla olması ile kırsaldan kentlere iç göçlerin gerçekleşmesidir. Aynı zamanda

¹ Wirth, **a.g.e.**, s.8-10.

² Kaya, **Kentleşme ve Kentleşme**, s.87.

³ Hüseyin Bal, **Kent Sosyolojisi**, 5. bs., Isparta, Fakülte Kitabevi, 2011, s.51.

⁴ Yüksel Dinçer, "Kent, Kentleşme ve Kent Planlaması", **Sivil Toplum İçin Kent, Siyaset ve Demokrasi Seminerleri**, İstanbul, Demokrasi Kitaplığı, 1999, s. 343.

⁵ Bülent Duru, Ayten Alkan, **20. Yüzyıl Kenti**, Ankara, İmge Kitabevi, 2002, s. 81.

⁶ Bal, **a.g.e.**, s. 81.

⁷ Keleş, **Kentleşme Politikası**, 11. bs., s. 22.

gelişmekte olan ülkelerde doğum oranları azalarak artış eğiliminde olduğu için bu ülkelerde kırdan kente göç şeklinde kentleşme yaşandığını söylemektedir.¹

İsbir'in yaptığı sıralamaya göre kentleşmeyi üç grupta incelemek mümkündür. Bunlardan ilki olarak kentleşme; ekonomik, nüfus oranı, toplumsal ve fiziki anlamda bir değişimdir. İkincisi, kentleşme devletin hizmet ve görevlerindeki artıştır. Üçüncü olarak ise, devletin kentleşme süreci ile karşısına çıkabilecek sorunlar ve teknik görevlerdir.² Birinci durum, kentleşme tanımı ve kentleşme süreci ile anlatılacak olgular olup, ikinci duruma yol açacak sebeplerdir. Üçüncü durum ise kentleşmenin başlaması ve/veya tamamlanması ile ortaya çıkan sorunlar ve tezin asıl konusunu teşkil eden bu sorunlar bağlamında meydana gelen kentleşme sorunudur.

Tekeli kentleşmenin temel öğelerini; heterojenlik, hareketlilik, yarışma(rekabet), anonim ilişkiler, işbölümü, yoğunluk, ihtisaslaşma, çeşitlenme şeklinde kategorize eder.³ Kentleşme, insanların yerleşim alanı olan yerin veya kentin, tarım dışındaki üretkenlik oranının artış eğiliminde değişmesi, üretim, denetim ve koordinasyonun yoğunlaşması, heterojen bir toplum yapısının oluşması, bütünleşmenin artış göstermesi durumudur. Bir ülkede kentleşme varsa, sayılan değerler bu yönde değişimlere uğramaktadır.⁴

Kentleşmenin söz konusu olduğunu söyleyebilmek için kabul gören genel durumlar söz konusudur. Tamamen tarımsal olandan sanayi, hizmet sektörü gibi tarım dışı olana evrilmiş bir üretim sistemi istihdam alanındaki durumu özetlemektedir. Yine nüfus ve alansal olarak ölçülebilen bir büyüklük, kişi başına düşen alanda yoğunluk, çok çeşitlilik, belli bir yaşam tarzı ve kültürle tanımlanamayacak kadar farklı bir topluluk, kentleşmenin toplumsal durumunu açıklamaktadır. Alt yapı, iletişim, ulaşım ağı gibi hizmetlere gelişmişlik gibi durumları da ekleyerek kentleşme hakkında genel kabul görmüş bir tanım oluşturabiliriz.

Yukarıdaki tanımlara baktığımızda kentleşmenin sadece demografik açıdan ve üretim açısından ele alınamayacağını görmüş oluyoruz. Kentleşmenin bir diğer önemi de toplumun bir değişim sürecine uğramasıdır. Bu çerçeveden bakıldığında

¹ Keleş, **100 Soruda Türkiye’de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu**, s.5.

² Eyüp G. İsbir, **Şehirleşme ve Meseleleri**, Ankara, Gazi Büro Yayınları, 1991, s.14.

³ Tekeli, **Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm Yazıları**, s.17.

⁴ A.e., s.20.

kentleşmenin toplumsal ve siyasi olaylardan bağımsız bir durum olduğunu düşünmek doğru olmayacaktır. Kentleşme ve kentleşme süreçleri bize o ülkenin ve toplumun hakkında refah seviyesi, toplumsal olaylar, ekonomik durumu, gelişmişlik düzeyi gibi birçok bilgi vermektedir.

Kentleşme, her ülkenin kendine özgü olan toplumsal, kültürel, ekonomik ve coğrafi niteliklerine göre değişiklikler gösterse de genel olarak sanayileşme ile gerçekleşen bir süreç olmuştur.¹

Sanayi Devrimi sonrası neredeyse dünyamızın her yerinde hızla gelişen kentleşme süreci her bir toplumda farklı şekilde gelişmekte ve farklı nedenlerle meydana gelmektedir. Batılı ülkelerde kentleşme Sanayi Devrimi'nin bir sonucu olarak ortaya çıkmış olsa da her ülke için bu durum geçerli değildir. Gelişmiş ülkelerde sanayileşme kalkınma ile paralel bir seyir izlerken, gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerde sanayileşme kentleşmeyi takip etmiştir. Gelişmiş ülkelerde endüstriyel sanayinin hızla artması ve değişen üretim faktörleri ile yeni bir toplum yapısının meydana geldiğini söyleyebiliriz. Fakat az gelişmiş ülkeler için aynı şeyi söylemek mümkün değildir çünkü onlarda daha farklı etkenler kentleşme sürecinin gerçekleşmesine etkili olmuş veya onları kentleşmeye zorlamıştır. Örneğin, nüfus artış oranının yüksek olması kentleşmeyi doğuran olaylardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Hızlı nüfus artışı az gelişmiş ülkelerde bir problem olarak karşımıza çıkar. Bu oran gelişmiş ülkelerde, yıllık ortalama nüfus artış hızı %0-1 arasında, kentsel nüfus artış hızı ise %1-2 arasındadır. Az gelişmiş ülkelerde ise yıllık ortalama nüfus artış hızı %2-3 arasında, kentsel nüfus artış hızı %6-7 olarak gözükmektedir.²

Gelişmiş ülkelerdeki yıllık nüfus artış oranının az olması onların yavaş ve kontrol edilebilir bir şekilde kentleşmesine olanak sağlarken az gelişmiş ülkelerde bu oran yüksektir ve gelişmiş olan ülkelerin tersi bir şekilde, imkânlarının dar olmasına rağmen hızlı bir kentleşmeye sürüklenmektedir. Yine gelişmiş ülkeler ile az gelişmiş ülkeler arasındaki ticari ilişkilere bakıldığında, gelişmiş ülkenin az gelişmiş ülkeye sömürücü ticaret üstünlüğü, az gelişmiş ülkedeki ucuz işçi olanaklarına karşın, gelişmiş ülkeler tarafından o topraklarda kurulan sanayi alanları gibi sonuçlar

¹ Ahmet Koyuncu, "Sosyoloji Kuramlarında Kent", **Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, No:11, 2011, s.51.

² Muharrem Es, Hamza Ateş, "Kent Yönetimi, Kentleşme ve Göç: Sorunlar ve Çözüm Önerileri," **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, No:48, 2004, s.213.

doğurmaktadır. Böylece gelişmiş ülke az gelişmiş ülkenin ticaret ve sanayi gibi alanlarının dış etkenler tarafından gelişmesine sebep olarak onların da kentleşmesini tetiklemektedir. Bu durum da “bağımlı kentleşme” olgusunu doğurmaktadır.¹ Bir diğer ifadeyle bir ülke ekonomik ve sanayi açıdan büyüme ve gelişme göstermediği halde o ülke nüfusunun yaklaşık %30'u büyük kentlerde yaşıyorsa, o ülkede “sanayi dışı kentleşme” söz konusudur. Genellikle Latin Amerika ülkelerinde görülen bu durum Suriye, Mısır ve Türkiye için de söz konusudur.²

Az gelişmiş ülkelerin yalnızca birkaç kentinin bu gibi sebeplerle aşırı büyümesinin de iyi bir hizmet ve yönetim sağlayamaması, bölgesel dengesizliklere sebep olması gibi belli başlı sakıncaları ortaya çıkmaktadır. Bu sakıncaları, kentleşmenin gelişmiş ülkelere göre daha hızlı bir nüfus artışına sahip olması, büyük kentlerin küçük kentlerden daha hızlı kentleşmesi ve bu doğrultuda meydana gelen bölgesel dengesizlikler, belli bölgelerde kentleşme eğiliminin yoğunlaşması sonucu diğer bölgelerde kentleşme oranının düşük kalması, kentleşen yerlerin kamu ve alt yapı hizmetlerini karşılamakta yetersiz kalınması, kentleşen yerlerde temel gereksinimler yerine belli başlı alanlarda sanayileşmesi sonucu belli mesleklere yığılma ve işsizlik yaşanması şeklinde sıralamak mümkündür.³

Gelişmiş ülkelerde yoğunlaşan sanayileşme eğilimi tarımsal üretimdeki işgücünü kentlerdeki sanayi alanında çalışmaya itmiş ve buna bağlı olarak da kentleşmeyi harekete geçirmiştir. Ekonomik gelişmelerin olumlu seyretmesiyle beraber işgücü hizmet alanında yoğunlaşmıştır. Böylece gelişmiş ülkelerin tarımdan tarım dışı alana yönelmesi ve hızla kentleşmesi, kalkınma ile paralel gerçekleşmiştir. Fakat gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerde aynı paralellikteki bir süreçten bahsetmek mümkün olmayacaktır. Çünkü az gelişmiş ülkelerde, sanayileşmeden önce kentleşmenin olduğu görülmekte, kente yapılan göç, tarımdaki işgücünün sanayileşmenin yetersizliğinden dolayı direkt hizmet sektörüne geçmesini sağlamaktadır.⁴ Sanayileşmesiz kentleşmenin doğmasına sebep olan bu faktörler birçok sorunu da beraberinde getirmekte ve kentleşme gerçekleşmiş olsa bile kentlileşmenin oluşmasını engellemektedir.

¹ Keleş, **Kentleşme Politikası**, 11. bs., s.83-84.

² Kaya, **Kentleşme ve Kentlileşme**, s.92.

³ Keleş, **Kentleşme Politikası**, 11. bs., s.38-39.

⁴ Es, Ateş, **a.g.e.**, s.214.

Görüldüğü gibi gelişmiş olan ülkeler ile gelişmekte veya az gelişmiş olan ülkelerdeki kentleşme süreci ve sebebi farklılıklar yaratmaktadır. Bu da bizim kentleşme hakkında tanımlama yaparken asıl konumuzun olduğu alana ayrı bir parantez açıp, o toplumda kentleşmenin ve kentleşme sürecinin nasıl süregeldiği hakkında araştırma yapmamızı gerektirmektedir. Böylece daha sağlıklı veriler elde etmiş oluruz. Konumuzun odak noktası olan Türkiye'deki kentleşme ve kentlileşmeyi daha iyi anlayabilmek için de Türkiye'deki kentleşme sürecine ve kentleşmeye neden olan faktörlere ayrıca bakmamız gerekmektedir. Bu sürecin sonunda ise Türkiye'deki kentleşmenin olumlu ve olumsuz etkilerini öne sürerek kentlileşme ile ilgili yaşanan sorunlara cevap aramak yerinde olacaktır.

Son olarak kentleşme başlığı altında kentleşmeye etki eden faktörlerin de incelenmesi meseleyi daha iyi kavrayabilmek açısından faydalı olacaktır.

1.3.1. Kentleşmeye Etki Eden Faktörler

Kentleşmenin gerçekleşmesinde, itici, çekici, iletilici olmak üzere üç nedenden bahsedebiliriz. İtici nedenler kırsal alanın olumsuzlukları sebebiyle kente göç etmeye zorlayan nedenlerdir. Çekici nedenler, kentin kırsal alandakileri cezbedtiği, sosyal ve ekonomik nedenlerdir. İletici nedenler ise kırsaldan kente göç etmek için ulaşım ağı ve ulaşım araçlarının gelişmesi ile kolaylaşan göç imkânlarıdır.¹

Bu ifadeler kırdan kente göçlerin sebepleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebepleri meydana getiren de dört ana faktör bulunur. Bunlar, teknolojik, ekonomik, sosyo – psikolojik ve siyasal faktörlerdir.²

Kentin çekiciliği, kent hayatının sunmuş olduğu ekonomik, eğitim, sağlık, konfor gibi kişiyi cezbedici ve kente göç etmeye teşvik eden sebeplerdir. Kırın iticiliği ise, tarımsal teknolojinin sonucunda ortaya çıkan işsizlik, toprak bölünmeleri, kan davaları, kırın konforsuz yaşam tarzı gibi olumsuzlukların, kişiyi kırdan kente göçe zorlayan sebepleridir.³ Kentlerin çekiciliği ve kırsalın iticiliğinin bir araya gelmesine

¹ Ruşen Keleş, Fehmi Yavuz, Cevat Geray, **Şehircilik Sorunlar – Uygulama ve Politika**, 2. bs., Ankara, Ankara Üniversitesi Basım Evi, 1978, s.32.

² Keleş, **Kentleşme Politikası**, 11. bs., s.31.

³ Serdar Sağlam, "Türkiye'de İç Göç Olgusu ve Kentleşme", **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, No:11, Güz 2006, s.35-36.

ulaşım ve haberleşme alanındaki gelişmeler de eklenince, nüfusun kentlere göç etmesine engel bir durum kalmamıştır.¹

1.3.1.1. Teknolojik Faktörler

Kentleşme sürecinin başlamasındaki en önemli faktör Sanayi Devrimi'dir. Sanayi Devrimi ile meydana gelen teknolojik gelişmeler maliyetlerin düşmesi ve üretimin artmasına sebep olmuştur. Bu yeni üretim tarzının gerek duyduğu ortamı ise kentler karşılamaktadır. Ulaşım kolaylığı ve altyapı hizmetlerinin varlığı kentleri sanayi alanları için cazip kılmıştır. Sanayilerin varlığı da iş gücüne ihtiyaç duymuş, kırdan kentlere göçü doğurmuştur.²

Teknolojinin getirdiği imkânlar sadece kentlerle sınırlı kalmamış, kırsalda da tarım alanında makineleşme sürecine geçilmiştir. Bu sebepten, kırsal alanda emek gücüne dayalı olan tarımın makineleşmesiyle emek gücüne olan ihtiyaç azalmış ve kırsalda artan işsizlik, kırdan kente göçü tetikleyen bir diğer faktör olarak ortaya çıkmıştır.³

Buhar makineleri, elektrik enerjisi, hidroelektrik santraller, nükleer enerji santralleri gibi sırasıyla günümüze kadar gelişen enerji yöntemleri sanayileşmeye ve kentleşmeye etki eden teknolojik faktörlerdir. İletişim ve bilgisayar teknolojisi de günümüzde, kentlerde ve hatta evlerde günlük yaşamın bir parçası haline gelmiş bulunmaktadır.⁴

18. yüzyıla doğru 100.000 nüfusu birkaç kent dışında aşabilen kent yoktur. Buhar makinesinin icadı, sanayileşme ile elektriğin kullanımının artması, hava, kara, deniz ulaşımındaki ve iletişim alanındaki gelişmeler, sanayileşmenin kentlerde toplanmasına ve kentlerin nüfus çekmesine sebep olmuş teknolojik gelişmelerdir. Ulaşım araçlarının gelişmesiyle birlikte kişisel otomobilin yaygınlaşması ve yolların geliştirilmesi, insanların hareket imkânlarının artmasına olanak sağlamış, bu sayede kentler çevreye yayılarak büyümeye devam etmiştir. 20. yüzyıl ile de bilgisayar

¹ Keleş, **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, s.269.

² Kaya, **Kentleşme ve Kentlileşme**, s.97.

³ Keleş, **Kentleşme Politikası**, 11. bs., s.34.

⁴ Hilal Susmaz, Cevdet E. Ekinci, "Sağlıklı Kentleşme Süreci Esasları," **e-Journal of New World Sciences Academy Social Sciences**, C.IV, No:1, 2009, s.23.

alanındaki teknolojiler birçok alanda gelişmeye olanak sağlayarak kentlerin daha da büyümesine ve kalabalıklaşmasına sebep olmuştur.¹

1.3.1.2. Ekonomik Faktörler

Kentsel nüfusun artışının bir diğer nedeni, kırsal alanda itici sebeplere zorlayan ekonomik faktörlerdir. Tarım alanında artı ürünün fazlalaşması ve bunun için gereken emek gücünün azalması kırdan kente göçe iten sebeplerdendir. Bunun için de tarımsal teknolojinin gelişmesi gerekir. Zaman içinde tarımda makineleşme ile birim başına üretimin artmasına karşılık insan gücüne olan talebin azalması, aynı oranda tarımsal üretimi arttırırken tarımsal iş gücünün azalmasına sebep olur.²

İtici faktörler, kırsal kesimin sahip olduğu nüfusunun göçüne engel olamaması, şartlar gereği kentlere göçe zorlanmasıdır. Böylece kentleşme sürecinin de bir parçası haline gelir. Tarım alanındaki teknolojik gelişmeler gizli işsizliğe sebep olmuştur. Aynı zamanda kırsal nüfusun artış hızı ile orantılı olmayan iş imkânları ve yaşam tarzı da kırdan kente itici faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.³

Ekonomik nedenlerin kentleşmeye etkisine kısaca kentlerin kırsal alana göre daha çok ekonomik imkân sunması diyebiliriz. Ayrıca kırsal alanda çalışanların gelirleri mevsimsel olduğundan ve net gelirlerini bilmediklerinden, kentteki iş imkânları ve sabit gelir insanları cezbetmektedir.⁴ Tarımdaki artı ürün ve emek gücü talebini azaltan makineleşme, kırsal işsizliğe neden olup kırdan kentlere ekonomik beklentilerle göçlere neden olmaktadır. Diğer açıdan kentleşmenin tanımını yaparken, tarımsal üretimin azalması veya olmamasının kentleşmeye gidilen sürecin bir parçası olduğunu açıklamıştık. Fakat kentlerin tarımsal ürün ihtiyaçlarını karşılamaları kırsaldaki artı ürün ile sağlandığından burada bahsedilen ekonomik faktörlerin, kırsalın itici gücü olduğunu ve kentleşmeye etki eden bir faktör olduğunu söyleyebiliriz.

Tarımdaki teknolojik gelişmelerin gerçekleşmesinin yanı sıra gelişmekte olan ülkelerdeki durum ise, tarım alanında çalışanların elde ettikleri gelirin düşük olması, sahip oldukları tarım alanlarının bölünerek azalması sonucu yeterli tarım alanına sahip olunmadığından yeterli gelir elde etme imkânının olmaması ve iklim, arazi

¹ Keleş, **Kentleşme Politikası**, 11. bs., s.34.

² Keleş, **Kentleşme Politikası**, 11. bs., s.31-32.

³ Kaya, **Kentleşme ve Kentlileşme**, s.96.

⁴ Susmaz, Ekinci, **a.g.e.**, s.23.

koşullarının elverişsiz olması ekonomik açıdan kırdan kente itici faktörlerdir. Bu durum Türkiye’de de kentleşme hızını arttıran sebeplerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.¹

Kentler eğitim, sağlık, sosyal alan, kaliteli yaşam ve iş imkânı açısından cazip yerleşim alanlarıdır. Hem yüksek gelir imkânı hem kaliteli yaşam alanı kentleri kırsaldan üstün kılan çekici faktörlerdir. Gelişmiş ticaret ağı, ulaşım, altyapı, mal ve hizmetlerin fazlalığı, sanayinin gelişmiş olması, ekonomik açıdan kentleri cazip hale getirip kırsaldaki düşük gelirli kitleleri kendine çeker.²

Kentlerde toplanan modern üretim tarzı büyüyerek yeni iş olanaklarını meydana getirir. Çeşit ve kalitenin artması ihtiyaç duyulan mal ve hizmetlerin artmasına sebep olarak üretimde uzmanlaşmayı sağlar. Ekonomik faktörlerin çekici sebepleri ise kentteki yaşam, gelir ve gelecek imkânlarının kırdakilerden daha iyi olması sonucu kırdan kente göçü tetikleyen ekonomik faktörlerdir. Kentteki sanayi imkânlarının kırsal alandaki tarımsal sektöre göre daha iyi iş imkânları sunması, kırdan kente göçlerin ekonomik faktörleridir. Kentlerde elde edilen gelir kırsala oranla daha yüksektir. Ayrıca kentlerdeki sendikal faaliyetlerin etkinliği kırsal alandaki gelire göre daha yüksek gelir elde etmelerini sağlamaktadır. Son olarak, kentlerde bulunan finansal kaynaklar, kaliteli ve alternatif yüksek mal ve hizmetler kentlerin kırsala oranla daha fazla ekonomik üstünlük sağlamasına sebep olup, kentin kırsala karşı çekici gücünü meydana getirir.³

1.3.1.3. Sosyo – Psikolojik Faktörler

Sosyo-psikolojik faktörler kentte yaşama isteği ve arzusunu meydana getiren çekici faktörlerdir. Kırdaki sınırlı ve durağan yaşam şekline büyük bir toplumun parçası olma isteği, "kentli" bir statüye kavuşma arzusu kırdan kente göç etmeye teşvik eden sebeplerdendir. Ayrıca kırdan kente yerleşme bir "yükseliş" olarak görülmektedir.⁴

Eğitim, iş veya aile kurma amaçlı planlar arasında kırdan yaşayan nüfus için kente yerleşme, olanaklarını ve imkânlarını arttırabilmek açısından ilk adımdır. Refah seviyesini yükseltmek ve daha konforlu bir hayat sürmek için kentlerde

¹ Keleş, **Kentleşme Politikası**, 11. bs., s.32.

² Kaya, **Kentleşme ve Kentleşme**, s.96-97.

³ Keleş, **100 Soruda Türkiye’de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu**, s.22.

⁴ Keleş, **Kentleşme Politikası**, 11. bs., s.36-37.

yaşamının gerekli olduğuna inanılır. Türkiye’de kırdan kente göçlerin yaşandığı yıllara baktığımızda da kırdan bir aile bireyinin kente tutunmak için ilk adımı atarak göç etmesi sonrasında, kavuşmuş olduğu bu statüden kopamayarak diğer aile bireylerini de zaman içinde yanına aldığı görülür. Bu durum kentleşme oranının artmasına yardımcı bir başka faktör olan sosyo-psikolojik sebepler olarak karşımıza çıkmaktadır.¹

1.3.1.4. Siyasal Faktörler

Kentleşmeyi etkileyen bir diğer faktör ise siyasal adımlardır. Siyasi erk kentleşmeyi teşvik edici veya kentleşmeye karşı politikalar uygulayabilir. Örneğin, Osmanlı’da köyü terk edip kente yerleşmeyi engellemek amacıyla zorlayıcı yasalar bulunur, bunun için belli bedel ödemek gerekirdi. Yine, Cumhuriyet dönemi merkezi yönetimi kentleşmeye karşı mesafeli davranmış ve kırsal nüfusu korumak amacıyla politikalar izlemiştir. 1950 sonrası yönetim ise kırdan kente göçlerin artmasına neden olacak kentleşme politikaları izleyerek kentleşmeyi destekleyici siyasal adımlar atmıştır.²

Siyasal bir kararla bir kenti başkent ilan etmek de hem o kentin hem çevresindeki kentleri de etkileyecek şekilde o bölgenin kentleşme sürecini hızlandıran, kentleşmenin siyasi faktörlerinden biridir. Bu durumunun en iyi örneklerinden biri de Türkiye’nin başkenti olan Ankara örneğidir. Ankara başkent ilan edilmeden önce 20.000 nüfuslu kırsal bir kasabayken, başkent ilan edildikten sonra elli yıl gibi kısa bir sürede 2.000.000’a yakın nüfusa sahip büyük bir kente dönüşmüştür. Bulunduğu bölge açısından değerlendirecek olursak, 1947 yılında %11’lik kentleşme oranına sahip İç Anadolu Bölgesi’nin altmış yıl sonra %80.6 oranında kentli nüfusa sahip olduğu görülür. Küçük bir kasabanın başkent ilan edilmesi ile büyük bir kente dönüşmesi ve bulunduğu bölgedeki kentleşme oranını azımsanmayacak oranda arttırması, siyasal faktörün kentleşme üzerindeki önemini bizlere göstermektedir.³

Bir diğer siyasal neden, kentlerdeki yönetim şeklinin kırsaldakine göre daha modern olması ve kentlilere karşı daha fazla hizmet etme amacı taşımasıdır.

¹ Yakut Irmak, “Kentleşme”, **Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil Anısına Armağan**, İstanbul, Fakülteler Matbaası, C.XXXVIII, No: 1-2, 1982, s.81.

² Kaya, **Kentleşme ve Kentleşme**, s.99.

³ Keleş, **Kentleşme Politikası**, 11. bs., s.35.

Kentlerdeki yönetimin dışında hukuk kurumlarının varlığı ve gelişmişliği de yine kentlerin cezbedici yönlerindendir.¹

Son olarak, kentleşmeyi etkileyecek durumlardan biri de “toprak reformu” gibi merkezi yönetim politikalarıdır. Miras yoluyla sürekli bölünerek işletilemeyecek kadar küçük toprak parçalarının kalması veya kişinin başa çıkamayacağı kadar büyük toprak sahibi olmasının yanı sıra toprak sahibi olmayan kırsal kesimdeki kitlelerin lehine veya aleyhine alınan siyasal kararlar da kentleşmeyi olumlu veya olumsuz olarak etkileyebilmektedir.²

1.3.2. Gelişmiş Olan Ülkelerde Kentleşme Dinamikleri

Gelişmiş olan ülkelerde kentleşme süreci yüksek oranda tamamlanmış olup, bu ülkelerdeki kentleşme doğal şekilde gerçekleşerek kalkınmayla paralel bir seyir izlemektedir. Gelişmekte olan ülkelere kıyasla gelişmiş ülkelerdeki kentleşme hızı da daha düşük oranlı bir şekilde artmaktadır. Bu oran, ortalama olarak nüfus artışında %0-1, kentleşme hızı olarak ise %1-2 civarındadır.³

Gelişmiş ülkelerdeki istihdam türü tarımsal alandan kentlerdeki sanayi sektörüne geçiş yapmıştır. Kentleşmeyle paralel ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesi kentli nüfusun çoğunluğunu hizmetler sektörüne sevk etmiştir. Gelişmiş ülkelerdeki nüfus tarım dışı alana yönelirken, kentleşme kalkınmadan daha fazla artmayarak doğal bir seyrinde gerçekleşmiştir.⁴

Gelişmiş ülkelerdeki kentleşme Sanayi Devrimi ile birlikte oluşmaya başlamıştır. Kentleşme oranına paralel olarak halkları da hızla kentleşme sürecine girmiştir. Sanayi Devrimi ile birlikte kentleşmekte olan bu ülkeler zamanla sanayi kentlerini çevre kentlere kaydırmış ve ilerleyen süreçte başka ülkelere taşımışlardır. Sanayi sektörünün farklı ülkelere kaydırılması ile birlikte hizmet sektörü gelişerek kentleşmedeki öncü istihdam türü halini almıştır. Böylece ilk kentleşme sürecinde tarımsal alandan sanayi alanına geçiş ile başlayan süreç zamanla sanayinin terk edilerek hizmetler sektörü öncülüğünde devam etmiştir.⁵

¹ Susmaz, Ekinci, **a.g.e.**, s.23.

² Keleş, **Kentleşme Politikası**, 11. bs., s.36.

³ Es, Ateş, **a.g.e.**, s. 213.

⁴ **A.e.**, s. 214.

⁵ Kaya, **Kentleşme ve Kentleşme**, s.87-92.

Gelişmiş ülkelerin bu aşamaya sanayileştikten sonra geçtiklerine dikkat çekmek gerekir. Çünkü birazdan bahsedilecek olan, bazı gelişmekte olan ülkelerdeki kentleşmeye bakıldığında yine hizmet sektörünün ağırlıkta olduğu görülecek ama sanayileşme aşamasını tamamlamadan bu aşamaya geçtiklerinden yaşadıkları sıkıntılar ortaya çıkacaktır.

1.3.3. Gelişmekte Olan Ülkelerde Kentleşme Dinamikleri

Gelişmekte olan ülkelerde kent nüfusu gelişmiş ülkelere nazaran daha büyük bir hızla artmaktadır. Ortalama olarak yıllık nüfus artışı %2-3, yıllık kentleşme oranı ise %6-7 oranında artmaktadır.¹ Büyük kentleri daha az büyüklükteki kentlerine oranla daha fazla büyümektedir ve büyük kentlerin olduğu bölgelerin aşırı nüfus artışı diğer bölgelerin kentleşme hızını düşürmektedir. Kentleşmenin artması ile alt yapı ve hizmetlerde yetersizlikler görülmeye başlamaktadır. Kentleşmenin sanayileşme ile paralel bir seyir izlememesi, işsizlikleri ve kent dışı “marjinal” mesleklerde çalışma oranını arttırmasına sebep olmaktadır.²

Batı’da kentleşme sanayileşmeyi takip etmiş, sanayileşmenin gelişmesi ve bu alandaki iş gücüne olan talebin artması, tarımsal alanda çalışan kesimin kentlere yerleşerek sanayi sektöründe çalışmasını gerektirmiş ve böylece de kalkınma ile paralel bir kentleşme gerçekleşmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde ise sanayileşme kentleşmeyi takip etmekte böylece kentleşme aşamasında, tarım sektöründeki iş gücü hizmetler sektörüne geçiş sağlamaktadır.³

1.4. Kent Kültürü ve Kent Kimliği

Kent kavramına özgü bir diğer etmen ise kültürdür. Kültür aynı zamanda kenti kırsaldan ayıran bir farklılıktır. Kırsal alanda geleneksel kültür söz konusuysa, her kentin kendine özgü ve modern anlamda var olan bir kültürü söz konusudur. Daha gelişmiş bir kültüre sahip olan kentler bu sayede medeniyete de öncülük etmektedir.⁴

Kent kültürü, farklı yaşam tarzı ve dünya görüşüne sahip insanların birbirlerine saygı duyarak bir arada yaşayabilmelerine olanak sağlar. Kent kültürü

¹ Es, Ateş, **a.g.e.**, s.213.

² Keleş, **Kentleşme Politikası**, 11. bs., s.39.

³ **A.e.**, s.39.

⁴ Yaşar Erjem, **Mersin’de Göç, Kentleşme ve Sosyal Problemler**, Mersin, Mersin Valiliği Yayınları, 2009, s.15.

tarih boyunca kentlerde yaşamış toplulukların bilgi ve deneyimlerinin bir sonucu olarak meydana gelmektedir. Farklı alanlardan göçler alan kentler, farklı kültürleri de içinde bulundurarak birer kültür mozaiki haline gelmiştir. Böylece farklı kültürlerin bir birleşiminden oluşan ve içinde hepsinden parçalar bulunduran genel bir kültür tabirine, kent kültürü diyebiliriz.¹

Kent kültürü demokrasinin üstünlüğüne dayanan ve çoğulcu anlayışa sahip bir kültürdür. Heterojen bir yapıya sahip olan kent, farklı renkleri, dini görüş ve etnik kimlikleri, sınıf ve dünya görüşlerini içinde barındırarak kent kültürüne şekil vermektedir.²

Kent kültürü toplumun bireyleri arasındaki bütünleşmeyi sağlayan bir görev üstlenir. Kentlerde farklı kültürlerden etkilerin daha fazla bulunması, bireyler arasındaki demokrasi ve hoşgörünün artmasını da sağlamaktadır. Kentlerdeki kültürel çeşitlilik birleşimleri büyük bir kent kültürü çatısında toplanarak toplumun gelişim ve açık görüşlü olmasına fayda sağlar.³

Kent kültürü ve kent kimliği birbiri ile etkileşim halinde olup yeri geldiğinde aynı anlamda kullanılmaktadır.⁴ Kentin kültür birikimi kentin kimliğini oluşturduğundan aslında kent kimliği, kent kültürünün bir sonucu olarak meydana gelmektedir. Kent kimliği, bir kentin diğerlerinden farklı olmasını sağlayan, kenti diğerinden ayıran, özgünlüğünü nitelendiren özelliklerinin tamamıdır.⁵

Günümüzde kentler kendine özgü kimliklerini kaybederek tek tip kimliklere bürünmekte bu da kültürel olarak bir çöküntüye sebep vermekte, aidiyet duygusunu engelleyerek toplumsal, ekonomik ve kişisel problemlere yol açmaktadır.⁶ Örneğin bir kentin kimliği onun tarihi, yapıları ve halkı gibi özgün kavramları barındırır. Ayasofya, Kız Kulesi, Peri Bacaları ve bunlar gibi birçok tarihsel yapı görüldüğünde

¹ Ercan Tatlıdil, "Göç ve Kentleşmenin Sosyal Boyutu", **Sosyoloji Dergisi**, No:3, İzmir, 1992, s.51.

² Erjem, **a.g.e.**, s.16.

³ Şafak Kaypak, "Antakya'nın Kent Kimliği Açısından İrdelenmesi", **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.VII, No:14, Hatay, 2010, s.379.

⁴ Arife Karadağ, Asaf Koçman, "Coğrafi Çevre Bileşenlerinin Kentsel Gelişim Süreci Üzerine Etkileri: Ödemiş (İzmir) Örneği", **Ege Coğrafya Dergisi**, C.XVI, No:1-2, İzmir, 2007, s.5

⁵ Mehmet Akalın, "Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Kentsel Kimlik Üzerindeki Etkileri: İstanbul, Eskişehir ve Bursa Örnekleri", **SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, No:35, Ağustos 2015, s.52.

⁶ İdris Oğurlu, "Çevre - Kent İmajı – Kent Kimliği – Kent Kültürü Etkileşimlerine Bir Bakış", **İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi**, C.XIII, No:26, İstanbul, 2014, s.275.

hangi kentte olduğunuzun da cevabını vermektedir. Peki, “AVM” görüldüğünde bu kent hakkında bir fikir sahibi olmak mümkün müdür? O kentin kimliği, tarihi ve halkı hakkında bir düşünce aklımızda belirmez. Çünkü AVM gibi günümüz dünyasının tek tip “sosyal” alanları her yerde karşımıza çıkan, bir kimliği ve özneliliği bulunmayan yapılardır. Kentin kimliği, kentle bütünleştirilen bir şey, kente yüklenen anlam, kentlilerin gözündeki kentin değeridir.¹ Küreselleşmenin etkisi altında şekillenen kentler birbirlerinin aynısı olmakta, özgünlüklerini yitirmektedirler. Dünyanın her hangi bir kentindeki sokak, mahalle, mağaza vb. yerler o yer hakkında fikir sahibi olmamızdan uzak, bir başka yerle aynı görseleliğe sahip hale gelmiştir.² Elbette günümüz ihtiyaçları için gerekli olan bu yapılar da olmalıdır fakat kentin tarihselliğini ikinci plana atacak kadar fazlalaşması ve bu alanların kentin markasının önüne geçmesi kentlerin kimliğini yok ederek onları birbirlerinin aynısı haline getirmektedir.

Kent kimliği bir kenti diğer kentlerden farklı kılan onu özgünleştiren özelliğidir.³ Kent kimliği soyut ve somut olmak üzere iki türden oluşmaktadır. Somut kent kimliği, kentin kendine özgü “görünür” yapısıdır. Soyut kent kimliği ise, direkt görünür bir karşılığı olmayan fakat kent kimliğinin somut açıdan özgünleşmesini sağlayacak olan sosyal, kültürel ve ekonomik kimliğidir.⁴

Kentlerin tarihsel kimliğinin yok olmaya başlaması 1950’li yıllara dayanmaktadır. İlk büyük göç akımının başladığı bu yıllardan günümüze tarihsel öneme sahip kentlerin aldığı yoğun göç, ulaşım olanaklarının artması ile yapılan ulaşım ağlarının plansızca kurulması, sermaye ve yatırım alanlarının değişimi ve özellikle denetimsiz veya yasaların esnetilerek yapıldığı konutlar, küreselleşme ile tüm dünyayı ilgilendirmeye başlayan dış dinamikler ve bunlara ayak uydurma girişimleri, değişen siyasi dinamikler, kalkınmanın hızlı bir şekilde gerçekleşmesi için plansız atılan adımlar yaşanmıştır. Bu gibi etkenler ile kentlerin nüfus yoğunluğunun arttığı ilk yıllardan bu güne, kentlerin tarihsel değerleri her geçen yıl daha çok zarar

¹ İlhan Tekeli, **Kent Planlaması Konuşmaları**, Ankara, TMMOB Mimarlar Odası Yayınları, 1991, s.80.

² Ömer Aytaç, “Kent, Metropol ve Değişen Yer/Mekân İmajları”, **Mukaddime**, C.VIII, No:1, 2017, s.13.

³ İlhan Tekeli, **Gündelik Yaşam Kalitesi ve Yerellik Yazıları**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2009, s.212.

⁴ Akalın, **a.g.e.**, s.53.

görmüş ve kentin dokusu giderek yok olmaya başlamıştır. Böylece kendine özgü bir kimliği kalmayan tek tip kentler meydana gelmektedir.¹

Günümüz modern kentlerindeki tek tip yapılar ve yaşam tarzları çok çeşitliliğe sahip kent kültürünü körelten bir durumdur.² Tek tipleşen kentler, kentlerin ortaya çıkışındaki medeniyet ve kültür merkezleri olma durumunu elinden alarak aidiyet duygusundan yoksun toplulukların konaklama alanı olarak gördüğü alanlardan ibaret olmaktadır. Kent kültürünün sahiplenilmemesi kent kimliğinin çöküntüye uğramasına sebep vermekte, tek tip, özgünlüğünden kopmuş, kimliksiz bir kent meydana getirmektedir.

Öyledir ki kenti içinde yaşayan insanlar oluşturur. Kentleşmenin tanımına değinecek olursak, kentin gelişmesi veya dışarıdan göç alarak gelişmesidir. Yani kenti meydana getiren onu şekillendiren sahip olduğu insan kitlesidir. Fakat kent de içinde yaşayan insanlara şekil vermektedir.³

Kentlilerin kente karşı aidiyet duygusu beslemesi, kentle aralarındaki bağın oluşması; kentin kültürel dokusu, tarihi zenginlikleri, mimari havası, çevresel yapısı gibi birçok etkenle ilişkilidir. Tüm bu etkenler kentin kendi kültürünü ve kimliğini oluşturmaktadır. Kentlilerin yaşam biçimlerine ve refah seviyelerine etki eden bu etkenler aynı zamanda kentlilere sadece bir mekân sunmaktan öte kentlilerin ihtiyaçlarına cevap veren ve onlara olanak sunan özelliklerdir.⁴

Kırsaldan veya farklı kentlerden göç ile bir kente yerleşenlerin kendi kimliklerine ve kültürlerine sahip çıkmaları olası ve normal bir davranıştır fakat bu kişilerin yaşadıkları kentin de kimlik ve kültürünü sahiplenmemeleri toplumsal bir probleme ve çözülmeye yol açmaktadır.⁵ Kentlileşme kavramı da bu doğrultuda var olan, kente ait kültürün ve kültür birikimlerinin benimsenerek, yaşam tarzını “kentli” bir biçimde sürdürme durumudur.⁶

¹ Sinan Güler, “Kent ve Tarihsel Kimlik”, **21. Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan**, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 2001, s.83.

² Kaya, **Kentleşme ve Kentlileşme**, s.42.

³ Besim F. Dellaloğlu, “Kent Öznenin Evidir”, **21. Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan**, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 2001, s.73.

⁴ Nihat Kurt, “Kent Hizmetlerinin Geleceğinde Kentsel Sorumluluklar ve Kent Kültürünün Geliştirilmesi Stratejileri”, **Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi**, No:1, 2011, s.56.

⁵ Kaya, **Kentleşme ve Kentlileşme**, s.43.

⁶ Kaypak, “Antakya’nın Kent Kimliği Açısından İrdelenmesi”, s.377.

Kültür, bireylerin yetiştirilmelerinde ve bulundukları topluluğun şekillenmesinde önemli bir etken olarak görev yapmaktadır.¹ Kent kültürü de sanayileşmenin bir sonucu olarak meydana gelmiş bir kültür türüdür. Fakat sanayileşmeyi başaramayıp ithal sanayi ile kentleşen ülkelerde kent kültürü sanayileşmenin bir sonucu olmadığından, sanayi kültürü oluşturulamadığı gibi kent kültürü de inşa edilememiştir. Sanayileşmeden bağımsız gerçekleşen kentleşmelerde, plansız ve zorunlu kentleşmenin sonucu olarak kent kültürü oturtulamamıştır.²

Sonuç olarak, kent kültürüne sahip çıkılmaması kent kimliğini olumsuz anlamda değişime sürükler. Kent kimliğinin kaybolması ise yeni kentlilerin kenti sahiplenmesine engel teşkil eder. Yani kültürün sahiplenilmemesi önce kimliği ortadan kaldırmakta sonuçta ise kentin tekrardan sahiplenilmesinin önüne geçerek bu olumsuz döngünün devamını sağlamaktadır. Kent kültürü, kent kimliği, aidiyet iç içe geçmiş olgular olup, kentleşme sürecini temelden etkileyen faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.5. Kentleşme

Kentleşmeyle kentleşme farklı kavramlardır. Kentleşmenin gerçekleşmesi için bir sebepten kente gelmiş olan yeni kentlilerin kendilerini kente ait hissetmeleri, kenti sahiplenmeleri ve geleceklerinin bu kentte olduğunu düşünmeleri gerekmektedir. Kente göç ile gelen kişilerin kentte kalıcı olmayı düşünmemeleri durumunda kentleşme çabası da olmayacak, kentteki amaçlarına ulaştıktan sonra ise kendilerini yaşamaya ait hissettikleri yere geri döneceklerdir.³

Literatürde kentleşme için ortak bir tanım bulunmamaktadır. Kentleşmenin tanımını yapmak için ekonomik, sosyal ve toplumsal özellikleri yönünden ele almak gerekmektedir. Keleş'e göre, çoğu zaman kentleşme ile karıştırılan ama ondan farklı olan, kentleşmenin bir sonucu olarak toplumsal değişimin doğurduğu, insan davranışları ve değer yargılarındaki maddi ve manevi anlamda yaşam şekillerinin değişimidir.⁴

¹ Cemal Özataş, Eyüp Zengin, "Yerel Yönetimler ve Kültür Hizmetleri", **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, No:54, 2008, s.158.

² Kaya, **Kentleşme ve Kentleşme**, s.40-43.

³ A.e., s.142-143.

⁴ Keleş, **Kentbilim Terimleri Sözlüğü**, s.71.

Yaşadığı yerden kente göç eden kitlenin, kente uyum sağlama sürecine kentlileşme denilmektedir. Bu süreç ile birlikte göç eden kitlelerin zaman içinde kentin yerlisi haline gelmesi beklenir. Kentlileşme yaşadığı yeri değiştiren kişilerin toplumsal açıdan da değişime girdiği bir uyum sürecidir.¹ Bu değişim ve kentle bütünleşme süreci kültürel, toplumsal, psikolojik ve ekonomik açıdan gerçekleşen bir süreci kastetmektedir.²

Sosyo - kültürel açıdan ise kentlileşmeyi, göç ile kente yerleşmiş kişilerin zaman içerisinde kent ile bütünleşmesi, kentin değerlerine sahip çıkma, kentli yaşam şeklini sahiplenme ve bütünleşme süreci olarak tanımlayabiliriz.³ Kentleşmeyi sonuç odaklı açıkladığımızda, ekonomik ve sosyal yapının toplumsal olarak değişime uğradığı süreç olarak değerlendirebiliriz.⁴ Kentlileşmeyi iki ayrı açıdan ele almak gerekirse, ekonomik açıdan, kişinin gelirini kente özgü iş olanakları ile kentte elde etmesi, sosyal açıdan ise kentin yerlisinin sahip olduğu yaşayış, davranış ve düşünce yapısına sahip olmasıdır.⁵

Ekonomik açıdan kentlileşme, yeni kentlinin kentte ve kentle bütünleşmiş iş alanlarında çalışarak gelirini elde etmesidir. Sosyal açıdan kentlileşme, kırsaldan göç ile gelen yeni kentlinin kente ve kentliye özgü fikir ve davranışlar sergilemesi, kente ait değer ve düşünceleri sahiplenmesidir.⁶

Genel anlamda kentlileşme göç ile kente gelen yeni kentlilerin, aradan geçen süreç sonunda ekonomik, sosyal ve kültürel olarak uğramış olduğu değişim sürecidir. Kırsal alanda daha çok tarımsal ve hayvansal anlamda ekonomik bir yaşam biçimi vardır. Aynı şekilde sosyal olarak insanların aile, akrabalık ve komşuluk bağları daha sıkıdır ve toplumsal hayatın temelini bu ilişkiler oluşturur. Yaşam biçimi ve düşünce tarzı olarak da geleneksel bir kültür yapısı söz konusudur. Kırsalda yaşayan insanlar için ortak alana karşı tutum ve sorumluluk daha yüksek düzeydedir ve yaşadığı ortamı sahiplenme söz konusudur. Aynı zamanda yaşadığı yerin problemleri onun da problemleri niteliğindedir ve çözüm için tüm yaşayanlar ortak hareket ederler. Bireysellik değil, ortak karara varma ve bu kültürü koruma söz

¹ Irmak, **a.g.e.**, s.67-68.

² Es, Ateş, **a.g.e.**, s.215.

³ Rüstem Erkan, **Kentleşme ve Sosyal Değişme**, 3. bs., Ankara, Bilimadamı Yayınları, 2010, s.20.

⁴ Erjem, **a.g.e.**, s.17.

⁵ Bal, **a.g.e.**, s.64.

⁶ Es, Ateş, **a.g.e.**, s.215.

konusudur. Kentteki durum ise bu özelliklerden daha farklıdır. Kentte bireysellik ve farklı sosyal gruplarda var olmak ön plandadır. Geleneksellik değil yenilikçilik, kendi kültürünü korumak yerine başkalarının farklı düşüncelerine de sağduyulu davranmak söz konusudur. Ekonomik olarak da tarım dışı, modern, hizmet ve sanayi sektöründen geçim sağlanmaktadır. Kentli birey, aile içi ilişkilerde kadın erkek eşitliğini korur, eğitime daha fazla önem verir ve pay ayırır. Toplum içinde bir statüye kavuşmak için kişisel başarısının var olması gerektiğini bilerek yaşar. Son olarak kentli kişi kendini modern olarak nitelendirir ve toplumsal kurallara uyar.¹

Kentleşme sadece bir nüfus değişim süreci değildir. Kentleşmenin bu süreç içinde doğurduğu ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel birçok sonuç vardır. Bu sonuçların kentliler üzerindeki etkisi kentlileşmeyi meydana getirir. Bu meydana gelen yaşam biçimine, kentin ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamına uyum sağlayıp bu olanaklardan yararlanmaya kentlileşme denilir.²

Kentlileşme, kente uyum ve kentte yaşama süreciyle ilgilidir. Kentler kalabalık alanlar olduğundan, birçok insanın mekânı birlikte paylaşmak zorunda oldukları alanlardır. Bu paylaşımı gerçekleştirerek yaşayabilmek kentlileşmeyi gerektirmektedir. Kentlileşmenin gerçekleşmesiyle bireyler sadece kendilerini değil tüm toplumu düşünerek, bilinçli hareket etmeyi başarmış olurlar. Aksi halde kentler, sorunların arttığı, yaşanmaz alanlar haline gelerek ne bireylere ne de düşünmeden hareket ettikleri diğer kentlilere huzurlu bir ortam alanı sağlayamazlar. Sonuç olarak, kentlileşme birlikte yaşamının kurallarına uymanın getirdiği bir duyar ve kente ait hissederek onu korumaya yönelik bir aidiyet duygusunun sonucudur.³

¹ Kaya, **Kentleşme ve Kentlileşme**, s.141-142.

² Erjem, **a.g.e.**, s.20.

³ Cemal Yalçın, "Türkiye'de Kentlileşme Sorunları Üzerine Bir Tartışma," **H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.XXVIII, No:1, 2010, s.230.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE'DE KENTLEŞME VE KENTLİLEŞME

2.1. Türkiye’de Kentleşme ve Kentleşme Politikaları

Sanayi Devrimi sonrası Batı’da meydana gelen kentleşme, sanayileşme ile doğru orantılı ilerlemiştir. Sanayileşmenin sonucu olarak işgücüne ihtiyaç duyulması ile meydana gelen kentleşme “düzenli kentleşme” şeklidir. Gelişmiş ülkeler olarak sayabileceğimiz Batılı devletler ve Amerika Birleşik Devletleri düzenli kentleşmeye örnek olarak gösterilebilir ama dünyanın tamamında durumun bu şekilde olduğunu söylemek mümkün değildir. Türkiye’nin de içinde yer aldığı az gelişmiş ülkelerdeki kentleşme şekli ise sanayileşmenin bir sonucu olarak meydana gelmemiştir. Gelişmiş ülkelerde süreç sanayiye paralel bir şekilde gelişirken, gelişmekte olan ülkelerde genelde kırdan kente göç şeklinde, sanayileşmeden yoksun bir kentleşme meydana gelmektedir.¹

Türkiye’de kentleşme nüfusun hızlı bir şekilde artması, tarım ve üretim alanında teknolojik değişimlere bağlı olarak iç göçler ile kentlere yoğun bir şekilde göç edilmesi sonucu ortaya çıkmıştır. 1950’li yıllar karayollarının gelişmesine bağlı olarak büyüyen ulaşım ağı ve daha önce olmayan sanayileşmenin, izlenen politikalar ile hız kazanması belli kentlerde daha da hızlı bir şekilde nüfus atışı ve göçe sebep olmuştur. Bunun sonucunda da ortaya çıkan kentleşme şekli “çarpık kentleşme” olmuştur. Türkiye’deki kentleşme süreci ülkenin ekonomik, siyasal, kültürel ve toplumsal yapısının değişimine sebep olmuş, yeni sosyal ve siyasal bir dönemi de beraberinde getirmiştir. Sonuç olarak sadece tarım alanındaki değişimler veya sanayileşmenin tetiklediği bir kentleşme değil toplumsal ve siyasal değişim sürecinin de etkisinin bulunduğu bir kentleşme yaşanmıştır.²

Türkiye’deki kentleşmenin gelişmiş ülkelerdeki kentleşmeden farklı olmasının en büyük göstergesi kalkınma ile ilişkisiz bir kentleşme olmasıdır. Gelişmiş ülkelerde kalkınma oranı kentleşme oranından daha yüksek iken Türkiye’de bu durum tam tersidir. Ayrıca gelişmiş ülkelerde kente göç edenler iş olanaklarından

¹ Sağlam, a.g.e., s.37.

² Ensar Yılmaz, Salih Çiftçi, “Kentlerin Ortaya Çıkışı ve Sosyo-Politik Açından Türkiye’de Kentleşme Dönemleri” **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, C.X, No:35, Kış 2011, s.253.

faydalanabilmişken Türkiye’de ise kente göç edenlerin içinde büyük oranda işsiz, gizli işsiz ve kayıt dışı çalışan bulunmaktadır. Bu gurupların içinde bulunanların oranı kalkınmadan daha yüksek olduğu için kentleşme oranı artmakta ama Batı’daki ile aynı anlamı taşımamaktadır. Yani kentleşme olsa dahi kentlileşme gerçekleşmemekte ve birçok alanda toplumsal ve yaşamsal problemler meydana gelmektedir.¹

Refah seviyesinin düşmesi ve kentlere göç edenlerin kentlileşmemesi de bu problemlerin en büyüğü olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca kalkınmanın kentleşme oranından daha düşük olması kentlerin bu kentlileşme oranını kaldıramaması ile kentlilerin günlük yaşam seviyelerinin de düşmesine ve çarpık kentleşmeye neden olmaktadır. Durum böyle olunca kentin ihtiyaçlarını karşılamak için sağlanan alt yapı hizmetleri, su, ulaşım gibi imkânlar daha pahalı hale gelmektedir.² Sonuç olarak, Türkiye’de kentleşme kırdan kente göç şeklinde gelişmekte ve kalkınmaya, toplumsal ve kültürel gelişmeye sebep olmayan, işlevsel olmayan kentleşme şeklinde meydana gelmektedir.³

Türkiye’de süreç bu şekilde ilerlemiştir ve sanayileşmeden bağımsız gerçekleşen bu kentleşme zamanla sorunlara sebep olmuştur. Bu tür kentleşmeler, alt yapısı yetersiz, illegal konutlara sahip, işsizlik oranı yüksek, eğitim ve refah seviyesi düşük kentleşmelere neden olmuştur. Türkiye’de kentleşme Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde başlamakta, Cumhuriyet’in ilanından 1950’li yıllara kadar da bir nebze planlı ve düşük bir seviyede devam etmektedir. 1950 yılı sonrasında ise tarımda makineleşme ve kırdan ortaya çıkan işsizlik ile kırdan kente göçlerin aşırı artmasıyla plansız, çarpık kentleşme süreci başlamaktadır.⁴

Süreci daha iyi analiz edebilmek için Batı’da Sanayi Devrimi’nin gerçekleştiği dönemlerde, Osmanlı’nın bu yeni sisteme ayak uyduramaması ve bunun sonucunda Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşuyla beraber sanayinin eksiliği nedeniyle Batı’dan farklı olan bir kentleşme sürecine girmiş olduğunu bilmememiz gerekir. O yüzden Türkiye’deki kentleşme sürecini incelerken Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinden

¹ Emel Özdemir, “Modernizm, Kentleşme ve Türkiye”, **Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, No:4, Güz 2018, s.80-81.

² Meral Dinçer, “Göç – Doğal Kaynaklar İlişkisine Çevre Güvenliği Açısından Bir Bakış”, **Toplum Ve Göç Bildiriler Kitabı**, Ankara, DİE Yayınları, 1997, s.120.

³ Ruşen Keleş, “Şehirleşmede Denge Sorunu”, **Mimarlık Dergisi**, İstanbul, C.IV, No:11, s.27.

⁴ Sağlam, **a.g.e.**, s.37.

ve bu dönem içinde kentleşmenin ne şekilde meydana geldiğinden başlamamız gerekir. Bu durumda Türkiye'deki kentleşme sürecini Tekeli'nin yaptığı gibi 5 dönem içinde inceleyebiliriz. Cumhuriyet öncesi dönem, cumhuriyetin ilanından İkinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönem, 1950 – 1960 arası dönem, 1960 – 1980 arası dönem ve son olarak 1980'den günümüze olan dönem.¹

Kentleşme ve kalkınma arasındaki ilişkiden dolayı kentleşme sorunları kalkınmayı da yakından ilgilendirmekte ve bu doğrultuda kalkınma planları içinde kentleşmeye de yer verilmektedir. Bu sebeple, kalkınma planları hazırlayan DPT'nin kentleşme politikalarıyla da ilgilenmesi gayet doğaldır. Kentleşme ve kalkınma sürecini bir arada değerlendirebilmemiz açısından dönemler içinde, DPT'nin kalkınma planları ile Türkiye'nin kentleşme politikalarından da bahsedilecektir.²

2.1.1. Cumhuriyet Öncesi Kentleşme

Osmanlı Devleti'ne baktığımız zaman Sanayi Devrimi öncesinde 8-11 milyon arasında değişen nüfusunun yaklaşık %8-9'u kentli nüfustur. Osmanlı Devleti bu yeni teknolojik değişimlere uyum sağlayamamış olsa da Sanayi Devrimi sonrasındaki gelişmeler ile %25 oranında bir kentli nüfusa sahip olduğu görülmektedir. Kentleşme oranının arttığı kentler ise genel olarak liman kentleri olmuştur. Bunun sebebi de ülke içinde Sanayi Devrimi'ne uyum sağlanamasa da Batı'da ortaya çıkan fabrikaların artı ürünleri ile dünya ticaret ağının daha etkin bir şekilde işlemeye başlamasıdır. Yani Osmanlı Devleti'nde kentleşmenin artış eğilimine geçmesinin ilk sebebi ticaret olmuştur.³

Batı'da yaşanan bu değişimler Osmanlı Devleti'nde üretim olarak bir karşılık bulamasa da dış ticaret ağı olarak gelişmeler yaşanmış ve Osmanlı Devleti bir pazar rolü görmüştür. Aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin geleneksel üretim sektörü olan tarım ürünleri ve hammaddeleri de dış pazarlara açılmıştır. Bu nedenle liman kentlerinde, ilk kentleşme deneyimleri meydana gelmiştir. Gelişen Batılı devletler küreselleşmeye başlayan ticaret ağı ile Osmanlı Devleti topraklarında alt yapı yatırımları yapmaya başlamıştır. Batılı devletlerin ve özel şirketlerin liman ve demiryolu yatırımları ile hem ticaret ağları daha modernleşecek hem de Osmanlı

¹ İlhan Tekeli, **Modernizm, Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2009, s.107.

² Keleş, **Kentleşme Politikası**, 11. bs., s.71

³ Tekeli, **Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm Yazıları**, s.36.

Devleti'nde kentleşmeye sebep olacaklardır. Bu yeni üretim ve ticaret devri ile sermayeyi elinde bulunduran bir sınıf da oluşmaya başlayacaktır. Öncesinde saray ve asker tekelinde bulunan artı ürün artık tüccarların elinde toplanmaya başlamıştır. Yeni bir sınıfın yükselişi ile tüccar sınıfının yaşadıkları bu kentler de ihtiyaçları doğrultusunda daha iyi imkânların olduğu kentlere dönüşmeye başlamıştır. Geçmişte kervanların aldığı rolü artık oteller, istasyonlar almıştır. Modernleşen ticaret ağı banka sektörünün de gelişmesine olanak sağlamıştır. Bu imkânlar ile tüccar, bürokrat ve emekçi sınıflar kentlerde yoğunluğun artmasına sebep olmuştur. Farklı sınıf ve kültürlerin artması ile ihtiyaçlara uygun olarak eğlence ve sosyalleşme alanları da artmaya başlamıştır. Böylece Osmanlı'da ilk kentleşme deneyimi gerçekleşmiştir.¹

19. yüzyılın ilk yarısında, dünyadaki ekonomik gelişmelerin Osmanlı'ya yansması ile yeni sınıflar oluşmaya başlamış, kentlerdeki ulaşım ağının gelişmesi kentsel nüfusu arttırmış, modernleşme ile kamusal alanlar artmaya başlayarak, yeni konutlar için arazi türleri türlerinin kullanım şekilleri değişmiştir.²

Kentleşme oranının bu gelişmeler doğrultusunda %25'lere çıkması alt yapı hizmetlerini zorunlu kılmaya başlamıştır. Osmanlı'daki burjuvazinin yoğun olarak yaşamakta olduğu Galata ve Beyoğlu semtlerinde 1857 yılında ilk belediye olan "Altıncı Daire Belediyesi" kurulmuştur. Böylece burjuvazi sınıfı, yaşam alanlarını modern ve Batılı tarzda geliştirmeyi ummuştur. Altıncı Daire Belediyesi ile bölgede ulaşım, sağlık, alt yapı hizmetleri ve park, sosyalleşme alanları gibi modern imkânlar sağlanmaya başlanmıştır.³

Altıncı Daire Belediyesi diğer bölge ve kentlerde de örnek alınarak zamanla Osmanlı'da, öncelikle liman kentleri olmak üzere birçok belediye kurulmaya başlanacaktır. Kurulan her belediye o bölgenin imkânlarını arttıracak ve "çeken" bir güç olarak kentleşme oranının zamanla artmasına sebep olacaktır. Cumhuriyet dönemi öncesi başlanan kentleşme sürecinde gerçekleşen olaylar ve süreç bu şekilde gerçekleşmiştir.

¹ İlhan, Tekeli, **Türkiye'nin Kent Planlama ve Kent Araştırmaları Tarihi Yazıları**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s.48-49.

² A.e., s.305.

³ A.e., s.56-57.

2.1.2. Cumhuriyetin İlanından İkinci Dünya Savaşı'na Kentleşme

Cumhuriyet Türkiye'sine giden yolda atılan adımlardan biri de başkentin Ankara seçilmesidir. Ankara yeni ulusal burjuvazinin kurulması için örnek bir şehir olarak inşa edilecektir. Böylece Cumhuriyet döneminde ilk kentleşme örneğini de Ankara olarak görürüz. Aynı zamanda Kurtuluş Savaşı sırasında birçok kentte çıkan yangınlar ile kentlerin yeniden planlanması için çalışmalar yapılmıştır. İstanbul da savaş döneminde çok fazla nüfus kaybı vermiştir. Bu gibi olaylardan sonra belediyelere bazı yetki ve ayrıcalıklar tanınmıştır. Örneğin, İstanbul'da imar kurulu kurulmuştur. Kentler yeniden yapılanma sürecine böylece geçmiştir.¹

Atatürk, kentleşme sürecini yeni kurulan bir devletin temellerini atmak için fırsat olarak görmüş ve modern bir yapının tüm ülkeye örnek teşkil etmesi için başkent Ankara'yı örnek şehir olarak seçmiştir.² Başkent Ankara'nın çağdaş bir kent örneği oluşturması amacıyla yapılacak çalışmalar için 1928 yılında "Ankara Şehri İmar Müdürlüğü" kurulmuş, 1930 yılında "1580 Sayılı Belediye Kanunu" çıkarılmıştır.³ Ayrıca Birinci Dünya Savaşı sonrası meydana gelen nüfustaki düşüşü gidermek amacıyla nüfusu arttırmaya yönelik politikalar izlemiştir. Ölüm oranlarının azaltılması, doğum oranlarının ise artırılması için gereken çalışmalar yapılmıştır. Sanayinin yokluğunu gidermek için de tarım öncülüğünde kalkınma uygulamaları gerçekleştirilmiştir.⁴

1923 – 1929 arası dönemde Lozan Antlaşması gereği Türkiye'de açık piyasa işlemleri uygulanmıştır. 1927 yılında çıkarılan "Teşvik-i Sanayi Kanunu" ile 1929 yılı sonrası izlenecek politikaların temeli atılmış ve kısmi liberalizmden devletçilik politikasına geçiş için çalışmalara başlanmıştır. Hedeflenen sanayileşme programı ile KİT'lerin kurulması planlanmıştır. 1929 yılından itibaren ise 1940'a kadar devletçilik politikası uygulanmıştır. Bu süreçte KİT'ler kurulmaya başlanmıştır. KİT'lerin kurulması ile beraber Cumhuriyet öncesi tek egemen kent olan İstanbul'un işlevi azaltılmış, daha dengeli bir kalkınma için Anadolu'ya yatırımlar yapılmıştır. KİT'ler, limanlar, demiryolları ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında karayolları olmak üzere Anadolu'ya yatırımlar gerçekleşmiştir. Böylece Osmanlı zamanında İstanbul

¹ Tekeli, **Türkiye'nin Kent Planlama ve Kent Araştırmaları Tarihi Yazıları**, s.65-66.

² Şafak Kaypak, "Atatürk'ün Kent ve Kentleşmeye Bakışı; Örnek Olay: Ankara'nın Kentleşmesi", **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.XII, No:27, 2014, s.350.

³ Tekeli, **Modernizm, Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi**, s.113-114.

⁴ Yakut Sencer, **Türkiye'de Kentleşme**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1979, s.38.

ile başlayan kentleşme, Cumhuriyet ile başkent olan Ankara’da devam etmiş daha sonra Anadolu’ya doğru yayılmıştır.¹

1930 yılından sonra kentleşme çalışmalarına daha da ağırlık verilmiş ve ilk olarak “1580 Sayılı Belediyeler Kanunu” çıkartılmıştır.² 1933 yılında İller Bankası yerel yönetimlerin ihtiyaçlarını karşılamak için kurulmuştur. 1945 yılında da İller Bankası, Belediyeler Bankası’na dönüştürülmüştür.³ Türkiye’de kent planlamaları 1930-1945 arası, köy planlamaları, mahalle planlamaları, eskiden var olan kentlerin planlamaları, yeni kentlerin planlamaları ve bölge planlamaları olmak üzere beş ayrı türde yapılmıştır.⁴

1934 yılına gelindiğinde Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı ilan edilmiş, sanayileşmeye birincil dereceden önem verilerek hızlı bir sanayileşme dönemine girilmiştir.⁵ Bu doğrultuda hedeflenen KİT’ler kurulmaya başlanmış ve kentleşmeye giden yoldaki sanayileşme sürecinin ilk adımları bu plan ile atılmıştır. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı kapsamında tekstil, dokuma, cam, seramik, demir-çelik, şeker, kâğıt gibi çeşitli sektörlerde fabrikalar kurulmaya başlanmıştır. Bursa’da Merinos halı, İzmir’de kâğıt, Zonguldak’ta antrasit, Kayseri’de bez fabrikası gibi ülkenin farklı alanlarında fabrikalar kurulmuştur. Bu şekilde sanayileşmenin devlet eliyle tüm Anadolu’da eşit bir şekilde gerçekleştirilmeye çalışıldığı görülmektedir.⁶

Cumhuriyet Dönemi’nin ilk sayımı 1927 yılında yapılmıştır. Tablo 2.1’de de görüldüğü gibi, TÜİK verilerine göre 1927 yılında toplam nüfus 13.648.270 kişidir. Bu nüfusun, kentli nüfus olarak kabul ettiğimiz il ve ilçe merkezlerinde yaşayan kişi sayısı 3.305.879 kişi, kırsal nüfus olarak kabul ettiğimiz belde ve köylerde yaşayan kişi sayısı ise 10.342.391 kişidir. 1935 yılında yapılan sayıma baktığımızda ise, toplam nüfus 16.158.018 kişiye yükselirken, kentte yaşayan kişilerin sayısının 3.802.642 kişiye, kırsalda yaşayanların sayısının 12.355.376 kişiye yükseldiği görülmektedir.

¹ Şevket Işık, “Türkiye’de Kentleşme ve Kentleşme Modelleri”, **Ege Üniversitesi Coğrafya Dergisi**, No:14, 2005, s.60-61.

² Tekeli, **Türkiye’nin Kent Planlama ve Kent Araştırmaları Tarihi Yazıları**, s.78.

³ A.e., s.86.

⁴ A.e., s.98.

⁵ Cezmi Sevgi, **Sanayileşme Sürecinde Türkiye ve Sanayi Kuruluşlarının Alansal Dağılımı**, İstanbul Beta Basım Yayın Dağıtım, 1994, s.50.

⁶ Işık, **a.g.e.**, s.61.

Tablo 2.1. Türkiye’de Kentsel ve Kırsal Nüfus (1927 - 1935)

YIL	TOPLAM NÜFUS	KENTSEL NÜFUS	KIRSAL NÜFUS
1927	13.648.270	3.305.879	10.342.391
1935	16.158.018	3.802.642	12.355.376
1940	17.820.950	4.346.249	13.474.701
1945	18.790.174	4.678.102	14.103.072

Kaynakça: TÜİK, http://tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=2305 (24.12.2019)

1927 yılından 1935 yılına gelindiğinde kentsel ve kırsal nüfus sayıları artmış olsa da, kentsel nüfus oranının %24,2’den %23,5’e düştüğü, kırsal nüfus oranının ise %75,8’den %76,5’e yükseldiği görülmektedir. Bu da bize ülke genelinde kırsal nüfusun kentsel nüfustan daha fazla arttığını söylemektedir. Bunun sebebi Cumhuriyetin ilk yıllarında henüz sanayileşmenin başlamadığı ve kırdan kente göçlerin bu dönemde henüz gerçekleşmemesidir.

Tablo 2.2. Türkiye’de Kentsel ve Kırsal Nüfus Oranları (1927 - 1935)

YIL	KENTSEL NÜFUS ORANI	KIRSAL NÜFUS ORANI
1927	%24,2	%75,8
1935	%23,5	%76,5
1940	%24,4	%75,6
1945	%24,9	%75,1

Kaynakça: TÜİK, http://tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=2305 (24.12.2019)

Görüleceği gibi cumhuriyetin ilanından İkinci Dünya Savaşı’na kadar giden bu dönemde ülke çapında yoğun bir kentleşme çalışması bulunmamaktadır. Fakat nüfusta yaşanan artış ve sanayileşmede atılan adımlar, daha sonraki dönemlerin toplumsal ve yapısal değişimlerinin temelini oluşturmuştur. 1940 ve 1945 yıllarındaki sayımlarda kentli nüfus oranının sırasıyla %24,4 ve %24,9’a yükseldiği, kırsal nüfus oranının ise sırasıyla %75,6 ve %75,1’e gerilediği görülmektedir. Kentsel nüfustaki bu düşük artışın nedeninin ise kentlere olan göçle ilgisi olmadığı, kentlerin kendi gelişimlerine bağlı olarak bir atışın söz konusu olduğudur. İkinci Dünya Savaşı’nın sonuna kadar Türkiye’deki kentler ve kentli halk Batı’nın standartlarına sahip bulunmaktadır. Bu yıllarda kentlerde büyük sanayi kuruluşları olmamasına rağmen hizmet ve altyapı, Cumhuriyet dönemiyle beraber gelişme kat etmiştir. Kentteki sosyal yaşam ve az da olsa sanayi alanındaki işçilerin hakları da yine Batı

standartlarındadır.¹ 1950'li yıllar ile çok partili hayata geçilene kadar üst düzey olmayan bir kentleşme süreci yaşanmaktadır.

Bu dönemde İkinci Dünya Savaşı'nın yaşanması nedeniyle, 1940 – 1945 yılları arasında yaşanan olağanüstü sebeplerden dolayı kentleşme hızının çok fazla yavaşladığı söylenebilir. Savaşın bitmesiyle beraber 1950'li yıllar ile birlikte kentsel nüfusun hızlı bir şekilde artmaya başladığı gözlemlenmektedir.²

2.1.3. 1950 – 1960 Arası Dönemde Kentleşme

Kentleşme sürecinin üçüncüsü, çok partili dönem diye de adlandırabileceğimiz 1950 - 1960 yılları arası döneme geldiğimizde, 1950'de Demokrat Parti'nin iktidar olması ve 1947 Marshall Yardımı ile Türkiye'de devletçilik politikası terk edilerek, liberal bir politika izlenmeye başlandığı dönemdir. İthalatta serbestleşmeye geçilmesiyle beraber dışarıdan teknolojik mallar ithal edilmeye başlanmıştır. Bunlardan en önemlisi de traktörlerdir. Traktörlerin ilk defa 1950'li yıllarla beraber Türkiye'ye gelmesiyle tarımda emek gücüne olan ihtiyaç azalmaya başlanmıştır. Böylece hem daha fazla ürün elde edilmiş hem de ihtiyaç duyulan insan gücü azalmıştır. Bu değişim süreci ile beraber kırdan iş bulamayıp kentte iş bulma umudu ve yeni bir yaşam kurmak amacıyla göçler başlamıştır. Kentlerin nüfus olarak yoğunluğunun artacağı dönem bu dönemdir. Kırdan kente göçlerde çok büyük artışlar yaşanacak, kentlerin imkânları nüfusu karşılamakta yetersiz kalacaktır.³

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, bu yılları yaşayan diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de yeni kent planlamaları yapılmaya başlamıştır. Bunun en büyük sebebi, savaş sürecinde tahrip olan kentler ve kentleşmeyle başlayan konut yetersizliğidir. Konutlaşma, sanayileşmenin de gelişmesine sebep olmuştur.⁴

Bu dönemde devletçilik politikası ile dışa kapalı ekonomiden vazgeçilerek dışa açılma sürecine geçilmiştir. Liberal politikalar ile özel kesime önem verilmiş, demiryolları yatırımları yerini kara yolları yatırımlarına bırakmıştır. Diğer yandan tarımdaki teknolojik gelişmeler ile dış kaynaklı makineleşme sürecine girilmiştir.

¹ Kıray, a.g.e., s.178.

² Keleş, **Kentleşme Politikası**, 11. bs., s.57.

³ Kaya, **Kentleşme ve Kentlileşme**, s.110-112.

⁴ Tekeli, **Türkiye'nin Kent Planlama ve Kent Araştırmaları Tarihi Yazıları**, s.149-150.

Tarım sektöründe üretimi arttıran bu gelişmeler sonucunda ise kırdan kente “itici” süreç başlamış bulunmaktadır.¹

Dönem içinde yaşanan bu gelişmeler ile hızla bir kentleşme süreci görülmüştür. Önceki dönemde Ankara’da yaşanan %6’lık kentli nüfus artışı bu dönemde tüm ülke çapında yaşanmıştır. Bu yaşanan hızlı kentleşme sonucunda kentlerin etraflarında “gecekondulaşmalar” başlanmıştır. Altyapıları yetersiz bir şekilde büyüyen bu kentlerde kentli bölgeleri ve göç edenlerin oluşturduğu gecekondu bölgeleri ile ikili bir yapılaşma sorunu ortaya çıkmıştır.² İlk olarak İkinci Dünya Savaşı zamanında ortaya çıkan gecekondulaşma sorununun, 1948 yılında 25-30 bin arasında olduğu 1953 yılına gelindiğinde ise 80 bine çıktığı belirtilmektedir. Bu dönemde, siyasi bir rant olarak görülmeye başlanan gecekondulaşma için “6188 Sayılı Kanun” ile af çıkarılmıştır. Bu sürecin devamında ise 1960 yılına gelindiğinde gecekondu sayısı 240 bine ulaşmıştır.³

1945-1955 yılları arasında hızlı kentleşme ile yaşanan sorunlar daha önceki planlamalarda değişiklik yapılmadan çözülmeye çalışılmıştır. 1956’dan 1963’e kadar olan süreçte ise planlamalarda köklü değişikliklerin gerçekleştiği yenilenme dönemidir.⁴

Dönem boyunca yoğun şekilde göç alan büyük şehirler, öncesinden hazır olmadıkları bu durumun sonuçlarını kaldıramamış, bunun sonucunda istihdam ve konutla ilgili büyük sorunlar yaşamışlardır. Kırsaldan göç ile gelen yeni kentliler bu sorunlara karşı gecekondulaşma ve marjinal mesleklere yönelme eğilimi gerçekleştirerek, kentlere tutunmak için mücadele etme çabasına girmişlerdir.⁵

Kırdan kente göç edenlerin kendi imkânlarıyla kurdukları gecekondu konutları ortaya bir “meşruiyet sorunu” meydana getirmiştir. Savaş sonrası, kentlerde göçlere karşı yeterli konut imkânı bulunmuyordu. Bir yanda sanayinin gelişmesiyle kentlerde ihtiyaç duyulan emek gücüne ihtiyaç duyulurken diğer yanda kırdan göç ile gelen bu emekçi kesimin konaklaması için yeterli meşru konut imkânının ve göç edenlerin maddi olanaklarının kısıtlı olması ikilemi ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda sayıları hızla artan gecekonduların siyasi olarak da bir rant olarak

¹ Tekeli, **Modernizm, Modernite ve Türkiye’nin Kent Planlama Tarihi**, s.116.

² A.e., s.117.

³ Keleş, **Kentleşme Politikası**, 11. bs., s.583.

⁴ Tekeli, **Türkiye’nin Kent Planlama ve Kent Araştırmaları Tarihi Yazıları**, s.149.

⁵ Koyuncu, **a.g.e.**, s.52.

görülmesi, göç edenler ile siyasiler arasında bir pazarlık alanı oluşturmuştur.¹ Çok partili siyasal hayata geçilmesiyle, sayıları kentte hızla artmakta olan kırdan kente göç edenler, partilerin politikalarını değiştirmelerine sebep olarak patronaj ilişkilerinin gelişmesini sağlamıştır.²

Çok partili hayata geçişin yaşandığı bu dönemde gerçekleşen köklü değişimlerin sonucunda, Türkiye’de ilk hızlı kentleşme süreci yaşanmıştır. 1950 yılında 20.947.188 olan toplam nüfus 1960 yılına gelindiğinde 27.754.820’ye yükselirken, sırasıyla kentli nüfus 5.244.337’den 8.859.731’e ve sırasıyla kırsal nüfus 15.702.851’den 18.895.089 kişiye yükselmiştir.

Tablo 2.3. Türkiye’de Kentsel ve Kırsal Nüfus (1950 - 1960)

YIL	TOPLAM NÜFUS	KENTSEL NÜFUS	KIRSAL NÜFUS
1950	20.947.188	5.244.337	15.702.851
1955	24.064.763	6.927.343	17.137.420
1960	27.754.820	8.859.731	18.895.089

Kaynakça: TÜİK, http://tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=2305 (24.12.2019)

1950 yılından 1960 yılına kadar geçen on yıllık süreçte, Türkiye nüfusundaki bu artışa oransal olarak baktığımız zaman, tablo 2.4’ten de görüldüğü gibi kentsel nüfusun oranı %25’ten %31,9’a yükselmiştir. Kırsal nüfus oranı ise %75’ten %68,1’e düşmüştür. Sonuç olarak, geçen on yılın ardından kentsel nüfusta %69 oranında çok yüksek bir artış gerçekleşmiştir.

Tablo 2.4. Türkiye’de Kentsel ve Kırsal Nüfus Oranları (1950 - 1960)

YIL	KENTSEL NÜFUS ORANI	KIRSAL NÜFUS ORANI
1950	%25	%75
1955	%28,8	%71,2
1960	%31,9	%68,1

Kaynakça: TÜİK, http://tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=2305 (24.12.2019)

2.1.4. 1960 – 1980 Arası Dönemde Kentleşme

Türkiye’deki kentleşme sürecinin dördüncü dönemi ise 1960 - 1980 yılları arası dönemdir. 1961 Anayasası ile refah devleti anlayışı hâkim olmuş ve planlı kalkınma ilkesi benimsenmiştir. Bu bağlamda da “Devlet Planlama Teşkilatı” oluşturulmuştur. Bu dönemde hızlı kentleşme devam etmekle beraber bir önceki

¹ Tekeli, **Modernizm, Modernite ve Türkiye’nin Kent Planlama Tarihi**, s.119.

² Kiray, **a.g.e.**, s.180.

döneme göre daha yavaştır. Bunun sebebi ise az da olsa kırsal kesimde üretiminin sürdürülmeye çalışılması ve Almanya'nın iş gücü talebini karşılamak için Türkiye'den Batı Avrupa'ya yönelen göçtür. 1970'li yıllara kadar bu göçler yasal yollarla devam etmiştir. Diğer yandan kentleşmeyle beraber büyüyen kentlerin sınırları da büyüyünce birçok yeni belediye kurulmuştur. 1970 sonrası otomobile sahip olan insan sayısı artınca, ulaşım daha da kolaylaşmış ve yerleşim kentin merkezinden çevresine doğru hızla kaymaya başlamıştır.¹

1970 yılı sonrası göreve gelen hükümetlerin tarımsal ürünleri destekleyici politikaları ile bu dönemde kentsel nüfus artış oranında bir azalma meydana gelmiş, kırsalın itici gücü yok edilemese de azaltılmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda yüksek oranlı enflasyonlar da kentte yaşamayı zorlaştırarak, kentlerin çekici gücünün üzerinde olumsuz bir etkide bulunmuştur. 1975 – 1980 yılları arasında ise ülkedeki siyasi şiddet olaylarındaki artış özellikle kentlerde meydana gelmiş ve bu doğrultuda kentlerin çekici cazibesini gölgelemiştir.²

Bu dönemde tıp alanındaki gelişmeler sayesinde ölüm oranlarının gerilemesi ve doğum oranlarının artışı sağlanmıştır. Kırsal kesimde yükselen doğum oranı ve tarımda makineleşme, işsizlik oranının artmasına sebep olmuş ve kırsal nüfusu kentlere “iten” sebepler arasında bulunmuştur. Bu gelişmelerin yanı sıra DPT'nin politikaları ile hızlı bir sanayileşme içine girilmesi de kentlerin “çekici” faktörü olarak görülmektedir.³

Kentler, hızla artan nüfus, büyüyen sanayi alanları, trafik ve konut sorunu, yeşil alanların azalması, hava kirliliği gibi birçok sorunla karşı karşıya kalmıştır. Bu sorunların çözümünde en etkin rolü oynayacak olan belediyeler görülmüş ve 1963 yılında “307 Sayılı Belediye Yasası” çıkarılmıştır. Ancak, Anayasa Mahkemesi'nin kararı ile belediye gelirleri tüm çabalara rağmen arttırılamamıştır. Yerel yönetimlerin bu sorunlar karşısında yaşadığı kaynak bulma sorunu onları merkezi yönetime daha da bağımlı hale getirmiştir. 1966 yılında “775 Sayılı Gecekondu Yasası” çıkarılmış ve gecekonduların varlığı resmiyet kazanarak hem bir rant alanı olarak görülmüş hem de gerekli alt yapı hizmetleri sağlanmaya başlanmıştır. Siyasi olarak güçlü bir

¹ Tekeli, **Modernizm, Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi**, s.121-122.

² Keleş, **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, s.270.

³ Tekeli, **Modernizm, Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi**, s.122.

oy potansiyeline sahip olan gecekonducular, 1973 seçimlerinde merkezi iktidardan farklı yönde oy kullanarak yerel yönetimlerde farklı siyasal iktidar yaratmışlardır.¹

Yeni anayasa ve DPT'nin kalkınma planlarının şekillendirdiği bu dönemde kırdan kente göç devam etmiş ve beraberinde kentlerin kaldıramayacağı sorunların gündeme gelmesini sağlamıştır. Özel otomobil sahiplerinin artması ile trafik sorunu başlamış, sanayilerin artması ve ulaşımın kolaylaşması ile merkezin dışına taşan yeni yerleşim yerleri ve hava kirliliği gibi sorunlar meydana gelmiştir. Bu sorunlarla baş edecek kaynağı bulamayan belediyeler, 1970'li yıllar ile yerel yönetimlerin merkeze karşı bir iktidar olabileceğini göstermiştir. Gecekonducular resmiyet kazanarak hem siyasi olarak söz sahibi olduklarını gösterme imkânı bulmuşlar hem de bu güçlerini kullanarak alt yapı hizmetlerine kavuşmuşlardır. 1963 – 1973 yılları arasında önceki dönemde başlayan kurumsal değişim süreci daha da gelişim kaydetmiştir. Aynı zamanda kent sorunları ve ekonomik politikalar kurumsallaşmaya başlamıştır.²

Bu dönemin bir diğer özelliği ise 1963 yılından itibaren DPT nezdinde başlatılan kalkınma planlarıdır. 1960 – 1970 yılları arasında 1.BYKP ve 2.BYKP olmak üzere iki adet beşer yıllık kalkınma planı hazırlanmıştır.

İlk uygulanan kalkınma planı olan 1.BYKP 1963 – 1967 yıllarını kapsamaktadır. Bu planın kentleşme ile ilgili kararlarına baktığımız zaman, açıkça belirtilememekle beraber, kentlerin aşırı büyümesine karşı olduğu görülmektedir. Kentlerin büyüme ölçütünün, kentlerdeki iş imkânları ile orantılı olması önerilmiştir. Buna karşın 1.BYKP kapsamlı bir kentleşme politikası uygulamamış, “bölgelerarası dengenin” sağlanmasına önem vererek bunun için yatırımlar yapılması gerektiğine işaret etmiştir.³

1968 – 1972 yıllarını kapsayan 2.BYKP ise kentleşme politikasına daha fazla önem vermiştir. Ekonomik kalkınma, sanayileşme ve toplumsal gelişimin sonucu olarak belirtilen kentleşmenin, ekonomi üzerinde iten bir güç olduğu kabul edilmiş ve desteklenmesi istenmiştir. 1.BYKP ile değinilen “bölgelerarası denge”, 2.BYKP ile daha ayrıntılı ele alınarak, az gelişmiş bölgeleri kalkındıracak yatırımlar ile dengenin sağlanması planlanmıştır. 2.BYKP'nı bir önceki plandan ayıran en büyük özellik ise

¹ Tekeli, **Modernizm, Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi**, s.125-128.

² Tekeli, **Türkiye'nin Kent Planlama ve Kent Araştırmaları Tarihi Yazıları**, s.149.

³ Keleş, **Kentleşme Politikası**, 11. bs., s.73.

büyük kentlerin büyümeye devam etmesinin toplumsal gelişim ve ekonomik kalkınma için olumlu bir etki sağladığı görüşüdür. Fakat bu dönemdeki kentleşme hızına ayrılması gereken yatırım kentlerde yapılamadığı için kentlerdeki işsizlik oranları artış göstermiştir.¹

3.BYKP 1973 – 1977 yıllarını kapsamaktadır. Bu plana göre, büyük kentlerdeki yaşam tarzları gereksiz ve lüks harcamalara yönelik olduğundan yatırım ve ara malları sanayisine katkı sağlamamaktadır. Daha önceki planlarda dikkat çekilen kalkınma oranından daha yüksek oranlı artış gösteren kentsel nüfus, işsizliğe sebep olmaya devam etmekte ve büyük kentlerde yığılma meydana gelmektedir. 3.BYKP geri kalmış bölgelerin kalkınmasının, oralaradaki yerel yönetimlerin etkinliği ile düzeleceğini varsaymış, bu yerler için ayrı plan hazırlamaktan vazgeçmiştir.²

Bu dönem içinde uygulanmaya başlayan son kalkınma planı olan 4.BYKP ise 1978 – 1983 yılları arasını kapsamaktadır. Bu planın en belirgin özelliği ise kentleşmeye karşı bir önlem almak yerine, kentleşmeyi olağan kabul ederek “yaşanılabilir kent” yaratma girişimleridir. Bu doğrultuda 4.BYKP altyapı ve çevresel sorunlara önem vererek kentleşme sorunlarını çözmeye yönelik ilkeler benimsemiştir.³

Kırsal kesimdeki itici, kentlerdeki çekici faktörlerin gerçekleştiği bu dönemde, İstanbul, Ankara, İzmir, Adana gibi büyük kentlere yoğun göçler gerçekleşmiştir.⁴ Bu gelişmeler ışığında 1960 yılında 8.859.731 kişi olan kentsel nüfus, 1970 yılında 13.691.101 kişiye yükselirken, 18.895.089 kişi olan kırsal nüfus 21.914.075 kişiye ulaşmıştır. 1975 yılında 16.869.068 kişiye ulaşan kentsel nüfus, 1980 yılına gelindiğinde 19.645.007 kişiye yükselmiş, kırsal nüfus ise 23.478.651 kişiden 25.091.950 kişiye yükselmiştir.

Tablo 2.5. Türkiye’de Kentsel ve Kırsal Nüfus (1960 - 1980)

YIL	TOPLAM NÜFUS	KENTSEL NÜFUS	KIRSAL NÜFUS
1960	27.754.820	8.859.731	18.895.089
1965	31.391.421	10.805.817	20.585.604

¹ Keleş, **Kentleşme Politikası**, s.73-74.

² A.e., s.74-75.

³ A.e., s.75.

⁴ Işık, **a.g.e.**, s.62.

1970	35.605.176	13.691.101	21.914.075
1975	40.347.719	16.869.068	23.478.651
1980	44.736.957	19.645.007	25.091.950

Kaynakça: TÜİK, http://tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=2305 (24.12.2019)

1960 - 1970 yılları arasında, kentsel nüfusun toplam nüfus içindeki payı %31,9'dan %38,5'e yükseltmiştir. 1970 - 1980 yılları arasında ise 1950 sonrası artan kentleşme hızının en düşük seviyeye indiği görülür. 1980 yılında kentsel nüfusun toplam nüfus içindeki payı %43,9'a ulaşmıştır. Bunun sebebi ise 1970 sonrası ekonomik sorunların yaşanması ile iş gücüne olan talebin azalmasıdır.¹

Dönem içindeki kentleşme hızında görülen yavaşlamanın bir diğer sebebi 1970 yılından sonraki siyasi iktidarların, tarımsal ürünlerde taban fiyat politikası uygulamasıyla kırsal alanların daha az itici etkiye sahip olmasıdır. 1975 – 1980 yıllarına gelindiğinde ise kentlerde yaşanan şiddet oranlarının artması da bu sefer kentlerin çekici etkisini azaltmıştır. Ayrıca bu dönemde evlilik oranlarının azalması da nüfus artışını doğrudan etkilerken, kentsel nüfus artışını da dolaylı yoldan etkilemiştir.²

Tablo 2.6. Türkiye’de Kentsel ve Kırsal Nüfus Oranları (1960 - 1980)

YIL	KENTSEL NÜFUS ORANI	KIRSAL NÜFUS ORANI
1960	%31,9	%68,1
1965	%34,4	%65,6
1970	%38,5	%61,5
1975	%41,8	%58,2
1980	%43,9	%56,1

Kaynakça: TÜİK, http://tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=2305 (24.12.2019)

2.1.5. 1980’den Günümüze Kentleşme

Türkiye’deki kentleşme sürecinin son kısmı 1980’den günümüze gelen dönemdir. Bu dönemi diğer dönemlerden ayıran en önemli özellik “24 Ocak 1980 Kararları” ile bir önceki döneme ait planlı kalkınma stratejisindeki ithal ikameciliğin terk edilip dışa açık ihracata yönelik liberal ekonomiye geçilmesidir. 1990’lı yıllarda dış pazarla mücadele etmek amacıyla Marmara Bölgesi sanayinin merkezi halini almıştır. Ayrıca bankacılık sektörü bu dönemde gelişmeye başlamış ve

¹ Işık, a.g.e., s.63.

² Keleş, **Kentleşme Politikası**, 11. bs., s.58.

telekomünikasyon alanında altyapı yatırımlarına öncelik verilmiştir. Bir diğer kentsel gelişme ise yine bu dönemde meydana gelen “kıyılaşmadır”. Bu dönemde turizm de önem verilmiş ve kıyı kentlerine yatırımlar gerçekleştirilmiştir. Bu sayede turizm kentleri oluşmuş, turistik konutlar ve bu kentlerde ikinci konut sahibi olmak isteyenler için yapılar oluşmaya başlamış sonucunda da ayrı bir kentleşmeye neden olmuştur. Marmara bölgesi ve kıyı bölgelerinde bu gelişmelerin yaşanmasının yanı sıra GAP ile kırsal kesimde ekonomik kalkınma planları yapılmış, Anadolu’da da dış pazarlara açılma olanağının doğması ile üretim yapan sanayiler oluşmuştur.¹

Bu dönemde sanayi alanları kent merkezleri dışına çıkarılıp sanayi bölgeleri oluşturulmaya başlanmıştır. Diğer yandan bankacılık, hizmet sektörü, genel merkezler, denetim ve koordinasyon alanları merkezlerde yapılanmaktadır. Kentleşmenin atış göstermesiyle artan yoğunluk kent içindeki üretim alanlarının yerlerinin değiştirilmesini sağlamış, yeni konut alanları ile merkezin dışında başlayan yapılaşma sonucunda kentler büyümeye devam etmiştir. Kentlerdeki sanayileşmenin var oluşu, küreselleşme ve liberal ekonomik politikalar ile birlikte de 1980 sonrası Türkiye’de kentler süreklilik göstererek iç göçün odağı haline gelmiştir. Kentlerin merkezden çevreye doğru genişlemesiyle gecekondulaşmaların olduğu bölgeler orta ve yüksek gelirli kesimler için yeni konut alanlarına dönüştürülmüştür.

Bu dönem ile kentleşmede konut yapılanmasıyla ilgili gelişmeler yaşanmaya başlamış ve devlet nezdinde düzenlemeler yapılarak büyüyen kentlerdeki sorunlara çözüm bulunmaya çalışılmıştır. 1984 yılında yeni konutlara kaynak aktarmak amacıyla “Toplu Konu İdaresi” kurulmuş, kentleşme konusunda uzman kuruluş olan “İmar ve İskan Bakanlığı” kaldırılmış, 1983 ve 1984 yıllarında çıkarılan kanunlarla belediyelerin mali kaynaklarının artırılması kararlaştırılmıştır. Aynı zamanda merkezin yerel yönetim üzerindeki denetimi bir nebze de olsa azaltılarak yerel yönetimlere özerklik sağlanmıştır. Böylece imar planı yapım ve onanmaları belediyelere bırakılmıştır. Bu durum bir önceki dönemde yerel yönetimlerin önem kazanması ve merkezden farklı ayrı bir iktidar olunabileceğinin gösterilmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Partilerin yerel yapılanmalarına ayrıca önem vermeye başladığı “yeni belediyeçilik” dönemidir.²

¹ Tekeli, **Modernizm, Modernite ve Türkiye’nin Kent Planlama Tarihi**, s.129-131.

² Tekeli, **a.e.**, s.132-133.

Gecekondular bir önceki dönemde siyasi rant aracı olarak görülerek af kanunlarıyla meşruluk kazanırken, bu dönemde bir adım daha öteye giderek gecekonduların yerine apartmanlar yapılmaya başlanmış ve gecekonduların sahiplerine bu yapılardan hak verilmiştir. Böylece gecekondular bu dönemde kentsel bir rant dönüştürülmüş ve kaçak yapılar tamamıyla meşruiyet kazanmıştır.

Bu dönemde uygulamaya koyulan ilk kalkınma planı 1985 – 1989 yıllarını kapsayan 5.BYKP'dır. Bu plan kırdan kente göçlerini devam edeceğini ve kentleşme hızının düşmeyeceğini açıklamıştır. Planda açıklanan ilkeler; kentlerde yatırımlara öncelik, kentlerde yaşanan sorunları önceden ön görüp önlem alma, büyük kentlerdeki yığılmanın önlenmesi ve orta büyüklükteki kentlerin özendirilmesi, kentlerin sahip oldukları işlevleri alanında uzmanlaştırılması, sanayi yatırımlarının ülke çapında adaletli bir şekilde uygulanması şeklindedir. 1990 – 1994 yıllarını kapsayan 6.BYKP temel ilke olarak “kaliteli ve sağlıklı bir yaşamı” kabul etmiştir. Bir önceki planda yer alan orta büyüklükteki kentlerin özendirilmesi aynen bu planda da geçerli olmuştur. Planın ilkeleri; büyük kentlerin yaşadıkları sorunlar çözüm önerileri bulmak, nüfus yığılmalarına önlem almak, kent politikalarının bir yasa altında toplanması, yapılara karşı denetimin sıkılaştırılması, kentleşmenin yaratacağı sorunları önceden saptayarak bunlara önlem alınması şeklindedir.¹

1996 – 2000 yıllarını kapsayan 7.BYKP, bir önceki planların ilkelerine sahip olup bu ilkeleri geliştirilerek uygulamayı önermiştir. Bu planın özellikleri; 1.000.000 nüfustan büyük kentlere karşı göçü yavaşlatmak buna karşın diğer kentlerin cazibesini arttırmak, yaşam kalitesini yükseltmek, kültürel etkinlikleri teşvik etmek şeklindedir. Bu planın en önemli özelliği ise STK'ler ve eğitim kurumlarıyla etkileşime girmek ve kente göç edenlerin uyum sürecini kolaylaştırmak için eğitim uygulamalarından söz etmesidir. Ayrıca 7.BYKP kentleşme sorununa da değinmiş, kentlerin olanaklarından yararlanamayan yeni kentlilerin kente uyum sağlayamaması planın ana hedeflerinden biri olmuştur.²

2000'li yılların gelmesi ile teknolojik gelişmeler kalkınma planlarında da etkili olmuş, kentleşme politikalarının bu gelişmelerden faydalanması planlanmıştır. 2000'li yılların uygulanan ilk kalkınma planı 2001 – 2005 yıllarını kapsayan 8.BYKP olmuştur. Bu kalkınma planının en dikkat çekici özelliği ise kentlerin küreselleşen

¹ Keleş, **Kentleşme Politikası**, 11. bs., s.75-77.

² A.e., 11. bs., s.77-78.

dünyaya uygun hale getirilmesi ile eşgüdümlü olarak ulusal kültürü içinde barındıran “kent kültürünün” oluşturulmasının istenmesidir. Ayrıca dönemin imkânları çerçevesinde “teknokent” oluşturulması planın söylemleri arasındadır. Yine bu planda da orta büyüklükteki kentlerin özendirilmesi ön planda olup, turistik amaçlı kültürel dokunun ve yerel işletmelerin varlığını korumaları önerilmiştir. 2007 yılına geldiğimizde ise daha önceki planlardan farklı bir strateji izlenmiş ve 2007 – 2013 yıllarını kapsayacak yedi yıllık bir plan uygulamaya konulmuştur. Böylece 1963 yılından beri beş yıllığına uygulanan planların dokuzuncusu olan bu kalkınma planı uzun vadeli tasarlanmış, ilk ve günümüze kadar var olan planlar arasında tek, kalkınma planı olma özelliğini taşımaktadır. Dokuzuncu Kalkınma Planı’nın içeriği incelendiğinde, kentleşmenin meydana getirdiği sorunlardan ve eleştirilerden bahsedilmişken, bu sorunların çözümüne karşı izlenecek politikadan bahsedilmemiştir. Plansız kentleşmenin yarattığı çevre kirliliği, trafik sorunu, araç ve nüfus yoğunluğu gibi olumsuz olaylar dile getirilmiş, fakat kentleşme politikası adına sadece plansız kentleşme sonucu meydana gelen uyum sorunlarına karşı önlem alınacağı vaadedilmiştir. Ayrıca gecekondulaşma sorununa da bu planda yer verilmemiştir.¹

2014 – 2018 yıllarını kapsayan Onuncu Kalkınma Planı, “Kalkınma Bakanlığı” tarafından hazırlanmış ve “Yaşanabilir Mekânlar, Sürdürülebilir Çevre” başlığı altında kentleşme politikasına değinmiştir. Bu plana göre kırsal kesimi güçlendirme çalışmaları ve kentleşmenin dengeli bir şekilde sürdürülmesine değinilmiştir. Çevreye duyarlı, insan ve yaşam kalitesi odaklı bir politika benimsenmiştir. Planın diğer ilkeleri; bölgelerarası dengenin sağlanması, büyük kentlerdeki yığılmaya önlem almak amacıyla tüm kentlerdeki ve kırsaldaki yaşam kalitesini arttırılması, yerleşim yerleri arasındaki olumsuz farklılıkları en aza indirmek, kentsel dönüşüme önem vermek, sanayi yatırımları yapmak, yerel yönetimlerin yeniden yapılandırılması ve sayısı otuza yükselen büyükşehir modelinin geliştirilmesi, çevrenin korunması, yoğun göçlerin görüldüğü kentlerde uyum sürecini kolaylaştıracak politikalar izlemek şeklindedir.²

İş ve yaşam kalitesinin refah göstergesi olarak kabul edildiği planda, kişi başına düşen gelirin arttığı fakat bölgeler arasında dengesiz bir oran olduğuna

¹ Keleş, **Kentleşme Politikası**, s.78-79.

² **Onuncu Kalkınma Planı (2014 - 2018)**, Ankara, T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013, s.117-140.

dikkat çekilmiştir. Çok hızlı büyümekte olan kentlerin trafik, konut, altyapı ve çevresel sorunlarının devam etmekte olduğu da belirtilmiştir. Bu durumlar ışığında aralarında çok fazla dengesizlik olan bölgesel farkların düzeltilmesi ve adaletin sağlanması bu planın amacı olarak belirlenmiştir. Ayrıca birçok kentte dikkat çeken, TOKİ'nin kentin çevre, tarih ve kültürüne uygun olmayan konutlarına karşı önlem alınacağı ve kentin dokusuna uygun olarak ihtiyaçlara karşılık verecek konutların yapılacağından bahsedilmiştir.¹

Bölgelerarası adaletsizliği ortadan kaldırmak için 2008'den itibaren çalışmalarına başlanılan "Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı" oluşturulduğu ve GAP haricinde üç tane daha bölge kalkınma projesi kurulduğundan söz edilmiştir.²

Günümüze kadar uygulanmakta olan ve halen uygulanmaya devam eden son kalkınma planı ise 2019 – 2023 yıllarını kapsayacak olan On Birinci Kalkınma Planı'dır. Bu plan "Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı" tarafından hazırlanmıştır. Bu planda kentleşme politikasına "Yaşanabilir Şehirler, Sürdürülebilir Çevre" başlığı altında değinilmiştir. Plan kentleşme ve hızla artan nüfusun yarattığı çevre sorunlarının, kalkınma ve insan yaşamına etkisine değinmiştir. Kentleşme politikası olarak, insan ve çevre odaklı daha yaşanılabilir yerleşim yerleri oluşturulmasına öncelik vermeyi planlamıştır. Bölgelerarası dengenin korunmaya çalışılması yine bu planda da öncelikli hedefler arasında gösterilmiştir. Bu konuda çözüm olarak, geri kalmış bölgelerin altyapılarının geliştirilmesi, istihdam oluşturulması ve yaşam kalitesinin artırılmasından bahsedilmiştir. Ayrıca "yeşil şehir vizyonu" adı altında kentlerdeki yeşil alanların artırılması planın tedbirleri arasında sayılmıştır. Kentleşme konusundaki sorunlar için de çözüm önerisi sunun bu plana göre, kente karşı aidiyet duygusu ve kent kültürünü geliştirmek amacıyla uygulamalar yapılacağından bahsedilmiştir. Yine günümüz teknolojik gelişmeleri doğrultusunda, "akıllı kent" uygulamalarının kullanılmasına ve geliştirilmesine de değinilmiş ve yerel yönetimlerde daha demokratik ve halkın daha çok söz sahibi olduğu çözümlerin bulunması planlanmıştır.³

¹ Keleş, **Kentleşme Politikası**, 14. bs., s.87-89.

² A.e., s.382.

³ **On Birinci Kalkınma Planı (2019 - 2023)**, Ankara, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019, s.170-187.

1970 - 1980 yılları arası yaşanan siyasi ve ekonomik krizler kentleşme hareketlerini yavaşlatmıştır. 1980 yılından sonra ise kentleşme yeniden hızlanmıştır. Tablo 2.7’de de görüldüğü gibi, 1980 yılında 19.645.007 olan kentsel nüfus, 1990 yılına gelindiğinde 33.326.351’e ulaşmıştır. 1980 – 1985 yılları arasında kentsel nüfus hızla artmış, 26.865.757 kişi olarak Cumhuriyet tarihinin en yüksek kentli nüfusuna ulaşmış ve ilk defa kentsel nüfus, 23.798.701 kişiye gerileyen kırsal nüfusun üzerine çıkmıştır. Bu yıllardaki yüksek artışın nedenleri arasında, yerel yönetimlerle ilgili yaşanan gelişmelerin payı büyüktür. “3030 Sayılı Kanun” ile Büyükşehir Belediyeleri kurulması kararlaştırılmış ve yoğun nüfusun bulunduğu büyük kentlerdeki yönetim şekli Başkanlık usulüne dönmüş ve Büyükşehir Belediyelerine yeni yetkiler verilmiştir. Sonuç olarak, Büyükşehir Kanunu ile kentlerin sınırlarının genişlemesi ile yapay olarak da kentsel nüfus artmıştır.¹

Tablo 2.7. Türkiye’de Kentsel ve Kırsal Nüfus Sayıları (1980 - 1990)

YIL	TOPLAM NÜFUS	KENTSEL NÜFUS	KIRSAL NÜFUS
1980	44.736.957	19.645.007	25.091.950
1985	50.664.458	26.865.757	23.798.701
1990	56.473.035	33.326.351	23.146.684

Kaynakça: TÜİK, http://tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=2305 (24.12.2019)

Tablo 2.8’de görüldüğü gibi 1980 yılında %43,9 olan kentsel nüfus oranı ilk defa 1985 yılında %53 oranına ulaşarak kırsal nüfus oranının üzerine çıkmış ve 1990 yılına gelindiğinde %59’a ulaşarak artış eğilimine devam etmiştir. 1985 yılı ile ilk defa Türkiye’de kentte yaşayanların sayısı ülkenin çoğunluğunu oluşturmuştur. 1990 yılına gelindiğinde ise kırsal nüfus oranı %41’e gerilemiştir.

Tablo 2.8. Türkiye’de Kentsel ve Kırsal Nüfus Oranları (1980 - 1990)

YIL	KENTSEL NÜFUS ORANI	KIRSAL NÜFUS ORANI
1980	43,9	56,1
1985	53,0	47,0
1990	59,0	41,0

Kaynakça: TÜİK, http://tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=2305 (24.12.2019)

1985 yılından sonra İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana gibi büyük kentler hem iç dinamikleri hem de göçler ile büyümeye devam etmiştir. Bu kentlerin yanı sıra, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin terör olayları, Akdeniz Bölgesi’nin turizmin gelişmesi ve Marmara Bölgesi’nin sanayinin büyümesi nedeniyle kentleşme oranları

¹ Işık, a.g.e., s.64.

hızla artmıştır. Marmara Bölgesi'nin merkez kenti olan İstanbul'un dışında gelişen sanayileşme ile Bursa ve Kocaeli hızla kentleşme sürecine girmiş ve Marmara Bölgesi'nin bir sanayi alanı olmasında önemli rol oynamıştır. Akdeniz Bölgesi'nde ise 1980 öncesi Adana ve Mersin'de gözlenen hızlı kentleşme süreci, 1980 sonrası turizme verilen önem sayesinde batı kısmına kayarak; Antalya, Marmaris, Fethiye gibi yerlerin hızla kentleşmesine sebep olmuştur.¹

Son olarak bu dönemde artan terör olayları nedeniyle, kentleşme oranı en hızlı artan kentler, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki kentler olan Şırnak, Hakkari, Adıyaman, Batman gibi kentler olmuştur. Bunun sebebi ise terör olaylarına karşı önlem alma amaçlı askeri güvenlik personellerinin sayısal artış oranıdır. Yine aynı bölgede kentsel nüfus oranının artışında en etkili sebep, terör olaylarına önlem amaçlı güvenlik kuvveti sayısı olsa da GAP'ın ekonomik etkileri, barajlar yüzünden yaşanan iç göçler gibi sebepler de vardır.²

Türkiye'de kentleşme, ülkenin en büyük kentleri ile batıdaki kentlerine yönelerek gerçekleşmektedir. Tablo 2.9'dan da görüldüğü gibi kentsel nüfus artışının büyük bir kısmı bu bölgelere gerçekleşmiştir. Kentsel nüfus artışının yarısına yakını özellikle en büyük beş kent olan İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa ve Adana'da gerçekleşmiştir. Büyük kentlerdeki hızlı nüfus artışı küçük kentlerdeki artışa göre daha farklı sonuçlar doğurmaktadır. Kentleşmenin büyük kentlerde yüksek oranla gerçekleşmesi, bu kentlerin kaldıramayacağı bir nüfus yoğunluğuna ulaşarak, hizmet sorunlarıyla karşılaşmalarına neden olmaktadır. Küçük kentlerdeki nüfus artış oranının daha yüksek oranlı olmasına rağmen büyük kentlerin yüksek nüfusa sahip olmaları, daha az bir nüfus artış oranı yaşasalar dahi yüksek sayıda bir nüfus artışına sebep olur. Bu da büyük kentlere sürekli yeni kent ekleniyormuşçasına bir sonuç doğurmaktadır. Bu nedenle kentleşme oranı yüksek bölgelerle düşük olan bölgeler arasındaki ayrım sürekli artmaktadır.³

Tablo 2.9. 2018 Yılı İBBS1 Nüfus Dağılımı Tablosu

DÜZEY 1 BÖLGESİ	BÖLGELER	NÜFUS
TR1	İstanbul	15.067.724

¹ Işık, a.g.e., s.65.

² E. Murat Özgür, "XXI. Yüzyılın Başında Türkiye Nüfusu", **Coğrafi Bilimler Dergisi**, No:1, 2003, s.45.

³ Keleş, **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, s.270-272.

TR2	Batı Marmara	3.569.552
TR3	İzmir	10.514.200
TR4	Doğu Marmara	7.968.135
TR5	Batı Anadolu	7.961.507
TR6	Akdeniz	10.461.409
TR7	Orta Anadolu	4.064.957
TR8	Batı Karadeniz	4.688.532
TR9	Doğu Karadeniz	2.719.113
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	2.211.054
TRB	Ortadoğu Anadolu	3.929.719
TRC	Güneydoğu Anadolu	8.847.980

Kaynakça: TÜİK, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr> (02.01.2020)

1980'den günümüze gelen kentleşme sürecine baktığımızda, 1980 yılında 44.736.957 olan toplam nüfusun 19.645.007 kişinin kentli nüfus, 25.091.950 kişinin ise kırsal nüfus olduğu görülmekte, kentli nüfus oranı %43,9 iken, kırsal nüfusun toplam nüfusa oranı ise %56,1'dir. 1985 yılına geldiğimizde, dönem içinde yukarıda bahsedilen gelişmeler etkisini göstermiş, kentsel nüfusun ilk defa kırsal nüfusu geçmesine sebep olmuştur. 50.664.458 olan toplam nüfusun 26.865.757'si kentte, 23.798.701'i ise kırsal alanda yaşamaktadır. Oransal olarak kentsel nüfus oranı %53'e ulaşmış, kırsal nüfus oranı ise %47'ye gerilemiştir.

Tablo 2.10. Türkiye'de Kentsel ve Kırsal Nüfus Sayıları (1980 - 2018)

YIL	TOPLAM NÜFUS	KENTSEL NÜFUS	KIRSAL NÜFUS
1980	44.736.957	19.645.007	25.091.950
1985	50.664.458	26.865.757	23.798.701
1990	56.473.035	33.326.351	23.146.684
2000	67.803.927	44.006.274	23.797.653
2007	70.586.256	49.747.859	20.838.397
2008 (*)	71.517.100	53.611.723	17.905.377
2009	72.561.312	54.807.219	17.754.093
2010	73.722.988	56.222.356	17.500.632
2011	74.724.269	57.385.706	17.338.563
2012	75.627.384	58.448.431	17.178.953
2013 (**)	76.667.864	70.034.413	6.633.451
2014	77.695.904	71.286.182	6.409.722
2015	78.741.053	72.523.134	6.217.919
2016	79.814.871	73.671.748	6.143.123
2017	80.810.525	74.761.132	6.049.393
2018	82.003.882	75.666.497	6.337.385

(*) "Bir önceki yıla göre "il ve ilçe merkezleri" ile "belde ve köyler" nüfuslarındaki büyük farklılıkların ana nedeni, 5747 sayılı Yasa uyarınca yapılan idari bölünüş değişiklikleridir."

(**) “Bir önceki yıla göre “il ve ilçe merkezleri” ile “belde ve köyler” nüfuslarındaki büyük farklılıkların ana nedeni, 6360 sayılı Yasa uyarınca yapılan idari bölünüş değişiklikleridir.”

Kaynak: TÜİK, http://tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=2305 (24.12.2019)

Kentsel nüfus oranındaki artış ilerleyen yıllarda da devam etmiş, 1990 yılına gelindiğinde kentsel nüfus oranı %64,9’a yükselirken kırsal nüfus oranı %35,1’e gerilemiştir. 2007 yılına kadar düşük de olsa artış eğilimine devam eden kentsel nüfus oranı %70,5’e ulaşmış, 2008 yılında büyük bir yükselişle %75’e yükselmiştir. Fakat bunun sebebi ise “5747 Sayılı Kanun” ile gerçekleştirilen idari bölünüş değişiklikleridir. Yine 2012 yılında %77,3 olan kentsel nüfus oranı 2013 yılına gelindiğinde %91,3 gibi bir orana ulaşmış fakat bunun sebebi de bir önceki yasa değişikliğinin benzeri gibi “6360 Sayılı Kanun” ile gerçekleştirilen idari bölünüş değişiklikleridir. Bu sebeple nüfus dağılımındaki değişimlerin sadece göç veya doğum oranıyla değişmediği, aynı zamanda yasalarda yapılan değişikliklerinde oranlar üzerinde etkili olduğuna dikkat etmek gerekir. TÜİK’in hazırlamış olduğu istatistiklerde kentsel nüfus “İl ve İlçe Merkezleri”, kırsal nüfus ise “Belde ve Köyler” şeklinde oluşturulmuştur.

Tablo 2.11. Türkiye’de Kentsel ve Kırsal Nüfus Oranları (1980 – 2018)

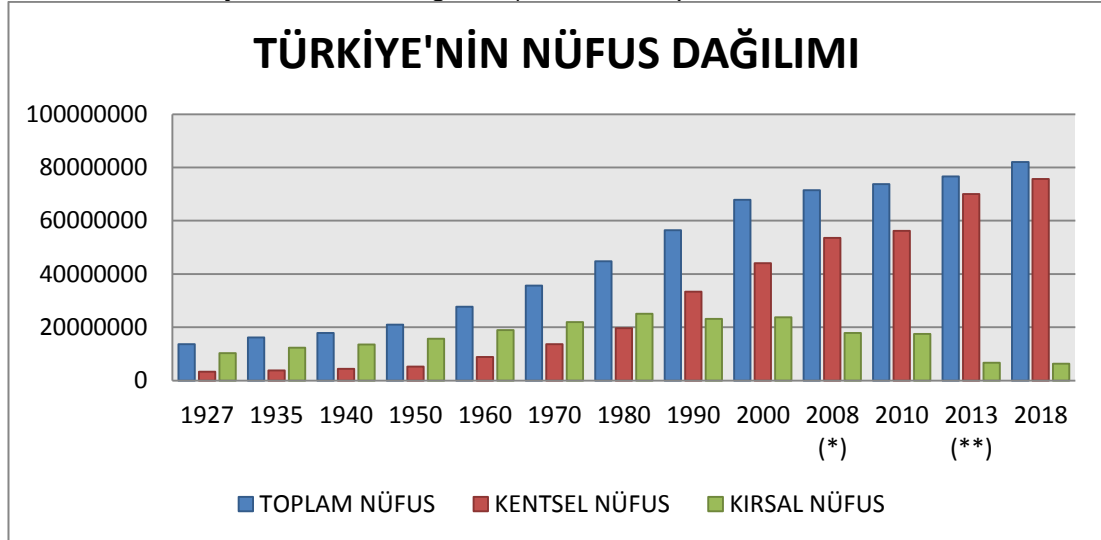
YIL	KENTSEL NÜFUS %	KIRSAL NÜFUS %
1980	43,9	56,1
1985	53,0	47,0
1990	59,0	41,0
2000	64,9	35,1
2007	70,5	29,5
2008 (*)	75,0	25,0
2009	75,5	24,5
2010	76,3	23,7
2011	76,8	23,2
2012	77,3	22,7
2013 (**)	91,3	8,7
2014	91,8	8,2
2015	92,1	7,9
2016	92,3	7,7
2017	92,5	7,5
2018	92,3	7,7

(*) “Bir önceki yıla göre “il ve ilçe merkezleri” ile “belde ve köyler” nüfuslarındaki büyük farklılıkların ana nedeni, 5747 sayılı Yasa uyarınca yapılan idari bölünüş değişiklikleridir.”

(**) “Bir önceki yıla göre “il ve ilçe merkezleri” ile “belde ve köyler” nüfuslarındaki büyük farklılıkların ana nedeni, 6360 sayılı Yasa uyarınca yapılan idari bölünüş değişiklikleridir.”
Kaynak: TÜİK, http://tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=2305 (24.12.2019)

“23/07/2004 tarihli 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu” idari bölünüş değişiklikleri meydana getirmiş ve on altı Büyükşehir Belediyesi oluşturmuştur.¹ Değişime uğrayan yasalar ile, “12/11/2012 tarihli 6360 Sayılı Kanun”, on üç ilin Büyükşehir Belediyesi’ne dönüşmesini ve yirmi altı yeni ilçenin kurulmasını sağlamıştır. Aynı zamanda “5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu”nda bazı değişiklikler yapılmış, Büyükşehir Belediyesi kurulabilmesi için gerekli olan nüfus 750.000 olarak belirlenmiş, Büyükşehir Belediye sınırları il mülki sınırları olarak kararlaştırılarak bu yerlerde il özel idareleri kaldırılmış, bucak belediyeleri ve köylerin kaldırılıp mahalleye dönüştürülmesi kararlaştırılmıştır. Dolayısıyla kırsal nüfus olarak geçen “Belde ve Köy” nüfusu getirilen değişiklikler ile kentsel nüfusa geçmiştir.² Daha sonra bu kanunda da yapılan değişiklikler ile bir Büyükşehir Belediyesi ve bir ilçe daha eklenmiştir.³ Günümüz itibari ile yapılan değişiklikler sonucu, TÜİK verilerinde büyükşehir statüsüne kavuşan otuz ilin kentleşme oranı %100 olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle 2008’den itibaren kentsel nüfus oranında meydana gelen bu yüksek oranlı artış, idari değişimlerin bir sonucu olarak meydana gelmiştir.

Grafik 2.1. Türkiye’nin Nüfus Dağılımı (1927 - 2018)

(*) “Bir önceki yıla göre “il ve ilçe merkezleri” ile “belde ve köyler” nüfuslarındaki büyük farklılıkların ana nedeni, 5747 sayılı Yasa uyarınca yapılan idari bölünüş değişiklikleridir.”

¹ 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 2004.

² 6360 Sayılı On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 2012.

³ H. İbrahim Aydın, Salih Çiftçi, “Türkiye’de Kır-Kent Kavramlarının Değişen Niteliği ve Mevzuatın Sürece Etkisi”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C.XIV, No:54, 2015, s.197.

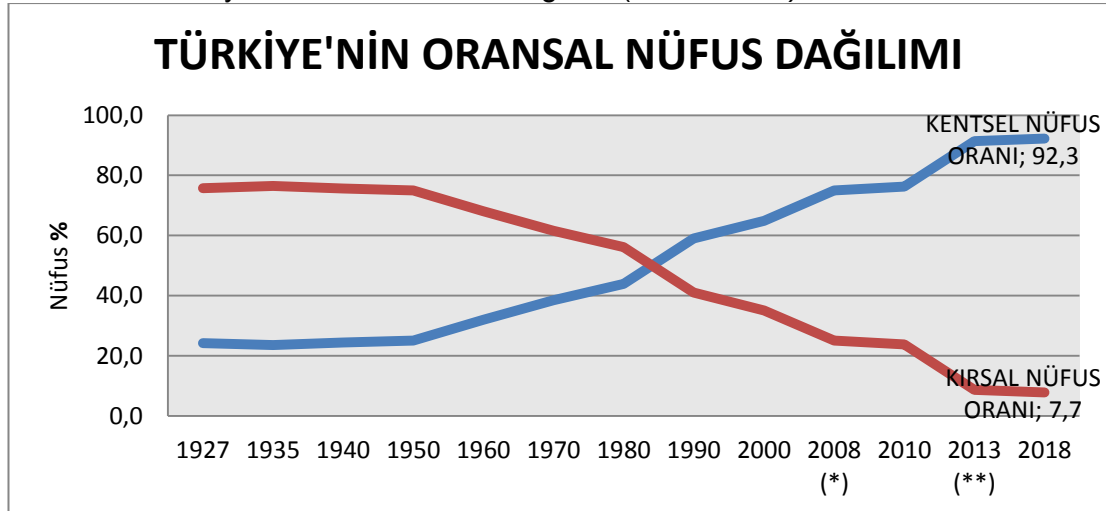
(**) "Bir önceki yıla göre "il ve ilçe merkezleri" ile "belde ve köyler" nüfuslarındaki büyük farklılıkların ana nedeni, 6360 sayılı Yasa uyarınca yapılan idari bölünüş değişiklikleridir."
Kaynak: TÜİK, http://tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=2305 (24.12.2019)

2.2. Türkiye'nin Kentleşme Deneyiminin Değerlendirilmesi

Türkiye'de kentleşme dönemlerini incelediğimizde, Osmanlı Devleti ile başlayıp Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş dönemiyle devam eden plansız ve düşük oranda bir kentleşme süreci izlenmeye çalışıldığı görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası ise toplumsal ve fiziki gelişmeler odağında bir kentleşme süreci devam etmektedir. 1950'li yıllardan günümüze kadar geçen yaklaşık yetmiş yıllık süreçte ise kentleşme sürecinin sonlarına gelindiği görülmektedir. Bu süreçte geniş bir kentleşme süreci yaşanmış ve planlamalardan kaynaklı birçok sorunla karşı karşıya gelinmiştir.¹

TÜİK'in 2018 verilerine göre Türkiye'deki kentli nüfus sayısının 75.666.497 olduğu, toplam nüfusa oranının ise %92,3'e ulaştığı görülmektedir. Türkiye'deki kentleşmenin hızlandığı dönemlerde, kentlerin yoğunluğu karşılamakta zorlandığı ve günü kurtarmaya yönelik politikalar izlenerek sorunların aşılma çalışıldığı görülmektedir. Bu doğrultuda günümüze kadar, halkın ihtiyaçları belli çözümler bulunarak karşılanmaya çalışılmış ve kentleşme sürecinin sonlarına gelinmiş bulunmaktadır. Fakat yaşam kalitesi, kent sorunları, kentli hakları gibi refah sorunları bu süreçte ikinci planda kalmıştır.

Grafik 2.2. Türkiye'nin Oransal Nüfus Dağılımı (1927 - 2018)

¹ Tekeli, **Türkiye'nin Kent Planlama ve Kent Araştırmaları Tarihi Yazıları**, s.345.

(*) "Bir önceki yıla göre "il ve ilçe merkezleri" ile "belde ve köyler" nüfuslarındaki büyük farklılıkların ana nedeni, 5747 sayılı Yasa uyarınca yapılan idari bölünüş değişiklikleridir."
(**) "Bir önceki yıla göre "il ve ilçe merkezleri" ile "belde ve köyler" nüfuslarındaki büyük farklılıkların ana nedeni, 6360 sayılı Yasa uyarınca yapılan idari bölünüş değişiklikleridir."
Kaynak: TÜİK, http://tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=2305 (24.12.2019)

Ayrıca TÜİK'in verilerine göre büyükşehirlerin bulunduğu illerdeki kentli nüfus oranı %100 kabul edilmekte olduğu için Türkiye'nin kentsel nüfusu hakkında sağlıklı bir gözlem yapmak amacıyla tablo 2.12'deki Dünya Bankası verilerine de göz atmamız gerekmektedir. 1960 – 2018 yılları arası Dünya Bankası verilerine göre, 2018 yılı itibari ile Türkiye'nin kentsel nüfus oranı %75,14 olarak belirlenmektedir. Aynı yıl TÜİK verilerine göre ise Türkiye'nin kentleşme oranı %92,5 olarak ilan edilmektedir.

Dünya Bankası 2018 verilerine göre, Türkiye'nin kentli nüfus oranı %75,14 iken, AB ülkelerinin ortalaması %75,66, dünya genelindeki ülkelerin ortalaması ise %55,27 olarak belirlenmiştir. Dünya Bankası verilerini de göz önüne aldığımızda 1960 yılında %31,51 olan Türkiye'nin kentsel nüfus oranı 2018 yılına dek sürekli olarak artış eğiliminde bulunmuştur. Ayrıca 1960 – 2018 arası AB verilerinin %61,20'den %75,66'ya, dünya ortalaması verilerinin ise %33,60'tan %55,27'ye yükseldiğini görmekteyiz. Bu oranlar da bize Türkiye'nin Dünya Bankası verilerinde de 58 yıllık sürede hem AB hem de dünya ortalamasının çok üzerinde bir gelişme kaydettiğini göstermektedir. Tablo 2.12'ye baktığımız zaman Türkiye'nin 2018 yılı itibari ile AB ülkelerinin kentsel nüfus oranına neredeyse ulaştığını, dünya ortalamasının ise üstünde olduğunu görebiliriz.

Tablo 2.12. Dünya Bankası Kentsel Nüfus Oranları (1960 - 2018)

YIL	Türkiye	AB	Dünya
1960	31,51	61,20	33,60
1965	34,22	63,58	35,56
1970	38,23	65,67	36,56
1975	41,58	67,43	37,68
1980	43,78	68,90	39,34
1985	52,44	69,67	41,21
1990	59,20	70,42	43,03
1995	62,12	71,11	44,84
2000	64,74	71,76	46,68

2005	67,84	72,87	49,15
2010	70,82	74,00	51,64
2015	73,61	75,02	53,91
2018	75,14	75,66	55,27

Kaynak: Dünya Bankası,
<https://data.worldbank.org/indicator/SP.URB.TOTL.IN.ZS?contextual=default> (02.01.2020)

Yukarıda bahsedilen veriler kentleşmenin kabaca anlamı olan, kent ve nüfus sayısına göre değerlendirilmesinin bir sonucudur. Türkiye'nin sahip olduğu kentleşme oranındaki bu yüksek oranı değerlendirmek adına kentleşme ile kalkınmanın ilişkisine de değinmemiz gerekir. Bu değerlendirme ise bizlere kentleşmeyi ekonomik ve toplumsal açıdan yorumlayabilmemiz için yardımcı olacaktır.

Kalkınma genel anlamıyla milli hasılanın artması, sınıflar ile coğrafi alanların aralarındaki gelir dağılımının adaletli bir şekilde gerçekleşmesidir. Gelişmekte olan ülkelerin kentleşme sürecinde genellikle kentleşme ile yüksek oranda bir gelir artışı meydana gelmektedir. Fakat bu gelir dağılımının adaletli olmadığı durumlar çoğunlukla görülür. Kentleşmenin gerçekleşmesiyle tarımsal nüfus düşmeye başlar. Kentsel gelir kaynaklarına yönelen nüfus ile bu alanda işgücünün daha da artması beklenir. Tarım dışı üretimin gerçekleştiği alanlar kentler olduğuna göre bu işgücünün kentlere yönelmesi ile de kalkınmaya giden yol kentlerden geçmiş olur.¹

Diğer yandan kentleşmenin bazı durumlarda gelir dağılımına olumlu bir etki yapmadığı da görülmektedir. Bu gibi durumlarda ise kırdan kente gelen nüfusun ne tür işlerde çalıştığına bakılır. Kırdan kente gelen nüfusun gelirinde bir artış meydana gelmediği takdirde ise kentleşmenin kalkınmaya yararından söz edilemez.²

Türkiye'de kentleşme Batı'daki gibi sanayileşmenin bir sonucu olmadığından, özellikle 1950 yılından sonra kentlere doğru yaşana yoğun göç akınlarıyla birlikte büyük konut sorunlarına neden olmuştur. Bu yaşanan sıkıntılar illegal bir şekilde çözüme kavuşturulmaya çalışılmış bunun sonucunda da kentlerin etrafı gecekondu yığınlarıyla çevrelenmiştir. Kentlerde nüfus yığınlarının oluşması sonucu gecekondu

¹ Keleş, **Kentleşme Politikası**, 11. bs., s.37.

² Keleş, **100 Soruda Türkiye'de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu**, s.8.

yapıları o kadar çoğalmıştır ki zamanla kentlerin çevresinin dışında, kentlerin merkezlerinde de gecekondü semtleri var olmaya başlamıştır.¹

Kentleşmeye bağlı yaşadığımız bir diğer sorun da mülkiyet sorunudur. Kent etraflarında bulunan arazilerin birçoğu kamuya ait, devletin sahip olduğu arazilerdir. Kentlerin yoğun göçe uğraması ve bu yoğunluğu kaldıracak yeterli konutunun bulunmamasının yanı sıra, göç edenlerin kent merkezlerindeki konutlarda yaşayabilecek maddi gücünün bulunmaması sonucu bu arazilere gecekondular kurmalarına sebep olmuştur. Bu araziler göçmenler tarafından kullanılmaya başlanarak zamanla bir rant alanına çevrilmiş ve imar affı, gecekondü yasası, tapu dağıtımı gibi çözümlerle meşrulaştırılmıştır.²

Gecekondü sahiplerinden kat karşılığı alınan arazilere yapılan yeni konutlarla eski gecekondü semtleri modern semtlere dönüştürülmüştür. Fakat daha önce devlete ait olan ve imar izni olmayan bu arazilere yeni konutların yapılmasıyla, kent çevrelerinde yeşil alan kalmamış denecek kadar azalmıştır. Park, orman, kamu alanları olmadığı için kentler beton yığınlarından ibaret kalmıştır. Günümüzdeki kentlerde “hava alacak alan” kalmamış olması Türkiye’deki plansız ve düzensiz kentleşmenin meydana getirdiği bir diğer sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.³

Zamanla gecekondulara ve yoğun nüfusa karşı plansız ve düzensiz yeni konutlar yapılmaya başlanmış bu da çarpık kentleşmeye sebep olarak yaşanan sorunu daha da içinden çıkılmaz bir hale sokmuştur. Plansız ve düzensiz yeni konutların yapılmasıyla, bir yüzü “modern” ve yüksek yapılara bakarken diğer yüzünün gecekondulara baktığı semtler oluşmaya başlamıştır.⁴

Türkiye’nin kentleşme sürecini incelediğimizde günümüze gelene dek tarımsal nüfusun azalarak kentsel iş kaynakları olan sanayi ve hizmet sektörüne kaydığı görülür. Tarımsal kesimde toprak bölünmelerine bağlı olarak işlevsel tarımsal arazilerin meydana gelmesi, yetersiz tarım alanı, tarımsal alan dağılımdaki adaletsizlik, nüfusun fazlalığı ve gizli işsizlik gibi durumlar söz konusudur. Bu durumların meydana gelmesi ise kente gelenlerin sanayi ve hizmet sektöründe iş

¹ Sağlam, **a.g.e.**, s.40.

² **A.e.**, s.40.

³ **A.e.**, s.40-41.

⁴ Özge Özgür, Gamze P. Uluocak, “Kentleşme-Kentleşme Sürecinde Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü: Ankara’da Bir Semt Derneği ve Gecekondü Mahallesi Örneğinde Bir Değerlendirme”, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, C.VIII, No:1, 2011, s.234-235.

bulamayan kalabalıklara ulaşarak işsiz sayısının artması, kalkınmaya fayda sağlayamadığı gibi orantısız ve etkin olmayan bir kentleşmeye neden olmaktadır.¹

Ayrıca kente gelip iş bulamayan, hayal kırıklığına uğramış kitlelerin sosyal hayat, eğitim, sağlık ve konaklama sorunları yaşadıkları da görülmektedir. Fakat tüm bu yaşanan olumsuzluklara rağmen kentlerde bulunan imkânların kırsal alanlardakine kıyasla daha fazla olması, kentleri daha cazip kıldığından kitlelerin kentlerde kalmaya devam etmesine sebep olmaktadır.²

“Köylüler” dışı kapalı, kendilerine yeterli küçüklükteki topluluklardır ve çok uzun yıllara dayanan gelenek, görenek ve inanışlara sahiptirler. Teknoloji dışı basit yöntemlerle kendilerine yetecek ve az miktarda artı ürün elde edecek bir ekonomik sistemleri vardır. Kentlerle çok kısıtlı bir iletişim içindedirler. Hayatlarında farklılaşma ve yenilenme olmadığı gibi üretim alanında da uzmanlaşma söz konusu değildir. Fakat İkinci Dünya Savaşı sonrası kırsal alana gelen tarımsal teknoloji burada yaşayan toplulukların hayatını değişime uğratmıştır. Geleneksel üretim tarzlarının değişmesi, geleneksel yaşamlarının da değişmesine yol açmış ve ortaya çıkan emek fazlası ile kentlere göç etmek zorunda kalarak, kendilerini benimsemedikleri bir hayatın içinde bulmuşlardır.³

Kırsal alandan kente göç eden bu bireyler kentte ihtiyaçları olacak eğitim, uzmanlaşma, kent kültürü gibi deneyimlerden yoksundurlar. Bu sebeple kentte var olabilmek içi eski yaşam alanlarını burada yaratmak zorunda hissetmişlerdir. Kendi kültür ve değerlerini devam ettirerek ve bir arada yaşayarak kente tutunmaya çalışmışlardır. Yani kentlileşmeden kentte var olma mücadelesine girmişlerdir. Daha önce kente gelenler ile akrabalık ve hemşehrilik bağlarını kullanarak “patronaj” ilişkisi içerisinde yaşam alanlarını seçmişlerdir. Siyasi patronajın devreye girmesiyle, siyasi adaylar yeni kentlilerden oluştukça yeni kentliler de siyasi bir ranta dönüşmüş, kent içinde geleneksel yaşamlarını devam ettirecekleri imkânları sağlatma yolu bulmuşlardır. Patronaj ilişkisi ile iş imkânı bulan yeni kentliler, kent içindeki kamu dairelerinde görevlere getirilmeye başlanmış fakat bir süre sonra deneyimden

¹ Keleş, **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, s.269.

² Keleş, **100 Soruda Türkiye’de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu**, s.8-9.

³ Kıray, **a.g.e.**, s.184.

yoksun bu çalışanlar, kentin kendi işleyiş yapısının da bozulmasına ve sorunların tüm kente yansımaya sebep olmuştur.¹

Türkiye'deki kentleşmenin sonuçlarından bir diğeri ve belki de en önemlisi, "kır - kent ikilemi", bir diğeri ifadeyle "cemaat – cemiyet" ikilemidir. Kentleşme sonucunda meydana gelen bu sorun kentleşme açısından da önemli bir konudur. Bu ikilemde cemaat ve kır birbiriyle özdeşleştirilirken cemiyet ve kent de kendi aralarında özdeşleşmiştir. Cemaat birbirleriyle katı bir ilişki kurmuş, birincil ilişkilerle yürütülen, daha homojen bir yapıdır. Burada kırdan kente göç edip kendilerini "biz", kentlileri ise "ötekiler" diye benimsemesi söz konusudur. Kırsal kesimden göç eden ve kentte de daha önceki ilişki ve yaşam tarzlarını devam ettirmek isteyip, "yeniden kabileleşme" tabirini oluşturan, birbirleriyle hareket eden bir yapıdır. Aynı zamanda "gettolaşma" denilen aynı mahallelerde bir arada yaşam alanı kurarak kentten kendini soyutlamış, kendi kültür ve yaşam tarzlarını yaşattıkları bir durumla karşılaşmaktadır. Cemiyet ise kentin yerlileri olan, bireyciliğin ön planda olduğu, direkt birincil ilişkilerin kurulmadığı, resmi ve uzmanlaşmanın olduğu bir yapıdır.²

Aynı kentte birbirini benimsemeyen örgütlemeler ve farklı kültürlere ait yaşam tarzlarının fazlalığı, kentleşmenin meydana gelmesini engellemekte, kentin bir bütün halinde yaşamasını imkânsız kılmaktadır. Söz konusu "ötekileştirme" kente sonradan gelenlerin kenti sahiplenmesine engel teşkil ederken, kentin yerlisi olanların da yeni gelenlere, karşı tavır takınmasına sebep olurken, onları sahiplenmesine engel olmaktadır. Türkiye'de hem kırsal alandan hem de küçük kentlerden, büyük kentlere doğru bir göç akını vardır. Durum böyle olunca, büyük kentlerin konut, alt yapı, hizmet gibi teknik sorunlarının yanına bir de toplumsal, hukuki, kültürel ve siyasi sorunlar da eklenmekte ve içinden çıkılmaz bir hal almaktadır. Bu durum da kentleşmenin gerçekleşmediği takdirde Türkiye'deki kentleşme sürecinin sonucunda, gelişmiş ülkelerin kentleşme oranına ulaşılsa bile gerekli çözümler bulunmadıkça Batı'nın refah oranına ulaşamayacağı ve bir kaos ortamının artacağı açıktır.

Kentleşme sürecinde ortaya çıkan sorunların bir diğeri sebebinin ise "bölgesel dengesizlikler"³ olduğu görülmektedir. "Anakentlerin"¹ sunduğu imkânların ülke

¹ Kıray, **a.g.e.**, s.185-186.

² Sağlam, **a.g.e.**, s.42-43.

³ Keleş, **Kentleşme Politikası**, 11. bs., s.324.

geneline yayılamamış olması anakentlerde yığılmaya bunun sonucunda da bu kentlerin kaldıramayacağı altyapı ve istihdam sorunlarına sebep olmuştur.

Sonuç olarak ise, kentsel hayata uyum sağlayacak ekonomik ve sosyal refah seviyesine ulaşamayan bu kitleler, kırsal alanda sürdürdükleri yaşamı kentlere taşıyarak kendilerince bir çözüm bulma yoluna gitmişlerdir. Böylece kendilerini kentin bir parçası olarak görmemektedirler. Fakat sorun şudur ki, bu durum, bahsi geçen kitleler, o kentin kimliğini sahiplenmeyi reddederek, kentleşmeyi ve kent olarak bir bütün haline gelmeyi zorlaştırmaktadır.

2.3. Göç

Göç, insanın yaşadığı yerden zorlayıcı veya özel sebeplerden dolayı, yaşadıkları yerleri uzun süreliğine başka yerde yaşamak üzere değiştirmesi ve yerleşilen yere uyum sağlama sürecidir.² Göçler iç ve dış göçler olmak üzere ikiye ayrılır. Kentleşme sürecinde bizim konumuzun parçası olan ise iç göçlerdir. İç göçler, “zorunlu, mevsimlik, gönüllü” olmak üzere kendi içlerinde ayrılır. Türkiye’deki göçlerin büyük bir bölümünün sebebi ise işsizliğe dayalı kırsaldan kentsel mekânlara olan göçler şeklindedir.³

Türkiye’de göç olgusu genellikle kırsal alanda yaşayanların, kentlerin çekici etkenlerine karşı koyamayıp göç etmesinden kaynaklanmaktadır. Türk tarihine bakıldığında göç olgusunun yabancı bir kavram olmadığı görülmektedir çünkü yerleşik hayata geçmeden önce göçebe yaşam sürülmektedir. Yerleşik yaşama geçilmesiyle beraberse savaşlar ve fetihler ile sürekli değişen topraklar üzerinde sıkça göçler yaşanmıştır. Cumhuriyet öncesi tarihe baktığımızda ise göçlerin kentlerle olan ilişkisinde, 16. yüzyılda Osmanlı Devleti’nin İstanbul’a yapılan göçleri engellemek için Sadrazam Sokulu Mehmet Paşa’nın aracılığıyla ferman çıkartıldığı ve buna göre beş yıl öncesine kadar İstanbul’da yaşamayanların geri gönderildiği görülür. Yine Osmanlı Devleti zamanında, 2. Mahmut döneminde Anadolu’da çiftçi

¹ Keleş, **Kentleşme Politikası**, s.297.

² İlhan Tekeli, **Anadolu’da Yerleşme Sistemi ve Yerleşme Tarihleri**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s.163.

³ Yavuz Bozkurt, Resul Ayfer, “Göçün Kentleşme Üzerindeki Etkisi: Kütahya İl Örneği,” **DPÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, No:57, Temmuz 2018, s.151-153.

kesiminin yaşadığı kıtlık sorununun, İstanbul'a çok büyük bir göç akımına dönüştüğü görülmektedir.¹

Cumhuriyet sonrası döneme baktığımızda ise 2. Dünya Savaşı sonrası dünyadaki değişimlerin etkisiyle, daha önce kentleşmemiş tüm devletlerde yaşandığı gibi, Türkiye'deki ilk göç olgusunun, kalkınmadan bağımsız olarak tarımda makineleşme ve sanayileşme ile kırsal kesimde tarımla geçimini sağlayamamaya başlayan insanların kentlere "itilmesi" ile gerçekleştiği görülmektedir. Bu dönemde tarımın makineleşmesi ve küçük tarla sahiplerinin geçimini karşılayamaması sonrası kırsaldan kentlere sanayi sektöründe çalışma umudu ile gidenler büyük bir göç dalgasının da başlamasını sağlamışlardır.²

Türkiye'de göç dalgasının başlaması ile birlikte hızlı bir kentleşme sürecinin de içine girilmiş bulunmaktadır. Bu göç dalgası sadece ekonomik sebeplere dayalı olmayıp, kentlerin çekici özelliklerini de içinde barındıran psikolojik ve toplumsal sebeplere de dayanmaktadır.³

1950'li yıllara gelindiğinde, tarımda makineleşme, sağlık alanındaki gelişmeler neticesinde yaşam standartlarının yükselmesi gibi gelişmeler kırdan kentlere göçleri tetikleyerek ilk göç dalgasına neden olmuştur. İlk göç dalgası ile kentlere gelen yeni kentlilerin kent yaşamı hakkında herhangi bir tecrübesi bulunmamaktadır. Plansız ve sistemsiz bir şekilde kentlere yerleşen yeni kentlilerin, var olan kent düzenini bozmuş olduğu ve standartlarını da düşürdüğü düşünülmektedir.⁴

1950 - 1960 yılları arasındaki dönemde, kırdan kene göç edenler, kentin merkezinden uzak, engebeli, ulaşımı ve altyapısı olmayan alanlara gecekondular inşa ederek yerleşmişlerdir. Bu dönemde gecekondular inşa edenler yaptıklarının yasadışı olduğunu düşünerek hareket etmiş, çekingen ve korkak davranarak gözlerden uzak yerlere yerleşmiştir. Bu alanlara yerleşenler olabildiğince kırsal alandaki yaşamlarını da buraya taşıyarak, ihtiyaçlarını karşılayacak ürünleri ekmiş, kümes ve küçükbaş hayvanlarını da buralarda yetiştirerek önceki yaşamlarını kente devam ettirmeye çalışmışlardır. Göç dalgası ile gelenler dayanışma içinde hareket etmiş, aynı yerlere

¹ Sümer Gürel, "Türkiye'de Göç ve Bütünleşme Sorunsalı", **21. Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan**, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 2001, s.132-133.

² A.e., s.133-134.

³ Yalçın, a.g.e., s.227.

⁴ Kıray, a.g.e., s.178.

yerleşimler kurarak hemşehrlik ilişkileri doğrultusunda daha önceden sahip oldukları yaşamın yenisini kentlerde inşa etmişlerdir. Bu duruma kentli halkın ise bakış açısı olumsuz olmuş, bunun sonucunda kentin yerel halkı ile kente yeni göç edenler “bütünleşme” sürecinde bulunamamıştır. Kentli kesim tarafından dışlanan yeni kentliler, kendilerini kentten soyutlaştırarak kentlileşmeme tavrını ortaya koymuşlardır.¹

İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki ekonomik gelişmeler sonucunda ortaya çıkan yeni sermaye sahipleri ve kente göç ile gelmiş tecrübesiz kırsal kesim, kentin temsilcisi ve sahibi durumundaki orta sınıfı yok etmeye başlamıştır. Batı’daki standartlara sahip kent kültürün zaman için küçülerek etki alanı azalmıştır. Bir yandan kente göç eden kapalı ve tecrübesiz yeni kentliler diğer yandan küreselleşme ile entegre ticari ilişkiler yürüten yeni sermaye sahipleri, kentin dinamikleri ve yapısında değişimlere sebep olmuştur. Zamanla sosyal alanlar ile kente adapte olmaya başlayan yeni kentliler kente daha belirgin bir statüye sahip olmaya başlamıştır. Farklı kesimlerin artış göstermesi ile kentlerdeki yapı da nüfus artışına paralel olarak çeşitlilik göstermeye başlamıştır.²

1980’den günümüze uzanan süreçte, Türkiye’nin dünyadaki değişimlere ayak uydurarak gelişme kat etmeye başladığı görülmektedir. Bu dönemde Türkiye liberal ekonomi modelini benimsemiştir. 1980 sonrası artan terör olayları Güney Doğu Anadolu bölgesinden kentlere doğru büyük bir göç akımının daha başlamasına neden olmuştur. Bir önceki göç akımı sonrası kentlerdeki yerli kentli ile yeni kentli arasındaki bütünleşme sürecinin başlamasına doğru yol kat edilirken, bu yeni ve yoğun göç akını tekrardan dengeleri bozmuştur. Öyle ki TÜİK verilerine göre, 1960 - 1980 yılları arasındaki yirmi yıllık süreçte kentsel nüfus 8.859.731’den 19.645.007 kişiye yükselerek yaklaşık 11 milyonluk bir artışa sahne olmuştur. Sadece 1980 - 1990 yılları arasındaki on yıllık süreçte ise kentsel nüfus 19.645.007’den 33.326.351 kişiye yükselerek 13 milyon kişiden fazla artışa uğramıştır. Tabii ki de bu kentsel nüfus artışı sadece göç ile oluşan bir durum olmayıp, kentlerin kendi nüfuslarının atması da söz konudur. Fakat aradaki yüksek

¹ Gürel, a.g.e., s.135.

² Kiray, a.g.e., s.178-179.

oranlı sayısal artış, göçün artıştaki etkisinin ne denli yüksek olduğunu göstermektedir.¹

Yoğun göç akımına uğrayan kentlerde sosyo-ekonomik açıdan büyük değişimler yaşanmaktadır. Göçle birlikte kentlere yerleşen bireyler, bir yandan kente uyum süreci içinde değişime uğrarken diğer yandan da göç ettikleri kentlerde değişimin yaşanmasına sebep olmuşlardır. Kentin yerlileri ile göç edenler arasındaki kültürel çatışma 1960'larda "arabesk kültür" olarak bir isyana dönüşerek bir döneme damgasını dahi vurmuştur.² Göç ile kültür arasında bir etkileşim bulunmaktadır. Göç edenler hem kendi kültürlerini kentlere taşımışlar hem de kentin kültüründen etkilenmişlerdir. Bu durum iki taraf açısından da bir uyum sorununu doğurmuştur.³

2.4. Türkiye'de Kentleşme

Gerek TÜİK gerekse Dünya Bankası verilerine göre, Türkiye özellikle 1950 sonrası yoğun bir kentleşme süreci yaşamıştır. Ama üretken ve dinamik bir kentleşmenin varlığından söz etmek için sadece burada belirtilen veriler yeterli olmamaktadır. Kentsel nüfusun veya kent sayılarının artması tek başına yeterli değildir.⁴ Verilerin dışında, kültürel birikimlerin gelecek nesillere aktarılması, böylece kentleşme sürecinin aşılmasıyla kentsel nüfus oranı gerçek anlamda belirtilen verilerin karşılığını verebilir.

Modern dünyada kent kavramının içeriği kentsel nüfus oranının fazlalığı ile değil kentleşme oranına göre ölçülmektedir.⁵ Bu sebeple, modern dünyadaki kentleşme kavramı, kentlerdeki nüfus yoğunluğu ile ölçülemez. Tutarlı ve refah seviyesi yüksek bir toplum olabilmek, sahip olunan kültürel kimliği, değişen yaşam alanının koşullarına uyarlayabilmekten geçer. Bu durumda, kentsel nüfusun artmasının yanı sıra kentleşebilmek daha önemlidir.⁶

Türkiye'nin kentleşme süreci çoğunlukla kırdan kente göçler şeklinde olmuştur. Kentte yaşamak ile kentli olmak ise farklı anlamlar taşımaktadır. Kırdan

¹ Gürel, a.g.e., s.137-138.

² Cansu Kaynal, "Kırdan Kente Göçün Kültürel Sonuçları: Gecekondulaşma ve Arabesk," **Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi**, C.V, No:15, 2017, s.1516-1518.

³ Sertaç Tümtaş, Cem Ergün, "Göçün Toplumsal ve Mekânsal Yapı Üzerindeki Etkileri", **SDÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.XXI, No:4, 2016, s.1349-1352.

⁴ Hüseyin Koçak, "Kent-Kültür İlişkisi Bağlamında Türkiye'de Değişen ve Dönüşen Kentler", **Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, C.XI, No:2, 2011, s.260.

⁵ Kaypak, "Antakya'nın Kent Kimliği Açısından İrdelenmesi", s.377.

⁶ Wirth, a.g.e., s.2.

kente göç ile gelen insanların hayatlarında zaruri değişiklikler meydana gelmiştir. İş olanakları farklılaşmış, çalışma süreleri değişmiştir. Sosyal hayat, kentte kırdan farklıdır. Nüfus olarak da daha yoğun olan kentlerde sosyalleşmek kırsaldaki kadar kolay değildir. Kent toplumu daha büyük bir coğrafyanın parçası olduğundan kırsal alandakinden daha kopuk ilişkiler yaşamaktadır. Sosyal ve toplumsal hayattaki bu farklılıklar kentteki aile yapısı üzerinde de etkili olur ve kırsal alanda daha sıkı olan aile ilişkileri kentlerde daha kopuktur.

Kırdan kente göç edenlerin hayatındaki bir diğer değişiklik ise yeni bir yerleşim yerine gelmenin dışında kentlere özgü yapılarda konaklamalarıdır. Ev şekli ve günlük hayatlarında kullandıkları eşyalar dahi değişiklik gösterir. Kırsalda daha homojen bir toplum söz konusu iken kentlerde heterojen bir toplum vardır. Dolayısıyla farklı kültürler ve yaşam tarzlarına sahip insanlar iç içe yaşamak zorundadır. Kırdan tarım toplumunun parçası olan insanların, kentte sanayi toplumuna geçişi ile zaman içinde manevi kültürleri de değişime uğrar. Bir yandan eski değerlerini devam ettirirken diğer yandan yeni değerler edinmeleri sonucu ne tam anlamda kentsel toplumun bir parçası olarak ne de kırsal toplumun bir parçası olarak kalamazlar.

Kente yeni gelenlerin zaman içinde ilk yerleştikleri yerleri değiştirdikleri görülmektedir. Kentteki yerini zamanla değiştirme eylemi kentleşme sürecinin bir evresi olarak görülmektedir. Irmak'ın değindiği araştırmalara göre kente ilk gelenler, yerleştikleri yere karar vermek için akrabalık ve hemşehrlik ilişkilerine göre karar vermektedir ve bu oran 1970 yılı ve sonrası için %41.5'tir. Bu oranı ikinci etmen olarak iş yerine olan yakınlığa göre yerleşme ve üçüncü olarak kiranın düşük olması izlemektedir. Gecekondu yapımına müsait arsa alanı bulunmasına göre yerleşme oranı ise yalnızca %7.6'dır.¹

Bu araştırmaya baktığımızda kente yeni gelenlerin en çok akrabalık ve hemşehrlik ilişkilerine göre yerleşme alanları seçtikleri görülmektedir. Akrabalık ve hemşehrlik ilişkilerinin ilerleyen zamanda, yeni gelenlerin yaşayış biçimi ve sosyal hayatını da etkileyecek olması bize kentleşme sürecinde ilk dikkat edilmesi gereken etmeni göstermektedir. Böylece kentleşme sürecinde ileride değinilecek olan hemşehri derneklerinin önemi ortaya çıkmaktadır.

¹ Irmak, a.g.e., s.71-72.

Yeni kentli, kente geldiğinde geçimini sağlamak için kentliler gibi bir iş imkânı bulması gerekir. Aksi takdirde gündelik, kalıcı olmayan, sanayi ve hizmet sektörüne hizmet etmeyen veya kırsalla ilişkilendirilmiş iş olanakları onun kentle bütünleşmesine engel olacaktır. Bu da ekonomik ölçütün kentleşme üzerindeki etkisini göstermektedir.¹

Akrabalık ve hemşehri ilişkilerinden sonra kentleşme sürecini etkileyecek diğer ilk yerleşme etmenlerinin ise sırasıyla iş koşulları ve ekonomik koşullar olduğu görülmektedir.² Bu koşullar kentleşme sürecinde anlatılan kırsal alandan kentsel alana göç etmeye iten faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Kentleşme sürecine etki eden bu koşullar aynı zamanda kentleşmeye iten faktörler olup göç ile kente gelen kitlelerin aradıkları daha iyi şartları bulma yolunda, eskiden sahip oldukları şartlarda yaşamaya devam etmek zorunda olduklarını bize gösterir. Bunun nedeni ise kalkınmayla paralel olmayan kentleşme sürecidir. Kentleşme oranının kalkınmadan yüksek olduğu, iş talebinin sanayileşmeden veya kentsel istihdam türlerinden düşük olduğu durumdur. Kentleşme sürecinin olumsuz ilerlemesinin diğer sebepleri de bu şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Sanayi Devrimi'ni en başlarda yaşayıp kentleşme sürecine giren ABD, İngiltere ve Japonya gibi ülkelerde kırsaldan kente geçiş süreci bir kuşakta tamamlanmış olup kentleşme çok kısa bir sürede gerçekleşmiştir. Bunun sonucunda da kentleşen halk, en temelden toplumsal bir değişime uğramıştır.³

Kentleşme ile sanayi toplumunun bir parçası olmak için belli bir birikime sahip olmak gerekir. Kente yeni gelenler sanayi toplumunun üretim tarzından uzak bir birikime sahiptir. Bu üretim tarzında usta-çırak ilişkisinin aksine uzmanlaşma söz konusudur. Uzmanlaşma gerektiren bu işlerde çalışmak için bireyler çocuk yaştan itibaren hazırlanır. Kırsal alanda aile ilişkileri sağlam temellere dayanır ve çocuk eğitimini aileden alarak yetişir. Kentlerde ise çocuğu yetiştirme eğitimi aileden kopmuştur. Kentsel hayatta var olabilmek için gerekli olan eğitim ve beceri toplum tarafından sağlanır. Çocuk çok küçük yaştan itibaren okul öncesi eğitim ve ilköğretim tarafından sağlanır. Çocuk çok küçük yaştan itibaren okul öncesi eğitim ve ilköğretim olmak üzere uzmanlaşması ve kent kültürüne sahip olması için yetiştirilir. Böylece ilk başta aileden daha sonra kurumlardan eğitim alan ve kültürel, düşünsel olarak aile

¹ Kaya, **Kentleşme ve Kentleşme**, s.143.

² İrmak, **a.g.e.**, s.73.

³ Wirth, **a.g.e.**, s.2.

yapısının bir parçası olarak yetiştirilen çocuklardan ayrılır. Kentli çocuk küçük yaşlardan itibaren sanayi toplumunun bir parçası, kentlileşmiş bir birey olmak adına aile dışı örgütlü eğitim kurumları ve toplumca eğitilir.¹

Kentlileşme bir süreçtir. Kentlileşmek için ayrıca eğitim ve kültür gibi bir takım seviyelerin varlığı gerekmektedir. Bu sebeple de Türkiye gibi sanayileşme sürecine geç başlamış yerlerde, özellikle kente ilk göç eden neslin kentlileşmesi pek mümkün görülmemektedir. Kırsal alanın yaşam ve düşünce kalıplarına ait olan yeni kentlilerin bir anda davranış kalıplarını değiştirerek bir kentli gibi düşünüp, yaşaması beklenemez. Bu uzun süreç ancak birkaç nesil kentte yaşayarak son bulacak ve kentin bir parçası olduğu kabul edilerek kentlileşmiş olunacaktır.²

Irmak'ın değindiği araştırmanın bir diğer bulgusu ise kente göç edenlerin son yerleşim yeri tercihlerini yaparken dikkat ettikleri etmenler üzerine. Kente yeni gelenlerin ilk ve son yerleşim yerleri arasındaki geçen süre kentlileşme sürecinin bir parçasıdır. Bu seferki istatistiklere bakıldığında ise ilk yerleşim yeri seçiminde etkili olan etmenlerin tam tersi bir sonuç çıkmıştır. Kente yeni gelenlerin son yerleşim yeri tercihlerindeki ilk etmen “kira ve konut kolaylıkları”, ikinci etmen bir önceki araştırmada olduğu gibi “iş yerine yakınlık”, üçüncü etmen ise bir önceki araştırmanın en yüksek oranına sahip olan “akrabalık ve hemşehrlik” ilişkileridir.³

Kentin kendi kültür ve teamülleri kentte yaşayan insanları yeniden şekillendirmektedir. Kentlileşme tam da bu noktada devreye girmektedir. Kentte yaşamaya başlayan insanların, o kent tarafından şekillendirilmesi süreci kentlileşmedir.

Kırsal kesimdeki “kahvehane”, kentte “kafe” olarak karşımıza çıkar. Bu iki alan arasındaki fark isimlerinin değişimden meydana gelmez. Kırsaldaki kahvehanede kolektif bir eylemdir ve bireylerin birbirleriyle etkileşime girdiği bir alandır. Kentteki kafelerde ise kalabalık birbirinden bağımsızdır. Her bir bireyin ayrı ayrı oluşturduğu bir alan söz konusudur. Kırsaldaki yakın ilişkiler kentte bireyselliğe dönüşür.⁴

¹ Kıray, a.g.e., s.142.

² Kaya, **Kentleşme ve Kentlileşme**, s.143.

³ Irmak, a.g.e., s.77.

⁴ Dellaloğlu, a.g.e., s.74.

Elde edilen oranlara baktığımız zaman, ilk yerleşimde %41.5 olan akraba ve hemşehri ilişkilerinin etkisi son yerleşimde %5.9'a kadar düşmüş, ilk yerleşimde %25'lerde olan kira ve konut olanaklarının etkisi son yerleşimde %63.3 gibi yüksek bir orana çıkmıştır.¹

Kentlileşme süreci hakkında bilgi alabilmemiz açısından bu araştırmayı yorumlayacak olursak, kente göç ile gelenlerin ilk başlarda kendi kültür ve yaşam tarzlarını devam ettirerek kente tutunmaya çalıştıkları fakat geçen sürede kentlileşme sürecine girerek bireyselliğin öne çıktığı kararlar aldıklarını görürüz. Bir yandan da kentlerdeki bağlar, kırsaldaki ilişkilere göre daha zayıf olmasına karşın kentlilerin kendi aralarındaki bağımlılıklarını arttırır.² Bu durumdan yola çıkarak kentlileşmenin bir süreç olduğu ve zamanla gerçekleşeceği sonucuna varabiliriz. Ayrıca akrabalık ve hemşehrilik ilişkilerinin hala kuvvetli olduğu kentlerde, kente yeni gelenlerin oranının eski gelenlerden daha yüksek olduğu ve kentlileşme sürecinin daha başında olduklarını, son yerleşim yerlerini seçmediklerini dahası kentli yaşam tarzı ve kültürünü kavramaları gereken sürecin henüz tamamlanmadığını söyleyebiliriz.

Veriler aynı zamanda kentlileşme sürecinin nasıl ilerlediği hakkında bilgi de vermektedir. Kente ilk yerleşenler akrabalık ve hemşehri ilişkilerini kullanarak kırsal yaşamla kentsel yaşam ve kültür arasında bir geçiş aşamasına uğramaktadır. Bu süreç kente adaptasyon aşamasıdır.³

Kırsaldaki yaşam tarzı geçmişten günümüze kadar gelen yaşam ve üretim şeklinin devamıdır. Tarımsal üretim ve köylerde yaşamak gelenekselliğin günümüzdeki etkilerinin devam ettiğini gösterir. Uzun bir zamana yayılan bu geleneksel yaşamın bir anda yok olması kolay değildir. Bu sebeple, kırsaldan kente geçişte yeni kentlilerin tamamen bir dönüşüme girmesi beklenemez.⁴

Bu sürecin daha verimli ve hızlı gerçekleşmesi için, yeni kentlilerin kent ve kentin yerlisiyle etkileşim halinde olması gerekir. Kentte sosyalleşerek kentin kültürel ve sosyal yapısının bir parçası olması gerekir. Kentteki sosyal yapı kırsaldaki gibi aile ve akraba bağlarından ibaret olmayıp, örgütlü bir yapıdır. Bu yapının içinde

¹ Irmak, **a.g.e.**, s.77.

² Wirth, **a.g.e.**, s.22.

³ Irmak, **a.g.e.**, s.79.

⁴ Wirth, **a.g.e.**, s.3.

kendine yer bulamayan yeni kentli, kendini dışlanmış hissederek ötekileştirecek ve kentlileşmeye karşı bir tavır sergileyerek kentlileşme önündeki en büyük engeli kendi yaratacaktır. Kentlileşme süreci burada anlatıldığı gibi nesiller sürececek ve belli birikimleri gerektirecek uzun bir süreç olduğundan kentlileşme sürecinde “kentlilik bilinci”nin kazanılması hem kent toplumunun uyum içinde yaşamasını sağlayacak hem de kentlileşme sürecini hızlandıracak bir etkidir.¹

Kente ilk yerleşilirken gösterilen tercihler, geçen zamanla birlikte kente adapte olunmaya başlayarak değişime uğramaktadır ve yeni seçilen yerleşim yerlerinde başka tercihlere göre karar verilmektedir. Bir sonraki yerleşim yerini seçerken etkili olan tercih sebebiyse kentlileşmenin bir sonraki aşaması olan iş yerine yakınlıktır. Kente yeni gelenler ilk başa akraba ve hemşehri ilişkilerini kullanırken daha sonra kentle daha fazla uyum sağlanması ile aynı kentte yeni bir yerleşim yeri tercih etme eğilimi gösterirler. Kente yeni gelenler, ilk deneyimlerinde karşılaştıkları sosyal ve ekonomik etkenleri aştıkları takdirde artık kendileri için daha fazla önem arz eden bir sebepten dolayı yerleşim yerlerini seçerler. Böylece kentlileşme sürecine girmiş ve kentli olma yolunda ilerlemeye başladıkları söylenebilir.²

Kente yeni göç edenleri göç etikleri zaman dilimine göre ilk, ara ve son dönem olarak grupsak; ilk ve son dönemdekilerin oransal olarak daha azının, ara dönemdekilerin ise daha fazlasının iş yerlerine yakın semtleri yerleşim yeri olarak seçtiği görülmektedir. Bu da ara dönemdeki yeni kentlilerin iş yerlerine yakınlığının daha büyük bir yerleşim yeri etmeni olduğunu göstermektedir. Diğer iki dönemdeki yeni kentlilerin ise iş yerine yakınlık konusunda aynı eğilimde olmalarının aynı etkenden dolayı olduğunu söylemek doğru değildir. Çünkü ilk dönem içinde bulunan yeni kentlilerin yerleşim yerlerini akraba ve hemşehri ilişkilerine göre belirledikleri görülürken, son dönemdekilerin konut imkânlarına göre yerleşim yerlerini belirledikleri gözlemlenmiştir.³

Kentlileşme süreci gerçekleştikçe, yeni kentlilerin kente ilk geldikleri zaman sığındıkları akrabalık ve hemşehrilik ilişkileri de zamanla kaybolacak veya

¹ Kaya, **Kentleşme ve Kentlileşme**, s.144-145.

² Irmak, **a.g.e.**, s.80-81.

³ **A.e.**, s.82.

zayıflayacaktır. Kent içindeki mücadele duygusu, kentte statü sahibi olma isteği ve kentli birey olma amacı eskiden var olan dayanışma duygularının yerini alacaktır.¹

Kentliler için gelir düzeylerini ve refah seviyelerini yükseltmek öncelikli amaçtır. Zamanla kentliler için yaşam evden işe, işten eve şeklinde olmaya başlar. Akrabalık ve hemşehrilik ilişkileri yerini iş arkadaşlığı ilişkilerine bırakmaya başlar. Kentli için zaman çok önemli bir kavramdır ve kentin karmaşası, yoğunluğu içerisinde çok fazla kayba uğrar. Bu gibi sebepler yeni kentlilerin ara dönemde yaşadıkları bazı sorunlar olarak karşılına çıkar ve çözüm olarak yeni yerleşim yerlerinde önceliklerini iş yerine yakınlık olarak belirlerler. Artık onlar için akraba ve hemşehri ilişkilerinden daha önemli iş ilişkileri ve yoğun kent hayatında karşılaşacakları sorunlar vardır.²

Kırsaldaki yaşamın bir parçası olan aile, akraba ilişkileri kentteki yaşamda bireysellik olarak kaşımıza çıkar. Kentleşme sürecinin de bu şekilde ilerlediğini söyleyebiliriz. Kentleşme sürecinin ilk aşamasında olanlar akraba ve hemşehri ilişkilerine göre hareket etmekteyken, ara dönemdekiler iş ilişkilerine göre hareket etmektedir. Son döneme gelindiğinde ise konut imkânlarına göre yerleşme faktörünün etkisinin, ilişkilerde bireyselliği ön plana çıkardığı görülür. Bu nedenle de kentleşme sürecinin son dönemine gelenler yerleşim yerlerini seçerken, dış bir ilişkinin etkisi altında kalmadan bireysel düşünerek karar verirler. Bu aşamaya geçilmesiyle kentleşme sürecinin sona erdiği, yeni kentlinin artık kentin yerlisi olduğu kabul edilir. Fakat bu süreç her zaman tüm yeni kentliler için geçerli olacak diye bir kural olmayıp, yapılan araştırmalar ile kararlı ve geniş bir kitleyi tasvir ettiğini söylemek gerekir.³

Kentleşme sürecinin dönemlerini özetleyecek olursak, kentleşme sürecinin tamamlanması ve yeni kentlilerin kendilerini kente ait hissetmeleri konut sahibi olduklarında gerçekleşmektedir. Yani göç edilen kentte konut sahibi olunması durumunda yeni kentlilerin kentte kararlı hale gelmesi mümkündür. Konut sahibi olmanın ise uzun bir süre gerektirdiği gerçeği, bu sürecin hızlı gerçekleşmesini

¹ Wirth, a.g.e., s.11.

² Kaya, **Kentleşme ve Kentleşme**, s.148.

³ İrmak, a.g.e., s.83.

engellemektedir. Ayrıca kentlerin kaldırabileceğinden fazla nüfusa sahip olması konut sorunlarını doğurmakta ve konut sahibi olmayı da zorlaştırmaktadır.¹

Bu süreç, yeni kentlilerin kentin bir parçası olma, kültürel ve bireysel olarak değişime uğrama ve kentle uyum sağlama sürecidir. Kente göç ile yerleşen yeni kentlilerin, kentin belli bir alanında istikrar kazanmasına kadar geçen bu süreç kentlileşme olarak adlandırılır.²

¹ İrmak, **a.g.e.**, s.90.

² Kaypak, “Antakya’nın Kent Kimliği Açısından İrdelenmesi”, s.378.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE'DE KENTLEŞME VE KENTLİLEŞME SORUNLARI

3.1. Kentleşmeye İlişkin Sorunlar

Her geçen gün ülkemizde ve dünyamızda artış eğiliminde olan kentleşmenin, doğurduğu sorunlar da beraberinde gelmektedir. Kentleşmeyle birlikte girilen değişim sürecinde birey ve toplum arasında uyum sorunu yaşanmaktadır. Kentleşme ile kentlerde buluşan farklı dini ve etnik gurupların uyum sürecinde sorunlar meydana gelmektedir. Başta çevresel sorunların yaşanmasının yanı sıra suç, topluma karşı yabancılaşma, konut, trafik, istihdam gibi birçok sorunu da beraberinde getirmektedir.¹

İkinci Dünya Savaşı öncesi Türkiye, kentleşmeye karşı duran, yeni başlayan sanayileşmenin Anadolu'ya dağıtılmasını destekleyen bir politika izlenmekteydi. Savaş sonrası hızlı bir kentleşme sürecine giren Türkiye, konut yetersizliğinden doğan sorunları ve buna bağlı olarak gecekondulaşma sürecini yaşamıştır. O günlerde, yerli kentlilerin gecekondulaşma sürecine karşı tavrı kentleşmeye karşı tavrı halini almıştır. Böylece kentleşmenin ilk sorunları da daha bu günlerde ortaya çıkmaya başlamıştır.²

Kentleşme ile birlikte toplumsal değişme de meydana gelmektedir. Geleneksel toplumdaki aile yapısı değişir, aileler küçülür, aile bağları eskisi gibi kuvvetli değildir. Toplum için var olma ve bireysel olarak kendini kanıtlama söz konusudur. Kentteki trafik, altyapı, çevre, konut, eğitim, sağlık gibi alanlardaki sorunlar kentleşmeyle doğru orantılı olarak artar.³

Türkiye'de 1950'li yıllar ile birlikte meydana gelen yoğun göç dalgası kentleşme sürecinin başlangıcındaki en büyük etkidir. Fakat bu kentleşme süreci, kentlerdeki iş gücü ihtiyacına karşılık yapılan göçler ile ortaya çıkmamış, aksine kırsal alandaki makineleşme ile birlikte ortaya çıkan işsizlik sonrası çözümü kentlere

¹ Erjem, **a.g.e.**, s.19.

² Tekeli, **Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm Yazıları**., s.143-144.

³ Keleş, **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, s.510.

göç etmekte bulan kitleler ile birlikte meydana gelmiştir. Bundan dolayı da ihtiyaç duyulmayan yoğun bir nüfusun kentlerde birikmesiyle kentleşmenin sorunları da beraberinde gelmiştir.¹

Türkiye kentleşme hızı yüksek bir ülkedir. Kentleşme hızı ve nüfus artışı fırsatlar yarattığı gibi özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Bunun sebebi kentleşme ve nüfus artışına paralel olarak, sanayileşme ve istihdam imkânlarının sağlanamamasıdır.²

1950’li yıllardan itibaren artmaya devam eden kentleşme süreci ile birlikte birçok sorun da meydana gelmiştir. Bu sorunların başında istihdam, konut, yoğun nüfus artışı, çevre, sağlık, altyapı, sosyal sorunlar ve kentleşme sorunları gelmektedir.³ Kentleşmenin doğurduğu sorunlardan bir diğeri ise, “Batı – Doğu” arasında bölgelerarası dengesizliklere sebep olmasıdır.⁴

Aşağıdaki başlıklar altında bahsedilecek olan gecekondulaşma, çevre, ulaşım, istihdam, bölgelerarası dengesizlikler ve soylulaştırma kentleşmeye bağlı olarak yaşanan sorunlardan büyük bir kısmı olup, bu sorunların en çok dikkat çekenleridir.

3.1.1. Gecekondulaşma Sorunu

Kentlerdeki yerleşme düzeninde sosyo-ekonomik yapının etkisi görülmektedir. Yerleşme düzeni hakkında genelleme yapılacak olunursa, kentlerin merkezlerinde idare alanları ve iş merkezleri bulmaktadır. Merkezden dışa doğru ise halka şeklinde, ekonomik gücü düşük olanlar kötü alanlarda, ekonomik gücü yüksek olanlar ise imkânları daha iyi alanlarda olmak üzere yerleşmektedir. Bu iki tabakadan geriye kalan ara kısım ise orta tabakanın yerleşim alanını oluşturmaktadır.⁵

Gecekondulaşma konusu gelişmekte olan ülkelerin hemen hemen hepsinde var olan toplumsal ve kentsel bir olgudur. 1960’lı yıllarda gelişmekte olan ülke

¹ Yalçın, **a.g.e.**, s.227-228.

² Ruşen Keleş, “Kentli Hakları Üzerine”, **Yeni Kuşak İnsan Hakları**, Ankara, TODAİE Yayın, 2013, s.113.

³ Yalçın, **a.g.e.**, s.226.

⁴ Keleş, **100 Soruda Türkiye’de Şehirleşme, Konut ve Gecekondulaşma**, s.41.

⁵ Kıray, **a.g.e.**, s.19.

nüfuslarının yaklaşık %30'u olan 100 milyonu gecekonduarda yaşamaktadır. Bu rakam 1980'lerde iki katını da aşmıştır.¹

Gecekondu, gelişmekte olan ülkelerde yaşanan yoğun göç sonucu artan konut talebinin hukuksal olmayan yollarla karşılanma yoludur. Sanayileşmesiz kentleşmenin hızlı yaşanması sonucunda artan konut talebinin özel sektör ve kamu sektörü tarafından karşılanamaması, gecekonduların meydana gelmesindeki nedendir.²

1966 yılında çıkarılan "775 sayılı Gecekondu Kanunu'na" göre gecekondu, imar ve yapı kanununa aykırı, kendisine ait olmayan arsa veya arazi üzerine yapılan, sahibinin rıza olmaksızın inşa edilen yapı olarak tanımlanmıştır.³

1966 yılında çıkarılan "Gecekondu Kanunu" aslında bu konudaki ilk kanun değildir. Gecekondu meselesiyle ilgili ilk af 1948 yılında çıkarılmış ve daha sonraki yıllarda da devamı gelmiştir. Ancak bu kanunlarda gecekondu ismi geçmemiş, "izinsiz inşaat" kelimesi kullanılmıştır. Gecekondu isminin kabullenilmesi ve kanunda adı geçmesi ise 1966 yılını bulmuştur.⁴

Kırsaldan kente göç edenler, akraba ve hemşehrilik ilişkilerini kullanarak daha önce göç etmiş kişilerle aynı semtteki alanlarda bulunan gecekondulara yerleşir veya boş araziye kendi inşa eder. İş bularak gelenler ise iş yerine yani merkeze yakın bulunan yerlerde gecekonduya yerleşir veya kendi inşa eder.⁵

Gecekondulaşma kırsaldan kente göç edenlerin, ekonomi ve kalkınma bağlamında yaşadıkları bir olgudur. Kentlerdeki konut ve araziler göç ile gelenlerin gelir düzeyine uygun değildir. Yerel yönetim ve kamunun da bu göç akınlarına karşı daha ucuz yollu konut yapmalarına imkân olmadığı durumlarda, kente yerleşmeye karar verenlerin "sahipsiz" arazilere kendi imkânlarıyla yaptıkları ucuz konutlara gecekondu denir.⁶ Gecekondulaşmanın asıl sebebi daha doğrusu bu zorunluluğun olmasının nedeni, az önce de bahsedildiği gibi kentteki modern iş imkânlarının kırsaldan kente gelen nüfus oranı büyüklüğünde işçi talebinde

¹ Keleş, **Kentleşme Politikası**, 11. bs., s.481.

² Yusuf Şahin, **Kentleşme Politikası**, 2.bs., Trabzon, Murathan Yayınevi, 2011, s.277.

³ **775 Sayılı Gecekondu Kanunu**, Madde 2, 1966.

⁴ İlhan Tekeli, **Türkiye'nin Kentleşme Deneyiminden Öğrenebileceklerimiz**, Ankara, TEPAV, 2016, s.7.

⁵ Kiray, **a.g.e.**, s.22.

⁶ Keleş, **Kentleşme Politikası**, 11. bs., s.482.

bulunmamasıdır. Yani kentleşme sanayileşmeden ve hatta modernleşmeden daha yüksek oranlı artarak dengesiz bir kentleşme gerçekleştirmekte bunun sonucunda da yeni göç edenlerin kentli gibi yaşama imkânı bulmasını imkânsızlaştırmasıdır. Yerleşim yeri, konut gibi yaşam alanları gelir seviyesiyle orantılı alanlardır. Kente yeni göç edenler kent için yeteli geliri kazanamadıklarından kentte kırsaldaki hayatı sürdürerek var olabilmektedirler.

Gecekondularla ilgili bir diğer sorun ise bu yapılara sahip olanlara tapu verilmesidir. Gecekondular hazineye ait kamulaştırılmamış “sahipsiz” arazilere yapılan kaçak yapılardır. Bu yapıların engellenmesi için bazen belediyeler tarafından yıkımlar gerçekleşir fakat gecekondu sahipleri tekrar tekrar yıkılanın yerine gecekondu inşa eder. Bunun sebebi bir inatlaşma veya hak iddia etme değildir, kentte hayatta kalma, yaşayacak bir konut sahibi olma mücadelesidir. Kırdan göç etmiş ama modern iş kollarında çalışamadığı için kente uygun konutlarda yaşama imkânı olmayanların hayatta kalmak için verdiği mücadeledir. Zamanla gecekonduyla baş edilemeyeceği anlaşıldığında bu gecekondu sahiplerine tapu verilmiştir. Fakat bu tapu verme olayı çok yüzeysel ve işlevsiz bir hamledir. Tapusu olan gecekondu sahibine yapısında bir iyileştirme yapması için izin verilmez. Gecekonduyu yıkıp yerine başka bir konut yapmasına olanak yoktur çünkü verilen tapu o binaya, gecekonduya aittir. Bu şekilde olunca verilen tapu ne çevre düzenlemesine bir yarar sağlamakta ne de verilenlerin yaşam standartlarını yükseltmektedir. Sadece tapuyu alanların belki biraz daha kendilerini güvende hissetmelerini sağlamaktadır fakat diğer açıdan gerekli kentleşme faydalarını sağlamadığı gibi boş araziye hukuka aykırı bir şekilde kurulan yapıyı meşrulaştırdığı için devletin otoritesini de sarsmaktadır. Yani sonuç olarak bu tapunun verilmesi siyasi bir hamle olarak, gecekondu sahiplerine ve kente bir fayda sağlamamakta sadece politikacılar açısından bir rant sağlamaktadır.¹

1960-1970 yılları arasındaki dönemde göçle gelen yeni kentliler, artık kentteki yerleşim yerlerini sahiplenmiş, çalışmakta oldukları kentin modern iş kollarından olmayan “marjinal meslekler” ile geçimini sağlayarak kente tutunmayı başarmışlardır. Bir sonraki kuşaklarını da düşünen aileler, arsa sıkıntısından dolayı kırsaldaki konutları gibi yatay olarak genişletemedikleri gecekondualarını dikey olarak genişleterek yeni aile bireylerinin konutunu da inşa etmeyi başarmışlardır. Fakat

¹ Kiray, a.g.e., s.27.

daha önceki dönemde zorunlu olarak göç etmiş ve kentteki yaşam mücadelesi için kendi yapılarını yapmaları masum dururken, gecekonduya kat çıkılması sonucu bu masumiyetleri toplum ve devlet nezdinde kaybolmuştur. Ancak ikinci kuşağın kentte büyümesi, eğitim seviyelerinin artmasına sebep olmuş, artık kentte yaşayıp burada oy kullanan yeni kentli kesimin “oy hakkını” kendi lehine kullanabileceği fikri doğmuştur. Böylece yasadışı görülen gecekondular politik kararlarla göz yumulan yapılar haline gelerek legalleşmiştir.¹

Gecekondulaşma süreci başladığında, bu sürecin zaman içinde yok olacağı ve doğal bir şekilde kente uyum sağlayacağı düşünülen gecekondulu kesiminin, kente uygun konutlarda yaşamaya başlayacağı tahmin edilmiştir. Fakat düşünülenin aksine gecekondulu sayıları hızla artmaya devam ederek, kentlerde fark edilmesi kolaylaşan yapılara dönüşmüştür. Ayrıca gecekondulu sakinleri kendi içlerinde ayrı bir örgütlenme ve bütünleşme başarısını da sağlamıştır.²

1970-1980 yılları arası dönemde, kırdan kente göç eden ilk akının ikinci kuşağı kentin bireyleri haline gelmiştir. Bir önceki dönemde oy gücünü kullanan bu kesim daha fazla söz sahibi olmaya başlamış ve altyapı, eğitim, sağlık, ulaşım gibi hizmetler artık gecekondulu bölgelerine de ulaşmaya başlamıştır. Böylece gecekondulu mahalleleri varlığını resmileştirmiştir. Bu dönemde de kentin yerlisi ile göç ile gelen yeni kentliler arasında, kültürel farklılıkların getirdiği bir ayrışma ve çatışma söz konusu olup, kentlileşememe sorununu devam ettirmektedir. Bu konunun çözümünü sağlayacak olan asıl kahramanlar devlet ve yerel yönetim kurumları ise yeni kentlilerin modern kent iş gücünde çalışabilme olanağını sağlayamamış ve onları marjinal mesleklerde çalışmaya iterek kendi kabuklarına çekilip, kırsal hayatlarına devam etmelerini zorunlu kılarak, toplumun bütünleşmesi için gerekli atılımları gerçekleştirememiştir.³

Gelişmekte olan ülkelerdeki gecekondularla gelişmiş Batı ülkelerindeki “yoksulluk yuvaları” birbirleriyle karıştırılmakla beraber birçok yönden farklı yerleşim şekilleridir. Her iki yerleşim alanı da kentin “yoksul” kesimini barındırmaktadır. Fakat gecekondular genel itibarıyla tek katlı, bir veya az odalı, tek aileye ait müstakil, bahçeli, kümesi olan, ağaç ve az da olsa sebze yetiştirme alanları olan, üste doğru

¹ Gürel, a.g.e., s.136.

² Özgür, P. Uluocak, a.g.e., s.234-235.

³ Gürel, a.g.e., s.136-137.

değil yana doğru eklemelerde bulunulan küçük yapılardır. Buna karşın, yoksulluk yuvaları ise genel itibarıyla çok katlı, farklı ailelerin yaşadığı, kendine özel ağacı ve bahçesi olmayan eski yapılardır. Gecekondularda kırsal kesimden gelen göçmenler yaşamaktayken, yoksulluk yuvalarında kentliler yaşamaktadır. Ayrıca gecekondu uzun süreli yerleşim yeri amaçlı inşa edilmişken, yoksulluk yuvaları geçici olarak yerleşmek için tercih edilir.¹

Gecekonduları incelediğimizde, bu konutların genel olarak sorun teşkil ettiği yargısına varılsa da belli açılardan bakıldığında hem yararları hem de zararları olduğu görülmektedir. Gecekonduların yararlarına değinecek olursak öncelikle, göç ile kentlerde oluşan yoğunluğun konut talebine karşılık verilememesi sonucu bir barınma imkânı sunmuş olmalarıdır. Bir diğer yararı da ilk yarar ile bağlantılı olarak, bu kitlelere barınma imkânı sağlaması sonucu öfkelerini bastırarak bir çeşit ayaklanmaya engel olmuştur. Yine, gecekondu, kırsaldaki geleneksel yaşam biçiminden kopup kentteki modern yaşam biçimine uyum sağlamaya çalışan göçmenler için bu süreçte bir “tampon” görevi görmüştür. Geleneksel yaşam tarzlarını gecekondu vasıtasıyla kentlerde mikro şekilde devam ettiren bir yandan da kentsel yaşama ayak uydurmaya çalışmışlardır. Bu yumuşak geçiş süreci sayesinde yeni yaşam şeklinin yaratacağı sarsıntılar hafifletilmiştir. Son olarak, gecekondu sakinlerinin aynı şehir, kasaba ve köylerden gelenler tarafından kurulması ile aralarında bir dayanışma şekli oluşturmalarıdır. Bu dayanışma ile göç edenlerin kalacak yer ve iş bulması kolaylaşmaktadır. Dayanışmanın gelişmesiyle beraber de siyasi bir güç elde edilip imkânlar geliştirilmiştir. Bu süreçte dışarıdan bulamadıkları yardımı, göçmenler kendi aralarındaki bağ ile sağlayarak bulmuşlardır. Hemşehri dernekleri de bu dayanışma ağında önemli bir yer teşkil etmektedir.²

Gecekondunun zararlarına değindiğimizde ise ilk olarak, kamuya ait mülkiyetin yasal olmayan bir şekilde konutlaştırılmasını söyleyebiliriz. Kentler medeniyetin bir sonucu olarak meydana gelmiştir. Bu sebeple de gecekonduların yapılması kanunlara ve başkalarının haklarına saygı göstermek anlayışına aykırı bir davranış sergilenmektedir. İkincisi, özellikle ilk gecekonduarda tuvalet, banyo gibi ayrı bir oda bulunmamaktadır. Aynı şekilde alt yapının olmadığı alanlara yapılması sebebiyle yaşam standartları, eğitim ve sağlık koşulları düşüktür. Daha sonraları alt

¹ Keleş, **Kentleşme Politikası**, 11. bs., s.482-483.

² Şahin, **a.g.e.**, s.279-280.

yapı hizmetlerinin sağlanmasına rağmen gecekondu mahalleleri üzerinde algı değişmemiştir. Suç oranları yüksek, yaşam standartları düşük alanlar olarak algılanmaya devam etmektedir. Üçüncüsü, barınma amaçlı bir zorunluluk olarak doğan gecekondular, ilerleyen zamanlarda kira oranlarının arttığı, ticari bir rant aracı olarak kullanılmaya başlayarak amacından sapmış, bir zenginleşme aracına dönüşmüştür. Dördüncü olarak, siyasi olarak bir rant aracı görülmeye başlayan gecekondulara oy karşılığı hizmet götürme pazarlığı yapılmış, gecekondulara göz yumularak kaçak yapıların meşrulaştırılmasına sebep olunmuştur. Son olarak, gecekondular kentlerde kalıcı hasarlara sebep olmuştur. Kentin bir parçası haline getirilmeye çalışılsa da bakımsızlık ve yetersiz alt yapılar nedeniyle doğal afetlerde çoğunlukla kırılgan bölgeler olmaya devam etmiştir.¹

Türkiye de dâhil olmak üzere gecekondu olgusunun yaşandığı birçok ülkede gecekonduları yıkmak ilk başta bir çözüm yolu olarak görülmüş ve bu konu ile ilgili caydırıcı kanunlar çıkarılmıştır. Fakat gecekondu meselesinin temelinde ülkenin gelişmişlik düzeyi, ekonomik durumu, sanayileşme oranı gibi etmenler yatmaktadır ve kalkınmanın gerçekleşmemesi halinde gecekonduların yıkılması veya caydırıcı kanunların çıkarılmasının gecekondu sahiplerini caydıramayacağı görülmüştür. Çünkü gecekondu yapımlarının asıl amacı kentlerde hayatta kalma mücadelesidir. Bu nedenle, yerel yönetimlerin bu sorunu bu şekilde ortadan kaldıramayacaklarını anlamaları sayesinde, gecekondu alanlarına hizmet götürme, sağlıklı bir alan oluşturma adına çalışmalar başlatılmıştır.²

Gecekondu sorununun çözülmesi için bu konunun temel meselesine odaklanılmalı, yani gecekondunun yapılış amacının kentte istihdamın bir parçası olunamadığı düşünülerek, kente yeni göç edenleri modern iş kollarında çalışmaya imkân sağlamak için gerekli eğitim ve iş kollarının sağlanması gerekmektedir. Kente göç ile gelenlerin bu kurulan iş kollarında çalışması ve kentlilerle eşit şartlarda çalışıp onlar gibi yaşama imkânı bulması için imkân verilmelidir. Bunun için de öncelikle kentlerde istihdamı arttıracak iş kollarının kurulması gerekmektedir. Bu şekilde sanayileşme ile paralel bir şekilde kentleşme oranı sağlanarak kentleşme ve kentlileşme sorunlarının üstesinden gelinebilir.

¹ Şahin, **a.g.e.**, s.280-282.

² Keleş, **Kentleşme Politikası**, 11. bs., s.486.

3.1.2. Çevresel Sorunlar

Şüphesiz kentleşme, göç, sanayileşme, nüfus artışı gibi etkenler her geçen gün kentlerde çevresel alanları tahrip etmekte ve yeşil alan kullanılabilirliğini daraltarak çevresel sorunları meydana getirmektedir.¹ Kentleşmeyle beraber modernleşen dünyamızda, teknolojinin sağlamış olduğu imkânlar da kullanılarak kentlerimiz sürekli gelişmekte, daha konforlu bir yaşam imkânı sunmaktadır. Fakat bunun yanı sıra çevreye verilen zarar da artmaktadır. Durum böyle olunca çevresel açıdan sürdürülebilir bir politika izlemek güçleşmektedir. Çevreye verilen tahribat zamanla yeni sorunları doğurarak kentlerin cazibesini olumsuz yöne kaydırmaktadır.

Kent nüfusu ve endüstrileşme hızla arttıkça, kentlerde kalan yeşil alan da aynı hızda azalmaktadır. Modern kent yapıları, yeşil alanları himayesi altına alarak kentleri betonlaştırmaktadır.²

Hızlı kentleşmenin meydana getirdiği sorunlardan biri olan çevresel sorunlar, gelişmekte olan ülkelerde gelişmiş ülkelere kıyasla daha büyük çaplı yaşanmaktadır. Çevresel sorunlar, yaşam alanlarının kirliliği, gürültü kirliliği, çarpık kentleşme, gecekondulaşma gibi bariz sorunlar olduğu gibi kentlerde yaşamının zorluklarından kaynaklanan psikolojik kaynaklı, toplumsal sağlık sorunları olarak da karşımıza çıkmaktadır.³

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, dünyadaki hızlı kentleşme çabası gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de plansız bir şekilde ilerlemiştir. Bunun sonucunda çarpık bir kentleşme yapısı meydana gelmiştir. Bu plansız kentleşme, gecekondulaşmalara sebep olarak, kentlerdeki yeşil alanların yüksek oranda tahrip edildiği bir sorunu meydana getirmiştir.⁴

Çevre ve insanoğlu tarih boyunca birbiriyle etkileşim halinde olmuştur. Kentlerdeki çevresel sorunların artması, çevrenin tahrip olması, kentlilerin yaşam alanlarının da zaman içerisinde bozulması, yaşam standartlarının düşmesi anlamına

¹ Keleş, **100 Soruda Türkiye'de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu**, s.43.

² Yıldız Aksoy, Nilgün Ergun, "Kentleşme ve Yeşil Alan Sorunu Üzerine Araştırma İstanbul Kenti Bakırköy İlçesi Örneği", **TÜBAV Bilim Dergisi**, C.II, No:4, 2009, s.427.

³ Özay Özpençe, Ahmet Özen, "Hızlı Şehirleşme, Sanayileşme ve Çevre Sorunları: Sorunların Çözümünde Siyasi Erkin Rolü", **Türk İdare Dergisi**, C.LXXVI, No:444, 2004, s.127.

⁴ Aksoy, Ergun, **a.g.e.**, s.429.

gelmektedir.¹ Oysa kentleşme ile çevreye zarar verilmesinin altındaki etken, daha yaşanılabilir kentlerin oluşturulmak istenmesidir. Bunun karşılığında ise, ileri görüşlü planlar yapılmadan sorumsuzca tahrip edilen çevre, uzun vadede istenilenin aksine yaşanamaz kentler doğuracaktır.

Kentleşmeyle paralel endüstrileşme süreci, zararlı atıkların çevreyi daha fazla tahrip etmesine ve gerekli kaynakların kısa zamanda yok olmasına sebep olmaktadır. Bu sebeple, kentlerdeki istihdam modeli olan sanayileşme, kentlerin çevresel olarak daha fazla sorunla karşılaşmasına sebep olmaktadır.

Kentlerde çevreye gerekli özenin verilmemesi sağlıksız kentlerin meydana gelmesine neden olarak, doğal yaşamdan tamamen kopuk betonlaşmış kentlerin her geçen gün artmasıyla sonuçlanmaktadır. Ayrıca kentlerdeki sanayi ve araçların yoğun olmasından kaynaklı yüksek oranlı hava kirliliği kentleri yaşanmaz hale getirmektedir.²

Genel olarak çevresel sorunlar ele alındığında; hava kirliliği, su kirliliği, gürültü kirliliği ve küresel ısınma olarak belirgin olanlarını sıralamamız mümkündür.

Kentlerde yoğun bir şekilde görülmekte olan hava kirliliği, konutlar, sanayi kuruluşları, araç gazları gibi etkenlerin atmosfere saldıgı zararlı gazlar sonucu ortaya çıkan çevresel sorun türüdür. İnsan sağlığına zararlı olduğu gibi bitki ve hayvan türlerine de zarar vermektedir. Ayrıca yapılara da zarar verebilen hava kirliliği, ekosistemin bozulması ve ozon tabakasının delinmesine de sebep olmaktadır.³ Gürültü kirliliği de hava kirliliğinin bir parçası olarak görülmektedir. Çünkü gürültü kirliliğinin yayılmasını sağlayan etken hava olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴ Kentlerde, sanayi kuruluşlarının, yoğun nüfus ve araç sayısının bir sonucu olarak gürültü kirliliği yüksek oranda yaşanmaktadır.

Su kirliliği, endüstriyel atıklar, zirai ilaçlar, evsel atıklar, kanalizasyon atıkları gibi birçok etken tarafından gerçekleşen çevresel bir sorun türüdür.⁵ Türkiye üç bir yanı denizlerle çevrili olan bir ülkedir. Dünyamızın da dörtte üçü sularla kaplıdır. Ancak tüm bu suların %97'si tuzlu su konumunda olup tüketilebilir su kaynağı

¹ Kaya, **Kentleşme ve Kentlileşme**, s.80.

² Kaya, **Kentleşme ve Kentlileşme**, s.82-83.

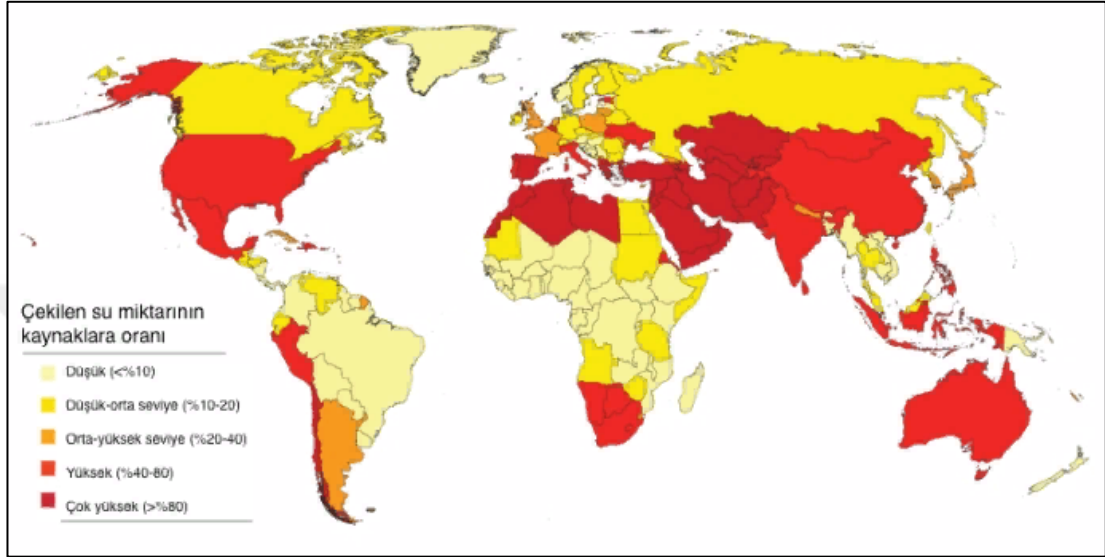
³ Şahin, **a.g.e.**, s.353-355.

⁴ Keleş, **Kentleşme Politikası**, 11. bs., s.596.

⁵ Şahin, **a.g.e.**, s.355-356.

değildir. Ayrıca tüketilebilir suyun %90'ı üretim amaçlı olarak tarım ve sanayi sektörlerinde kullanılmaktadır.¹ Bu yüzden, ülkemizdeki ve dünyadaki tüketilebilir su kaynakları sınırlı ve kıt kaynak durumundadır.

Resim 3.1. Ülkelere Göre 2040 Yılında Öngörülen Su Kıtlığı Haritası²

Kaynak: World Resources Institute, <http://ow.ly/RiWop> (13.05.2020).

Resim 3.1.'deki haritaya göre risk puanlaması; düşük 0-1 puan, orta seviyeli düşük 1-2 puan, orta seviyeli yüksek 2-3 puan, yüksek 3-4 puan, çok yüksek 4-5 puan şeklinde yapılmıştır.³

Dünya Kaynakları Enstitüsü'ne göre 2040 yılına gelindiğinde 33 ülkenin büyük oranda su kıtlığı yaşayacağı bildirilmiştir. Görsel 3.1.'deki haritadan da görüldüğü üzere Türkiye çok yüksek su kıtlığı yaşayacak ülkelerin arasında olup, en büyük riskin 5,0 olarak belirlendiği puanlama üzerinden, 4,27 puanla 27. sıradaki "çok yüksek riskli ülkeler" konumundadır.⁴

Günümüzde özellikle kentlerde hem sanayide üretim amaçlı hem de bireylerin günlük kullanımında çok fazla tüketilen su kaynaklarının tasarruflu ve bilinçli kullanılması gerekmektedir. Bunların başında, evlerde kanalizasyona gönderilen kullanılabilir suların tüm kentlerde bir yapılanmayla "gri su" şeklinde kullanılması, en azından atık amaçlı temiz su kullanımını yok ederek tasarruf

¹ Keleş, **Kentleşme Politikası**, 11. bs., s.595.

² Tianyi Luo, Robert S. Young, Paul Reig, "Aqueduct Projected Water Stress Country Rankings", **World Resources Institute Technical Note**, 2015, s.5.

³ A.e., s.3.

⁴ A.e., s.6.

sağlanmasını sağlayacaktır. Gri su sistemi, atık temizliği amaçlı kullanılan suyun, temiz su değil daha önce aynı hane tarafından kullanılan suyun tekrar kullanılması şeklindedir. En azından kentlerdeki yeni konutların, bu sisteme uygun bir şekilde yapılması teşvik edilmeli ve gerekli denetimler yoğun bir şekilde yapılmalıdır. Ayrıca belediyeler tarafından atık yağların düzenli ve sistemli bir şekilde toplanması gerekir. Böylece tüketilebilir suya büyük bir zararı olan atık yağların denetimi en azından haneler bazında sağlanmış olur.¹

Bir diğer çevresel sorun küresel ısınma olarak karşımıza çıkmaktadır. Sera etkisi, dünya yüzeyinden sekip atmosfere doğru yol alan güneş ışınlarının, gökyüzünde biriken sera gazı katmanı tarafından atmosfere gitmesinin engellenip tekrardan yeryüzüne gönderilmesi sonucu, küresel olarak ısınmanın artması durumudur.² Küresel ısınma yüksek oranda sanayileşmenin etkisiyle ortaya çıkan sera gazlarının sebep olduğu bir çevresel sorun türüdür. Sanayileşme ve kentleşme arasındaki ilişki göz önüne alındığında, küresel ısınma kentleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkan çevresel sorundur.³

Nüfus artışları, kaynakların hızla tüketilmesine sebep olurken buna çarpık kentleşmeyle birlikte çevrenin kirletilmesi ve yok edilmesi de eklenince çevre kaynaklı kıtlıkların yaşanması olası hale gelmektedir. Su kaynaklarının azalması, yeşil alanların yetersiz kalması, iklimlerin değişmesi gibi çevresel sorunlar üretim ve yaşam şartlarını olumsuz etkilemektedir. Bu kaynakları üretemeyeceğimize göre planlı kentleşmekten ve çevreyi korumaktan başka bir çare kalmamaktadır.⁴

Tüm bu çevresel sorunlar göz önüne alındığında kentlerin çevreye karşı büyük zararlara neden olduğu görülmektedir. Hukuk sisteminde çevreyi korumak adına kanunlar olmasına rağmen, bu sorunların büyük bir kısmına sebep olan kentler yine sorunların çözülmesinde de büyük bir rol üstlenmelidir. Bu yönden bakıldığı zaman, yerel yönetimler bazında belediyelere önemli bir görev düşmektedir. Ayrıca belediyelere bu konuda daha geniş yetkiler verilerek denetimlerin sağlanmasından sorumlu olması gerekmektedir. Sonuç olarak belediyeler çevresel sorunun kaynağına en yakın kurumsal oluşumlardır.

¹ Gökhan E. Üstün, Ayşenur Tırpancı, "Gri Suyun Arıtımı ve Yeniden Kullanımı", Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi, C.XX, No:2, 2015, s.123.

² Şahin, a.g.e., s.359-361.

³ Keleş, **Kentleşme Politikası**, 11. bs., s.595.

⁴ Kaya, **Kentleşme ve Kentlileşme**, 80-81.

İnsan hakları gibi çevre haklarının da geliştirilmesi için sadece merkezi ve yerel yönetimden hak talep etmek yetmez. Bu haklar aynı zamanda tüm bireylerin de sorumluluğunda olan haklardır. Bireyler hem haklarına sahip çıkmalı hem de başkalarının da bu haklardan yararlanabilmeleri için sorumluluk almalıdır.¹

Dünyadaki kentleşme oranlarının artması ile kentlerin çevresel anlamda sürdürülebilirliği sağlamak önemli bir konu haline gelmiştir. Gelişmiş ülkelerde ekonomi, sürdürülebilir çevre göz önüne alınarak yapılandırılmaktadır. Sanayi sektörü, yerini çevre dostu ekolojik sektörler devretmektedir. Çevre dostu sürdürülebilir bir ekonomi kentlerde yaşamın devam edebilmesi için her geçen gün zorunlu hale gelmektedir. Bu sebeple, gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkelerin aksine sanayileşmeye dayalı kentleşmeden tamamen uzaklaşma stratejisine dönmektedirler.² Bu değişim süreci maliyetli gibi düşünülse de uzun vadede çevresel sorunların yarattığı maddi zararın daha büyük ve geri dönülmez sonuçlar vereceği kaçınılmazdır.

Daha yaşanabilir bir kent için çevresel sorunların çözüme ulaşması tüm dünyanın ortak hedefidir. Bunun için, gerek uluslararası kuruluşlar gerekse devletler nezdinde çevrenin korunması için çıkarılan yasalar ile gerekli önlemler alınmaya çalışılmaktadır.³ Bu doğrultuda, yerel yönetimlerin çevrenin korunması için izleyeceği politikaların, kentin ve kentlilerin yaşam standartlarını yükseltmek için son derece önemli olduğunu görmek gerekir. Bu sebeple, kentlilerin de kentlilik bilinciyle hareket ederek çaba harcaması ve yaşadıkları alanları koruması gerekmektedir.

3.1.3. Ulaşım ve Trafik Sorunu

Günümüzde kentlerin hızla büyümesi ve yüksek oranlı kentleşme hızı, önceki zamanlara kıyasla daha hızlı ve gelişmiş ulaşım ihtiyacını doğurmuştur. Kentlerin büyümesi ve kalabalıklaşması kent içi ulaşımı da daha zorlu bir hale getirmiştir. Günümüz kentleri yoğun nüfusları kaldırabilmek için dikey olarak tasarlanmakta olsa da ulaşım söz konusu olduğunda dikey gelişimin konaklama kadar faydası olmamaktadır.⁴

¹ Tekeli, **Gündelik Yaşam Kalitesi ve Yerellik Yazıları**, s.146.

² İrfan Kaygalak, Şevket Işık, "Kentleşmenin Yeni Ekonomik Boyutları", **Ege Coğrafya Dergisi**, C.XVI, No:1-2, 2017, s.32-33.

³ Özpençe, Özen, **a.g.e.**, s.136.

⁴ Şahin, **a.g.e.**, s.405-406.

Kentlerde nüfus yoğunluğunun yanı sıra trafik yoğunluğunun da başladığı 1970'li yıllar ile birlikte, trafikten kaynaklanan hava ve gürültü kirliliği ilk defa kentlerde sorun haline gelmeye başlamıştır. Çünkü nüfusu iki yüz bin olduğu zamanlar hava kirliliği sorunu yaşanmayan Ankara gibi büyük kentlerde, nüfusu milyonun üzerine çıkınca hava kirliliği görülmeye başlanmıştır. Metropol ölçekli kent konumundaki İstanbul'a bu yıllarda Ankara ve İzmir de eklenmiştir. Bunların altında yatan sebeplerin başında, 1970'li yıllar ile birlikte Türkiye'de otomobil üretiminin başlaması ve özel araçların hızla artarak seyahat etmenin kolaylaşması gelmektedir.¹

Türkiye'de otomobil üretiminin başlaması, özel araç sahibi birey sayısının da artmasına neden olmuştur. Özel araç sahibi sayısının artmasının neden olduğu trafik sorunları, kentleri bu konu hakkında çözüm yolları bulmaya yönlendirmiştir. Sonraki yıllarda ise kent merkezlerindeki iş alanları gibi işlek yerler araçlara kapalı hale getirilerek yaylara tahsil edilmiştir.²

Kentsel politikalar ile ulaşım politikaları arasında yakın bir bağ vardır. Her ikisi de birbirinin gelişimine ve sorunlarının artmasına neden olmaktadır. Geçmişte ulaşımın günümüzdeki kadar modern olmayan genellikle hayvan gücüne dayalı araçlarla sağlanmaktaydı. Günümüzde ise kara, hava, demiryolu, denizyolu ve yer altı ulaşım alanlarının sağladığı imkânlarla ulaşım ağı modern bir şekilde gerçekleşmektedir. Ulaşım ağının gelişmesiyle kentlere göç etmek de kolaylaşmış ve hızlanmıştır. Fakat bu imkânlar sayesinde kentlere yapılan yoğun göçler sonucu, kentlerde ulaşım sorunları meydana gelmektedir.³

Kentlerdeki günlük yaşamın büyük bir kısmı yollarda sağlanmaktadır. Büyük kentlerin ortak sorunlarının başında trafik sorunu gelmektedir. Yapılan araştırmalarda trafiğin sorun olma boyutu %70 gibi yüksek bir orandadır.⁴ Günümüzde kent içi ulaşım çoğunlukla özel araçlar olarak kullanılan otomobillerle sağlanmaktadır. Bunun yanı sıra kentin, kentlilere sağladığı hizmet bakımından

¹ Tekeli, **Modernizm, Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi**, s.122.

² A.e., s.123.

³ Şahin, **a.g.e.**, s.406.

⁴ Kaya, **Kentleşme ve Kentlileşme**, s.73.

otobüs, minibüs, feribot, kent içi raylı sistem ve yer altı raylı sistem şeklinde toplu taşıma araçlarıyla sağlanmaktadır.¹

Trafik sorunu sadece kentlilerin günlük hayatını etkileyen bir durum değildir. Aynı zamanda ekonomik ve çevresel olarak da kentsel sorunların doğmasına sebep olmaktadır.² Kentleşmeye bağlı olarak yaşanan sorunlardan olan kent içi ulaşım sorunlarının başında toplu ulaşımların kalabalık olması, trafik ve otopark sorunu gelmektedir. Trafik sorunu, kentsel mekânlardaki yüzeysel alanın büyük bir bölümünün araçlarla kaplı olmasına sebep olmakta, kentliler için daha az kullanılabilir alan bırakmaktadır. Otopark sorunu ise, araçları bırakabilecek yer sayının, kentlerdeki araç sayısına oranla yetersiz kalması sonucu yaşanmaktadır. Böylelikle yayalar için ayrılan alanlara araçların park edilmesi sorunsal meydana gelerek, kentlilerin yaşam kalitesi olumsuz yönde etkilenmektedir.³

Kentlerdeki ulaşım sorununu meydana getiren sebeplerden biri de ulaşım ile ilgili izlenen yanlış politikalar. Kent içi ulaşım odak noktasının kentlilerin ulaşımı yerine araçların ulaşımı olan politikalar izlenmesi, bu sorunları meydana getirmiştir. Araç ulaşımı odaklı politikalar sonucu yollar daha da genişletilmiştir. Bu durum aynı zamanda özel araç kullanımı teşvik etmekte ve trafik sorununa imkân sağlamaktadır. Oysa yolcu odaklı ve toplu taşımayı teşvik eden politikalar kentlerin bu sorunu aşmasındaki kilit noktadır. Böylece, yolların geliştirilmesi yerine toplu ulaşım ağlarının geliştirilmesi için projeler yapılmalıdır.⁴ Ulaşım sorununun çözülmesi için izlenen yanlış politikaların sonucu genişletilen ve arttırılan yollar, kentlerin tarihi dokusuna da zarar vermekte bu dokunun sürdürülebilir olmasını imkânsız hale getirmektedir.⁵

“2018 yılı 30340 Sayılı Otopark Yönetmeliği”ne göre, her yapı hane sayısı ile orantılı otopark yapma zorunluluğuna tabidir. Ancak bu yönetmeliğin, günümüz kentlerindeki yapılara bakarak, pek de işe yaramadığını görebiliriz. Kentlerdeki birçok yapıda otopark bulunmamaktadır. Ayrıca yeni inşa edilen yapılarda da bu durum söz konusudur. Bunun sebebi ise, yapıya otopark yapılmaması durumunda

¹ Şahin, a.g.e., s.406.

² Kaya, **Kentleşme ve Kentlileşme**, s.73.

³ Şahin, a.g.e., s.406-407.

⁴ Kaya, **Kentleşme ve Kentlileşme**, s.73.

⁵ Erdoğan Yaşlıca, v.d., “Tarihi Kentsel Dokularda Yaşam Kalitesinin Artırılmasında Ulaşım Sorunu İçin Çözüm Önerileri,” **Uluslararası 1. Trafik ve Yol Güvenliği Bildiriler Kitabı**, Ankara, Mayıs 2002, s.458

“yönetmeliğin dördüncü bölümünde” yer alan “otopark bedeli” verilmesidir. Otopark bedeli ile otopark yapılmayan yapılara karşılık bir ücret ödenir. Bu ödemeler bir hesapta toplanarak, yapıların oluşturduğu yerin ihtiyacı olan otopark bu hesaptan ödenerek karşılanır.¹ Ancak ne yazık ki kaldırımlara araçların park ettiğini görmekte olduğumuz kentlerde bu yönetmeliğin işlemediğini söylemek gerekir. Böylelikle, kentleşmeye bağlı yaşanan bir sorunun daha çözümden uzak bir şekilde artarak devam etmekte olduğu görülmektedir.²

Toplu taşıma hizmeti, kentlerdeki trafik, enerji israfı, çere kirliliği, otopark sorunu gibi sorunların çözüme oluşturulabilmesi için son derece büyük bir öneme sahiptir. Ancak toplu ulaşım ağının karışıklığı, gecikmeler, yoğunluk, konforsuzluk gibi olumsuz etkenler çoğu zaman imkânı olan bireyleri özel araçla seyahat etmeye itmektedir. Bu olumsuzlukların çözülmesi ve daha konforlu bir hizmet verilmesi toplu taşımların tercih edilebilir olması için önemli bir husustur.³

3.1.4. İstihdam Sorunu

Ülkemizde de olduğu gibi dünyadaki gelişmekte olan ülkelerde kentleşme ile birlikte sanayileşmenin artmasıyla toplumun ekonomik ve sosyal yapısında değişimler gerçekleşmektedir. Büyük kentlerde ekonomik değişimler ve gelişmeler günümüzde özellikle özel sektör tarafından gerçekleşmektedir. Bu değişimler bölgeye ve kentlerin gelişmişlik düzeyi ile imkânlarının zenginlikleri oranına göre değişikliklere sebep olmaktadır. Çalışabilir nüfus gücü, kültürel ve sosyal zenginlikler, bulunan kaynakların çeşitliliği gibi etkenler, değişikliklerdeki belirleyici unsurlardır.⁴

Kentlere göç ile gelen yeni kentlilerin yaşadığı en büyük sorunlardan biri de ekonomik açıdan yaşadıkları sıkıntılardır. Ekonomik açıdan yaşanan sıkıntılar hayat standartlarını da olumsuz olarak etkilemektedir. Kentte ekonomik istikrarı yakalayan kesim ile yoksul kesimin aralarındaki gelir dağılımı dengesizlikleri aynı mekânda birlikte yaşamalarını da zorlaştırmaktadır.

¹ 30340 Sayılı Otopark Yönetmeliği, 2018.

² Keleş, **Kentleşme Politikası**, 11. bs., s.184-188.

³ Tuba Yakıcı A., Ali Akay, “Toplu Taşıma Ağları Üzerinde Güzergah Optimizasyonu Problemine En Az Aktarım Odaklı Bir Çözüm Yaklaşımı”, **Kuramdan Uygulamaya Yerel Yönetimler ve Kentsel Politikalar**, Ankara, Pagem Akademi, 2013, s.190.

⁴ Muharrem Es, Tuncay Güloğlu, “Bilgi Toplumuna Geçişte Kentlileşme ve Kentsel Yoksulluk: İstanbul Örneği”, **Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi**, No:VIII, 2004/1, s.79-80.

Kente göç ile gelen bireylere kentin sunduğu imkânların yetersizliği kentleşme sürecindeki sorunlardan biridir. Kentin sunamadığı imkânların başında ekonomik etmenler ve iş olanakları bulunur. Bunların yanı sıra eğitim, sağlık, güvenlik ve bireylerin hakları konusunda birçok ihtiyacın sağlanmasında yetersiz kalınmaktadır. Kente gelenlerin ekonomik durumunun iyi olmaması ve asıl geliş amaçlarının ekonomik açıdan iyi duruma gelmek olduğu göz önüne alındığında, kentin iş imkânı sunmakta yetersiz kalması ve kentin zorlu ekonomik şartları kentleşme sürecini zorlu kılmaktadır.¹

Kentleşme sürecinde yaşanan iş bulma sıkıntısı kentle bütünleşme ve kentleşme önündeki en büyük engellerden biri olarak görülmektedir. İstihdam alanlarının kentteki yoğun nüfusun iş talebine karşılık verememesi kentleşme sürecinde yaşanan sorunların temelini oluşturmaktadır. Bu sorun altında yatan etkenler ise; gelir dağılımındaki adaletsizlik, düşük ücret, bölgelerarası dengesizlik, kayıt dışı istihdam, hızlı kentleşme ve yoğun göç akınları şeklinde sıralanabilir.²

Günümüz dünyasında ekonomik büyüme devam ederken, büyüyen ekonominin meydana getirdiği istihdam aynı oranda artmamaktadır. Ekonomiye şekil veren bu modern sektörler büyük kentlerde toplanmış merkezlere sahiptir. Dünya ekonomisi her karşılaştığı krizi yapılanarak atlatabilmektedir. Kriz zamanı işten çıkarılmak zorunda kalan bireyler ise ekonomi toparlandığı zaman aynı oranda tekrardan iş imkânı bulmakta sıkıntı çekmektedir.³ Bu istihdam açığından en çok etkilenenler ise, modern istihdam sektörlerini kentlerdeki merkezlerinde toplayan ekonomik güçlerin potansiyel çalışanı durumundaki, kentlerde yaşayan bireylerdir.

Kentlerdeki istihdam sorunun temelinde, kırsaldaki geleneksel istihdam türlerinin kentlerde karşılığı olamaması sonucu kentlerdeki modern iş sektörlerinde çalışacak tecrübenin yeni kentlilerde bulunmaması, emek gücü gerektiren sektörlerde ise yeterli çalışan talebinin bulunmamasıdır. Kentlerdeki çalışma olanaklarının sınırlı ve belli bir nitelik gerektirmesi yeni kentlilerin önündeki en büyük engel durumundadır.⁴

¹ Erjem, **a.g.e.**, s.21.

² Es, Güloğlu, **a.g.e.**, s.83-84.

³ Tekeli, **Gündelik Yaşam Kalitesi ve Yerellik Yazıları**, s.160.

⁴ Bozkurt, Ayfer, **a.g.e.**, s.150

İşsizliğin kentleşme üzerinde birçok olumsuz etkisi bulunmaktadır. Bunlardan biri de kentlerdeki yoksulluğa bağlı suç oranlarının artışıdır. Suç işlenmesinin temelinde yoksulluk kavramı bulunur. Yeni kentlilerin kentlerdeki iş olanaklarından faydalanamamaları, düşük gelirli ve gündelik gelirli işlerle geçinmeye çalışma, ailelerdeki birey sayısının fazlalığından kaynaklı geçinememe gibi sebepler yoksulluğa iten faktörlerdir. Bu faktörlerin bir araya geldiği alanlarda ise suç oranlarının daha fazla olduğu görülmektedir. Böylece, kentlerde iş imkânı bulamayan yeni kentlilerin kentleşmeye olumsuz etkileri olduğunu söylemek mümkündür.¹

Kentsel yoksulluk, gelişmekte olan ülkelerin ve Türkiye'nin de yaşadığı en büyük kentsel sorunlardandır. Kentsel yoksulluk, kentlerde onurlu bir yaşam sürdürebilmek için gerekli olan en düşük gelire sahip olamama durumudur. Bu durum kentleşme hızı ve kentlerdeki nüfus artış hızıyla paralel bir şekilde artmakta olan bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Kentsel yoksulluğun temelindeki neden ise kentlerdeki istihdam olanaklarının, kentlilerin iş talebine karşılık verememesidir. Böylece ortaya gelir elde edemeyen, işsizlik sorunuyla karşı karşıya kalan kentlilerin yoksulluk sorunu çıkar. İstihdamın yetersizliği, yoksullukla dolaylı olarak gecekondulaşma, kentle bütünleşememe, suç oranlarında artış, kentlileşememe, marjinal mesleklerde artış şeklinde sağlıklı bir kent yapısının bozulmasına sebep olacak sorunlar doğurur.²

Sanayileşme süreciyle beraber bu süreci tamamlamayı başaran ülkelerde sanayi toplumunun ötesinde “bilgi toplumu” olarak nitelendirilen yeni bir toplum türü yapılaşmaktadır. Bilgi toplumu, ekonomiyi yeniden şekillendiren bir güç olarak kabul edilir. Bu yapıda bilgi aynı bir ürün gibi ticaretin parçası haline gelmiş, alınıp satılabilen bir metadır. Böylelikle bilgi yeni bir istihdam türü olarak ekonominin parçası haline gelir.³

Kentteki iş imkânları yüksek bir eğitim seviyesini gerektiren uzmanlaşmış kişileri tercih etmektedir. Kente göç ile yerleşen yeni kentliler ekonomik durumlarından dolayı gecekondularda yaşamak zorunda kalmıştır. Kentteki aranan

¹ Gökhan Gökulu, “Kent Güvenliği Kentleşme ve Suç İlişkisi”, **Ankara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C.XXIV, No:1, 2010, s.217-220.

² Zeybekoğlu D. Özge, “Türkiye’de Kentsel Yoksulluk Sorunu Açısından Sosyal Belediyeciliğin Önemi”, **Mediterranean Journal of Humanities**, C.I, No:2, 2011, s.118.

³ Es, Güloğlu, **a.g.e.**, s.80.

iş gücü ihtiyacını karşılayamayan bu kitle, kentin yüksek gelirli sektörlerinden faydalanamadığı için yaşam standartlarını ve konut yapısını değiştiremeyerek kent ve kentlilerle kaynaşamamaktadır. Yeni kentliler, kentte yaşayabilmek için çalışmak zorunda olduklarından ve kentteki sektörler için yeterli birikimleri sağlayamadıklarından gündelik veya marjinal sektörlerle kaymak zorunda kalırlar. Kentteki yerleşim yerlerinde yaşayıp kentlileşme sürecine başlaması da bu sayede zorlaşmakta veya mümkün olmaktan uzaklaşmaktadır. Bu da kentsel sorunların çözülmemesine sebep olur.¹

Yeni kentlilerin göç sonrası yerleşim yerlerini seçerken de en öncelik verdikleri şartın ucuz gecekondü veya konutlar olduğu görülmektedir.² Bu sonuçlar bize, kentleşmenin sorunlarından en büyüğünün istihdama bağlı sorunlar olduğunu göstermektedir. İstihdama bağlı sorunlar ise kentlileşme ve kente uyum süreci önündeki en büyük engelleri oluşturmaktadır.³

Yapılan araştırmalarda, kentle uyumu sağlayacak olan sosyal faaliyetlere katılımının sağlanamamasındaki en önemli etkenin ekonomik şartlar olduğu görülmektedir.⁴ İstihdama dayalı sebeplerden dolayı kırdan kente yapılan göçler bağımlı değişken olarak kabul edilir. Fakat ülkemizdeki yoğun göç sürecinden de görüleceği gibi, kentlerdeki iş gücü talebinden daha fazla göçün gerçekleşmesi, bağımsız bir değişken olabileceğini göstermektedir. Göç ile kentlere yerleşen kesimin iş olanakları bulamadığı takdirde kırsala geri dönmediği de geçen süreçte görülmüştür. Böylece şehirdeki istihdam türleri ve olanakları kentlerde yoğunlaşan bu nüfus fazlasına göre tekrardan şekillenmek zorunda kalmıştır. Bunun sağlanamaması durumunda ise özellikle yeni kentliler için marjinal iş sektörü doğmuştur.⁵

Yoksullukla mücadelede şüphesiz devlete önemli görevler düşmektedir. Ancak, tüm dünyada yoksullara direkt parasal yardımlarda bulunmayı öngören “refah devleti” anlayışı artık önemini kaybetmiştir. Yoksulluğun ortadan kaldırılması

¹ Es, Güloğlu, **a.g.e.**, s.90.

² Sinan Kocaman, “Kentsel Alanlara Göç Eden Kırsal Nüfusun Kentsel Uyumu ve Kentlileşme Düzeyi Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma: Ağrı Örneği”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.VII, No:34, Ekim 2014, s.344.

³ Orhan Deniz, Erol Etlan, “Kırdan Kente Göç ve Göçmenlerin Uyum Süreci Üzerine Bir Çalışma: Van Örneği”, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, C.VI, No:2, 2009, s.496-497

⁴ Kocaman, **a.g.e.**, s.346.

⁵ İlhan Tekeli, **Göç ve Ötesi**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2008, s.39.

için “paternalizm” çözüm değildir. Yoksulluk, ancak uzun vadede çözümlenebilecek bir sorun olarak düşünülmelidir. Bunun için de öncelikle piyasa ekonomisinin kurumsallaştırılması gereklidir. Piyasa ekonomisinin sonuçları her zaman adil bir gelir dağılımı anlamına gelmez. Bununla birlikte, sosyal yardım devleti ve paternalizm anlayışı dünyanın hiçbir yerinde yoksulluğa çözüm olmamış, aksine bireylerin daha tembel olmalarına ve iradi işsizliği benimsemelerine neden olmuştur.¹

Sürdürülebilir ekonomik politikalar ve istihdam alanlarının kentteki nüfus yoğunluğuna göre artırılması ekonomik sıkıntı çeken yeni kentliler için çok büyük önem arz etmektedir.² Türkiye’de kentleşme süreci ile ülke nüfusunun çok büyük bir kısmı da kentlerde yaşamaya başlamıştır. Böylelikle kentlerde biriken nüfusun fazlalığı ile kentlerdeki istihdam imkânlarının bu yoğunluğa karşılık verememesi sonucu yoksulluk ve işsizlik gibi sorunlar meydana gelmiştir. Toplumsal bir sorun olan bu durum, nüfusun büyük bir kısmının kentlerde yaşaması sonucu kentsel bir sorunun da odağı haline gelmiştir. Bu duruma önlem almak da devletin sorumluluğunda olduğu kadar, devlet nezdinde yerel yönetimlerin de sorumluluğu haline gelmiştir.

Kentte yaşayan bireylerin işsizlik sorunu çekmemesi ancak kentin kalkınma kaynaklarına katkı vermesi ve kentteki istihdam alanlarında çalışıyor olmasıyla çözümlenebilir. Ülkemizdeki durumda ise, hızlı bir kentleşme gerçekleşmesine rağmen söz edilenin aksi bir durum söz konusudur. Hızla büyüyen ve kalabalıklaşan kentler; işsizler, gizli işsizler ve geçici işlerde güvencesiz çalışanlarla doludur.³

Gerek devlet gerekse de yerel düzeydeki kurum ve kuruluşlar kentlerdeki yoksullukla mücadele için sosyal yardımlar yapmaktadır. Fakat bu yardımlar kısa vadede sorunların büyümesine engel olmaya çalışsa da uzun vadede faydasız kalacaktır.⁴ Kentteki yaşam ve yerleşim standartları kırsala göre daha pahalı olduğundan, yeni kentlilerin uzun vadede kentte yaşayabilmek için kentle bütünleşmiş istihdam türlerinden gelir elde etmesi şarttır.

¹ Es, Güloğlu, **a.g.e.**, s.91.

² **A.e.**, s.79.

³ Keleş, **Kentleşme Politikası**, 11. bs., s.37-38.

⁴ Es, Güloğlu, **a.g.e.**, s.91.

3.1.5. Bölgerarası Dengesizlikler

Türkiye’deki kentleşmenin, “Batı” kentlerinde daha hızlı bir ivme izlemesi ile “Batı – Doğu” arasında gelişmeye dayalı farklılıklar meydana gelmiştir. Modern dünyanın olanaklarına, Batı kentlerinin daha hızlı ulaşması sonucu bölgelerarası dengesizlikler ortaya çıkmıştır.¹

Ülkemizdeki gelişmemiş bölgelerden gelişmiş bölgelere doğru “ekonomik ve toplumsal erozyon” gerçekleşmektedir. Bunun anlamı, gelişmiş bölgelere doğru nitelikli iş gücü, bilgi ve sermaye göçü yaşanmasıdır. Böylelikle, gelişmiş ve gelişmemiş bölgeler arasındaki fark daima açılmaya devam etmektedir.²

Keleş, bölgelerarası dengesizlikleri, ülke içindeki bölgelerin, kaynak, gelişim oranı, gelir düzeyi, istihdam oranları gibi kriterler bazında ortaya çıkan farklılıkları olarak tanımlamaktadır.³

Kentleşme ile gelişen bölgelere bakıldığında zaman, Marmara Bölgesi’nin diğer bölgelere göre çok daha fazla geliştiği rahatlıkla görülebilmektedir. Ülkemizdeki bölgelerarası dengesizlikleri, “fiziksel, ekonomik ve toplumsal dengesizlikler” olmak üzere üç neden etrafında toplamak mümkündür. Fiziksel bölgelerarası dengesizliklere değinecek olursak, bölgelerin coğrafi konumları baz alındığında ortaya çıkan farklılıkları nitelendirmektedir. Kıyı ve iç bölgeler arasında rakım, yeryüzü şekilleri ve iklimsel olarak birçok fark bu dengesizlik türü altında toplanmaktadır. Bu farklılıklar, bölgelerin üretim sektörleri başta olmak üzere ulaşım ve su ihtiyacı bakımından avantajlı veya dezavantajlı duruma düşmelerine sebep olmaktadır. Sadece bu farklılıklardan kaynaklı olarak bile, sanayi sektörü tarafından tercih edilen bölgeler, bölgelerarası dengesizliklerin oluşmasına sebep olmaktadır. Örneğin, sanayi sektörünün artış dönemi olan 1975 yılındaki verilere göre, İstanbul tek başına sanayi yatırımlarının %49’luk bir payına sahipken, Doğu Anadolu Bölgesi’nde bu oran aynı yıl verilerine göre %3’tür. Böylelikle, fiziki nedenlere dayalı dengesizlikler beraberinde ekonomik açıdan da bölgelerarası dengesizliklerin oluşmasına neden olmaktadır.⁴

¹ Keleş, **100 Soruda Türkiye’de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu**, s.41.

² A.e., s.51.

³ Keleş, **Kentbilim Terimleri Sözlüğü**, s.30.

⁴ Keleş, **Kentleşme Politikası**, 11. bs., s.325.

Ülkemizde kentleşme oranlarıyla paralel olarak bölgelerarası farklılıklar meydana gelmiştir. Özellikle Marmara Bölgesi, Güney ve İç Anadolu ile Ege Bölgelerinde yüksek oranlı kentleşme diğer bölgelerle aradaki gelişmişlik düzeyleri ve ekonomik farkların açılmasına neden olmuştur. Ayrıca büyük kentlerin daha fazla gelişmesi ve göç alması sonucu bu bölgelerin kendi içlerinde de dengesizliklere uğraması söz konusudur.¹

Gelişmiş ve gelişmeyi başaramamış bölgeler arasındaki farklılıklara bakacak olursak, büyük kentler tüketim ihtiyacının dışında artı ürün de üreterek ekonomik kalkınmanın gerçekleştiği kentler durumundadır. Gelişmemiş bölgelerde ise daha çok kırsallık söz konusu olup kendi tüketimleri dışında, büyük kentler kadar artı ürün elde edilmemektedir. Gelişmiş bölgelerde sanayi sektörü öncü sektör, gelişmemiş bölgelerde ise tarımsal üretim söz konusudur.²

Bölgeler arasında olduğu gibi kentlerin arasında da dengesizliklerden bahsetmek mümkündür. Bunun altında yatan sebeplerin başında ekonomik yatırımların dağılım şekli gelmektedir. Ekonomik yatırımlar bir alanda toplanırken, coğrafi özellikler, ulaşım imkânları, sektörüne göre iklim koşulları, bulunduğu alanın sağladığı imkânlar gibi birçok etken göz önünde bulundurularak gerçekleştirilmektedir.³ Kentleşme oranının yüksek olduğu bölgelerde kentleşmeye bağlı daha geniş imkânların sağlanması, ekonomik yatırımların da bu bölgelerde toplanmasına sebep olmaktadır. Aynı şekilde, ekonomik yatırımların arttığı bölgelerde, kentleşme oranı artmakta ve böylece sağlanan imkânların kalitesi de artmaktadır. Bu durum göz önüne alındığında, ekonominin kentleşmeyi, kentleşmenin de ekonomik yatırımları teşvik ettiği, birbirlerine kaynak ve imkân sağladıklarını söylemek mümkündür. Bir bölgede kentleşme sürecinin gerçekleşmemesi veya ekonomik yatırımların yetersiz olması, o bölgenin kalkınma ihtimalinin de elinden alınmasına sebep olarak bölgelerarası dengesizliklerin önlenmesini engellemektedir.

Kalkınma planlarını incelediğimizde ise, kentleşme politikaları hakkında birçok değerlendirme ve önlem fikirleri görüyoruz. Fakat planların kapsadığı yılların

¹ Ruşen Keleş, Fehmi Yavuz, **Yerel Yönetimler**, Ankara, Turhan Kitabevi, 1983, s.261.

² Keleş, **100 Soruda Türkiye’de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu**, s.51.

³ Semiha S. Tekkanat, Hanife Mermer, “Bir Planlama Sorunsalı Olarak Bölgelerarası Dengesizlik: Türkiye Örneği”, **Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.X, No:4, 2018, s.92.

sonunda bu sorunların aşılamadığı bir sonraki planda tekrardan önlem alınmaya çalışıldığı görülür. DPT'nin 1982 yılında yayımladığı “Kentleşme – Yerleşme Sektör Raporu” bu durumun itirafı niteliğindedir.¹

DPT'nin bu raporunda; Birinci plan ile bölge planlamaları ile ilgili çalışmaların terkedildiği, ikinci planda ise kentlerin yaşadığı kentleşme sorunlarına karşı politika oluşturulduğu fakat bu çalışmaların yeterli düzeyde ilerletilemediğinden bahsedilir. Kentlere hizmet ve altyapı yatırımları ile verilen destek yatırım politikaları ile desteklenememiş ve bunun sonucunda sorunların çözülmesine karşı yetersiz kalmıştır. Bölgesel dengenin sağlanması adına az gelişmiş bölgelere özel sektörün yatırımlarını teşvik etmek amaçla sağlanan avantajlar amacından sapmış, yatırımlar büyük kentlere yönelmiştir. Bu durum bölgesel adaletsizliğin artmasına sebep olduğu gibi büyük kentlerdeki yığılma sorununa karşı da herhangi bir çözüm üretememiştir. Üçüncü plan ile “merkez-köy, köy-kent” projeleri de kentleşmenin sorunlarının kırsalda çözüm aranması sebebiyle başarıya ulaşılamamasına sebep olmuştur.²

Bir diğer DPT raporuna göre ise bölgeler arası dengenin oluşturulamaması konusuna değinilerek, on altı bölgenin sadece dört tanesi olan “İstanbul, Bursa, Eskişehir, İzmir” bölgelerinin ülke ortalamasının altında kalmadığı belirtilmiştir. Raporda sanayi alanlarının belli bölgeler ile sınırlı kaldığı ve bu yığılma yüzünden bölgelerarası denge politikasının başarısızlığı dile getirilmiştir.³

DPT raporlarından aldığımız bu örnekler, bize kentleşme politikasının oluşturulmasında bir problem olmadığı ama uygulanmaya koyulmasında başarısız olduğunu göstermekte olup, söylemlerimizdeki başarısızları doğrular niteliktedir.

Bölgelerarası dağılımın dengesizliği, belli bölge ve kentlerde nüfus yığılmalarına sebep olmuştur. Nüfusun belli bir alanda birikmesi hem büyük kentlerde sorunların artmasına sebep olmakta hem de diğer bölgelerde olumsuz anlamda dengesizliklerin artmasından dolayı yaşam standartlarının düşmesine sebep olmaktadır.

¹ Keleş, **Kentleşme Politikası**, 11. bs., s.353.

² Asuman Çezik, **Kentleşme Yerleşme Sektör Raporu: Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Hazırlık Çalışmaları**, Ankara, DPT Yayınları, 1982, s.6-9.

³ **VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı Öncesinde Gelişmeler 1984-1988**, Ankara, DPT Yayınları, 1990, s.427-428.

Gelişmiş kentlerin aynı bölgeler üzerinde toplanması, bölgelerarası dengesizlikler gibi bir sonuç doğurmaktadır. Gelişmiş kentlerin, çevre kentlerin de gelişmesini sağlaması sonucu bu kentlerin yer aldığı bölgeler de hızla gelişmeye başlar. Aksi durumdaki gelişmiş kentlere sahip olmayan bölgeler ise, gelişme sürecine giremeyerek diğer bölgelerden geri kalmaktadır. Ülkemizdeki Batı – Doğu arasındaki gelişmişlik düzeyi farklılığı bu sebeplerden kaynaklı bölgelerarası dengesizliklerin bir sonucu olarak meydana gelmektedir.¹

Bölgelerarası dengesizlikler sadece ekonomik şartlar altında oluşmamaktadır. Eğitim, sağlık gibi refah seviyelerini etkileyen konular da bölgelerarası dengesizleri doğurmaktadır. İyi eğitim verilen kurumların ve öğreticilerin, kentleşmeye bağlı olarak daha gelişmiş kentlerde olduğu görülmektedir. Bu eğitim kurumlarının da çoğunlukla Batı bölgelerinde toplandığı görülmektedir.²

Ekonomik ve fiziki etkenlerin dışında bölgelerarası dengesizlikleri kıyaslayabileceğimiz bir diğer kriter ise eğitim seviyeleridir.³ TÜİK'in 2018 yılı verilerine dayanarak, Tablo 3.1'e göre Batı ve Doğu arasındaki eğitim seviyesi ve okuryazarlık oranları arasındaki fark görülmektedir. Buna göre, belirleyici bir veri olarak yüksekokul veya fakülte mezunları kriteri dikkate alındığında, %15 barajında Batı ve Doğu illeri arasında bir fark olduğu görülmektedir. Yine, okuryazarlık oranları ülke genelinde yüksek bir ortalamaya sahip olmasına rağmen, Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'da %95'in altında bir oran seyretmektedir.

Tablo 3.1. 2018 yılı Düzey 1 Bölgelerinin Eğitim ve Okuryazarlık Oranı (%)

BÖLGE KODU	BÖLGE ADI	Lise veya Dengi Mezunu Oranı (%)*	Yüksekokul veya Fakülte Mezunu Oranı (%)**	Okuma Yazma Bilen Oranı (%)***
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	21,21	11,95	94,06
TRB	Ortadoğu Anadolu	21,39	12,76	94,24
TRC	Güneydoğu Anadolu	18,19	11,22	93,69
TR1	İstanbul	25,51	19,33	98,04
TR2	Batı Marmara	24,75	15,08	98,19
TR3	Ege	23,87	16,36	98,28
TR4	Doğu Marmara	26,96	16,1	97,75

¹ Keleş, **100 Soruda Türkiye'de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu**, s.50-51.

² A.e., s.52.

³ Keleş, **Kentleşme Politikası**, 11. bs., s.328.

TR5	Batı Anadolu	26,41	20,25	98,06
TR6	Akdeniz	24,23	15,18	97,37
TR7	Orta Anadolu	24,65	13,53	96,53
TR8	Batı Karadeniz	22,19	13,26	96,31
TR9	Doğu Karadeniz	25,42	14,32	95,47

Kaynakça: TÜİK, 17.05.2020.

*"Eğitim durumuna göre nüfus (15 yaş ve üzeri): Lise veya dengi mezunu oranı (%) / Toplam."

**"Eğitim durumuna göre nüfus (15 yaş ve üzeri): Yüksekokul veya fakülte mezunu oranı (%) / Toplam."

***"Okuryazarlık durumuna göre nüfus (6 yaş ve üzeri): Okuma yazma bilen oranı / Toplam."

1980 sonrası göçleri önceki dönemlere göre farklı kılan bir durum söz konusudur. Önceki dönemlerde, Anadolu'nun kırsal alanlarından büyük kentlere doğru bir göç akını seyretmiştir. Fakat bu 1980 sonrası, kentlerin kendi köylerinden göç alma durumu olmuştur. Gelişmemiş bölgelerdeki kentler, nitelikli kitlelerini büyük kentlere göç ile verirken, kendi köylerinden kentlerine de göç almışlardır. Durum böyle olunca, bu bölgelerdeki kentler, kırsal yaşam tarzını benimsemiş kitlelerin yeni yaşam yerleri haline gelerek, görünümde ve literatürde kent olan ama toplumsal ve kültürel bazda kırsal hayatın devam ettiği alanlar haline gelmişlerdir. Bölgelerarası farkların artmasının altında gizlenen bir başka sebep de bu durumdur.¹

Kentleşme ile kentler ve kentliler kalkınma ve gelişme sağlarlar. Kentleşmenin faydalarından ve tanıdığı imkânlardan olan bu gelişme süreci, ülke içinde bölgelerarası dengesizlerin oluşmasına neden olan bazı olumsuz sonuçlar da doğurabilmektedir. Kentleşme ile birlikte bireyler, büyük kentlere yoğun bir göç akını başlatmıştır. Zamanla bu kentlerde yaşayıp bu kentlerin ekonomisine fayda sağlamaya başlayan bu yeni kentliler ile birlikte kentler daha da fazla gelişme imkânı bulmuştur. Diğer yandan, göç almayan ve büyük kentlere sahip olmayan bölgeler ise gelişmemekte ve gelişmiş kentlerle aralarındaki fark sürekli artmaktadır.

Bölgelerarası dengesizliklerin çözümü için yapılacak plan kalkınma verileri kıyaslandığında, büyük kentlerin bulunduğu gelişmiş bölgelere göre, düşük verilere sahip bölgelerin, gelişmiş bölgeler seviyesine çıkması için yapılan plan ve stratejilerdir.²

Bölgelerarası dengesizliklerin çözüme kavuşması için devlet nezdinde bir stratejinin izlenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda, "Bölge Kalkınma Projeleri"

¹ Nilüfer Narlı, "Türkiye'de Demografik Yapı, Kentleşme ve Sosyal Sorunlar", **T.C. Tekirdağ Valiliği Stratejik Vizyon Geliştirme Konferansları**, TASAM Yayınları, No:III, Ağustos 2008, s.6.

² Yusuf Şahin, **Kentleşme Politikası**, 2.bs., Trabzon, Murathan Yayınevi, 2011, s.234.

yürütülmektedir. Fakat 1980 yılı sonrası bu projelere verilen önem zamanla terkedilmiştir. Bu projelerin başarıya kavuşması için, bölgelerarası dengesizlikler ile kentleşme arasındaki ilişkiler gözden geçirilmeli ve merkezi yönetimin yanı sıra yerel yönetimler ve kalkınma ajanslarıyla birlikte hareket edilmelidir.¹

Sonuç olarak, bölgelerarası dengesizliklerin ortaya çıkmasının altına yatan sebep, kentleşmenin sağladığı imkânlardan kaynaklanıyor olsa da bu sorunlar, sadece ekonomik açıdan değil toplumsal ve siyasal açıdan da ele alınarak çözülebilecek sorunlardan oluşmaktadır.

3.1.6. Soylulaştırma

Günümüzdeki toplumsal, ekonomik ve teknolojik gelişmeler doğrultusunda artık kentler sanayi merkezleri olmaktan çıkıp, eğlence, sanat, kültür ve hizmet alanlarına dönüşmektedir. Türkçeye soylulaştırma olarak aktarabileceğimiz “gentrification” kavramı, ilk defa 1964 yılında Londra’da, alt sınıf mahallelerin orta ve üst sınıf tarafından satın alınıp, lüks yapılar inşa edilmesi sonucu, sosyal dönüşüme uğraması ile karşımıza çıkmaktadır. Bu kavram, kentli olmayan kesimin yaşadığı alanlardaki yapıların ve sosyal sınıfın dönüşüme uğraması anlamında kullanılmaktadır.² Kısaca, kentsel dönüşüm ile düşük gelirli kesimin yaşadığı yerlerin, üst ve orta gelirli kesimlerin yaşayacağı yerlere çevrilmesini soylulaştırma olarak açıklayabiliriz.³

Yerel imkânlar kullanılarak, fiziki ve sosyal açıdan çökmekte olan kentsel alanları canlandırmak ve kente kazandırmak için yapılan düzenlemeye kentsel yenileşme süreci denir. Kentsel yenileşmenin, fiziki çöküşe önlem almak ve kentin kimliğini korumak, ekonomik canlılığı sağlamak, yaşam kalitesini arttırmak ve kültürel canlılığı sağlamak, kentsel katılımı sağlamak üzere dört temel hedefi bulunmaktadır.⁴

¹ Keleş, **Kentleşme Politikası**, 11. bs., s.353-355.

² Nilgün Ergün, “Gentrification Kuramlarının İstanbul’da Uygulanabilirliği”, **İstanbul’da Soylulaştırma Eski Kentin Yeni Sahipleri**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006, s.15.

³ Aykut Karaman, “Soylulaştırmanın Kent Planlama Dinamiklerine Etkileri”, **İstanbul’da Soylulaştırma Eski Kentin Yeni Sahipleri**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006, s.71.

⁴ Dilek Erden, “Kentsel Yenileşme Projelerinin Gentrification Hedefleri ve Etkileri”, **İstanbul’da Soylulaştırma Eski Kentin Yeni Sahipleri**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006, s.76.

Soylulaştırma süreçlerinin yapıldığı farklı ülkelerdeki araştırmalara bakıldığında farklı sonuçlarla karşılaşılmakta, kavram için tek ve genel bir tanımlama yapmayı uygun kılmamaktadır.¹

Kavramın ortak bir noktada buluşulduğu içeriği ise, gelir düzeyi semtin yerlisinden daha yüksek olan kesimin bu alanlara yapılar inşa edip yerleşmesi ile semtteki yapıların fiyatlarını arttırması ve semtin yerlileri olan kişilerin zorunlu olarak yer değiştirmesine sebep olmasıdır.²

Ekonomik, sosyal ve fiziki açıdan çöküntüye uğramış kentlerin tekrardan yaşanabilir olmasını sağlamak adına yapılan bir projedir. Bu proje daha çok kentlerin merkezleri veya tarihi dokuya sahip eski ve yaşanılamaz hale gelmiş yapılarının olduğu alanlarda yapılmaktadır. Bu açıdan bakıldığı zaman olumlu görünen projenin diğer yandan burada yaşayan insanları zorla yerinden ettiriyorsa farklı sorunlar doğurabilmektedir.³

İstanbul'da soylulaştırma çalışmalarının yapıldığı bazı semtler⁴; Cihangir, Ortaköy, Galata, Asmalımescit, Balat-Fener gibi alanlara bakıldığı zaman, şu anda üst gelir seviyesine sahip insanların yaşamakta olduğunu görülmektedir. Bu süreç ile alt sınıf insanların bu alanlarda yaşama imkânları kalmamıştır.

Soylulaştırma kapsamında sosyal ve yapısal yenilenme ve tarihi dokunun korunmaya çalışılıp semtin tekrardan kente kazandırılması bir yandan iyi bir gelişme gibi görülse de bu alanlarda yaşayan gelir seviyesi düşük kişilerin zorunlu olarak yer değiştirmeleri ve kendilerine yaşanabilecek bir alan bulamamaları sorun yaratmaktadır.⁵

Kentsel dönüşümler ile de gecekondı yapı sahiplerine konut tahsis edilmesi aşamasında, bu kişilerin karşılayamayacağı taksitler ödemeye zorunlu bırakılmaları yine bu tarz sorunları doğurmaktadır.⁶

¹ Ergün, **a.g.e.**, s.16.

² **A.e.**, s.17.

³ Erden, **a.g.e.**, s.78.

⁴ Ergün, **a.g.e.**, s.23-27.

⁵ Nil Uzun, "İstanbul'da Seçkinleştirme (Gentrification): Örnekler ve Seçkinleştirme Kuramları erevesinde Bir Değerlendirme", **İstanbul'da Soylulaştırma Eski Kentin Yeni Sahipleri**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006, s.42.

⁶ Tolga İşlam, "Merkezin Dışında: İstanbul'da Soylulaştırma", **İstanbul'da Soylulaştırma Eski Kentin Yeni Sahipleri**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006, s.42.

Bu proje mekânı ve dokuyu insandan üstün tutmaktadır ve belli başlı sorunların yaşanmasına sebep olabilmektedir. Bu yüzden de kentsel sorunların çözüme kavuşabilmesi için her iki açıdan da ele alınan projeler ile kentsel yenileşmenin sağlanması gerekmektedir.¹

3.2. Kentleşmeye İlişkin Sorunlar

Gelişmekte olan ülkeler Batı'dan daha yavaş bir şekilde kentleşmektedir. Fakat kırsal nüfusun artışı ve tarımda makineleşme ile birlikte kırdan kente göç çok büyük oranlara ulaşmıştır. Batı'da sanayi ile uyumlu ve istikrarlı bir şekilde kentleşme ve nüfus artışı görülmekteyken, gelişmekte olan ülkelerde daha geç başlayan kentleşme, bir anda yüksek oranlı nüfusun göçü ile beraber, sanayileşmeden daha yüksek düzeyde artan ve istikrarsız bir şekilde kentleşme olarak gerçekleşmiştir. Bu ülkelerden örnek verecek olursak, kentleşme oranı %20 artmaktayken sanayileşme oranı %10 bile artmamaktadır. Bu sebeple, kente göç ile gelenlerin oranı sanayileşmeden yüksek olduğu için modern kent işlerinde çalışacak iş bulunamamakta, kırsaldan koştukları halde tam olarak kentli de olamamaktadırlar. İstikrarsız, küçük çaplı, seyyar, modern kent yapısına uymayan üretime ve kalkınmaya faydası bulunmayan işlerde çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Sonuç olarak da kentle sosyal ve kültürel bir etkileşime girme imkânı bulamamakta, kentleşme sürecine girememektedirler.²

Kente göç ile gelenlere sınıfsal olarak farklı gözle bakılmış, onlara "kentteki köylüler" denmiştir. Fakat zamanla sınıfsal bir soruna dönüşeceği düşünülen bu duruma karşılık, olayın sınıfsal bir durum olarak algılanmaması adına, sorun farklı kültürlerin birleşmesi üzerine çekilmiştir. Yani iki kültürlülüğün kente var olduğu kabul edilerek bunun da zamanla beraber çözüleceği savunulmuştur. Böylece ortada bir sorun değil, sadece zamanla düzelecek bir adaptasyon süreci vardır. Kente göçle gelenler bir süre sonra kent yaşamına ayak uyduracak ve kent kültürünü benimseyecekler, böylece arada sınıfsal bir sorun kalmayarak sorunların çözüleceği düşünülmüştür. Fakat aradan geçen zamana rağmen ikili kent kültürünün varlığını koruması, sorunun bir adaptasyon sorunu olmadığını göstererek,

¹ Erden, **a.g.e.**, s.79.

² Kiray, **a.g.e.**, s.20-21.

kentlileşme sorununun çok kültürlülüğe bağlı bir sorun değil, yapısal bir sorun olduğunu ortaya çıkarmıştır.¹

Kentlileşmemenin ortaya çıkmasındaki üç temel etkeni, “kente göç edenlerin sosyo–kültürel yapısı, kentin yapısı ve kuralları, kentin sahip olduğu kültürel yapı” olarak sıralayabiliriz. Burada sayılan etkenlerin her biri kentli bireyleri kentten uzaklaştırıp kentlileşmemeye iten sonuçlar doğurmaktadır. Kent kültür ve yaşam tarzı, konut yapısı, sosyal ilişkiler, istihdam modeli, kentin beklentisi olan eğitim düzeyi, psikolojik baskı, kent ve kentli olmanın gerektirdiği kurallar, bunların hepsi geleneksel yaşamdan kentsel yaşama geçiş yapan yeni kentlilerin, kentlileşme süreci boyunca karşılaşmakta oldukları zorluklardır.²

Kentlileşme sorunlarını doğuran faktörler, kentlilere, kentte bir gelecekleri olmadığı düşüncesi aşılar. Kentin imkânlarından faydalanamaz hale gelen kentliler, kentli olmanın gerektirdiği vasıfları yerine getiremez ve kentlileşemez.³ Kentlileşme süreci sorunları beraberinde sosyal, ekonomik ve siyasi ilişkilere de olumsuz etkilerde bulunmaktadır.⁴ Bunun sonucunda kent, sürdürülebilir olmaktan çıkar, kentleşme nüfus artışıyla nitelendirilebilen, rakamlardan ibaret bir veriye dönüşür.

Hızlı kentleşmenin beraberinde getirdiği sorunlar kentlileri etkilemekte, olumsuz yönden etkilenen kentlilerin kente olan aidiyetini zedelemektedir. Kentlilerin kente olan inancı kaybolduğunda, sahipsiz kentler oluşmakta ve kentler birer metaya dönüşmektedir. Kentlilerin bu sorunlara karşı sorumluluk almak yerine kentlere karşı tavır alması kentlileşmemeyi doğurur. Kısacası, kentleşmeye bağlı yaşanan sorunlar kentlileşmemeyi doğurmaktadır. Plansız bir kentleşme ve kentli sayısı hızla artarak yeni kentlilere ev sahipliği yapmak zorunda kalan kentler, kentlilerin uyum sorunu, yabancılaşıma, kentlilik bilincine sahip olamaması ve kentli haklarının uygulanamaması, hemşehri derneklerinin olumsuz etkileri, kent konseylerinin amaca hizmet edememesi gibi bireylerin kentlileşmemesine yol açan sorunlara neden olmaktadır. Bu başlık altında, yukarıda bahsedilen, kentte yaşayan bireylerin kentlileşmemesine neden olan sorunlar anlatılacaktır.

¹ Tekeli, **Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm**, s.43-44.

² Muharrem Es, “21. Yüzyıl Kentlerinde Göçlere Bağlı Olarak Ortaya Çıkan Mekânsal ve Sosyal Ayrışma Olgusu”, **21. Yüzyıl Kentleri**, Bursa, Ekin Yayınevi, 2010, s.121-124.

³ Kaya, **Kentleşme ve Kentlileşme**, s.142-143.

⁴ Yalçın, **a.g.e.**, s.226.

3.2.1. Kente Uyum Sorunu

Kentlileşme sürecinin bir diğer sorunu ise kentleşmenin çok hızlı gerçekleşmesi ile kentlerdeki toplumsal ve kültürel farklılıkların uyum sürecini zorlaştırmasıdır. Kentlileşme, kentlilerin ortak bir kültürün çatısı altında toplanarak uyum halinde yaşamalarını gerektiren bir süreçtir.¹ Kentlileşme, toplumsal bir değişim, kentlilerin kente uyum sağlaması, yeni kentlilerin kentsel yaşam tarzına ayak uydurarak kentin bir parçası olma sürecidir.² Kent içindeki uyumsuzluğun en büyük sebebi kentlerin kırsaldan fazla göç alması sonucu heterojen bir yapıya sahip olmasıyla birlikte farklılıkların artarak kentliler arasındaki anlaşmazlıkların meydana gelmesidir.³

Hızlı kentleşme süreci kentin farklı alanlarında yaşam alanları kurulmasını zorunlu kılarak birbirinden kopuk kentli kalıpları oluşturmuştur. Toplumsal ve kültürel çeşitliliğin fazlalığı kentli kalıbının farklı anlamlarda yaşanmasına neden olmuştur. Kentteki bireylerin yaşam alanlarına göre kentli kavramını kendine has anlayışlarda yaşaması farklı uyum süreçlerini de beraberinde getirmektedir.⁴

Sanayileşme öncesi dönemde, kentlere dışardan göç edenler kentin merkezinden uzak, dışındaki “sahipsiz” alanlara yerleşmişlerdir. O zamanlarda çok yoğun olmayan kent nüfusu ve bu kentin dışındaki toprakların değersiz ve uzak olmasından dolayı bu durum göze batmamıştır. Çok fazla kente göç akını bulunmadığından göç edenler de kısa sürede “asimile” olmuş, kısa zamanda kentin parçası haline gelmişlerdir. İkinci Dünya Savaşı bitimine dek durum bu şekildedir. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ise hızla kentleşme süreci başlamış ve kentle uyumlaşma konusundaki özellikler de değişime uğramıştır.⁵

Türkiye gibi hızla kentleşmenin yaşandığı yerlerdeki, kırsaldan kentlere göçler, kente yeni yerleşenlerin kentle uyum sıkıntısı yaşaması sorununu meydana getirmiştir. Bu sorun en çok, daha kalabalık olan büyükşehirlerde ortaya çıkmaktadır. Nüfus sayısının fazla olması ve kentleşme oranının hızla artması kentlileşme oranının da arttığı anlamına gelmemekte, kentlerdeki yeni kentli sayısı

¹ Ahmet Ulusoy, Tarık Vural, “Kentleşmenin Sosyo Ekonomik Etkileri”, **Belediye Dergisi**, C.VII, No:12, 2001, s.8.

² Rüstem, **a.g.e.**, s.26.

³ Es, Ateş, **a.g.e.**, s.208.

⁴ Erjem, **a.g.e.**, s.21.

⁵ Kiray, **a.g.e.**, s.20.

arttıkça kentlileşememiş nüfusun ve yarattığı sorunların artması sonucu doğmaktadır.¹

Türkiye’de 1980 yılından sonra kentlere yoğun bir nüfus kayması olmuştur. Göç ile kentlere yerleşen yeni kentlilere, “eğitim, sağlık, iş güvencesi” gibi alanlarda yeterli düzeyde karşılık verilememesi neticesinde kentle uyum süreci başarısız sonuçlanmıştır. Yeterli hizmet ve altyapının oluşturulamaması, yeni kentlileri kente tutunmak için alternatif yollar bulmaya zorlamıştır. Bunun sonucunda, geleneksel yaşam şartlarını kente uyarlamaya çalışarak kentle uyumsuz bir yaşam tarzı sürmeye çalışılmışlardır.²

Kentteki çalışma hayatının çeşitliliği, aile bireylerinin farklı semtlerde vakit geçirmesine sebep olmakta, yerleşim yeriyle farklı konumlarda iş yeri olması bireylerin ailelerinin dışında zaman geçirmesine neden olmaktadır. Ayrıca kentte sosyal aktivite olarak birçok etkinlik bulunmakta ve bu etkinlikler de yine aile yapısının dışında toplumsal ilişkilerin gelişmesine neden olarak kentle uyum sürecini ve bireyselliği ön plana çıkaran bir toplumsal statüye kavuşma mücadelesini barındırmaktadır.³

Diğer yandan kentle uyumsuzluk, kırsaldan göç ile kentlere yerleşmiş yeni kentlilerin kente uyum sağlayamaması sonucu “kentlerin köyleşmesi” sorununu da meydana getirmiştir.⁴ Kırsaldan göçler ile artan kent nüfusu ve hızlı kentleşme süreci ile kentlilerin arasında ortak değerlerin bulunması için zaman gerekmektedir. Yeni kentlilerin kırsal yaşam tarzını kentlere taşıması, kentin yerlilerinin ise bu değerlere alışması da yine zaman gerektiren bir süreçtir.⁵

Kırsaldan kente göç ile gelen yeni kentlilerin kente uyum sürecinin yanı sıra, yerli kentlilerin, yeni kentlilere alışması ve onlarla bir uyum sağlaması da kentlileşme içindeki sürecin bir diğer parçasıdır. Yeni kentlilerin kendi kültür ve yaşayış şekillerinin de bu uyum sürecine eklenmesi, hem kentlileşme sürecini uzatmakta hem de kentlileşmeye bağlı yaşanan sorunların artmasına neden olmaktadır.

¹ Kocaman, **a.g.e.**, s.335.

² Ahmet Mutlu, **Kenti Anlamak Kent Kültürü Sorunu ve Politikası**, Ankara, Palme Yayınevi, 2020, s.8.

³ Kiray, **a.g.e.**, s.143.

⁴ Keleş, **100 Soruda Türkiye’de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu**, s.42.

⁵ Ahmet Güven, “Kent, Kentlileşme ve Kentsel Yönetim ihtiyacı”, **Journal of International Management, Educational and Economics Perspectives**, C.IV, No:1, 2016, s.28.

Gerek hemşehri dernekleri gerekse aynı yerden göç edenlerin birlikte yaşayarak oluşturmuş olduğu mahalleler, yeni kentlilerin geleneksel yaşam tarzlarını sürdürmesine imkân sağlayarak kentle uyum sürecine girmesine engel olmaktadır. Bu sebeple kentle ve kentteki diğer bireylerle uyumlaşmaya çalışmayan yeni kentliler, kentlileşememe sonucunu meydana getirmektedir. Ayrıca göç edilen yerle kentteki ekonomik ve sosyo-kültürel farklılıklar da kentle uyumu zorlaştıran diğer faktörlerdir.¹

Kente uyum sorunu yaşayan yeni kentliler, hemşehrilik bağlarını kullanarak kente tutunmaya çalışan ve geçmişteki yaşam tarzlarını sürdürmekte kararlı olan bireylerdir.² Kentte karşılaştıkları sorunları bu şekilde çözüme ulaştırdıklarında, kentte yaşayabilme ve kentlileşme sürecini tamamladıklarını düşünseler de kentin sorunlarına duyarsız kalarak kendi alanlarında yaşamayı seçmektedirler. Kentin sorunlarının, duyarsız kalınma sonucu artarak devam etmesi ise hem yerli kentlileri hem de yeni kentlileri çözülmesi daha da zorlaşacak yeni sorunlara sürüklemektedir.

Yeni kentliler, kentlerde yaşamaya başladıklarında daha önceleri karşılaşmadıkları sorun ve değişikliklerle karşı karşıya kalırlar. Coğrafi olarak birbirine daha uzak olan yerler arasında gerçekleşen göçlerde, daha farklı kültürel ve yaşamsal farklılıklar meydana gelmektedir. Bu gibi durumlar yeni kentlilerin kentle uyumlaşmasını zorlaştıran etkenlerdir. Kentleşmeye bağlı ve kentlileşme sürecinde yaşanan sorunların tümü, yeni kentlinin kente uyumunu zorlaştıran faktörlerdir. Kültür ve yaşam şekli çok farklı olmayan yerlerden göç edenler, kentlerde genellikle ekonomik sıkıntılar nedeniyle uyum sorunu yaşamaktayken, kent kültürüne tamamen yabancı olan yeni kentlilerin yaşadıkları uyum sorunları daha belirgin durumdadır.³

Kente göç edenlerin uyum aşamalarını üç sürece konumlandırabiliriz. Bunlardan ilki, kentte yaşamak için kalacak bir yerin seçilmesi ve kentsel konaklama tarzına alışma sürecini kapsayan uyum şeklidir. İkincisi, kentte özgü istihdam türlerine ait bir işte çalışma ve kırsaldakinden farklı bu iş alanlarına alışmayı

¹ Güven, **a.g.e.**, s.28.

² Salih Batal, "Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Görev Tanımında Yeni Bir Misyon: Kent Kültürü Kazandırma ve Kentlileştirme", **PARADOKS Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi**, C.XI, No: Özel Sayı, 2016, s.32-33.

³ Deniz, Etlan, **a.g.e.**, s. 482.

kapsayan uyum sürecidir. Üçüncüsü ise, kültürel olarak bir değişimin gerçekleştiği, kent kültürüne alışma sürecini tanımlayan uyum şeklidir.¹

Bu üç uyum süreci sırasıyla ele alındığı zaman, kentte yaşamak için gecekondulu inşa edilmesi veya hemşehrilerin ve akrabaların ikamet ettiği mahallerde konaklamak, kentsel konaklama ve komşuluk ilişkilerinden uzak kalarak kentle bu açıdan bir uyumun gerçekleşmesine engel olmaktadır. Kentsel istihdam modellerinin aradığı bilgi birikimi ve uzmanlaşmış olma eksikliği yeni kentlileri marjinal işlerde çalışmaya zorlamaktadır. Yine bu durum da kentsel gelir elde etme modelinden farklı bir gelir modeli olduğu için, mesleki anlamda kentle uyum süreci üzerinde olumsuz bir etken oluşturmaktadır.

Son olarak, yeni kentlilerin kendi gelenek ve kültürlerini yaşatmakta ısrarcı olmaları ve gerekli ortamları sağlamak için çaba sarf etmeleri, farklı kimliklerden bir araya gelerek oluşan kentsel toplumun bir parçası olmayı reddederek, ortak bir kültür altında buluşmayı engellemektedir. Bu yüzden, kültürel açıdan da kentle uyum süreci yine başarısız sonuçlanmaktadır. Tüm bunların gerçekleşmesi, yeni kentlilerin kente gelerek kentleşme oranını arttırmaları fakat kentlileşmeye bir katkı sağlayamamaları anlamına gelmektedir. Bu durumda, kentlileşme sorunları tüm kent toplumuna, kentte yaşamayı zorlaştıran sorunlar olarak yansımaktadır.

3.2.2. Yabancılaşma

İlk göç akınıyla kentlere yerleşenlerin kuşaklar boyu kentlerde yaşamasiyla, artık kırsal alanla ne sosyal ne de ekonomik ilişkileri kalmamaktadır. Yeni göç edenlerin de zamanla bu duruma gelmesi beklenmektedir. Bu dönem ile başlayan süreçte geçmişte marjinal mesleklerle gelir elde eden yeni kentlilerin bir kısmı hizmet sektöründe çalışmaya başlamış, modern kent mesleklerinde çalışma imkânı bulamayanlar ise küçük esnaf ve küçük işletme sahipleri olmaya başlamışlardır. Fakat yeni kentliler zamanla kentle bütünleşme ve kentlileşme eğilimine girmiş olsalar da hem kentin yerlileri tarafından dışlanmaları hem de sürekli kırdan kente gerçekleşen göçün, kentteki kalkınma ve sanayileşmeden daha hızlı gerçekleşmesinden dolayı yeni kentlilerin tamamen kentlileşmesinden söz edilememektedir.²

¹ Tekeli, **Göç ve Ötesi**, s.55-58.

² Gürel, **a.g.e.**, s.138.

Dışlanan yeni kentliler hemşehrlik ilişkilerini daha kuvvetlendirerek kentli ama kentlileşmekten uzak bir tavır sergileyerek yaşamlarını sürdürmektedir. Bu tavır ekseninde yeni kentliler, kentin sunduğu tiyatro, sergi, müze gibi sosyal ve kültürel aktivitelerden de faydalanmayarak kent kültürünü sahiplenmekten geri durmaktadır. Bu konunun altında yatmakta olan sebebi Sümer, “çirkin politikacı” olarak niteler. Göç edenlerin kente geldiklerinde “yabancılaşma” durumu zamanla “yabancılaşmaya” dönüşmüş, siyasi çıkarlar uğruna gerçekleştirilen “ötekileştirme” politikaları ile de kentle bütünleşmeye bir tavır haline dönüşmüştür.¹

Kırsalda herkesin benzer bir yaşam kalitesi vardır. Kırsal sakin, düzenli ve homojen bir yapıya sahip birey topluluğudur. Kentler ise farklılaşmış, çok çeşitli gruplardan oluşur. Kentte var olan bu farklı grupların içinde kendilerine yer, statü bulamamış bireylerde bulunmakta, kendilerini dışlanmış gören bu bireyler genellikle yeni kentli ya da geçici kentli gruplardır. Bu kitle azınlıkta kalmaya mecburdur çünkü zamanla kent toplumu tarafından içine çekilir, değişime uğrayamayanlar ise kentte var olmak için kendi çözümlerini üretir.²

Kırsal alandan kente göç ile gelen yeni kentli sosyal alanda kendini farklı bir ortamın içinde bulur. Örnek vermek gerekirse kırsal alandaki “kahvehane” ve kentteki “kafe” karşılaştırmasına bakabiliriz. Kırsaldaki kahvehaneye giden kişi tanımadığı veya önceden buluşma planı yapmadığı bir yakınıyla burada sosyal olarak etkileşime girebilir. Kendini yalnız kaldığında dahi yalnız hissetmek zorunda kalmaz. Aksine kentteki kafelerde, önceden plan yapılarak ve arkadaş ortamındaki kişilerle etkileşime girilerek sosyalleşme gerçekleşir.³

Yeni kentli kente uyum sağlama sürecinde sosyalleşme alanlarına giderek doğrudan bir etkileşime giremediğinden kendi yalnız ve yabancılaşmış hissetmektedir. Bu sürecin devamında ise yeni kentli kent ve kentlilere karşı etkileşim eksikliğinden uzaklaşmayı tercih ederek kendi kabuğuna çekilmek zorunda kalır. Buna rağmen yabancılaşma sürecinin aşılması durumunda ise aynı örnekten yola çıkarak, kentteki sosyalleşme alanlarının ve nüfus yoğunluğunun fazla

¹ Gürel, a.g.e., s.139.

² Kiray, a.g.e., s.144.

³ Dellaloğlu, a.g.e., s.74.

olmasının, aslında kente uyum sağlamak için kırsal alana göre daha kolay olduğunu söyleyebiliriz.¹

Kırsaldan göç ile kente gelenler, kentte yaşadıkları “kültürel ve psikolojik” boşluk sonucunda yabancılaşmaya başlarlar. Yabancılaşma, kente karşı sorumsuzca davranmaya, şiddete, aynı fikirde bulunan bu kitlelerin gruplaşmasına neden olarak tüm kentte toplumsal bir sorun halini alır. Bu tür sorunların yaşanmaya başladığı kentlerde huzursuzluklar baş göstermeye başlayarak, kentlilerin güvenlik ile ilgili şüpheler duymasına sebep olur. Böylelikle toplumsal huzursuzluk tüm kentlileri etkileyen bir boyuta ulaşarak kente karşı yabancılaşmanın daha da artmasına sebep olur.²

Kentte yaşayan bireylerin kentten istediklerini alamaması, kentte sunulan imkânlardan yeterli düzeyde faydalanamaması onları kente karşı yabancılaşmaya itmektedir. Kentte yaşamaya başlayan bireylerin, ikamet etmek için bir konut bulamaması, kentin istihdam alanlarından gelir elde edememesi ve kentin kültürel, tarihi, kamusal alanlarından faydalanamaması onları kente karşı öfke duymaya ve sürekli olarak kente yabancılaşmaya itmektedir.³

Yeni kentlilerin kendi akrabaları ve hemşehrileriyle bir arada yaşadığı mahalleler ve hemşehrilere özel örgütlenme modelleri, kente kapalı bir yaşam sürmeleri ve kente yabancılaşmaları sorununu meydana getirerek kentlileşme sürecine engel oluşturmaktadır.⁴ Yabancılaşma, kente yerleşmeden önce yaşanan yere karşı bir özlemin ortaya çıkması ve bireyin kente karşı kendini tamamen soyutlamasıyla meydana gelebilmektedir. Kente karşı aidiyetinin oluşmasını engelleyen bu memlekete özlem süreci sonunda göçle gelenler, kendilerini yabancılaşmanın içinde bulmaktadırlar.⁵

Özellikle büyük kentlerdeki semtlerin arasında büyük sınıfsal farklılıkların bulunması, kamusal alanların özel mülk veya özel sektörün tekeline terk edilmesi, kentli yaşam tarzı diye nitelendirilen konforlu ve modern yaşam tarzından uzak,

¹ Yalçın, **a.g.e.**, s.229.

² Mutlu, **a.g.e.**, s.7.

³ Kaya, **Kentleşme ve Kentlileşme**, s.163-164.

⁴ Vehbi Bayhan, “Demokrasi ve Sivil Toplum Örgütlerinin Engelleri: Patronaj ve Nepotizm”, **CÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, C.XXVI, No:1, Mayıs 2002, s.11.

⁵ Ulaş Sunata, “Göçmen İşçinin Sıla Hasreti: Bir Yabancılaşma Hikâyesi”, **Sosyoloji Dergisi**, C.III, No:27, 2013, s.206.

kente tutunmak için mücadele eden kentlilerin, kente karşı tavır alması ve yabancılaşması ile sonuçlanmaktadır. Bu durum kentlileşme önündeki en büyük engeldir. Kente yabancılaşan kişi, kenti bir amaç olarak değil araç olarak görmektedir. Bu nedenle, kendini kente ait hissetmez ve kentin sorunlarını sahiplenmediği gibi kentin sorunlarını arttırmayı da önemsemez. Kente yabancılaşmış birey, kentlileşmeyi reddederek kenti ve kentlilik kavramını sahiplenmekten vaz geçmiş bireydir.

Hızlı kentleşme tüm dünyada, özellikle büyük kentleri küresel kent olmaya zorlamaktadır. Kentlerin bu amaç uğruna daha çok özel sermayeye teslim edilmesi ve dünyaya açılma çabası, kent içindeki yoksulluğun göz ardı edilerek derinleşmesine sebep olmaktadır. Kentlilerin hizmet alanlarına daha az yatırım yapılıp, küreselleşmenin istekleri doğrultusunda yatırımlara yönelmek, kentte yaşayan bireylerin yabancılaşması sorununu ortaya çıkarmaktadır.¹

Kentlerin kendini dünyaya pazarlama çabası, kentlerin bir metaya dönüşmesine sebep olmaktadır. Kentlerin tüketim amaçlı kullanılması, kentlilere hizmetin dışına çıkmasına sebep olarak aidiyet duygusunun kaybolması ve kente karşı yabancılaşmaya itmektedir. Kentlilerin kendini kente ait hissetmemesi kentten uzaklaşmalarına sebep olmaktadır. Bir kenti oluşturan, o kente karşı kendini ait hisseden kentlilerdir. Bu sebeple, yabancılaşma sahipsiz kentlerin meydana gelmesine sebep olur.²

Kentlerdeki nüfus çok fazla artmasından dolayı kentsel dönüşümler zorunluluk haline gelmiştir. Ancak, kentsel dönüşüm ile kentin dokusuna uymayan toplu konut inşaları kentlerin özgünlüğünü kaybetmesi sonucu doğurmaktadır. Bu sebeple, kentlilerin yaşadıkları mekâna yabancılaşması ve civardaki kentlilerle ilişkilerini kesmesi söz konusu olmaktadır. Kentin dokusuna aykırı olan, kenti sadece tüketilecek bir meta haline getiren bu yapılar yabancılaşmayla beraber aidiyet duygusunu köreltmıştır.³

¹ Mutlu, a.g.e., s.111.

² Yasemin Kaya, "Geç Kapitalizm, Tüketim Toplumu ve Kent Etkileşimi", **21. Yüzyıl Kentleri**, Bursa, Ekin Yayınevi, 2010, s.74.

³ M. Yavuz Alptekin, "İleri Mekânsal Biçimselleşme Olarak Kentsel Dönüşüm", **Kentleşme Yazıları; Kentsel Kuramlar ve Kentleşme Politikaları**, 2. bs., Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2014, s.51.

Sonuç olarak, kentlerdeki hızlı ve çarpık kentleşme süreci, kentli bireylerle kent arasındaki bağın zayıflamasına neden olarak kentlilerin kente yabancılaşmasıyla son bulmaktadır. Kentlilerin yaşadıkları kente yabancılaşmasının ise sadece bireysel sonuçlar doğurmayarak, tüm kent ve kentlileri içine alan sorunlar meydana getirdiği görülmektedir.¹

3.2.3. Kentlilik Bilincinin Kazanılmaması

Kentlilik bilinci, kentlilerin kentle uyum sağlaması, kente karşı aidiyet duygusuna sahip olması ve kente karşı sorumluluk bilinci ile hareket etmesidir. Kentteki heterojen topluluğun birbirlerine karşı saygı çerçevesinde bir yaşam alanı sunarak şehirle bütünleşmesidir.²

Kentlilik bilinci, “sosyal, ekonomik, mekânsal ve politik” faktörlerden etkilenecek biçimlenmektedir. Kentin kültürel yapısından, ekonomik faaliyetlerine kadar birçok etken, kentli bireylerin kentlilik bilincinin oluşmasında etkilidir.³ Kentlilik bilinci sayesinde, kentte var olmak için gereken davranış biçimi ve kenti sahiplenme sorumluluğu kazanılmaktadır.

Kentlilerin kent sorunlarına karşı duyarlı olması, toplumun diğer üyeleriyle beraber etkileşime girdiğinde kentli bir birey gibi davranması, evinde yaşadığı düzen ve temizliği kente karşı da uygulaması, kentlilik bilincine sahip olduğu durumlarda gerçekleşir. Bu bilinçte olan bir kentli, kentin sahibi olduğunun ve kentin sorunlarının kendi sorunları da olduğunun bilincine ve önemine vararak hareket edendir.⁴

Kentlerin sürdürülebilir hale gelmesi ve gelişimini devam ettirmesi için kentlilerin, kentlilik bilincine sahip bireyler olması gerekmektedir. Kentliler, kente karşı aidiyet duygusuna sahip olmalı, kentin kültürü altında birleşmeli, kenti sahiplenmeli ve kente karşı sorumluluk duygusu benimsemelidir.⁵

¹ Kemal Özden, “Kimlik Bunalımı ve Yabancılaşma: Modern Kentleşmenin Sosyo-Kültürel Bir Sorunu”, **Kentleşme Yazıları; Kentsel Kuramlar ve Kentleşme Politikaları**, 2. bs., Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2014, s.69-70.

² Kurt, **a.g.e.**, s.57.

³ Gökçe Uzungören, “Konut Alanlarındaki Soylulaşmanın Kentlilik Bilinci Bağlamında İncelenmesi: Bursa Tarihi Kent Merkezi Örneği”, **Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci Sempozyumu Bildiri Kitabı**, Bursa, 2016, s.19.

⁴ Ahmet Kayan, “Planlı Dönemden Önce Kentleşme Politikalarındaki Sorunların Günümüze Yansımaları”, **International Journal of Social Science Research**, C.VI, No:2, 2017, s.180.

⁵ **Kentleşme Şurası 2009 (Kentlilik Bilinci, Kültür ve Eğitim Komisyonu Raporu)**, Ankara, T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, 2009, s.17.

Kentlilik bilincinin oluşturulmasındaki en büyük etken bireyin kentin bir parçası olduğu düşüncesini hissettirmektir. Bunun için de kentli bireyleri, kentle bütünleşmesi adına işin odağı haline getirmek gerekir. Kent konseyleri gibi kentin sorunlarının tartışıldığı ve kentin geleceği hakkında düşüncelerin gündeme getirildiği kurum ve kuruluşlar, kentli bireylere kentlilik bilincinin oluşması için en büyük yardımı sağlayacak organlardır.¹

Kentin içinde yaşamak kentlilik bilinci kazanmak için yeterli değildir. “Siyasal, toplumsal ve kültürel” anlamda o kentin aktif bir parçası olunamaması, bu bilincin kazanılmasına engeldir.²

Yapılan bir ankette katılımcılara, “Düzenli Olarak Meclis Toplantılarına Katılmak” istemeleri sorulduğunda %40 oranında katılmak isteyen katılımcı gözlemlenmiştir. Bu durum katılımcıların kentin sorunlarına karşı sorumluluk almak istememeleri ve kentlilik bilincine sahip olamadıklarını göstermektedir.³

Geleneksel kültür ve yaşam tarzının kente ait değerlerle çatışması ile kentte uyumsuzluk sorunu meydana gelmektedir. Kentlerdeki gecekondu kültürünün ortaya çıkmasında bu uyumsuzluk ortamının büyük bir payı olmuştur. Gecekondu mahalleleri, kentle uyumlaşmayı reddeden geleneksel kültürün yaşatıldığı yerleşim yerleri olarak ortaya çıkmıştır.⁴

Hızla kentleşmenin olumsuz bir yansımasının sonucu olarak, kentli bireylerin sosyal sorumluluklarını kaybetmesi ve kentin sorunlarına karşı katılım sağlamaması sonucunu doğurmaktadır.⁵ Aynı kenti paylaşan kentlilerin, yaşadıkları kente karşı bir sorumluluk duygusu beslememesi sonucu “sahipsiz kentler” meydana gelmektedir. Sahipsiz kentler de gelişim kaydedememekte ve kentlilik bilinci olmadan kötü kullanıma maruz kalıp, kentlilerin yaşam koşullarını zorlaştırmaktadır.⁶

zorlaştırmaktadır.⁶

Kentlinin yaşı kentlilik bilinci üzerinde etkin bir faktördür. Genç yaştaki kentlilerin kentlilik bilincine, daha üst yaşa sahip kentlilere göre daha çok sahip olduğu görülmektedir. Kentlinin başka bir yerde doğması yine kentlilik bilincini

¹ Kayan, **a.g.e.**, s.180.

² Kaya, **Kentleşme ve Kentlileşme**, s.163.

³ Uzungören, **a.g.e.**, s.27.

⁴ Batal **a.g.e.**, s.31.

⁵ **A.e.**, s.38.

⁶ Kaya, **Kentleşme ve Kentlileşme**, s.162.

olumsuz yönde etkileyen faktörlerden biri olarak görülmektedir. Eğitim seviyesi, kentlilik bilincinin oluşmasında önemli bir sosyal faktördür. Kentlerde düşük eğitim seviyesine sahip bireylerin çokluğu, kentlilik bilincinin kentteki oranının düşmesine sebep olacaktır. Ayrıca eğitim seviyesinin, genç nesillerin daha bilinçli olması üzerinde olumlu bir rolü bulunmaktadır. Kentli bireyin bir meslek sahibi olamaması kentlilik bilincini olumsuz yönde etkileyen ekonomik bir faktör olarak görülmektedir. Son olarak kentin dışında ve kentten dışlanmış bir alanda yerleşim yerine sahip olunması, kentten soyutlanmaya ve kentlilik bilincinden uzak durmaya sebep olan mekânsal faktörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.¹

3.2.4. Kentli Hakları İhlalleri

Liberal ekonomiye sahip gelişmekte olan ülkelerde, kentleşmenin yarattığı sorunlar sadece iç dinamiklerden kaynaklanmamaktadır. Küreselleşmenin yüklemiş olduğu görevler gereği, “dünya kenti” gibi bir marka olma çabası dış dinamiklerin de etkisi olduğunu gösterir. Bu durumda gerek yerel yönetimin gerekse merkezi yönetimin birçok açıdan sorumlulukları artmaktadır. Kentleşmenin sorunları sadece altyapı ve konut sorunları olmaktan çıkmıştır. Evrensel görevler bağlamında kültürel, çevresel, tarihsel ve mimari olmak üzere estetik ve marka değeri katan birçok görev yükleyerek, çözülmesi gereken sorunların da artmasına sebep olur. Yüklenen bu görevler öncelik dâhiline alındığında ise bireylerin, kentlerde sağlanması gereken haklarından yararlanamamaları söz konusu olur.²

Kentlerdeki sorunların varlığı bir anlamda kentli hakları ihlallerinin varlığı anlamına gelmektedir. Kentteki yaşam standartlarını düşüren, stresi arttıran, kente karşı aidiyet duygusunu yok eden her bir sorun kentli haklarının ihlal edilmesinin sonucudur.³ Kentlere göç eden yeni kentliler istedikleri yaşam standartlarını kentlerde sağlayamadıklarında psikolojik bunalımlar yaşayarak kenti sahiplenme duygularını kaybetmekte ve geldikleri kırsal bölgeye kendilerini ait hissettiklerini düşünmektedirler.⁴

¹ Ahmet Mutlu, Özgür Özaydın, **Metropol Kent Samsun’da Kentlilik Bilinci**, Samsun, Aralık 2011, s.17-18.

² Keleş, “Kentli Hakları Üzerine”, s.113-114.

³ M. Arman Karasu, “Kentli Haklarının Gelişimi ve Hukuki Boyutları”, **TBB Dergisi**, No:78, 2008, s.37.

⁴ Kaya, **Kentleşme ve Kentlileşme**, s.153.

Kentli haklarıyla ilgili kabul gören uluslararası bir belge bulunmamaktadır. Ama “Avrupa Kentsel Şartı” uluslararası toplumda kentli haklarıyla ilgili kabul gören temel bir metin görevindedir.¹ Birleşmiş Milletler, kentte yaşayanların onurlu bir yaşam sürebilmeleri için gerekli olan asgari standartların sağlanması için çalışmalar yürütmektedir. AB ise üye devletler için kentli hakları ile ilgili yol göstericilik görevini yapmaktadır. Ayrıca 1990'larda Avrupa Konseyi tarafından açıklanan Avrupa Kentsel Şartı bu konu hakkındaki en kapsamlı belge durumundadır.²

Avrupa Kentsel Şartı'nın ilk kısmında yer alan Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu'nda yirmi madde halinde kentli haklarına değinilmiştir. Bu deklarasyona göre kentlilere tanınan haklar şu şekildedir;³

“Güvenlik, kirletilmemiş sağlıklı çevre, istihdam, konut, dolaşım, sağlık, spor, dinlence, kültür, kültürler arası kaynaşma, kaliteli mimari ve fiziksel çevre, işlevlerin uyumu, katılım, ekonomik kalkınma, sürdürülebilir kalkınma, mal ve hizmetler, doğal zenginlikler ve kaynaklar, kişisel bütünlük, belediyeler arası işbirliği, finansal yapı ve mekânizmalar, eşitlik.”

Kentli haklarının en kapsamlı belgesi kabul edilen Avrupa Kentsel Şartı'nın on üç maddelik ilkeleri ise şu şekildedir;⁴

“Ulaşım ve dolaşım, kentlerde çevre ve doğa, kentlerin fiziki yapıları, tarihi kentsel yapı mimarisi, konut, kent güvenliğinin sağlanması ve suçların önlenmesi, kentlerde engelliler ve sosyoekonomik bakımdan dezavantajlılar, kentsel alanlarda spor ve boş zamanları değerlendirme, yerleşimlerde kültür, yerleşimlerde kültürler arası kaynaşma, kentlerde sağlık, halk katılımı, kent yönetimi ve kent planlaması, kentlerde ekonomik kalkınma.”

Kentli hakları kaliteli bir kentsel yaşam alanı oluşturulabilmesi önemli bir nitelik taşımaktadır. Kentli haklarının yasal bir temele oturtulması hem kentli halkın haklarına kavuşması hem de idarenin daha özenli davranması için önemlidir.⁵

Hak kavramı yasalarla güvence altına alınmış anlamına gelmektedir. Kentli haklarının bir kısmı güvence altına alındığından sınırlı olduklarını ve hepsinin insan

¹ Tekeli, **Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm Yazıları**, s.186.

² Keleş, “Kentli Hakları Üzerine”, s.115-116.

³ **European Urban Charter**, Strasbourg, 1992. (<https://rm.coe.int/168071923d>, 25.04.2020)

⁴ **European Urban Charter**, Strasbourg, 1992. (<https://rm.coe.int/168071923d>, 25.04.2020)

⁵ Karasu, **a.g.e.**, s.41.

haklarının parçası olduğunu söylemek mümkündür. Bu belirtilen haklar, eğitim hakkı, sağlık hakkı, konut hakkı, beslenme hakkı ve güvenlik hakkı olarak sayabileceğimiz, BM tarafından kabul edilen ikiz sözleşmelerden biri olan, Türkiye'nin de 2003 yılında taraf olduğu, "Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi"nde geçen haklardır.¹ İnsan hakları soyut bir topluluğu ele alırken kentli hakları kentte yaşayan somut bir topluluğa hitap ettiğinden, insan haklarının somutlaştırılmış hali olarak düşünülebilir.²

Kentli hakları genellikle birinci ve ikinci kuşak altında bulunan haklardandır. Aynı zamanda da "dayanışma hakkı" olan kentli hakları, sadece merkezi ve yerel yönetimden beklenilecek haklar olmayıp kentlilerin çabaları ile hayata geçirilmesi gereken haklardır.³ Bu bağlamda kent konseyleri gibi katılımcı demokrasi örneği olan örgütlenme biçimleri kentli haklarının uygulanabilirliği açısından birincil dereceden önemlidir.

Tekeli'ye göre kentli hakları, insan haklarının üçüncü aşaması olan çevre hakkı, barış hakkı, kültür hakkı gibi hakların da içinde bulunduğu haklar arasında bulunmaktadır. Kentli haklarının uygulanabilirliği için kentlilerin gayret ve katılımı gerekmektedir. Kentli hakları sadece bireylere karşı yarar sağlayan haklar değil bir kentte yaşayan topluluğu da içine alan haklardır. Tekeli de kentli haklarının dayanışma haklarından görerek bu sınıfta yer aldığını söylemektedir.⁴

"1930 tarihli Belediye Kanunu'na" göre "Hemşehriler Hukuku" alt başlıklı 13. maddede, her vatandaşın nüfusa kayıtlı olduğu yerin hemşehrisi olduğu ve hemşehrilerin de hakları olduğundan bahsedilmektedir. Hemşehrilerin sahip olduğu bu haklar gelişmemiş haliyle kentli haklarıdır. Aynı alt başlık ve madde sayısı ile "2005 tarihli Belediye Kanunu'nda" da bu haklara değinilmiş ve madde daha da genişletilerek sosyal, kültürel haklar ve insan onuru kavramları da eklenmiştir.⁵

Kentlilerin, yaşadıkları kentin sorunlarına karşı duyarlı ve denetleyici olması kentli haklarının uygulanabilirliği için büyük bir öneme sahiptir. Aksi takdirde ortaya çıkan sorunlar idarenin gözden kaırması ile birlikte kalıcı hale gelerek kentsel

¹ Keleş, "Kentli Hakları Üzerine", s.116-117.

² Tekeli, **Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm Yazıları**, s.189.

³ Karasu, **a.g.e.**, s.44.

⁴ Tekeli, **Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm Yazıları**, s.187.

⁵ Keleş, "Kentli Hakları Üzerine", s.141-142.

yaşama olumsuz olarak yansıyacak ve kentlilerin yaşam kalitesinde ve haklarında düşüşlere sebep olacaktır.¹

Kentli bir bireyin hak kullanımı sırasında kentli haklarını çiğnememeye dikkat etmesi gerekmektedir. Bu da bireylere ait haklarla kentli haklarının bazı durumlarda çeliştiği durumların olduğunu göstermektedir.²

Kentlerde homojen olmayan, farklı kimlik ve kültürden bir araya gelmiş topluluklar bulunmaktadır. Bu farklılık kentliler ile yeni kentliler arasında dışlanma ve çatışmalara yol açabilmektedir. Ayrıca kentteki tüm vatandaşların aynı haklara sahip olmadığı durumlar meydana getirebilmektedir. Toplum arasındaki dışlanmayı engellemek ve toplumsal kurallara uygun demokratik bir ortamın sağlanabilmesi için tüm kentlilerin kentlerdeki haklardan eşit bir biçimde yararlanması gerekir.³

Küreselleşmenin de etkisiyle kentlerdeki yapıların tek tipleştiği örnekler giderek artmaktadır. Mimari ve kültürel olarak yozlaşmaya yol açan tek tip yapılar kentin kendine özgü kimliğini yok ederek kentlilerin de kentle bağdaşmasına engel teşkil etmektedir. Kentteki mimari, kent kültürünün görselleşmiş halidir. Tek tip yapılar kimliksiz kentler meydana getirmekte, kentlilerin de aidiyet duygusunu kazanamamalarına sebep olmaktadır.⁴

Kentli hakları, hak kullanımı dışında kentlilere uyulması gereken bazı ödevler de yüklemektedir. Kentte yaşayan her bireye, davranışlarında diğer kentlileri ve kentin genelini de düşünerek “medeni” bir şekilde hareket etme görevi yüklenir. Örneğin kentli birey, kamuya kapalı kendine ait alanında istediği gibi görsel değişiklik yapma hakkına sahipken, yapı dışında yapacağı bir değişikliğin kentin geneline aykırı olması, çevredeki kentlileri rahatsız edici sonuçlar doğurması halinde başkalarının haklarını gasp etmiş olur.⁵

Kentsel Şart'ta da bu konuya değinilmiş ve mimari güzellikten yoksun yapıların uzun ömürlü kalamayacağından, bu sebeple kentsel mimariye özen verilmesi gerektiğine değinilmiştir.⁶ Bir kente yapılmış veya yapılacak olan alışveriş merkezi, iş merkezi, sosyal tesis gibi kamusal olarak kullanılan veya kamusal

¹ Karasu, **a.g.e.**, s.45.

² Tekeli, **Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm Yazıları**, s.190.

³ Keleş, “Kentli Hakları Üzerine”, s.136-137.

⁴ Tekeli, **Kent Planlaması Konuşmaları**, s.80.

⁵ Karasu, **a.g.e.**, s.45.

⁶ Keleş, “Kentli Hakları Üzerine”, s.139.

görselliği ilgilendiren yapılar sadece yapı sahibinin zevk ve denetimine bırakılmamalı, belediyelerin bünyesindeki mimar ve mühendisler ile denetim ve projeler ile kentin dokusuna uygun mimariler olarak tasarlanmalıdır. Bu sayede kente özgü bir doku, görsellik sağlanabilir. Kente ait olan kentliye de ait olmalıdır. Kentin kendine özgü dokusu kentliler üzerinde aidiyeti arttıracak ve kent kelimesini daha somut bir hale getirerek onun sıradanlaşmasını engelleyecektir. Ayrıca kentin bir marka ve prestij sahibi olmasına fayda sağlayacaktır.

Ayrıca kentli haklarının ihlal edilmemesi için idarenin belli yaptırım ve zorlamalarda bulunması gerekmektedir. Bireysel hakların kısıtlanmasına sebep olan bu kurallar kentli haklarının ihlalini önleme amaçlı devlet girişimleridir. Zorlama olmadan kentli haklarının korunmasını sağlamak için yapılması gereken ise topluma verilecek eğitim ile gerçekleştirilebilir.¹

Kentli haklarının varlığı kadar uygulanabilirliği ve korunması da önemlidir. Aksi halde kentli haklarının kâğıt üzerinde kalarak gerçek hayatta karşılığı bulunmayacaktır. Kentli haklarını ihlali halinde şikâyet ve denetim mekânizmalarının bulunması bu konuda son derece önem teşkil etmektedir. Bunun için de kentli haklarının uygulanabilirliği için yargı yollarına başvurulabilmelidir. Bilgi edinme ve kamu denetçisine başvuru, dilekçe hakkı, ÇED raporu, imar ve yapılara ilişkin yargı yolunun kullanılabilmesi gibi haklar bu açıdan önemli değerlerdir.²

Kentli haklarının hayata geçirilebilmesi için eylem, denetim, örgütlenme ve bilgi edinebilme gerekmektedir. Bunu sağlamak ise katılımcı, saydam ve demokratik bir yerel yönetim ile mümkündür.³ Kent konseylerinin kurulması ile birlikte kentli hakları da daha fazla uygulanabilirlik alan bulmuş, kentlilerin demokratik katılımı daha fazla sağlayabilecekleri ortama zemin hazırlanmıştır.

Kentteki yeşil alan eksikliği, görselliği ve yaşam kalitesini düşüren büyük yapıların varlığı, trafik ve park sorununu arttıracak projeler, baz istasyonları, tehlikeli madde depoları, kentin dokusunu, kültürünü ve tarihini yok edecek projeler gibi kentlilerin yaşam kalitesini birincil dereceden etkileyecek kararlar, idare tarafından alınırken kentlilerin görüşü de alınarak katılımcı demokrasiye yakışır bir şekilde uygulanmalıdır. Katılımcı demokrasinin mümkün olmadığı şartlarda ise en azından

¹ Tekeli, **Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm Yazıları**, s.191.

² Karasu, **a.g.e.**, s.47-49.

³ **A.e.**, s.44.

kentlilerin haklarını arayabilecekleri yargı yollarına başvuruları dikkate alınmalıdır. Böylece kentli hakları gerçek anlamda varlığını kanıtlama imkânı bulabilecektir.

Kentli haklarının uygulanabilir olması için “kenttaşlık” bilincinin yayılması ve kentlilerin kentin sakini değil sahibi oldukları bilincine kavuşmaları gerekmektedir.¹ Kentlilerin kent üzerinde söz hakkı sahibi olmaları kentli hakları bilincinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu noktada da kentli haklarının kullanılması ve kentleşmenin sağlanabilmesi açısından kent konseylerine önemli bir görev düşmektedir.

3.2.5. Hemşehri Derneklerinin Olumsuz Etkileri

Kentleşme sürecine kentlere göç ederek katılan kitleler, istihdama katılmaya, konaklamaya ve kente tutunmaya çalışırken yaşadıkları sorunları kendi imkânlarıyla çözüme ulaştırmaya çabalamışlardır. Bu yeni kentliler, ilişkilerini kentlerdeki tanıdıklarıyla dayanışma içinde olarak oluşturmaya çalışmışlardır. Örgütlü olmayan ve geleneksel davranışlara dayanan bir dayanışma ortamı kurarak, kentlerde var olmaya çalışılmıştır.²

Kırsaldan kente göç etmiş kitlelere bakıldığında, “yoksul, eğitimsiz, vasıfsız kesimin” yeni bir iş imkânı bulmak ve yeni bir hayat kurmak için göç ettikleri ve burada tutunabilmek için bireyselleşmek yerine hemşehrilik bağlarını güçlendirerek kente tutunmaya çalıştıkları görülmektedir.³

Kentlerde, geleneksel toplumun aksine akrabalık bağları kuvvetli olmadığından yapay akrabalık bağları yaratılır.⁴ Kırsal alanda akrabalık ilişkileri ve aile bağları kuvvetlidir. Kentlerde ise “apartman hayatı” neticesinde, çekirdek ailelerin çoğunluğu oluşturduğu, aile bağlarının kırsala kıyasla daha zayıf olduğu ve çevreyle komşuluk ilişkilerinin en düşük seviyeye indiği görülmektedir. Kentlerde, kentliler toplumun diğer bireyleriyle ilişkilerini kurmak için sivil toplum örgütleri gibi sosyalleşme alanlarını kullanmaktadır. Yeni kentliler, kentlerdeki yaşam tarzını benimseyememenin meydana getirdiği boşluğu doldurmak ve alternatif örgütlenme modeline yönelmek için hemşehri derneklerini kullanmaktadırlar.⁵

¹ Keleş, “Kentli Hakları Üzerine”, s.145.

² Yılmaz, Çiftçi, **a.g.e.**, s.265.

³ Koyuncu, **a.g.e.**, s.52.

⁴ Wirth, **a.g.e.**, s.23.

⁵ Özcan Erdoğan, “Kentsel Yaşam ve Yozlaşma”, **ABMYO Dergisi**, No:41, 2016, s.27-28.

Göç ile kentlere yerleşen yeni kentliler, genellikle kentlerin merkezden uzak ve geldikleri yerde bağları bulunan kişilerin yaşadığı kesime yerleşmektedir. Bu mekânlarda, geldikleri yerin hayat tarzını devam ettirerek yaşama eğiliminde bulunan yeni kentliler, aynı zamanda kentte bir “sosyal örgütlenme modeli” ile “memleketlerine” olan bağlarından kopmamaya çalışmaktadırlar. Bu örgütlenme modeli hemşehri dernekleridir.¹ Bu durum Türkiye’deki hızlı kentleşme sürecinin, ilk başlardan beri kentlileşememe olgusuna sebep olduğunun göstergesidir. Kente kırsal kesimden göç eden kesim, kendini kentin bir parçası olarak görmek yerine, kendisiyle birlikte kırsaldaki yaşam tarzını da kente taşımış ve bu yaşam tarzını koruyabilmek adına da kendi standartlarına uygun olan hemşehrileriyle beraber yaşamaya özen göstererek, kent hayatının bir parçası olmayı en başından reddetmiştir.

Kırdan kente, göç sonucu yerleşen yeni kentliler, ne sahip oldukları kültürü bu kentlerde devam ettirebilmiş ne de kentin kültürünü özümseyebilmiştir. Kent ile etkileşime girememiş bu yeni kentliler toplumsal ve kültürel olarak iki tarafa da ait olmayan bir kültürün içinde sıkışmıştır. Ülkemizde 1950’li yıllar ile başlayan göç hareketleri sonucu kentlerin sosyal ve kültürel yapılarında değişimler meydana gelmiştir. Yeni kentliler, ait oldukları kültür ve yaşam tarzını kentlerde sürdürme imkânını bulamamış buna karşın kentin yaşam tarzı ve kültürünü de benimseyemedikleri bir çıkmazın içine hapsolmuştur. Kente ait olmadıklarını düşünen yeni kentli kitle, bu boşluğu doldurmak için akraba bağlarını ve hemşehri derneklerini kullanarak kentte var olma mücadelesi içine girmiştir.²

Hemşehri derneklerinden bahsedilirken genellikle, “göç ile kente gelen yeni kentliler” gibi ifadeler kullanılmıştır. Bunun nedeni, kente yerleşen yeni kentliler arasında iyi bir ekonomik duruma veya işe sahip olup, ekonomik nedenlerden dolayı kente göç etmek zorunda kalmayan bireyler için, hemşehri dernekleri pek fazla önemli değilken, ekonomik durumu daha kötü olan ve kente daha iyi iş imkânı bulmak için göç eden bireyler için daha önemli olmasıdır.³ Çünkü hemşehri dernekleri bir dayanışma ve yardımlaşma derneğidir. Bu sebeple de öncelikli olarak hitap ettiği kitle belirtilen kitledir.

¹ Narlı, **a.g.e.**, s.7.

² Erdoğan, **a.g.e.**, s.13-14.

³ Birol Çaymaz, “İstanbul’da Niğdeli Hemşehri Dernekleri”, **European Journal of Turkish Studies**, No:2, 2005, s.2.

Hemşehri dernekleri, duygusal bağlar, manevi yönelimler, yöresel davranışlar, kendilerine özgü yaşam ve inanış tarzlarının ortak olduğu kitleler tarafından oluşturulan bir örgütlenme biçimidir. Burada kentteki topluluğun aksine daha homojen bir topluluk bir araya gelir. Hemşehri derneklerinin oluşturduğu bu örgütlenme şekli “gettolaşma” yaratmakta bu da daha kapalı bir topluluğun var olmasına sebep olmaktadır. Bu kapalılık, kendilerini kente ait hissetmeyen ve onlara karşı mesafe koyan bir davranıştır. Bunun sonucunda, göç ile kente yerleşmiş yeni kentli diyebileceğimiz bu kitlelerin kentle uyum sağlama ve bütünleşme süreci sorunlu olmaktadır. Ayrıca, kentin yerlileri ile yeni kentliler arasında sorunların meydana gelmesini tetiklemektedir.¹

Kırsaldan kente göç ile gelen yeni kentlilerin kente karşı yabancılaşma ve gecekondulu mahallerinde örgütlenme sürecinde en çok etkileşimde bulundukları kuruluş hemşehri dernekleridir. Fakat bu derneklerin, kentlileştirme ve yeni kentlileri kentle uyumlaştırma süreçlerine fayda sağlama konusunda yeterli oldukları söylenemez.²

Hemşehri dernekleri ilk olarak, kente yeni gelmiş bireylere yardım amaçlı ve birbirleriyle etkileşim kurup sosyalleşmelerini sağlayarak, kentte hemşehrilerin bir araya gelmesi için yol gösterici bir örgüt olarak meydana gelmiştir. Fakat zamanla, gelişen ve üye sayıları artan bu örgütlenme şekli, sahip oldukları gücü daha da korumuş ve baskı gruplarına evrilmiştir.³

Hemşehri dernekleri, yeni kentlilerin kent ile uyum sağlamasına yardımcı olmak yerine onların kent içinde kendi memleketlerini kurmalarına olanak sağlamış, kentteki heterojen topluluğun ortak bir değer altında toplanmasına ve yeni kentlilerin süreç içinde kentle bütünleşmesine engel olan bir konuma gelmiştir. Kentteki üst kimlik altında bütünleşme çözümü, hiçbir kültüre ait olamama ve kente yabancılaşma sorununa dönüşmüştür.

Hemşehri derneklerinin en önemli özelliklerinden biri, kente yeni yerleşmiş bireylerin kentle uyum sürecini kolaylaştırmaktır.⁴ Bu konuda yeterli başarıya sahip

¹ Narlı, **a.g.e.**, s.7.

² Özgür, P. Uluocak, **a.g.e.**, s.246-247.

³ Erdoğan, **a.g.e.**, s.28.

⁴ Burcu Altıparmak, “Hemşehri Derneklerinin Kente Uyum Sürecine Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme”, **Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.IV, No:5, 2015, s.446-447.

olmayan hemşehri dernekleri, kentle bütünleşmeye yardımcı olmak yerine kente karşı kendini dışlayan bireylerin birbiriyle bütünleşmesi sonucunu doğurmaktadır.

“5393 Sayılı Belediye Kanunu” 13. maddesine göre, “herkes ikamet ettiği beldenin hemşehrisidir”.¹ Burada belirtilen ifade ile gerçek hayatta kullanılan hemşehrilik ifadesi aynı anlamı taşımamaktadır. Gerçek hayatta insanların doğup, büyüdüğü ve kendilerini ait hissettikleri yani aidiyet duygusuna sahip oldukları yer, farklı bir ikamette yaşasalar bile hemşehrisi oldukları yerdir. Oysa kanunda belirtilen hemşehri kavramı, insanların yaşadıkları, ikamet ettikleri yerle alakalıdır. Yani bir yerden başka bir yere göç edildiğinde, yeni yaşam yeri, bireyin de yeni hemşehrisi olduğu yer olmaktadır. Fakat hemşehri derneklerinin adlarındaki memleket isimleri dahi daha önce ait olunan yerin hemşehrisi olunduğunu ifade etmektedir.

Hemşehri dernekleri, aynı yöreden gelen göç etmiş “hemşehrilerin”, aralarında dayanışma ve yardımlaşma sağladıkları sivil toplum örgütüdür. Yeni kentlilerin kendilerini ait hissetmeye devam ettikleri yere ait kültür ve yaşam tarzını devam ettirmesini sağlayan hemşehri dernekleri, bu bireylerin kendi aralarında kaynaşmasını sağlayarak, kentle ve kentlilerle sosyalleşmesinde olumsuz yönde etkili olmaktadır.²

Hemşehri dernekleri, sahip olduğu konum neticesinde yeni kentlilerin kentle bütünleşme sürecine destek verip, onların kentlileşmesine yardımcı olabileceği gibi bu kitlenin kentle arasında bir set kurarak, onların kentle bağ kurmasına engel olan bir kurum halini de alabilmektedir.³

Hemşehri derneklerinin kentle bütünleşme sürecine yardımcı olmanın aksine, göç edilip gelinen yer için yardımlar toplayıp, yeni kentlilerin eski yerleşim yerlerinden kopmamalarına sebep olduğu durumlar gibi kentlileşme için olumsuz etkileri söz konusu olmuştur.⁴

Farklı yer ve zamanlarda yapılan hemşehri dernekleri araştırmalarını inceleyerek, elde edilen verilerden, hemşehri derneklerinin kentlileşme sürecine olumsuz etkilerini gözlemleyebiliriz.

¹ **5393 Sayılı Belediye Kanunu**, mad.13, 2005.

² Ahmet Özkiraz, Yavuz Acungil, “Hemşehri Derneklerinin Kentlileşme Sürecindeki Rolü (Tokat Örneği)”, **Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C.XXIX, No:1, 2012, s.249.

³ Altıparmak, **a.g.e.**, s.447.

⁴ Erkan Aktaş, Asiye Aka, Mura Cem D., “Türkiye’de Hemşehri Dernekleri ve Kırsal Dönüşüm”, **Tarım Ekonomisi Dergisi**, C.XII, No:2, 2006, s.56.

Hemşehri dernekleri, kente göç ile yeni gelmiş bireylerin, daha önce aynı kültürü yaşadıkları, kendileriyle aynı durumdaki bireylerle buluşma merkezleridir.¹ Bu buluşma ortamı kente yeni gelen kişinin düştüğü boşluğu doldurması ve kısa zamana kente uyum sağlayıp kentlileşmesi için iyi bir olanaktır. Ancak yapılan araştırmalara bakıldığında, hemşehri derneklerinin kente uyum sürecinde yardımcı olup, yeni kentlileri kendi kültürlerinin dışında bir üst kimlik altında toplamayı amaçlamak yerine, var olan kimlik ve kültürü kente ve kent kültürüne karşı durarak, ayakta tutup kendilerini kente yabancılaştırmaya ittiği görülmektedir.

Yine bir başka araştırmaya göre, hemşehri derneklerinin kentlilik bilincini geliştirmeye yardımcı olmak yerine, adlarında geçen kent veya yörenin bilincini, “bölgesel aidiyeti” korumaya hizmet ettikleri belirtilmiştir.²

Bir diğer araştırma, hemşehri derneklerinin aynı yerden göç ile gelmiş yeni kentlilere yardım topladığı, bu yardımlaşma ağı sayesinde yeni kentlilerin “eski hemşehrileri” dışında sosyalleşmeye ihtiyaç duymadıkları ve bunun sonucunda kentlileşmeye karşı bir set örüldüğü belirtilmektedir.³

Yapılan bir ankette, katılımcılara “şu anda yaşadıkları kente geldiklerinde ilk görüştükleri kişiler” sorulduğunda, %35,7’si “hemşehrileri”, %31,5’i “akrabaları” cevabını vermiştir. Kente uyum sürecinde yalnızlık hissini önlemek isteyen yeni kentlilerin ilk sırasında hemşehrilerin olduğu görülmektedir. “Yaşadıkları kentteki hemşehrilerle görüşme sıklığı” sorulduğunda, %39,2’si “haftada birkaç kez”, %30,1’i “haftada bir kez” cevabı vererek, katılımcıların %69,3’ünün kentte her hafta hemşehrilerle iletişim kurarak sosyalleştiği görülmektedir.⁴

Katılımcılara, kendilerini “nereli hissettikleri” sorusu sorulduğunda, yapılan araştırmalarda farklı oranlar çıkmasına rağmen, ele alınan her araştırmada çoğunluğun, “memleketlerini” cevap olarak verdikleri görülmektedir.^{5 6} Bu da yeni kentlilerin, yaşadıkları kente karşı değil göç ile geldikleri memleketlerine karşı aidiyet

¹ Altıparmak, a.g.e., s.451.

² Hüseyin Dikme, Berna Gönen, “Hemşehri Derneklerinde Halkla İlişkiler Uygulamaları ve Bu Uygulamaların Yöresel Kültüre Katkıları: Balıkesirli Birliği Derneği”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.VII, No:31, 2014, s.732.

³ Özkiraz, Acungil, a.g.e., s.271.

⁴ Rasim Akpınar, “İzmir’de Faaliyet Gösteren Hemşehri Derneklerinin Şehir Kimliğine Etkileri”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.XVI, No:29, 2003, s.71.

⁵ A.e., s.72.

⁶ Muhammet Öksüz, “Buralarda Yabancı Yok: Hemşehri Derneklerinin Kentlileşme Üzerine Etkisi, Ankara’daki Oflular Örneği”, **Türk Coğrafya Dergisi**, No:70, 2018, s.92-93.

duygusu taşıdıklarını göstermektedir. Ayrıca bazı araştırmalarda katılımcıların, kentte doğan çocuklarının doğum yerleri olarak, göç ile geldikleri memleketlerinin adlarını yazdırdıkları görülmüştür. Bu cevapları veren katılımcıların arasında, dört kuşaktır kente göç edip yaşamakta olan katılımcı bulunması dikkat çekici bir veridir.¹

Hemşehri derneklerinin yeni kentlilerin hayatında ne kadar yer ettiğini anlamamız açısından “derneklere gitme sıklığı” sorulduğunda, bir araştırmada %49,7’lik² çoğunluğunun “çok sık” cevabını verdiği, bir başka araştırmada ise %62’sinin³, bir önceki araştırmanın cevabıyla aynı anlama gelen “haftada birkaç kez” cevabını verdiği görülmektedir. “Dernek üyelerinin kentte ne kadar süredir ikamet ettiği” araştırıldığında, “on yıldan fazla süredir” göç ettikleri kentte yaşayıp dernek üyesi olanların oranı %75 olarak görülmektedir.⁴ Bu veriler hemşehri derneklerinin kentlileşmeye geçiş sürecinde kente uyum için yardım sağlama amacı taşımasının dışında kalarak, uzun yıllar da geçse yeni kentlilerin hemşehrileriyle sosyalleşmeye devam ettikleri sonucunu vermektedir.

“Derneğe üye olmadaki en büyük etken” araştırıldığında, %54,8 “hemşehrilerle bir araya gelme imkânı”, %31,2 “memleket kültürünü yaşatma” cevabını vermiştir. “Dernekten en çok yardım alınan konu” araştırıldığında ise, %80,8 “hemşehrilerle tanışıp buluşma” cevabını vermiştir.⁵ Bu anket sonuçlarında da yine hemşehri derneklerinden beklentinin kentlileşmeye fayda sağlamak değil memleket bağlarını canlı tutmak olduğu görülmektedir.

Bir diğer araştırmada hemşehri derneği üyeleriyle kentlileşme hakkında yapılan görüşmede, katılımcılar tarafından, derneklerin kentlileşmeye engel olduğu ve memleketlerindeki davranış ve düşünce tarzlarından daha ileri götüremeyeceği dile getirilmiştir. Ayrıca derneğin yeni kentlileri, kent kültür ve yaşamına hazırlamak gibi bir gayesinin de olmadığı söylenmiştir.⁶ Hemşehri dernekleri üyeleri kapsamından bakıldığında, yeni kentlilerin göç ettikleri kentlerde yaşadıkları yerleri, kendi memleketlerindeki ortama benzetmeye ve oradaki düzeni sağlamaya çalıştıkları görülmekte, böylelikle kentin bir sakini olmaktan kaçındıkları saptanmaktadır.

¹ Öksüz, **a.g.e.**, s.92-93.

² Akpınar, **a.g.e.**, s.72.

³ Özkiraz, Acungil, **a.g.e.**, s.264.

⁴ **A.e.**, s.258.

⁵ **A.e.**, s.260.

⁶ Öksüz, **a.g.e.**, s.94-95.

Birçok araştırmanın sonucu gösteriyor ki hemşehri derneklerinin kuruluş amaçları, kentle uyum sağlama sürecine yardımcı olmak olsa da sonuç olarak kentle uyumu zorlaştırıcı hale getirmektedir. Yeni kentlinin kente gelince yaşadığı boşluğu doldurmaya ve kente tutunmasına yardımcı olan hemşehri dernekleri, aynı zamanda da kente tutunan yeni kentlinin kentlileşmesine engel olarak, daha önceki hayatını kentte sürdürmesini sağlamaktadır.¹

Hemşehri dernekleri yeni kentliler için kentlerde var olan ve var olması da gereken faydalı derneklerdir. Ancak derneklerin amacı kentlileşme sürecine uygun bir şekilde yürütülmelidir. Bu sayede hem dernekler bulundukları kente hizmet etmiş olacak hem de yeni kentlilere, kente uyum sürecinde fayda sağlayarak onlara yardımcı olacaktır. Aksi halde, elde edilen verilerin gösterdiği sonuç, hemşehri derneklerinin kentlileşmeye engel teşkil ettiğidir.

Hemşehri derneklerinin kente hizmet eden bir kurum olarak hareket etmesi, yeni kentlilerin kentlilik bilinci kazanmasında önemli bir rol oynamaktadır.² Hemşehri dernekleri gibi güçlü bir üye kitlesini barındıran bir kurumun, kente ve kentlileşmeye hizmet sunarak, yeni kentlilere doğrudan, yerli kentlilere ise dolaylı yoldan fayda sağlayabilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda, hemşehri dernekleri bir üst akıl tarafından denetlenmeli ve misyonları derneklere iyi anlatılmalıdır. Hemşehri dernekleri kentlileşme sürecinde çok büyük bir öneme sahip konumda bulunmaktadır. Bu konumun kullanım şekli ise kentlileşme üzerinde doğrudan etkili olacaktır. Bu sebeple, hemşehri derneklerinin iyi bir plana göre tasarlanıp, gerçek amaçlarına hizmet etmesi ve bulunduğu kentin yerel yönetimiyle etkileşim içinde olup, ortak stratejiler doğrultusunda hareket etmesi çok önemlidir.

Hemşehri dernekleri ile ilgili yapılan araştırmalardan bazıları göstermektedir ki, hemşehri derneklerinin kentle bütünleşmeye yarar sağlamak yerine, kente yerleşmeden önce yaşanan yerin kültür ve birliğinin yaşatılması konusunda hizmet etmektedir. Böyle bir durumda hemşehri derneklerinin kentlileşme üzerinde hiçbir faydası bulunmadığı gibi yeni kentlilerin kendini kente karşı dışlamasını da teşvik

¹ Öksüz, **a.g.e.**, s.96-97.

² Altıparmak, **a.g.e.**, s.448.

etmektedir.¹ Hemşehri dernekleri, sahip oldukları kültürü koruyup kentlileşmeye engel olmak yerine kent ile yeni kentliler arasında bir köprü görevi görmelidir.

Bu doğrultuda, kentlerde bulunan hemşehri derneklerinin kentin yararına ve kentlileşmeye yardımcı olan bir yapıya dönüştürülmeleri gerekmektedir. Bu derneklerin elinde bulunana güç ve nüfus, kentler lehine kullanılarak kentin geliştirilmesi, yeni kentlilere kent kültürünün benimsetilmesi için kullanılması gerekir. Dernekler aracılığıyla göç edilen yerlerin kültür ve kimliklerinin kente karşı taraf olarak görülmesi engellenerek, kente ait bir üst kimlik oluşturulmalıdır.²

3.2.6. Kent Konseyi Sorunları

Kentlerin toplumsal olarak ayırt edici özellikleri sıralandığında, farklı kimlik ve kültürleri barındıran, yoğun nüfuslu, heterojen ve çoğulcu bir yapı olduğu söylemek doğru olacaktır. Kentlerdeki bu çeşitliliğin aynı zamanda kentsel yönetime de yansıtılabilmesi için kentlilerin katılımının sağlanması büyük bir önem arz etmektedir.³

Demokrasiyi geliştirmek isteyen ülkeler bu konu hakkında çalışma yaparken yerel yönetimlerin katılımcı hareketlerine yönelmektedir. Yerel yönetimler ve halk arasındaki iletişim, demokrasi adına en yakın ilişki imkânının bulunduğu alandır. Yerel yönetimler bir kentin yönetiminden sorumlu olan kurumlardır. Kentler ise bireylerin günlük hayatında doğrudan ilişkili oldukları mekânlardır. Bu sebeple, katılımcı demokrasinin gelişmesi için en uygun ortam kentlerdir.⁴

Yerel yönetim kuruluşları, demokrasinin yerel düzeyde sağlanabilmesi için gerekli olan birimlerdir. Bu bağlamda yerel demokrasinin sağlanması için halkın da katılım sağlayıp sorunları dile getirmesi ve çözüm sürecinde aktif rol oynaması gerekmektedir. Katılımcı demokrasi anlayışının gerçekleştirilebilmesi için oluşturulan kuruluşlardan biri de kent konseyidir. Kent konseyleri bu amaç doğrultusunda ortaya

¹ Elvan Terzi, Yüksel Koçak, "Hemşehri Dernekleri, Hemşehrilik Bilinci ve Kentlileşme İlişkisi Üzerine Bir Araştırma: İstanbul/Sultangazi'deki Karşılıklı Hemşehri Dernekleri Örneği", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, No:32, 2014, s.149.

² Kaya, **Kentleşme ve Kentlileşme**, s.154.

³ Özgür, P. Uluocak, **a.g.e.**, s.232.

⁴ Tekeli, **Gündelik Yaşam Kalitesi ve Yerellik Yazıları**, s.146.

çıkılmış, vatandaşların da karar alma mekânizması içinde rol almasını sağlayan yerel yönetim birimleridir.¹

Kent konseyleri, yerel demokrasiye katılımı arttırmak, vatandaş ile yerel yönetimin ortak hareket etmesini sağlamak ve hemşehrilik bilincini oluşturmak için mücadele vermektedir.² Kent konseyleri ilk olarak, kentlerde farklı kimlik ve kültürlerden bulunan kentli halkın ortak bir noktada buluşturulması, kente karşı aidiyet duygusu kazanması ve yaşadıkları kente sahip çıkmalarını sağlamayı hedef edinmiştir. İkinci olarak kent konseyleri, kentteki yerel halkın, sahip olduğu haklar ve insan hakları konularında gerekli farkındalığını oluşturmak ve yerel halkın bu hakları sahiplenmesini sağlamayı amaçlar. Kent konseylerinin bir diğer işlevi ise, üçüncü kuşak haklara sahip çıkmak olup, sağlık, çevre hakları ile sosyal dayanışma ve yardımlaşmanın geliştirilmesini sağlamaktır. Son olarak kent konseyleri, şeffaflık, hesap sorabilme, hesap verebilme ve katılım ilkelerini yerine getirerek, insan haklarına sahip çıkmayı amaçlamaktadır.³ Kent konseyleri bu ilkelerin kanuni dayanağını “5393 Sayılı Belediye Kanunu” 76. maddeden almaktadır.⁴

Kent konseylerinin alt yapısında Yerel Gündem 21’ler yer almaktadır.⁵ Rio Zirvesi’nde Bileşmiş Milletler tarafından düzenlenen toplantılarla başlayan süreçte, “1992 Yerel Yönetimler Curitiba Bildirgesi” ile Gündem 21’in 28. Bölümü’nde “Yerel Gündem 21” kendine yer bulabilmiştir. Bu bölümün içeriğine göre, hedef olarak, ülkelerin yerel yönetimlerinin hemşehriler ile birlikte katılımcı bir süreç izlemeleri önerilmiştir. Bu faaliyetler kapsamında özel ve yerel kuruluşlarla beraber hemşehrilerin bir arada kendi YG-21’lerini oluşturmaları beklenmektedir.⁶

YG-21 kapsamında atılması beklenen diğer adımlar, yerel yönetimler ile uluslararası kuruluşlar arasında işbirliğinin geliştirilmesi, yerel yönetim birliklerinin kendi aralarında işbirliğinin geliştirilmesi ve yerel yönetimlerin politikalarını Gündem

¹ M.F. Bilal Alodalı, Sefa Usta, “Yerel Demokrasinin Bir Aktörü Olarak Kent Konseyleri: Osmaniye Örneği”, **Kuramdan Uygulamaya Yerel Yönetimler ve Kentsel Politikalar**, Ankara, Pagem Akademi, 2013, s. 317.

² Sadun Emrealp, **Türkiye Yerel Gündem 21 Programı Yerel Gündem 21 Uygulamalarına Yönelik Kolaylaştırıcı Bilgiler El Kitabı**, 2. bs., İstanbul, Birmat Matbaası, 2005, s.65.

³ Duru Ş. Akdemir, “İnsan Haklarının Korunmasında Kent Konseylerinin Rolü: Eskişehir Örneği Üzerine Bir Değerlendirme”, **Kent Kültürü ve Yönetimi Hakemli Elektronik Dergi**, C.X, No:3, 2017, s.295-297.

⁴ Feray Artar, “Kent Konseyleri ve Katılımın Özgün Halleri”, **Özne Hayatı Konuşunca**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2015, s.76.

⁵ Alodalı, Usta, **a.g.e.**, s.319.

⁶ Emrealp, **a.g.e.**, s.19.

21'in tavsiyeleri doğrultusunda geliştirmeleri şeklindeğir. YG-21, yerel vatandaşların temel beklentilerini karşılamak, yaşam standartları ve güvenliklerini sağlamak gibi “evre ve yaşam standartlarını geliştirme projesi”dir.¹ Kent konseyinin alt yapısını oluşturan Gündem 21, Türkiye tarafından, 1996 yılında düzenlenen İştambul'daki “Kent Zirvesi” ile tanınmıştır.²

Kent konseylerinin almış olduğu kararların bağlayıcılığı olmayıp, kararları belediye meclisi için öneri niteliği taşımaktadır. Alınan neri kararları belediye meclislerine sunularak onaylanma şartın tabiidir. Meclisin kararları onaylaması ile kent konseyi kararları resmi bir nitelik kazanabilmektedir. Böylece kentlilerin katılımı ile alınan kararlar belli koşullar doğrultusunda bağlayıcı bir nitelik kazanabilmektedir.³

Türkiye'deki kent konseyleri, yerel yönetim, merkezi yönetim ve sivil toplum olarak yapılandırılmıştır. Konseyi oluşturan kişi ve gruplar içerisinde “doğal ye” sayılanlar, konseyin bulunduğu ilin Valisi ve Milletvekilleri, ileyse Kaymakamı, Belediye Başkanları, Belediye Meclisi yeleri ve varsa İl Genel Meclisi yeleri ve bu sayılan kişi ve makamların önceki dönem kişileri gibi kentin önde gelen isimleri şeklindeğir. Kentteki kamu kurumlarının ilgili temsilcileri, siyasi parti temsilcileri ve mahalle muhtarları da kent konseyinde bulunmaktadır. Meslek odaları, sendikalar, dernekler, vakıflar ve niversiteler, sivil toplum kuruluşu olarak kent konseyinde bulunan diğer kurumlardır.⁴

Kent konseylerinin belediyenin bir kurumu haline gelmemesi bağımsızlıkları adına önem teşkil etmektedir. Konseyin Genel Sekreteri'nin dahi Belediye Başkanı'nın gösterdiği  aday arasından seçilmesi konseyin belediyenin güdümünde olduğu izlenimi vermektedir.⁵ Kentin önde gelen kurum ve temsilcilerinin yoğunluğu sebebiyle, kent konseylerinin belli gruplarla sınırlı kaldığı görülmektedir. Durum böyle olduğunda kent konseylerinin topluma yayılmasından

¹ Emrealp, **a.g.e.**, s.20.

² **A.e.**, s.23.

³ Keleş, “Kentli Hakları zerine”, s.143.

⁴ Emrealp, **a.g.e.**, s.66-67.

⁵ O. Veli Alıcı, Barış Kandeğer, “Yerelde Katılımcı Demokrasi Bağlamında Kent Konseyleri”, **International Congress of Islamic Economy, Finance and Ethics Proceedings Book**, İştambul, 2017, s.253.

söz edilemez. Bu sorun kent konseylerinin etkin bir temsilci olma itibarını zedelemektedir.¹

Kent konseylerinin ana hedefi yerel halk ile yerel yönetimin ortak karar alma sürecini oluşturmaktır. Bu bağlamda bireysel üyelik de mevcut olmakla beraber bazı kent konseyleri bireysel üyeliğe karşı mesafeli olduğu görülmektedir. Böylelikle kent konseyleri tüzel kişiliğe sahip kurumların temsilcilerinden ibaret kalarak ana hedefine ulaşmaktan uzak bir yol izlemektedir.²

Kent konseylerinin aldığı kararlar belediye meclisinde oluşturulan ilk toplantıda görüşülür.³ Ancak kent konseylerinin aldığı kararların yüzeysel konularda dikkate alınmakla sınırlı kalmasına karşın mali ve kentsel önemli konularda yaptırım gücünün bulunmaması konseye katılımı olumsuz etkilemekte, katılımcıların özverisinin kırılmasına sebep olmaktadır. Örneğin, Belediye tarafından onaylanan bir plan kentliler tarafından karşı çıkılırsa, planın faydalarının halka iyi anlatılamadığı düşünülmekte, planın Meclis tarafından kabul edildiği takdirde kamu yararı zaten vardır savunması yapılarak kentlinin katılımı ve fikirleri göz ardı edilebilmektedir.⁴ Bu durum, kent konseyinin “ortaklık” ve “katılımcılık” kavramlarının kâğıt üzerinde kaldığı düşüncesine sebep olmaktadır. Konseylerin aldığı kararlar tavsiye niteliğinde olup bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Ancak karar organları temsilcilerinin kent konseyinde bulunmaları, konsey kararlarının karar alma organlarına karşı ağırlığı olmasının önünü açmaktadır.⁵

Kent konseylerinin kendilerine ait bir bütçelerinin bulunmaması da konseyi belediyeye bağımlı kılmaktadır. Belediye ile iyi geçinmek zorunda kalan kent konseylerinin, belediye çıkarları doğrultusunda davranmaları gerektiği baskısı, bağımsız kararlar alabilmelerine engel teşkil etmektedir.⁶

Bu sorunun ortadan kalkması için, göreve gelme amaçları sorumlu oldukları alandaki vatandaşlar ile yerel yönetim arasında aracılık olan Belediye Meclisi üyelerinin, kent konseyi kararlarını meclise taşıması ve kararların gerçekleşmesi için

¹ Şafak Kaypak, “Kent Konseyleri ve Sivil Toplum Kuruluşları İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme”, **KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, C.X, No:1, 2013, s.184.

² Emrealp, **a.g.e.**, s.68.

³ Yusuf Erbay, “Sürdürülebilir Yerel Yönetişim Bağlamında Türkiye’de Kent Konseyleri”, **III. Uluslararası Kent Araştırmaları Kongresi**, Strazburg, 2018, s.364.

⁴ Tekeli, **Kent Planlaması Konuşmaları**, s.67-68.

⁵ Emrealp, **a.g.e.**, s.68-69.

⁶ Artar, **a.g.e.**, s.79.

baskı yapması gerekmektedir. Böylece katılımcı demokrasinin aracı olan kent konseyleri görevlerini yerine getirebilecektir. Yerel halkın direkt olarak kent konseyinde dile getirdikleri sorunlar ve çözüm önerileri konsey aracılığıyla yaptırım gücü olan birimlere taşınarak halkın ihtiyaçlarına doğrudan karşılık verilmesi sağlanacaktır. Kentlilerin isteklerinden farklı kararların, kentin yararına olduğu iddia edilse dahi zorla kabul ettirilmesi veya onların görüşlerinin alınmaması, kentlileşme ve kenti sahiplenme duygusuna gölge düşürecek ve katılımcı demokrasiye engel teşkil edecektir.¹ Böylece kent konseyleri yaptırım yetkisi olmasa dahi elinde bulunan, katılımcı demokrasiden aldığı gücü kullanarak, kent adına söz sahibi olabilecektir. Kent konseylerinin sivilleştirilmesi ve halka inmesi için çalışmalar yapılması gerekmektedir. Böylece konseyle amaçlarına daha uygun hale gelecektir. Ayrıca, kent konseylerinin kentli halkın tamamına ulaşma imkânı bulması, kentli hakları ve insan haklarını yerel halkın tamamına eşit bir şekilde yansıtılması için daha fazla çaba harcaması gerekmektedir.

¹ Tekeli, **Kent Planlaması Konuşmaları**, s.76.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. KENTLEŞME VE KENTLİLEŞMEYE YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

4.1. Aidiyet Duygusu Yaratma

Kente karşı aidiyet duygusuna sahip olmak, kentte yaşayan bireylerin yaşadıkları kentin “kültür, değer ve normlarını” sahiplenerek kentin bir parçası haline gelmesidir.¹ Kentlerde meydana gelen sorunlar, o kentte yaşayan tüm kentlilerin ortak sorunlarıdır. Ancak kentlilik bilincinin oluşturulamaması ile kentlilerin kente karşı bir aidiyet duygusu beslememeleri sonucu, bu sorunlara karşı ortak bir hareket söz konusu olmamaktadır.²

Kentlilik bilincinin kazanılması demek, bireylerin kendi ev, arsa veya bahçelerinde gösterdikleri dikkat ve özeni kent için de göstermesi demektir. Bu durum ancak kentlilik bilincinin kazanılması, kentleşmiş bireylerin aidiyet duygusu ile hareket etmesiyle gerçekleşebilir.³

Kentlilik bilinciyle hareket eden kentlilerin hak ve sosyal sorumluluklarının farkında olması ve katılımı rol oynaması kentleşme sürecinde önemli bir etkidir.⁴ Bu sayede kent kimliğine direkt katkıda bulunularak aidiyet duygusuyla hareket etme bilinci kazanılmış olacaktır. Katılımcılığın artması ile kentle arasında duvar ören bireyler, kentten beklentilerini birinci ağızdan dile getirebilecek, kentleşme ve düzenli bir kentleşme sürecine de fayda sağlamış olacaklardır.

Kentle bütünleşme, aidiyet duygusunun kazanılmasıyla başlamaktadır. Aidiyet duygusunun kazanılması ise kentlilik bilincinin kazanılmasıyla gerçekleşir. Hemşehri derneklerinin kente hizmet eden bir kurum olarak hareket etmesi, yeni kentlilerin kentlilik bilinci kazanmasında önemli bir rol oynamaktadır.⁵

¹ Kurt, **a.g.e.**, s.57-58.

² Özge Y. Ercoşkun, vd., “Kentlilik Bilincini Oluşturan Göstergeler ve Kentlilik Bilincini Geliştirme Yolları”, **Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci Sempozyumu Bildiri Kitabı**, Bursa, 2016, s.252.

³ Kayan, **a.g.e.**, s.180.

⁴ Kaypak, “Antakya’nın Kent Kimliği Açısından İrdelenmesi”, s.389.

⁵ Altıparmak, **a.g.e.**, s.447-448.

Yerel yönetimlerin kentlilik bilinci ve aidiyet duygusun yaratmak için gerçekleştirmesi gereken projelerden biri de kentin ve yaşanılan semtin tarihi dokusu ve kültürel özgünlüğünü ön plana çıkaran faaliyetler düzenlenmesidir. Kent ve kentli arasında bir farkındalık yaratılmalı ve aralarında bir sorumluluk ilişkisi kurdurulmalıdır.¹

Günümüzde kentte yaşayan bireylerin birçoğu, tatil günlerini veya ilerleyen zamanlarda kentte yaşamalarına sebep olan etkenin oradan kalkması halinde vakitlerini kent dışlarında, kasabalarda yaşayarak geçirmek istemektedir. Bunun sebebi kentte sosyal ortamın veya güvenliğin olduğuna dair inancın kaybolmasıyla kente karşı bir aidiyet duygusu beslenmemesidir. Kentlerin, kentliler için yaşanılabilir bir şekilde planlanarak yapılanması aidiyet duygusunu sağlamak için çok önemlidir.

Kentte yaşayan bireylerin, yaşadıkları alanda aktiviteler yapabilmesi için ortam yaratılması, kentinin “mekâna yönelik bağlılığının” gelişmesi ve bunun sonucunda da aidiyet duygusunun gelişmesini sağlayacaktır.²

Kentlilerin aidiyet duygusuna sahip olmaları için yaşadıkları mekânda güvenlik ve sosyal kaygılara kapılmamaları gerekmekte, bunun yanı sıra kentle bütünleşmesi ve diğer kentlilerle sosyalleşmesi gerekmektedir. Bu nedenle, kentle ilgili projeler ve stratejiler oluşturulurken hem kentin fiziksel hem de sosyal açıdan ele alınarak yapılanması gerekmektedir.³

Kamusal alanlar, kentte yaşayan tüm bireylerin kullanımına tahsis edilmiş, kentlilik kültürü ve aidiyet duygusunun sahiplenilmesini sağlayan sosyalleşme alanlarıdır.⁴ Kentlilerin yaşadıkları mekânlarda yeşil alanların, parkların ve çocuk bahçelerinin olması, sosyal hayatlarında yaşadıkları yerle ilgili planlar yapmalarına yardımcı olarak diğer kentlilerle sosyalleşmeleri için olanak sağlayacaktır. Kentli bireylerin yaşadığı alanda vakit geçirmesi, onların yaşadıkları yere karşı aidiyet duygusu taşımalarına yardımcı olacaktır. Ayrıca sosyal alanların, kentlilere güvenlik açısından bir şüphe oluşturmaması gerekir ki bu alanlarda vakit geçirmekten çekinmesinler.

¹ Batal **a.g.e.**, s.28-29.

² Y. Ercoşkun, vd., **a.g.e.**, s.252-253.

³ Melek Görenli, vd., “Mahalleye Bağlılık Düzeyinin Kent Kimliği ile İlişkisi İçinde İncelenmesi”, **Türk Psikoloji Dergisi**, C.XXIX, No:73, 2014, s.84-85.

⁴ Y. Ercoşkun, vd., **a.g.e.**, s.253.

Kentteki hizmetlerin kalitesi arttıkça kentlilerin kente aidiyet duygusu da artacaktır. Bu nedenle, kent planlaması yapılırken kentlilerin istek ve ihtiyaçları da göz önüne alınmalı, kentler daha yaşanılabilir ve kentlilere hizmet edilebilir hale getirilmelidir. Kentle ilgili bir proje yapılırken kentlilerin fikrini almak ve bunları ihtiyaçları doğrultusunda gerçekleştirmek, kentlilerin kente karşı aidiyet duygusuna katkı sağlayacaktır.¹

Sonuç olarak, aidiyet duygusunun kazanılması kentlileşme sorununun çözümü için önemli bir adım olacaktır. Aidiyet duygusuyla hareket eden kentli bireyler yaşadıkları kente karşı bir sorumluluk besleyerek kendilerini kente ait hissederler. Böylece kentlileşmeye başlarlar. Aidiyet duygusunun kazanılması için, hemşehri derneklerinin bulunduğu kente işbirliği halinde hareket etmesi ve yeni kentli ile kent arasında bir bağ oluşturmaya yardımcı olması gerekmektedir. Ayrıca kent konseylerinin de aidiyet yaratma üzerinde önemli bir etkisi vardır. Yeni kentlinin kente ilgili alınacak kararlara katılım sağlaması, kendini yaşadığı kente ait hissetmesine yardımcı olacaktır. Kentlilere ihtiyaçları doğrultusunda hizmetler sunulması için taleplerini direkt olarak dile getirme imkânı sunacaktır. Bu doğrultuda yerel yönetimler, kentlilere daha işlevsel hizmet sunacak, kamusal alanların, kentlilerin istekleri doğrultusunda planlamasını sağlayacaktır. Yaşadığı kentin sosyal alanlarında vakit geçirmeye başlayan kentli hem kente bütünleşecek hem de diğer kentlilerle sosyalleşerek, kente karşı aidiyet duygusu beslemeye başlayacaktır. Tüm bu aşamalardan sonra kentte yaşayan bireylerin kentlileşme süreci hız kazanacak, kentlilik bilinciyle, kente karşı sorumluluk alınarak, kentlilerin kendilerini ait hissettikleri ortak bir yaşam alanı yaratılacaktır.

4.2. Sakini Değil Sahibi Olma Olgusunun Kazandırılması

Kentlilerin kentsel sorunların çözümü için katılımcı bir rol izlemesi, sarf edecekleri bir gayreti de gerektirmektedir. “Her şeyi devletten beklemek”² kalıbında olduğu gibi, bu durumun sadece devletten beklenilmemesi gerekmektedir. Elde bulunan kanunlar ve haklar çerçevesinde, kentlilerin sahip oldukları imkânları kullanmak için istekli olması birincil şarttır. Devletin her şeyi halledeceğini bekleme

¹ Kurt, **a.g.e.**, s.57-58.

² Özgür, P. Uluocak, **a.g.e.**, s.245.

kültürü kentleşmenin, demokrasinin ve sivil toplumun önünde engel oluşturmaktadır.¹

Haklar ne kadar genişletilirse genişletilsin o kenti sahiplenmeyen bireylerin katılıma da isteksiz olacakları mutlaklıdır. Bunun için de kentlilik bilincinin kazandırılması ve bunun da eğitim ve sivil toplum sayesinde tüm kentlilere kazandırılması şarttır. Çünkü katılımcılık konusundaki en büyük eksiklik, kentliler ve yerel kurumlar arasındaki iletişim eksikliğidir.²

Kentleri kırsaldan ayıran en önemli özelliklerden biri de beraber yaşamının gerekliliğinden doğan örgütlü hareket etme biçimidir. Kentteki bireyler haklarını bireysel olarak değil örgütlenerek daha ekili bir şekilde ararlar. Kentlilerin, yaşadıkları kentlerin sakini olmak yerine o kentin sahibi olmaları gerekir. Böylece birlikte hareket ederek istedikleri ideal kentin oluşumuna fayda sağlarlar.³

Yapılan bir ankette kentli bireylerin yerel seçimlere katılım oranının %85 oranında olduğu görülürken, kent konseyine katılım oranları %5 oranında kalmıştır.⁴ Bu durum, kentin sorunlarının kentliler tarafından sahiplenilmek yerine yerel yönetim organları tarafından çözülmeye bırakıldığının veya sorunlara karşı bir sorumluluk alma hissiyatı oluşmadığının göstergesidir.

Aidiyet duygusunun oluşması için en önemli etkenlerden biri de katılım olgusunun gerçekleşmesidir. Kentle ilgili kararlar almak, kentin sorunlarına karşı sorumluluk duygusuyla hareket etmek, kenti sahiplenmenin önemli bir koşuludur. Kent yönetimiyle beraber iş birliği halinde kentle ilgili kararlar almak, kentin sahiplenilmesi açısından önemli bir gelişmedir.⁵ Bu sebeple, kent konseylerinin amacına uygun, katılımcı bir şekilde hareket ederek kentlilere kapılarını açması ve onların kararlarına önem vermesi, kentlilerin kenti sahiplenmesi için önemli bir adım olacaktır.

Kentteki parklar, bahçeler, kamusal alanlar ve kamusal araçlar tüm kentlilerin hizmetine sunulmuş haklardır. Bunlara zarar vermek tüm kentlilerin yaşam

¹ Bayhan, **a.g.e.**, s.10.

² Özgür, P. Uluocak, **a.g.e.**, s.246.

³ Kurt, **a.g.e.**, s.58.

⁴ Uzungören, **a.g.e.**, s.27.

⁵ Kurt, **a.g.e.**, s.64.

standartlarına zarar vermekle eş değerdir. Tekeli bu durumu, kente karşı suç olmaktan çıkıp, kentlilerin haklarını gasp etmek olarak dile getirmektedir.¹

Kentlerde yapılan yatırımların maddi olarak sorun teşkil etmeyip, verilen hizmet ve yapılan yatırımların korunması, sorun teşkil etmektedir. Kaya, kitabında, Pendik Belediyesi'nin bu duruma karşı almış olduğu bir önlemden bahsederken, kentlilerin kentin sahibi olarak davranmasının kentlileşme sorunları üzerindeki olumlu etkisini ortaya çıkarmıştır. Pendik Belediyesi'nin vermiş olduğu bir kamusal hizmet sonucu, otuz beş çeşmenin sürekli tahrip edildiği veya çalındığı ortaya çıkmıştır. Bireylerin "köylerinde" yaşarken köyün çeşmesini koruduklarının ancak kente yerleştiklerinde bu hassasiyetlerini kaybettiklerinin vurgusu yapılmaktadır. Burada, kentte yaşayan bireylerin, daha küçük bir yerleşim yerinde yaşarken oranın sahibi gibi davranıp, yaşadığı yeri koruyup gözlemesine karşın kentte sadece bir sakin gibi yaşanıp bu hassasiyetleri sağlamadıklarına değinilmektedir. Bu duruma karşı belediye çözüm olarak, kamuya tahsis edilen her çeşmeye en yakın konumdaki esnafı sorumlu kılmıştır. Belediye hizmeti yerine getirmiş, çeşmeyi kamunun yararlanması için yapmıştır. Bundan sonrası için, her çeşmeyi bir esnafa zimmetleyerek, onun bakım ve masraflarından, belirlenen kişilerin sorumlu olacağını bildirilmiştir. Bu proje olumlu sonuç getirmiş ve çeşmelerin tahribat oranında önemli bir düşüş gözlemlenmiştir.²

Kentte bulunan olanaklar sınırsız değildir. Kentin sağladığı hizmet ve imkânları kentli bireyler korumak ve zarar verilmesini önlemek zorundadır. Aksi takdirde kentler tahribatlar ve kirliliğe yenik düşerek yaşanılmaz hale gelir. Bu durumda, kentin içinde yaşayan bireyler de huzursuz ve refah seviyesi düşük bir durumda bunlara katlanmak zorunda kalırlar. Bu nedenle kentte yaşayan tüm bireyler, kentin sakini olmaktan öte kentin sahibi olarak hareket etmeli ve kenti yaşanılabilir bir yer kılmak için onu koruyup kollamalıdır.

Sonuç olarak, kentlerin sağlamış olduğu hizmetlerin tüm kentlilere ulaşması önemlidir. Hizmetlerden eşit bir şekilde yararlanılamaması kentlileşme sürecinde olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Kentin tahribatının olağanlaşması yine kentlilerin bu duruma karşı tepkisiz kalması sonucu kentlileşmeye engel bir durum ortaya çıkarmaktadır. Kentte yaşayan bireylerin kentin sahip olduğu imkân ve değerlere

¹ İlhan Tekeli, **Modernite Aşılırken Kent Planlaması**, Ankara, İmge Kitabevi, 2001, s.173.

² Kaya, **Kentleşme ve Kentlileşme**, s.160-161.

karşı sahibi gibi yaklaşp onlarla ilgili sorumluluk alması gereklidir. Kentlinin, yaşadığı kentin sadece bir sakini değil oranın sahibi olduğu hissiyatına kapılması için kentlilere sorumluluklar verilmesi başlangıç için çözüm üretilebilir bir örnek teşkil etmektedir.

4.3. Zorunlu İkametgâh Aldırma

Kentlerin kentlilere sorunsuz bir yönetim ve kaliteli yaşam şartları sunabilmesi için kentlilerin etkin ve bilgi sahibi bireyler haline gelmesi gerekir. Bunun için de iyi planlanmış bir yerel yönetim sistemi ve halkın katılımı gereklidir.¹

Farklı sebeplerle kente göç etmek zorunda kalan ve artık kentte yaşamını sürdüren yeni kentlilerin de kent adına oy kullanabilmeleri ve organlara üye olmaları gerekmektedir. Kenti ilgilendiren projelerde kentlilerin görüşleri dikkate alınmalı kentliler ve temsilcileri iletişim halinde olmalıdır.²

Yeni kentlinin kentle bütünleşmesi, yaşına, kentte kaldığı süreye, kentteki diğer bireylerle iletişimine ve kentin “siyasal, ekonomik ve toplumsal” faaliyetlerine katılımına göre şekillenir.³ Kentteki bireylerin kente ait hissetmek, orada söz sahibi olabilmek ve sorunlarına karşı istekte bulunabilmesi için oranın yerel yönetim seçimlerinde söz sahibi olması gerekir. Aynı şekilde ikametgâhını yaşadığı kente alması onun yaşadığı yere daha çabuk kendini ait hissetmesine sebep olacaktır. Bunun için de yeni bir kente göç eden kişinin “altı ay” orada yaşaması sonucu ikametgâhını aldırma zorunluluğu olmalıdır.

Yaşadığı yerden ayrılıp bir kente göç eden yeni kentli bireylerin birçoğu, memleketim dedikleri eski yaşam yerlerindeki ikametgâhlarını devam ettirmektedir. Kentlileşmenin ilk koşulu, bireyin yaşadığı kente karşı kendini ait hissetmesidir. Ancak ikametgâhını yaşadığı yere aldırmayan bireyler yeni yaşam yerlerini bir meta olarak görmekte, bu yere karşı bir aidiyet beslememektedir. Buradaki en önemli sorun ise, vatandaşların yerel seçimlerde yaşadıkları yer yerine ikametgâhları olan yer hakkında oy kullanıp karar verebiliyor olmasıdır. Böylelikle ikametgâhını yeni yaşadığı yere aldırmayan birey, hem yaşadığı yer hakkında karar verememiş oluyor hem de yaşamadığı bir yer hakkında karar kılabiliyor bir durumdadır.

¹ Keleş, “Kentli Hakları Üzerine”, s.131.

² A.e., s.132.

³ Kemal H. Karpaz, **Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm**, Ankara, İmge Yayınevi, 2003, s.25-26.

Kentte yaşayan bir birey, kentin sorunlarına karşı sorumluluk duygusuyla hareket etmelidir. Ancak yaşadığı yerin yönetilmesi hakkında bir seçimi olmayan birey, hiçbir zaman kendini oraya ait hissetmeyecektir. İhtiyaç duyduğu hizmetler hakkında başkalarının kararına göre yaşamak zorunda kalacak böylece istemediği bir yönetim halinde de kente karşı yabancılaşacaktır. Bir diğer sorun, yaşamadığı, hizmetlerinden faydalanmadığı eski yaşam yeri hakkında oy kullanması, orada yaşayan bireylere haksızlık olacak, kendisinin yaşamadığı bir yerin yönetim biçimi hakkında karar vererek orada yaşayanları bu yönetime zorunlu kılacaktır. Bu sebeple bir bireyin, yaşam yerini değiştirmesi halinde, kalıcılık durumuna göre, belirtilen süre zarfında ikametgâhını aldırması zorunlu olmalıdır. Ayrıca belediyeler hizmet etmekte oldukları nüfus oranına göre bütçe almaktadır. Örneğin bir kentte bir milyon insanın ikametgâhı var fakat bu kentte iki milyon insan yaşıyorsa belediyeler bütçelerini kentte yaşayan bireyler için yettiremeyecektir. Tersisi durumda ise yine bir haksızlık durumu meydana gelecektir.

“2972 sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun” 31. maddeden yola çıkarsak, “köy muhtarlığı ve köy ihtiyar meclisi üyeliği, mahalle muhtarlığı ve mahalle ihtiyar heyeti üyeliği” için ön görülen, “en az altı ay” o yerde ikamet etme zorunluluğu baz alınarak, yerleşim yerini değiştiren bireylerin altı ay geçtikten sonra o yerde yaşamaya devam etmesi halinde zorunlu ikametgâh aldırma kuralı getirilmelidir.¹ Buradaki altı aylık süre, ikamet aldırma zorunluluğunu gerektiren en üst seviye olarak belirlenmektedir. Böylece zorunlu ikametgâh aldırma sayesinde, bireyler yaşadıkları kentle ilgili kararlar alacak ve yaşamadıkları ama ikametgâhlarını devam ettirmekte ısrarlı oldukları yerin kaderini de etkileyemeyecektir. Sonuç olarak herkes yaşadığı yere karşı sorumluluk almak zorundadır. Bu nedenle gerçekte ikamet edilen yerin aksine bir ikametgâh adresinin bulunması hem düzensizlik yaratmakta hem de kentlileşmenin önünde bir engel teşkil etmektedir.

Ülkemizdeki kentlere baktığımız zaman üniversiteler ve buna bağlı olarak birçok öğrenci bulunmaktadır. Bazı kentlerdeki üniversite sayıları ise birkaç kentteki üniversite sayısının toplamından bile daha fazla olmaktadır. Bu sebeple o kentlerde yaşayan öğrenci sayısı da doğru orantılı olarak daha fazla olmaktadır. Kent planlaması yapılırken kentte yaşayan kişi sayısı, verilecek hizmetlerin yeterliliği için

¹ **2972 Sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun**, mad.31, 1984.

çok önemli bir veri oluşturmaktadır. Örneğin, kentte ikamet eden kişi sayısı iki milyon olarak ele alınarak hazırlanan bir kent planlaması, o kentin nüfusunun iki milyondan fazla olduğu hallerde hizmetlerin eksik veya orantısız dağılımına sebep olacaktır. Bu da tüm kentliler için fırsat eşitliği sağlanamayacağı anlamına gelmektedir.

Kentlerde bulunan üniversiteler sayesinde, kentte ikametgâhı olmayan ama belli süre o kentte yaşayacak olan öğrenciler bulunmaktadır. Belediyeler, öğrencileri düşünerek planlar ve yatırımlar yapmaktadır. Fakat bu öğrencilerin büyük bir çoğunluğu yalnızca üniversite yılları süresince o kentte yaşayacağı için ikametgâhını aldurmamaktadır. Belediyeler ise yatırımlarını yaparken harcama yaptıkları bütçenin bir kısmını, öğrencileri düşünerek gerçekleştirmektedir. Bu sebeple adil bir bütçe dağılımı için üniversite okuyan öğrencilerin de o kentin yönetimi hakkında söz sahibi olması gerekmekte ayrıca kentin nüfusunun doğru belirlenip belediyelere aktarılan bütçeye de doğru bir şekilde yansımaları için üniversite öğrencilerinin de ikametgâhlarını yaşadıkları kente aldurmaları gerekmektedir.

Sonuç olarak, tüm bu durumları göz önünde bulundurursak, kentlileşme için gerekli olan aşamalardan birinin de kentte yaşamaya karar kılmış bireylerin ikametgâhlarını da yaşadıkları kente alması gerektiğidir. Aksi halde, yaşanılacak sorunların, kentlileşememeye yol açan daha büyük sorunları doğuracağı göz önüne alınmalıdır.

4.4. Kenttaşlık Eğitimi

Kırsalda ilk ve orta okul çağındaki çocuklar, kardeşlerinin bakımlarından da sorumludur. Aynı zamanda bu yaşlardaki çocuklar, aileye kırsal işlerde iş gücü olarak da hayvan gütmeye, tarlada çalışma gibi alanlarda katkı sağlamaktadır. Bu tarz aile yapıları kentlere göç ettiklerinde uyum süreçlerinde kendi kültürlerini devam ettirmektedir. Bu nedenle de küçük çocuklar eğitim imkânlarından mahrum kalmakta ve genç yaşlarda ya aile işlerine yardımcı olmakta ya da maddi bir katkı sağlamak için istihdamın bir parçası haline gelmektedir. Bu durum sonucunda da yeni kentlilerin bir sonraki nesilleri de kentlileşme sürecine dâhil olamadan kent yaşamlarını sürdürmek zorunda kalmaktadır. Bir yandan kentte yaşayarak ve

çalışarak toplumun parçası olma imkânı bulurlarken diğer yandan kent kültüründen uzak yaşam tarzları ile kentin parçası haline gelip bütünleşmeleri engellenmektedir.¹

Geçiş dönemleri kentlileşme sürecinde çok önemlidir, bu sebeple gerekli kurum ve kuruluşlar tarafından bu dönemlerde yaşanan sorunlar tespit edilerek gerekli önlemlerin alınması, bir sonraki kuşağın kentlileşmesini sağlayabilmek adına çok önemli bir görevdir. Aile, bir sonraki kuşağın kentle bütünleşmesine engel olabildiği gibi aynı şekilde kentlileşme sürecini hızlandırabilecek bir yapıdır. Yeni kentli ailelere, kentlileşme sürecine katkı sağlayabilmeleri ve bu süreci hızlandırabilmeleri için ihtiyaçları olan eğitimin verilmesi gerekmektedir.²

Öncelikle kentlileşememenin çözümünün bir anda etkili olmayacağı bu çözümün kuşaklar boyu süre gelen bir aşamadan geçerek gerçekleşeceğini kabullenmek gerekir. Bu doğrultuda yeni kentlilerin kentle bütünleşmesi ve kentlilik bilinci kazanması, genç kuşakların daha ilkokuldan veya okul öncesi eğitimden itibaren almaya başladığı bir eğitimden geçecektir. Bu eğitim zorunlu olan on iki yıllık eğitim süresince uygulanacak, zorunlu bir ders niteliğinde verilmelidir. Bu doğrultuda kentlileşme sorunlarına karşı üretilecek çözüm yollarına Milli Eğitim Bakanlığı'nın dâhil olması gerektiği sonucu çıkmaktadır. Vatandaşlık dersi gibi "kenttaşlık" dersi, lise son sınıfa kadar tüm ülkede zorunlu bir ders olarak verilmeli hatta bu dersin öneminin kavranması için üniversiteye giriş sınavında kendine yer bulması sağlanmalıdır. Üniversitelerde de yine her kentin kendi kimlik ve kültürünün içeriğini oluşturduğu eğitimler devam etmelidir. Belli bir süreliğine dahi o kentte yaşayacak olan genç bireylerin, o kentin kültürünü öğrenmeleri ve bulunduğu süre içerisinde kente karşı aidiyet duygusu beslemesi bu yolla sağlanmalıdır.³

Bu dersin zorunlu olması ve küçük yaştan itibaren çocuklara verilmesi, "kentli kalıbı" yaratmak olarak algılanabilir. Fakat dersin içeriği on iki yıllık süreç doğrultusunda gelişerek işleneceği için bireyin de gelişimi hesaba katıldığı zaman birey, özgür ve kendi kararlarını kent toplumunun faydasına hareket ederek

¹ Kıray, a.g.e., s.150.

² A.e., s.151.

³ Tahsin Güler, Sinem Şahangil, Hazan Güler, "Kent Kimliğinin Oluşturulmasında Kültürel Unsurların Önemi: Balıkesir Üzerine Bir İnceleme", **Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci Sempozyumu Bildiri Kitabı**, Bursa, 2016, s.145-146.

verebilecek bir konuma gelecektir. Böylelikle ders, “tek tip” bir kentli yaratmayacaktır.¹

İlkokuldan itibaren çocuğun kentli kültürüne göre eğitilmesi, kırdan göç etmiş ve geleneklerine bağlı kalan ailesi arasında anlaşmazlıklar yaşamasına yol açabilir. Ayrıca eğitim sadece okulda değil ailede de verilmektedir. Bu bağlamda ailelerin de eğitim alması gerekmektedir. Göç ile gelen yeni kentlilerin tespit edilip, kentte işe girdikleri yerde kenttaşlık eğitimi verilmesi gerekmektedir. Bu eğitim yerel yönetim kurumlarının mahalle mahalle örgütleneceği veya yeni kentli nüfusunun yüksek olduğu yerleşim alanlarında örgütleneceği kurs benzeri eğitim kurumlarıyla da verilebilir. Böylelikle alt kuşağın kentle bütünleşmesi ve kentlileşme bilinci kazanması sağlanırken, üst kuşağın da buna uyum sağlaması çabalanacak, kentlileşme süreci hızlandırılacaktır. Ayrıca yeni kentlilerin çoğunlukla vakit geçirmekte oldukları kahvehaneler, camiler, mahalle lokalleri ve hemşehri dernekleri gibi kamusal ve sosyal alanlar da eğitim vermek için örnek mekânlardır.

Kent eğitimi sadece yeni kentli bireyler meydana getirmek için gerekmektedir. Aynı zamanda kent kültürünü, kentin tarihi ve nesiller boyu süregelen kent kimliğini gelecek nesillere aktarmaya yarar. Yeni kentlilerin kentlileşmesi ve kentli bilincine sahip olması için kentin sadece güncel durumunu tanıyıp bilmek yetmez. Kentin geçmişi, o kente karşı aidiyet duygusu besleyen kentli bireylerin var olması için günümüzde de yaşatılmalı ve eğitimle hatırlatılmalıdır. Kentsel eğitim tüm bunları kapsayan, kentli birey yetiştirilmesi amacına hizmet eden bir eğitim türüdür.² Bu doğrultuda eğitim çağındaki genç kentlilerin yanı sıra kente yeni yerleşmiş aile bireylerinin de gerekli altyapılar sağlanarak, iş yerleri, hemşehri dernekleri, yerel yönetimlere ait kurslar gibi alternatif kurum ve mekânlarda kentlilik eğitimi alması uygun olacaktır.

4.5. Mesleki Eğitim

Kentte yaşayan bireylerin kentlilik bilinci kazanmasında ve kente karşı aidiyet beslemesinde eğitim seviyesi ve gelir düzeyi önemli etkenlerdir. Eğitim seviyesi ve gelir düzeyi artan bireylerin kente karşı bilinci de aynı düzeyde artmaktadır.³

¹ Gürel, a.g.e., s.141.

² Kentleşme Şurası 2009, a.g.e., s.23.

³ A.e., s.27.

Kentlileşmenin çözümünün temelinde eğitim yatar. Bu eğitim sadece örgün eğitim olarak anlaşılmamalı, kentin her alanında, toplumun bütünleşmesi için kent kültür ve yaşam tarzının kazandırılması için verilecek bir eğitim olarak algılanmalıdır. Bunun için de öncelikle üniversitelerle işbirliği yapılarak, alanında uzmanlaşmış kişilerden yardım alınmalı ve bir strateji oluşturulmalıdır. Daha önce, planlama çerçevesinde olmasa da gecekondu mahallesindeki bir üniversite, bu meskende yaşayan halka karşı ücretsiz eğitimler vermiş, “yaşam için öğren”¹ felsefesi doğrultusunda, kentin dışladığı düşünülen kesime ücretsiz eğitim imkânı sağlamıştır.

Artık günümüz kentleri sanayileşme sürecini tamamlamış bulunup, sanayi alanlarını çevre kent ve daha az gelişmiş bölgelere kaydırmaktadır. Hatta gelişmiş ülkelerdeki büyük markalar, sanayilerini az gelişmiş ülkelere taşımaktadır. Kentlerde ise istihdam, hizmet ve bilgi sektörünün öncülüğünde gerçekleşmektedir. Bu şekilde kentlerde sanayileşme ile ortaya çıkan sorunların da ortadan kaldırılması planlanmıştır.² Bu nedenle, kentlerde istihdama dâhil olabilmek için bilgi birikimi ve uzmanlaşma gerekmektedir, bu konuda eksik olan kentlilerin kente tutunması zorlaşmaktadır. Kentlileşmeyi sağlayabilmek için gerekli olan birikimin ve uzmanlaşmanın kentli bireylere verilmesi için “mesleki eğitim kursları” açılması önemli ölçüde fayda sağlayacaktır.³

İstanbul’un Kuştepe Mahallesi bir gecekondu mahallesidir. Bu mahalleye İstanbul Bilgi Üniversitesi’nin bir kampüsü kurulmuştur ve üniversite burada yaşayan kesime ücretsiz eğitimler vermiştir. Bilgisayar, muhasebe, pazarlama gibi alanlarda mesleki eğitimler, ücretsiz İngilizce dersleri ve spor salonlarından yararlanma imkânı sağlayarak, ücretsiz yüksek lisans yapmak üzere belli miktarda öğrenci almıştır.⁴

Bu örnekte görüldüğü gibi üniversitelerin kentlileşme süreci içindeki öneminin küçümsenemez bir konumda olduğuna dikkat edilmelidir. Üniversitelerin hazırladığı planlar doğrultusunda kent kapsamında yapılacak eğitim ve bilinçlendirme çalışmaları ve bunların yanı sıra kendini dışlanmış hisseden kesime verilecek mesleki ve kişisel eğitimler, bu kitlelerin kentle arasındaki engelleri kaldırmak adına çok önemli bir gelişme olacaktır. Ayrıca buralar birer sosyalleşme alanı haline

¹ Gülten Kazgan, “İstanbul’da Bir Gecekondu Mahallesi: Kuştepe”, **21. Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan**, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 2001, s.115.

² Gökulu, **a.g.e.**, s.216.

³ Kentleşme Şurası 2009, **a.g.e.**, s.25.

⁴ Kazgan, **a.g.e.**, s.115.

gelecek, toplumun farklı kesimlerini bir araya getirerek bütünleşme sürecini sağlayacaktır.

Ülkemizde yaygın olarak bulunan sanat ve mesleki eğitim kursları, kentleşme sürecinde kentli olma eğitimi ve kentle bütünleşmek için gerekli aktiviteleri sağlamak adına bir araç olarak kullanılabilir. Veya bunlara benzer semt ve mahalleye kadar örgütlenme şeklinde kurulacak merkezler ile bu eğitim ve aktiviteler sağlanabilir. Ailecek bu eğitim kurumlarından faydalanmayı cazip hale getirmek için çocuklara tiyatro tarzında eğitimler verilebilir ve bu sayede çocuklarının düzenlediği aktivitelere katılan ailelerin bir sosyalleşme alanında bir araya gelerek iletişim kurması sağlanabilir. Kent ve kentte yaşamak için gerekli olan birikim ve bilincin verileceği eğitimin yanı sıra, modern kent işlerinde çalışmak için veya kentte kendi işini modern bir şekilde yapabilmek için gerekli olan mesleki eğitim ve fikirler de bu şekilde yeni kentliye kazandırılabilir.

Kentteki iş imkânlarında yer alabilmek için en büyük engelin yetersiz eğitim seviyesi ve uzmanlaşma olduğundan bahsetmiştik. Bu sebeple, yeni kentlilerin ve kentle bütünleşmiş modern ve yeterli yaşam seviyesine kavuşamamış kesime gerekli olan eğitim seviyesinin kazandırılması için kurslar açılmalıdır. Bu kurslarda gelir elde etmek için verilecek eğitimin yanında kentli bilincine sahip olmak için de eğitim verilmelidir. Böylece alınacak önlemler, kısa vadeli olmaktan çıkıp uzun vadede kentleri daha yaşanılabilir ve sorunların çözüldüğü mekânlar haline getirecektir.¹

Hem eğitim amaçlı hem de sosyalleşmek ve aidiyet duygusunun kazandırılması için bu merkezler kentleşme sürecinde önemli bir rol oynayacaktır. Direkt kent ile etkileşime girmekten çekinen yeni kentli kesim, belediyelerin düzenlemekte olduğu kültür ve sanat aktivitelerine katılmak istemeyebilir. Ama daha mikro ölçekli olan bu merkezlerde, kendi semtlerinden aileler ile bir araya gelerek aktivitelere katılımlarını sağlayabilmek, kent çapında bir etkileşime girilmesi için geçiş aşaması görevini görecektir. Bu doğrultuda yerel yönetimler ile işbirliği halinde Milli Eğitim Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ortak bir müfredat ve planlama hazırlayabilir.

¹ Gökulu, **a.g.e.**, s.224.

4.6. Kapsayıcı Sosyalleşme

Kentte düzenlenecek faaliyetler, kentlilik bilincinin oluşması açısından yardımcı bir niteliğe sahip olmaktadır. Konserler, tiyatrolar, sosyalleşme aktiviteleri, eğlence parkları, kültürel etkinlikler, kent ile ilgili konferanslar kentlilik bilinci için faydalı olacak atılımlardır. Eğitim sistemine kent konulu ders eklenmesi, kentlilik bilincinin genç yaşta kazanılması ve sürdürülebilir olması adına çok büyük fayda sağlayacaktır. Kent kültürü hakkında bilgi sahibi olunması için kent gezileri yapılarak kentin tarihi, kültürü ve kendine özgü dokusu hakkında eğitimler verilmelidir. Genç nesillerin dışındaki kentlilere de medya ve özellikle yerel medya aracılığıyla kentin değerleri üzerine bilgi verilmesi, kentin sahiplenilmesi ve kente yaşayanların kentlileşebilmesi adına önemli bir çözüm aracı olacaktır.¹

Kentle bütünleşmenin sağlanması ve kentlilik bilincinin kazanılabilmesi için “sosyo-kültürel” etkinliklerin artırılması ve kentteki bütün bireylerin bu etkinliklere katılımının sağlanması son derece önemlidir. Kentte düzenlenecek sosyal etkinliklere katılım kentli bireyin, kentin toplumsal yapısına uyum sağlamsını kolaylaştıracaktır.² “Halk buluşmaları” düzenlenerek, kentte yaşayan bireylerin bir araya gelip sosyalleşmesi için çaba harcanmalı, bunu kentin bütününde başarmak için mücadele edilmelidir.³

Kentlilik bilincinin yüksek olduğu kentlerde, kent kültürünün yaşatıldığı aktivite, eğlence ve seminerler yoğun şekilde düzenlenerek, kentlilerin sosyalleşmesi sağlanmaktadır.⁴ Burada dikkat edilmesi gereken husus ise, düzenlenen sosyal etkinlik, sempozyum, konferans veya eğlencelerin kentin geniş kesimlerine ulaşmadığı durumda amacından sapmış, belli bir kesime hizmet etmekten ibaret kalmasıdır. Ayrıca kentliye sunulan imkânlardan eşit bir şekilde faydalanılamamasına neden olmaktadır.⁵

Birçok kentte belediyeler aracılığıyla kültürel ve sosyal aktiviteler düzenlenmekte, şenlikler, panayırılar, tiyatrolar oluşturulmaktadır. Tüm bu aktiviteler kentte yaşayan bireylerin kente karşı aidiyet duygusuna sahip olması, kentle bütünleşmesi ve kentlileşebilmesi içindir. Ancak bu aktiviteler kentte yaşayan tüm

¹ Kayan, **a.g.e.**, s.180.

² Y. Ercoşkun, vd., **a.g.e.**, s.254.

³ Kentleşme Şurası 2009, **a.g.e.**, s.26.

⁴ Y. Ercoşkun, vd., **a.g.e.**, s.260.

⁵ Derya Oktay, “Kent Kimliğine Bütüncül Bir Bakış”, **İdeal Kent**, No:3, 2011, s.17.

bireylere ulaşmadığı için kentteki tüm bireylere hizmet etmekte eksik kalmaktadır. Tanıtım ve davetlerin tüm kentlilerin ulaşabileceği şekilde düzenlenmesi, kente karşı kendini yabancılaşmış hisseden kesimlere özellikle ulaştırılması, çok önemlidir. Aksi halde yalnızca kentlilik bilincine sahip olan bireylerin katılımı, tüm kentin kentlileşmesi amacına eksik fayda sağlayacaktır. Kentlileşme tüm kente yayılmadığı sürece, ortaya çıkan sorunlar ayırt etmeksizin bütün kentlilerin karşılaşacağı sorunlar olacaktır. Bu sebeple, yerel yönetimler aracılığıyla düzenlenen aktivitelerin varlığı kadar bu aktivitelerin kentte yaşayan bütün bireylere duyurulması ve katılımlarının sağlanması da önemlidir. Çıkarılan aylık bültenlerin sadece belli yerlerdeki bireylerin ulaşabileceği şekilde değil, kentin bütün ilçelerine, semtlerine, mahallelerine ulaştırılacak şekilde planlanması sağlanmalıdır.

4.7. Yerel Yönetim Ombudsmanı

Bireyin idare ile arasındaki anlaşmazlıkların çözümü için izlediği yargısal sürecin, zaman ve masraf açısından külfetli olması sebebiyle ombudsmanlık kurumu, birey ve kurum arasında “arabuluculuk” görevini yerine getiren organdır.¹

Ombudsmanlık genel anlamıyla vatandaş idarenin kötü yönetiminden koruyan bir kurumdur.² Ombudsmanlık, idarenin vatandaşa karşı adaletsiz ve keyfi eylemlerinin önüne geçmek için vatandaş odaklı bir çözümleme kurumudur.³ Ombudsmanlık sadece kişinin idare ile ilgili şikâyetleriyle ilgilenir, kişilerin kendi aralarında husumetlerle ilgilenmez. Kararları tavsiye niteliğinde olup, bağlayıcılık oluşturmaz ve bağımsız bir organdır.⁴

Ombudsmanlık kurumunun ilk olarak 18. yüzyılda İsveç’te kurulduğu kabul edilmektedir.⁵ İsveç Kralı Şarl’ın “Osmanlı Devleti’ndeki şeyhüslamlık makamından”

¹ Mustafa Kocaoğlu, Çiğdem Akman, “Türkiye’de Yerel Yönetimler Ombudsmanlığı Gerekli Midir?”, **Kamu Yönetiminde Değişimin Yönü ve Etkileri**, Konya, 2016, s.437.

² Bekir Parlak, K. Caner Doğan, “Ombudsman Kavramı ve Seçilmiş Ülkelerde Ombudsmanlık Uygulamaları: Temel Yön, Nitelik ve Özellikleri Üzerine Bir Değerlendirme”, **Türk İdare Dergisi**, No:480, 2015, s.123.

³ Fuat Ustakara, “Ombudsman, Kamu Yönetimi ve Birey: Halkla İlişkiler Odaklı Bir Yaklaşım”, **Karşılaştırmalı Ombudsman İncelemeleri**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2016, s.30.

⁴ Selçuk Gişi, “Ombudsmanlık Kurumu, İsveç ve Fransa Ülke Uygulamaları ile Avrupa Ombudsmanı Üzerine Bir İnceleme”, **Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi**, C.II, No:2, 2017, s.9.

⁵ Ferhat Yıldırım, **Arabuluculuk ve Ombudsmanlık**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2019, s.154.

esinlenmesiyle, ilk defa İsveç'te kurulan ombudsmanlık kurumu,¹ ülkemizde "Kamu Denetçiliği Kurumu" adıyla ulusal düzeyde görev yapmaktadır. "6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kanunu'na" göre kurumun görevi;² "idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarına" karşı "inceleme, araştırma ve öneride bulunma", olarak tanımlanmıştır. Ayrıca kurumun en önemli özelliği, kanunda; "hiçbir organ, makam veya kişi" kurum ve görevlilerine "emir ve talimat veremez, genelge gönderemez, tavsiye ve telkinde bulunamaz" şeklinde açıklanan, tarafsızlık ve bağımsızlık ilkesidir.³

Türkiye'de ombudsmanlık kurumu, 2010 yılındaki referandum sonrasında, "2012 yılı 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu" olarak yürürlükte yerini almıştır.⁴ Ülkemizde Kamu Denetçiliği Kurumu kurulmadan önce, ilk ombudsmanlık denemesi olarak "Mahalli İdareler Halk Denetçisi" kurulmaya çalışılmış daha sonra ise kadük kalmıştır.⁵ İlk ombudsmanlık girişiminin yerel düzeyde olması yerel yönetim ombudsmanının gerekliliğinin kanıtı niteliğindedir.

"Mahalli İdareler Halk Denetçisi" kurumu için düzenlenen "5227 sayılı Kanun'un 42. Maddesi"; bütün illerde, yerel yönetimler ve kurum, kuruluşları tarafından kurulabilen, gerçek ve tüzel kişilerin "işlem ve eylemlerinden" meydana gelen uyuşmazlıkları çözmeye yardımcı "halk denetçisi seçilir", şeklindedir. Ayrıca bu kurumun kuruluş şartları, son verilme şartları ve denetçinin seçilme şekli de bu kanun kapsamında çok detaylı bir şekilde belirtilmiştir.⁶

Yerel yönetim ombudsmanı, kentlilerin kentteki yerel yönetim kurumları ile ilgili yaşadıkları sorunları çözümlemek, kentlilerin haklarını korumak ve sürdürülebilir bir kent yönetimine faydalı olmak adına yerel yönetimin aksaklıklarının düzeltilmesini sağlamak amacıyla oluşturulan bir çözüm merciidir.⁷ Ombudsmanlık bir yargı mercii değil denetim ve öneri merciidir. Ancak ombudsmanlık kurumunun ağırlığı, öneri kararlarının dikkate alınmasında baskı oluşturmakta, masraf ve zaman kaybı

¹ B. Zakir Avşar, **Ombudsman (Kamu Hakemi): Türkiye İçin Bir Model Önerisi**, Ankara, Hak-İş Konfederasyonu Yayını, 1988, s.45.

² **6328 Sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu**, mad.5, 2012.

³ Ş. Mert Karcı, "Türkiye'de Mahalli İdarelerin Halk Denetçisi Düzenlemesi Üzerine Bir Değerlendirme", **LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, C.IX, No:2, 2018, s.194-195.

⁴ Kocaoğlu, Akman, **a.g.e.**, s.437.

⁵ Karcı, **a.g.e.**, s.185-186.

⁶ **A.e.**, s.187-189.

⁷ Kocaoğlu, Akman, **a.g.e.**, s.438.

yaşatmadan sorunların çözüme oluşmasında aracılık sağlayan, birey odaklı bir kurum olmasını sağlamaktadır.

“Dokuzuncu Kalkınma Planı”, ulusal düzeyde ombudsmanlık kurumunun derhal kurulmasının yanı sıra yerel düzeyde ombudsmanlık kurumuna da değinmiş ancak önceliği ulusal düzeye vererek, yerel ombudsmanlık kurumunun ikincil düzeyde düşünülmesi gerektiğini belirtmiştir.¹ Artık ulusal düzeyde bir ombudsmanlık kurumumuz var olduğuna göre, daha önce de gündeme alınmış olan ve sonrasında “Büyükşehir Belediyesi Kanunu’nun” gerçekleşmesi ile hızla kentleşmeyle paralel kentlerde artan sorunların çözümüne fayda sağlaması açısından, yerel düzeyde ombudsmanlık kurumu da ülkemizde gereklilik arz etmektedir. Ülkemiz artık kentleşme sürecini tamamlamak üzere olup, kentleşmenin meydana getirdiği sorunlar ve kentlileşme sorunlarıyla yüzleşmektedir. Bu sebeple, her iki durum açısından da yerel yönetim ombudsmanının var olması, bu sorunlara daha çabuk ve kalıcı çözümler bularak, kentlileşme sürecine katkı sağlayacaktır.

Yerel yönetim ombudsmanının her kentte kurulmasının zor olduğu veya başta denenmek istenmesi durumunda, ilk başta ülkemizdeki otuz büyükşehirin bulunduğu kentlerde kurulması daha doğru olacaktır. Büyükşehirlerin daha fazla nüfusa ve doğru orantılı olarak daha fazla soruna sahip olması, ilk etapta yerel yönetim ombudsmanının kurulması gereken yerler olarak, öncelikli olduğunu göstermektedir.

Bazı ülkelerde merkezi bir ombudsmanlık kurumunun yerel düzeyde de yeterli olacağı savunulmuşken bazılarında ise ayrıca yerel ombudsmanlığın varlığı, merkezi ombudsmanlığın yükünü azaltacağı açısından gerekli görülerek, yerel düzeyde de kurulmuştur.² Bu bağlamda, yerel düzeydeki sorunların daha kısa sürede ve daha fazla ilgiyle incelenip çözüme kavuşturulabilmesi için yerel yönetim ombudsmanının varlığı kentlileşme sürecine olumlu bir katkı sağlayacaktır.

Kentlileşmenin en önemli etkenlerinden biri de kentlilik bilincinin var olmasıdır. Kentlilik bilinci ise kentin sorunlarına karşı sorumluluk alma duygusudur. Bu sebeple, kentlilik bilincinin yerine getirilmesinde kentliyi teşvik etmek için böyle bir kurumun varlığı son derece önemlidir. Daha önceki bölümde kentlileşme

¹ **Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007 - 2013) Kamuda İyi Yönetişim Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara, DPT, 2007, s.37.

² Kocaoğlu, Akman, **a.g.e.**, s.438.

sorunlarında anlatılan, kentlinin katılımının engellenmesi veya sorunlara karşı duyarlı kentlinin çözümlere ulaşamaması ve kentli haklarından yararlanamaması, onu kente karşı mesafe koymaya itmekteydi. Yerel yönetim ombudsmanı sayesinde, bilinçli kentlinin itirazlarına daha çabuk ve çözüm odaklı geri dönüş sağlanabilecek olması, kentlinin kente sahip çıkmasını kolaylaştıracak bir eylem olacaktır.

Kamu Denetçiliği Kurumu'nun yayınlamış olduğu 2019 faaliyet raporunun verileriyle oluşturulmuş tablo 4.1'de de görüldüğü gibi, Kamu Denetçiliği Kurumu'na yapılan şikâyet başvuruları her geçen yıl artış eğilimindedir. Bu da Kamu Denetçiliği Kurumu'nun ihtiyaç duyulan bir kurum olduğunun ve her geçen yıl bilinirliğinin ve güvenilirliğinin arttığının göstergesidir. Ayrıca tahmin etmek gerekir ki verilerde belirtilen şikâyet başvurularından bir kısmı yerel yönetimlerle ilgili sorunların çözümü için yapılmış başvurulardır.

Tablo 4.1. Yıllara Göre Kamu Denetçiliği Kurumuna Şikâyet Başvuru Sayıları¹

Yıl	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Toplam
Toplam Şikâyet Sayısı	7.638	5.639	6.055	5.519	17.131	17.585	20.968	80.535

Kaynakça: T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu 2019 Faaliyet Raporu.

Tablo 4.2'ye göre 2019 yılında Kamu Denetçiliği Kurumu'na yapılan şikâyet başvurularının sıralamasına göre, en çok şikâyet edilen dördüncü konu “mahallî idarelerce yürütülen hizmetler” olmuştur. Sadece “mahallî idarelerce yürütülen hizmetler” konusunu göz önüne aldığımızda, 2019 yılında 1971 başvuru yapılmıştır. Bu başvuruların 2019 yılındaki toplam başvuru sayısına oranı ise %9,40'tır. Bu da demek oluyor ki “mahallî idarelerce yürütülen hizmetler” konusu yaklaşık %10 gibi yüksek bir oranda, tek bir ombudsmanlık kurumu olarak görev yapan, merkezi ombudsmanlık kurumumuz olan Kamu Denetçiliği Kurumu'na iş yükü oluşturmaktadır.

Ayrıca tablo 4.2'deki diğer yirmi şikâyet konusunun da yerel yönetimlerde yaşanan sorunların içerikleriyle alakalı olma ihtimali göz önüne alındığında, yerel sorunlarla kaynaklı Kamu Denetçiliği Kurumu'na yapılan başvuru sayısı artmaktadır. Tablo 4.3'teki durum ise bu görüşü destekler nitelikte veriler sunmaktadır.

¹ T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu 2019 Faaliyet Raporu, 2020, s.66.

Tablo 4.2. 2018-2019 Yılları Şikâyet Başvurularının Konularına Göre Dağılımı¹

Konu/Alan	2018	Yüzde %	2019	Yüzde %	Değişim Oranı %
Kamu personel rejimi	4.705	26,76	5.170	24,66	9,88
Adalet, milli savunma ve güvenlik	1.202	6,84	3.250	15,50	170,47
Çalışma ve sosyal güvenlik	4.319	24,56	2.366	11,28	45,24
Mahallî idarelerce yürütülen hizmetler	1.122	6,38	1.971	9,40	75,67
Eğitim-öğretim, gençlik ve spor	2.079	11,82	1.782	8,50	-14,19
Ekonomi, maliye ve vergi	587	3,34	1.568	7,48	167,12
Ulaştırma, basın ve iletişim	301	1,71	1.188	5,67	294,68
Mülkiyet hakkı	364	2,07	493	2,35	35,44
Orman, su, çevre ve şehircilik	427	2,43	478	2,28	11,94
Çocuk hakları	786	4,47	459	2,19	-41,60
Engelli hakları	117	0,67	435	2,07	271,79
Sağlık	313	1,78	427	2,04	36,42
Enerji, sanayi, gümrük ve ticaret	274	1,56	414	1,97	51,09
İnsan hakları	331	1,88	234	1,12	-29,31
Nüfus, vatandaşlık, mülteci ve sığınmacı hakları	208	1,18	223	1,06	7,21
Sosyal hizmetler	106	0,60	165	0,79	55,66
Ailenin korunması	59	0,34	105	0,50	77,97
Diğer konu ve alanlar	117	0,67	90	0,43	-23,08
Gıda, tarım ve hayvancılık	78	0,44	76	0,36	-2,56
Bilim, sanat, kültür ve turizm	59	0,34	65	0,31	10,17
Kadın hakları	31	0,18	9	0,04	-70,97
TOPLAM	17.585		20.968		19,24

Kaynakça: T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu 2019 Faaliyet Raporu.

Tablo 4.3'te de görüldüğü gibi idareye göre en çok şikâyet başvurusu "Mahalli İdareler" için yapılmıştır ve oransal dağılımda %10,86'lık bir orana ulaşmıştır. Dünyanın farklı ülkelerinde farklı alanlara ait birçok ombudsmanlık kurumu vardır. Bu verilerden de görüleceği üzere ülkemizde oluşturulacak farklı bir ombudsmanlık kurumunun önceliği yerel yönetimler alanında olmalıdır. Ayrıca şikâyet başvurularında, ilk sırayı alan idare konumunda olması, yerel yönetim ombudsmanının gerekliliğini bir kez daha gözler önüne sermektedir.

Tablo 4.3. 2019 Yılı İdareye Göre Şikâyet Başvuruları²

İdare	2019	Yüzde %
Mahalli İdareler	2.278	10,86%
Adalet Bakanlığı	2.223	10,60%
Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı	1.808	8,62%
Milli Eğitim Bakanlığı	1.401	6,68%

¹ T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu 2019 Faaliyet Raporu, s.68.

² A.e, s.69.

Sağlık Bakanlığı	1.383	6,60%
Üniversite ve Fakülteler	1.210	5,77%
İçişleri Bakanlığı	1.042	4,97%
Banka ve Finans Kuruluşları	888	4,24%
Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	803	3,83%
Kişi, Belirtilmeyen, Özel Sektör, Diğer	675	3,22%
Karayolları Genel Müdürlüğü	625	2,98%
Emniyet Genel Müdürlüğü	434	2,07%
Milli Savunma Bakanlığı	386	1,84%
Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı	331	1,58%
Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	285	1,36%
Diyanet İşleri Başkanlığı	284	1,35%
Hazine ve Maliye Bakanlığı	251	1,20%
Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu Başkanlığı	225	1,07%
Gençlik ve Spor Bakanlığı	207	0,99%
Gelir İdaresi Başkanlığı	203	0,97%
Oda, Birlik Dernek, Vakıf	193	0,92%
Tarım ve Orman Bakanlığı	192	0,92%
Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü	147	0,70%
Adli-Yargı Kuruluşları	146	0,70%
Yüksek Seçim Kurulu Başkanlığı	141	0,67%
Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü	131	0,62%
Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi Genel Müdürlüğü	118	0,56%
Ticaret Bakanlığı	117	0,56%
Nüfus ve vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü	117	0,56%
Devlet Personel Başkanlığı (Mülga)	112	0,53%
Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı	109	0,52%
Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı	107	0,51%
Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Başkanlığı	104	0,50%
Diğer	2.292	10,92%
TOPLAM	20.968	10,92%

Kaynakça: T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu 2019 Faaliyet Raporu.

Tablo 4.4'e göre 2019 yılında en fazla şikâyet başvurusu yapılan ilk on kentten dokuzu büyükşehir belediyeleri olup, bu ilk on kentin tüm kentlerin başvurularına oranı %51,64'tür. Bu veriler de büyükşehir olan kentlerin ombudsmanlık kurumuna daha çok ihtiyaç duyduğu ve ilk aşamada bu kentlere öncelik verilmesi gerektiği görüşünü destekler niteliktedir.

Tablo 4.4. 2019 Yılı En Çok Şikâyet Başvurusu Yapılan İller¹

İlin adı	2019	Yüzde %
İstanbul	3.786	18,06%
Ankara	2.475	11,80%
İzmir	960	4,58%
Manisa	907	4,33%
Bursa	545	2,60%
Giresun	490	2,34%

¹ T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu 2019 Faaliyet Raporu, s.71.

Antalya	449	2,14%
Konya	441	2,10%
Kocaeli	395	1,88%
Mersin	379	1,81%
Diğer	10.141	48,36%
TOPLAM	20.968	

Kaynakça: T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu 2019 Faaliyet Raporu.

Kamu Denetçiliği Kurumu’nun 2019 iş yükünü değerlendirmek gerekirse, “2018 yılından devreden dosya sayısı” 4032 adet, 2019 yılında yapılan şikâyet başvurusu ise 20968 adettir. Toplamda 2019 yılında sonuçlandırılması gereken 2500 adet şikâyet başvurusundan, 21170 dosya sonuçlandırılırken, 3830 dosya bir sonraki yıla devretmiştir.¹ Bu verilerden yola çıkarak, 2019 yılında dosyaların %15,32’sinin sonuçlandırılmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Mahalli idarelerin, idareye göre şikâyet başvurularındaki oranı %10,86’dır. Sonuç olarak, yerel yönetim ombudsmanı kurulması halinde ulusal ombudsmanlık kurumu olan Kamu Denetçiliği Kurumu’nun yıllık yükünde %10,86’lık bir iş yükü azalması gerçekleşecektir. Böylece hem Kamu Denetçiliği Kurumu görevini daha hızlı ve detaylı bir şekilde yerine getirebilecek hem de yerel düzeyde kurulacak ombudsmanlık kurumu sayesinde, şikâyet başvurularının ilgi odakları olan yerlerde, soruna ve başvurana daha yakın bir kurum daha hakkaniyetli kararlar almış olacaktır.

Yerel yönetimler ombudsmanlığı kumunun kentliler üzerindeki kazancı hızlı ve kolay ulaşılabilir olmasıdır. Bunun için de daha önce bu sistemi kurmuş olan ülkelerin deneyimleri incelenerek ders çıkartılması gerekmektedir. Örneğin, İngiltere’de yerel yönetimler ombudsmanlığına ağır başvuru şartları konulmuş olup, zamanla kolaylaştırılmıştır. Bu kurum İngiltere’de 1974 yılından beri görev yapmakta olmasına rağmen 2007 yılında dahi hala başvuru sürecinin kolaylaştırılması için hükümler çıkarılmıştır.²

Ülkemizde 2013 yılından beri başarılı bir şekilde görev yapmakta olan ve aldığı kararlarla varlığının değerini kanıtlamış olan Kamu Denetçiliği Kurumu, ombudsmanlık kurumunun ülkemize fayda sağlayabileceğini göstermiştir. Yerel yönetim ombudsmanı hem Kamu Denetçiliği Kurumu’nun iş yükünü azaltarak ulusal düzeyde fayda sağlaması açısından hem de kentlilerin ve nüfusuyla orantılı bir şekilde sorunları her geçen gün artmakta olan kentlerin sorunlarını çözüme

¹ T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu 2019 Faaliyet Raporu, s.72-73.

² Sultan Kavili A., “40. Yılında İngiltere’de Yerel Yönetim Ombudsmanı”, Ege Akademik Bakış, C.XV, No:1, 2015, s.69-70.

ulaştırmak açısından faydalı bir kurum olacağı bir gerçektir. Kentlileşme sorunlarına yol açan etkenler göz önüne alındığında, yerel demokrasinin gelişmesi, kentlilerin bilinçlenmesi ve kente karşı bir sorumluluk duygusu çerçevesinde hareket etmesi, kente uyum sağlaması ve kent yönetiminde katılımcı bir rol oynaması için yerel yönetim ombudsmanı önemli görev üstlenecektir. Kente uyum sorunu yaşayan ve kente karşı yabancılaşma süreci içerisine giren kentlilerin en büyük sorunları kentteki “ekonomik, politik ve kültürel” gelişmelerdir. Kentteki yaşam koşullarına ayak uyduramayan ve sorunlarla başa çıkamayan kentlilerin haklarını arayabilecekleri bir kurumun varlığının, kentlileşme sürecini hızlandıracağı şüphesizdir.

Bir hizmetin, sorunun var olduğu yere ve sorundan zarar gören vatandaşa “en yakın birim tarafından yürütülmesi” görüşü sebebiyle ombudsmanlık kurumunun yerel düzeyde de var olması gerekmektedir. Ayrıca etkin bir çözüm için, hızlı, kolay ulaşılabilir, şeffaf ve vatandaş odaklı bir merciin görev yapabilmesi için ombudsmanlık kurumunun yerel düzeyde faaliyet göstermesi önemli bir durumdur.¹

Günlük hayatta karşılaştığımız kamusal hizmetler ve kamuyla alakalı işlerin birçoğu yerel düzeyde karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple, yaşanılan sorunlar ve çözümlerinin de yine bireyin ikamet etmekte olduğu kentin bir parçası olması, yerel yönetimler ombudsmanlığının gerekliliğini göstermektedir.

Türkiye’de Kamu Denetçiliği Kurumu kurulduğu günden bu yana vatandaşlar için çok faydalı bir kurum olmuştur. Her geçen gün de Kamu Denetçiliği Kurumu’na başvuru sayıları artmaktadır. Aynı yetkilere sahip yerel bir ombudsmanlık kurumun faaliyet göstermesi de kentliler için çok faydalığı olacaktır. Böylelikle kentlilik bilinci artacak, kentliler sonuç alamadığından dolayı kente karşı sahiplenme duygusunu kaybetmeyecek ve yerel yönetimlerin amacına uygun hareket etmediği durumlara karşı, kurumun yapıcı önerilerde bulunacağı n görülmektedir. Bunun nedenle, gerek kentleşmeye bağlı sorunların çözümüne katkı sağlayacağı gerek kentlileşme sürecine faydalı olacağı n görülen yerel yönetim ombudsmanı kentlerde kurulmasının bir gereklilik olduğu sonucu çıkmaktadır.

Yerel yönetim ombudsmanı, kentlilerin aidiyet duygusu kazanması ve katılımcı faaliyetlerde bulunması için teşvik edici bir kurumdur. Kentliler, kentle ilgili

¹ Kocaoğlu, Akman, a.g.e., s.450-451.

sorunların çözümlenmesi sürecinde, sonuç alınamamasından dolayı kendilerini geri çekmektedir. Bazı şikâyetlerin yargı yoluyla ve belli prosedürlerle yapılıyor olması kentlilerin, sorunları görmemezlikten gelmesine sebep olmaktadır. Oysa yerel yönetim ombudsmanı sayesinde kentliler, aidiyet duygusu ve kentlilik bilince sahip birer birey olarak sorunları daha rahat dile getirebilecekleri bir kuruma kavuşmuş olacak, kentli haklarını daha verimli bir şekilde kullanabilecekler ve sorunların daha hızlı ve kökten çözümlenebilmesi için yerel yönetimlerle beraber hareket etmiş olacaktır. Böylece kentlilerin kent sorunlarının çözümlerine katılımı sağlanmış olacak, kentleşme yolunda büyük bir adım atılacaktır.

4.8. Modern Kentsel Tarım Modeli

“BM Ekonomik ve Sosyal İşler Birimi” verileri, 2008 yılı itibarıyla dünyadaki kentsel nüfusun kırsal nüfusu ilk defa geçtiğini belirtmiştir. Beklentilere göre kentsel nüfus, 2030 yılında %60, 2050 yılında ise %65 oranlarını bulacaktır. Kentsel nüfusun hızla artması, yeşil alanların yok olması ve tarımsal arazilerin hızla azalmasına neden olarak sağlıklı gıdaya erişimin zorlaşması ve kentsel yoksulluğa sebep olmaktadır. Bu nedenle dünyada kentsel tarım modeline yönelim artmaktadır.¹ Ülkemize bakacak olursa, TÜİK verilerine göre 2018 yılında kentsel nüfus oranı %92,3’e² ulaşmış, Dünya Bankası verilerine göre ise 2018 yılında kentsel nüfus oranı %75,14’e³ ulaşmıştır.

20. yüzyılın sonları ile birlikte, gelişmekte olan ülkelerde kentsel nüfusun hızla artmasıyla, gıda üretimi ve dağıtımı maliyetli ve sağlıksız hale gelerek güvenilirliğini yitirmiştir. Kentlerde yaşanan gıda tüketimi temelli ekonomik ve sosyal sorunlar kentsel nüfusla paralel olarak ekonomik ve siyasi istikrarsızlıkları arttırmaktadır. Kentsel tarım bu sorunlara bir önlem amaçlı olarak, sayısı her geçen gün artmakta olan birçok ülkede uygulamaya başlanmıştır.⁴

Kentleşme süreciyle kırsal alanlardan kentlere göç edilmiş, geleneksel üretim tarzı terkedilmiştir. Zamanla kentlerin heterojen bir yapıya bürünmesi sonucu

¹ Nuray Ertürk K., Cuma Yıldırım, “Küba’da Kentsel Tarım Uygulamaları: Havana Örneği”, **Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi**, C.XI, No:2, 2019, s.150-151.

² TÜİK, http://tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=2305 (24.12.2019)

³ **Dünya Bankası**, <https://data.worldbank.org/indicator/SP.URB.TOTL.IN.ZS?contextual=default> (02.01.2020)

⁴ Jac Smit, Joe Nasr, Annu Ratta, “Urban Agriculture Yesterday and Today”, **Urban Agriculture Food, Jobs and Sustainable Cities**, 2. bs. The Urban Agriculture Network, 2001, s.9.

kentlerin de içeriği değişime uğramıştır.¹ Kent, kırsal alandaki nüfustan daha yoğun olmakla beraber kentle özdeşleşmiş olan sanayi ve hizmet sektörünün öncülüğünde kalkınan, modern yaşam alanıdır.² Kırsal alan ise tarımsal üretime dayalı geleneksel topluluğun yaşadığı alandır.³

Bu tanımlamalar literatürde bulunan, kabul görmüş tanımlardır. Ancak günümüzde kentsel ve kırsal tanımlamak için eksik kalmaktadır. Günümüz dünyasında teknoloji hızla ilerlemektedir ve bu gelişmeler kırsal alanın dışında kalan gelişmeler değildir. Artık sınırlar kalkmış, kentsel ve kırsal birbiriyle etkileşim içinde olarak iç içe girmiş durumdadır.⁴

Kabul etmek gerekir ki artık kentlerde sadece kentin yerlileri yaşamamaktadır. Ayrıca bireyler geçmişe oranla sürekli yer değiştirmekte, kısa veya uzun süreli farklı yerlerde yaşamaktadır. Kentlileşme, tüm toplumun, gittiği her yerde uyum sürecini kolaylaştıracak, sorun yaşamasını engelleyecek bir olgu ve bilinçtir. Her bireyin kentlilik bilinciyle hareket etmesi sadece yerel düzeyde bir gereklilik değil tüm ülke sınırları içinde ihtiyaç duyulan toplumsal bir gerekliliktir. Bunun yanı sıra kentlere özgü kılınan istihdam sektörünü bir tanımın kalıbına sokmak günümüz dünyası için pek de doğru olmamaktadır.

Teknolojinin hızla gelişmesi ve hızlı kentlileşme kırsal alanları da etkilemiş, artık kırsal alanlar tarımsal üretimin yapıldığı yerler olarak nitelendirilmenin dışına çıkarak, küçük ve orta sanayileşme, turizm ve yerel üretimin görüldüğü alanlara dönüşmüştür. Aynı şekilde hızlı kentleşme sonucu kentlerdeki yaşayan sayısı artmış, göçle gelen yeni kentliler geleneksel yaşam tarzlarını da kentlere taşımış, kentler geniş alanlara yayılarak, hem kenti hem de kırsal içinde barındıran alanlara dönüşmüşlerdir. Bu durumda, kentlerin artık kırsallığı da içine aldığı kabul edilerek yaklaşılmalı ve kırsala özgü kılınan tarımsal faaliyetlerin yeni bir bakış açısıyla ele alınması gerekmektedir.⁵

Kentlileşme sürecinin başlangıcı olarak görülen Sanayi Devrimi ile birlikte kırsal alanlardan kentlere büyük göçler gerçekleşmiştir. Ülkemizde ise 1950'li yıllar

¹ Sevinç B. Yenigül, "Büyükşehirlerde Tarımsal Alanların Korunmasında Kentsel Tarım ve Yerel Yönetimlerin Rolü", **Megaron**, C.XI, No:2, 2016, s.292-293.

² Tekeli, **Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm Yazıları**, s.18-19.

³ Keleş, **Kentbilim Terimleri Sözlüğü**, s.76.

⁴ Yenigül, **a.g.e.**, s.293.

⁵ **A.e.**, s.293.

ile birlikte kentleşme hız kazanmış ve günümüze kadar devam eden yoğun göçlere sahne olmuştur. Nüfus yoğunluğu hızla artmakta olan kentler, nüfusun ihtiyaçlarını karşılamakta sorunlarla karşılaşmış, bu sorunlar plansız kentleşme ve kentleşme sorunlarını doğurmuştur. Kentlerin, kentleşme süreciyle beraber tarımsal arazilerini hızla kaybetmesi ve çevreye yayılarak kırsal alanları içine alması sonucu tarımsal ürünlere ulaşmak güçleşmiş ve maliyetli bir hal almıştır. Sonuç olarak tarımsal alanların kentsel alalara dönüştürülmesi ile bir yandan kentleşmenin ihtiyaçları karşılanmışken diğer yandan kentler kendi tüketimini karşılayamayan bir hal almıştır.¹

Kentleşmenin düzenli bir şekilde gerçekleşmesi için gerekli olan “sürdürülebilir kalkınma” stratejisi ve kentlilerin refah seviyesi önemli bir olgudur. Ancak sağlık ve güvenlik konusunda şüphe duyulan gıdalar ve kentlerin dışarıya bağımlı hale gelmesi sonucu maliyeti artan tarımsal ürün ihtiyacı bu durumu her geçen gün daha da zorlaştırarak sorunları tetiklemektedir.²

Kentin içerisinde üretimi sağlanan, farklı tür, yöntem ve boyutlardan oluşabilen tarımsal faaliyete kentsel tarım denilmektedir. Kişisel, topluluk ve hobi şeklinde gerçekleştirilebildiği gibi bir planlama kapsamında kent için üretim yapacak büyük boyutlu bir şekilde de gerçekleştirilen bir tarımsal üretim tarzıdır.³ Kişisel ve hobi amaçlı da olabilen bu üretim modeli bunlardan daha fazlası olarak, dünyada hızla yaygınlaşan kentsel ve bölgesel bir üretim şekli olarak görülmektedir.⁴

Kentsel tarımın amacı, kentlerin kendi tüketim ihtiyaçlarını kendilerinin veya çevresinde bulunan yakın yerlerin üretimiyle karşılayabilir hale gelmesidir. Daha uygun bir maliyete ve daha sağlıklı bir üretime duyulan ihtiyacı karşılamaktır.⁵ Kentsel tarım, kırsaldan kente göç edenler tarafından kentlere entegre edilen bir tarımsal üretim değil, tersine kentin dinamiklerine özgü olan, kentin ekonomik ve çevresel sorunlarına çözüm amacı olarak uygulanan bir üretim modelidir.

¹ Yenigül, **a.g.e.**, s.292.

² **A.e.**, s.292.

³ Hülya Koç, “Daha Yaşanabilir Yerleşmeler Arayışında Kentsel Tarım”, **TMMOB Şehir Plancıları Odası Planlama Dergisi**, No:2003/1, 2003, s.34.

⁴ Çağrı Yılmaz, **Kentsel Tarımın Avrupa Birliği ve Türkiye’deki Geleceği**, Ankara, T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2015, s.2.

⁵ Yenigül, **a.g.e.**, s.293-294.

Kentsel tarım, yerel kalkınma, kentteki yoksulluğun önüne geçme, sağlıklı gıda üretimi sağlama, kentlilerin çevreyle ilgili sorumluluk almasını sağlama, çevresel kirliliğin önüne geçme ve sürdürülebilir kaynakları tekrardan kullanma amacıyla ortaya çıkmış bir modern üretim şeklidir.¹

Günümüz dünyasında küresel olarak yaşanmakta olan birçok sorun artık insanların ihtiyaçlarının ve yaşam şekillerinin yeniden revize edilmesi gerektiğini göstererek, sürdürülebilir bir kalkınma modelinin yeniden oluşturulmasını zorunlu hale getirmiştir. Çevresel sorunlar, sağlık sorunları, tüketim ihtiyacı, küresel ekolojik dengenin bozulması, su ve gıda kıtlığı ve plansız kalkınmanın günümüze kadar biriken sorunları ancak sürdürülebilir, çevresel ve planlı bir kalkınmanın oluşturacağı model ile çözüme ulaşabilir hale gelmiştir.²

Kentleşme sürecini tamamlayan gelişmiş ülkelerde ekolojik denge ve tarımsal araziler sağduyulu bir yaklaşımla ele alınırken, gelişmekte olan ülkelerde kentleşmenin rüzgarına kapılıp sorumsuzca kullanılmaktadır.³

Dünyada birçok gelişmiş ülkenin önde gelen kentlerinde kentsel tarım modeli uygulanmakta hem yerel hem de ulusal anlamda ekonomik, sosyal ve çevresel faydalar sağlamaktadır. Örneğin, İspanya'nın marka kentlerinden biri olan Barcelona'da da kentsel tarım modeli uygulanmaktadır.⁴ Ülkemizle kıyaslayacak olursak Konya büyüklüğünde olan ve deniz seviyesinin altında bir ülke olarak bilinen Hollanda, tarımsal ürün ihracatında Avrupa'da birinci, dünyada ise ABD'nin ardından ikinci durumdadır. Hollanda İstatistik Bürosu CBS'nin açıkladığı verilere göre, 2019 yılında başarılı bir kentsel tarım modeli uygulaması yapan Hollanda 94,5 milyar Euro tarım ürünü ihraç etmiştir. Tarımsal üretimde ise %90 oranında normalden daha az su kullanmıştır.⁵ Tarımsal ihracatta ilk sırayı alan ABD ise UNDP'nin 1996 yılı verilerine göre, tarımsal üretiminin %30'unu kentsel tarım şeklinde üretmektedir.⁶ AB ülkeleri, tarıma uygun alan sıkıntısı bulunan Japonya ve kalabalık kentlerinin

¹ Ertürk K., Yıldırım, **a.g.e.**, s.149

² Yenigül, **a.g.e.**, s.294.

³ **A.e.**, s.298.

⁴ Sebahat Açıkgöz, Pınar Bollukçu, Gizem C. Gökçe, "Dönüşen Peyzaj ve Kentsel Tarım: Baix Llobregat Tarım Parkı, Barselona, İspanya", **Peyzaj Mimarlığı V. Kongresi**, Adana, 2013, s.446.

⁵ **CBS Merkezi İstatistik Kurumu**, Deventer Ticaret Ataşeliği, <https://www.cbs.nl/en-gb/news/2020/03/agricultural-exports-hit-record-level> (13.06.2020)

⁶ Smit, Nasr, Ratta, **a.g.e.**, s.3.

ihtiyaçlarını karşılayabilmek için in, kentsel tarım modelini başarıyla uygulayan ülkelerin başlarında gelmektedir.¹

Topraksız tarım olarak da adlandırılan modern tarımsal üretim şekli, kentsel arazilerin birçoğunu doldurmuş olan betonarme yapılar da gerçekleşebilmektedir. Bu nedenle kentsel tarım için geleneksel tarımın ihtiyaç duyduğu büyük toprak alanlarına ihtiyaç duyulmamaktadır.²

Günümüzde tarımsal üretim tarzının kırsal alanla sınırlı kalması mümkün değildir. Değişen tüketim tarzı ve artan nüfus hızlı tüketimi tetiklemiştir. Kırsal alanlardan tarımı terk edip kentlere göç eden kitleler, kentlerde istihdamın dışında kalmış kalabalıkları oluşturmaktadır. Günümüzde tarımsal üretim kırsala özgü nitelendirilen, geleneksel şekilde retilmekten çıkmıştır. Ayrıca modern tarım üretim şekli için toprağın kullanılması dahi gerekli değildir. Kentlerdeki yoğun nüfusun ihtiyaı olan tarımsal tüketim ürünlerinin karşılanması için kırsal alanlarda bu sektörde çalışan kişi sayısı da yetersiz durumdadır. Ayrıca geçmişte kas gücü ile zdeştirilen tarımsal üretim, teknolojinin gelişmesiyle beraber modern bir istihdam sektörü haline gelmiş durumdadır. Avrupa'da, kara parçası tarımsal üretim için yetersiz olan birçok ülke, modern kentsel ve topraksız tarım sektöründe uzmanlaşarak hem toplumun ihtiyaı olan üretilmiş ürünleri sağlamakta hem de fazla ürün yaratarak ihracat yapmaktadır. Bu durum yeni bir sektörün ve istihdam alanının da ortaya çıkmasını sağlamaktadır.

Günümüz dünyasında tarımsal ürünler geçmişe oranla daha değerli hale gelmiş durumdadır. Bunun altında duran etken ise tarımsal üretim geçmiş yıllara göre, artan nüfusa oranla düşmüş olmasıdır. Bir yandan artan nüfusa yetmeyecek tarımsal ürün üretilmiş diğer yandan refah seviyesi yüksek toplulukların endüstriyel tarzda üretilen sağlıksız tarımsal ürünleri tercih etmemesi, modern kentsel tarımın günümüzde gerekli olduğunu vurgulamaktadır.³

Kentlerdeki toprak alanları nüfusun fazla olması nedeniyle konutlara, modern istihdam türlerinden ötürü sanayi alanlarına ve hizmet sektörünün iş merkezlerine tahsis edilmektedir. Ancak modern topraksız tarım geleneksel tarımdan farklı olarak

¹ Yılmaz, a.g.e., s.76.

² Yenigül, a.g.e., s.295.

³ Koç, a.g.e., s.39.

yatay bir şekilde üretim alanına ihtiyaç duymamakta, var olan toprak alanını dikey olarak kullanarak daha az alanda daha fazla üretimi sağlayabilmektedir.¹

Daha önce kırsal alanda tarımla uğraşmakta olan ve kente tutunamayıp kentlileşmeye imkân bulamayan yeni kentli topluluğun, kentsel tarımın yeni bir istihdam alanı olarak ortaya çıkmasıyla kente tutunması, ekonomik olarak diğer kentlilerle aynı imkânlarla sahip olması ve kentlileşme sürecine katılması sağlanmış olacaktır. Bu sayede, kentlileşme sorunlarının önünde en büyük engeller olarak ortaya çıkan, ekonomik ve sosyal sorunların ortadan kalması sağlanacaktır.²

Günümüz kentsel alanların arazi fiyatlarının yüksek olması nedeniyle, tarım sektörünün kentsel kullanımlara ayrılan arazileri sahiplenebilmesi mümkün görülmemektedir.³ Bu nedenle metropol, mega kent kavramlarıyla nitelendirilen kentlerin dışında, tanımsal olarak kentsel alanın içeriğini karşılamakta olan ama ulusal düzeyde diğer kentlerle kıyaslandığında orta ve küçük ölçekli kent diyebileceğimiz kentler, kentsel tarım için uygun imkânlar sağlayabilecektir. Böylelikle kendi içinde tarımsal üretimini sağlayamayan metropoller veya mega kentler de en yakın çevreden tarımsal ürün ihtiyaçlarını sağlayabilecektir.

Kentsel tarımın uygulanması ile kentler sürdürülebilir hale gelerek, kendi kendini besleyebilir, yeni bir istihdam alanı yaratabilir, çevresel ve ekolojik sorunların önüne geçebilir, sağlıklı ve düşük maliyetli besin ihtiyacını karşılayabilir hale gelecektir.⁴

Yoksullukla mücadele, temel ihtiyaçların en düşük maliyetle temini, sürdürülebilir kentsel kalkınma konuları göz önünde bulundurulduğunda, kentlileşme odaklı kentsel tahribatlar durdurularak, merkezi ve yerel yönetimlerin işbirliği ile yeni bir kentsel kalkınma modeli oluşturulmalıdır.⁵ Oluşturulacak bu sürdürülebilir kentsel kalkınma modelinin günümüz dünyasının sorunlarını göz önüne alarak, günümüz kentlerinin ve kentlilerinin ihtiyaçları doğrultusunda değerlendirilip planlanması gerekmektedir. Modern kentsel tarım modeli dünyanın birçok gelişmiş ülkesindeki

¹ Susanne Thomaier, "Farming in and on urban buildings: Present practice and specific novelties of Zero-Acreage Farming (ZFarming)", **Renewable Agriculture and Food Systems**, C.XXX, No:1, 2015, s.49.

² Ayşe G. Kanbak, "Endüstriyel Tarımın Ekolojik Krizine Karşı Kentsel Tarım Bir Çözüm Olabilir Mi?", **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.18, No:3, 2018, s.202.

³ Yılmaz, **a.g.e.**, s.79.

⁴ Yenigül, **a.g.e.**, s.298.

⁵ **A.e.**, s.298.

kentlerde hayata geçmiş ve daha da geliştirilmeye çalışılmaktadır. Ülkemizin geç ve hızlı kentleşme ile yaşadığı sorunlar daha da artmadan, geçmişte yapılan hataları tekrarlamamak için dünyadaki gelişmiş ülkelerin kentsel kalkınma modelini takip etmemiz gerekmekte ve bu doğrultuda adımlar atılmalıdır.¹

Tüm dünyanın hızla sanayileşmesi ve artan teknoloji ile değer yargılarının değişmesi sonucu tarımsal sektör sürekli gerilemiştir. Ancak atık dünyamızda biriken sorunlar da göstermektedir ki dünyanın ve tüm dünya vatandaşlarının ihtiyaçları değişmektedir.² Tarıma verilen önemin tüm dünyada artmasının nedeni de budur. Ülkemizde bulunan kentlerin sürdürülebilir bir hale gelmesi ve sorunlarından kurtulması için tüm gelişmiş ülkelerin baktığı gözle modern kentsel tarıma bakılması gerekmektedir.

Modern kentsel tarım dikey alana yayılarak üretim gerçekleştirdiği için kentlerde kanunlaşacak tarımsal alan ayırma zorunluluğu ile daha küçük bir yatay arazi üzerinde daha fazla ürün üretebilme imkânı oluşturulabilir.³ Merkezi yönetimin ve STK'lerin destek verdiği ülkelerde kentsel tarım hızla gelişim sağlamıştır.⁴ Kentlerde kalan tarımsal arazilerin tarım sektörüne tahsisi için merkezi yönetim, yerel yönetim ve konusunda uzman özel sektör ve sivil toplum bu konuda işbirliği yürütebilir.⁵

Günümüzde devlet yönetimleri dahi ekonomik kıstaslar çerçevesinde şekillenmektedir. Birçok büyük kent tarımsal üretimin olmadığı ve en çok tarımsal ürün ihtiyacına sahip olan yerleşim yerleri haline gelmiştir. Tarımsal ürünün üretim yerinden çıkış fiyatı ile kentte tüketiciyle buluşma fiyatı arasında çok büyük farklar oluşmaktadır. Bunun sebebi, üretim yeriyle tüketim yeri arasındaki mesafenin fazla olması ve tüketiciye ulaşana kadar farklı araçlardan geçmesidir.

Kentsel tarımın kente ve kentlilere sağlayacağı faydaları dört konuda birleştirmek mümkündür. İlki, kentsel yoksulluğun önüne geçebilecek bir istihdam sektörü yaratmak ve daha uygun gıda üretimini karşılamaktır. Kente ayak uyduramayıp kentlileşme sürecine giremeyen yoksul kesimin oluşturduğu bölgelerde fark yaratarak, kentle bütünleşmelerine ve kentsel gelir elde etmelerine yardımcı

¹ Yılmaz, **a.g.e.**, s.77-78.

² Kanbak, **a.g.e.**, s.202.

³ Yılmaz, **a.g.e.**, s.79-80.

⁴ Smit, Nasr, Ratta, **a.g.e.**, s.26.

⁵ Yenigül, **a.g.e.**, s.295.

olarak, ekonomik fayda sağlamaktır. İkincisi, kentleşme sorunlarının ve kentlileşememeye sebep olan sorunların etkilerini azaltarak, kentlilik bilincinin kazanılmasına, kentlilerin bir amaç uğruna birleşmelerine ve kente karşı sorumluluk edinmelerine sebep olarak, toplumsal fayda sağlamak. Üçüncüsü, kentlerin ihtiyacı olan gıdanın kentlerde üretilmesini sağlayarak “karbon ayak izini” azaltmaktır. İklim değişikliklerine sebep olacak etmenlerin önüne geçilerek, doğanın korunması ve kentsel arazilerin değerlendirilmesine neden olarak, çevresel fayda sağlamaktadır. Son olarak, tüketici sayısının artması uzak yerlerden temin edilen gıdaların dayanıklılık süresini arttırmak için gıda üretiminin endüstriyel ve sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesini zorunlu kılmıştır. Sağlıklı gıda üretimi ve taze besine ulaşımı sağlayarak, sağlıklı beslenmeyi sağlamaktadır.¹

Sonuç olarak, kentleşme sorunlarını hatırlamak gerekirse istihdam, yabancılaşıma, kente uyum sağlayamama gibi birçok sorunun temelinde kentte yaşayan bireylerin, kentin pahalı hayatına uyum sağlayamaması ve istihdam olanaklarından yararlanamayarak, refah seviyesi düşük bir şekilde yaşamak zorunda kalması vardır. Bu etkenler göz önüne alındığında modern kentsel tarım, kentsel birçok sorunun temelinden çözülmesine neden olacak ve kentleşme sorunlarına kökten çözüm olacak potansiyele sahip bir stratejik hamledir.

4.9. Üniversite Kentleşme Kurulu

Üniversiteler yaptıkları çalışmalar, seminerler ve sosyal aktiviteler ile “bilimsel, kültürel, sosyal ve ekonomik” olarak kentlerin gelişimine fayda sağlayan akademik kurumlardır.² Kent planlamaları yapılırken sadece fiziki olarak düşünülmemesi bunun dışında kentlilerin ekonomik, sosyolojik, kültürel ve siyasal durumlarının da göz önüne alınarak daha iyi bir kent planlaması yapılması gerekmektedir.³

Üniversitelerin kentlere sağladığı bilimsel katkının dışında, somut olarak da kentlerin sorunlarına karşı var olması gerekmektedir. Üniversitelerin konunun

¹ Ertürk K., Yıldırım, **a.g.e.**, s.154.

² Ramazan Arslan, Elif Aydın, Fitnet Fidan, “Üniversitelerin Bulundukları Kentlere Ekonomik Katkıları Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrencilerinin Harcama Dağılımları”, **Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci Sempozyumu Bildiri Kitabı**, Bursa, 2016, s.356-357.

³ S. Mine Türk, “20. Yüzyıl Kent Kuramları”, **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.II, No:3, 2015, s.56.

uzmanı olan bölümlerinde kentlileşme kurulları kurarak, sivil toplum örgütleri ve yerel yönetimler ile birlikte hareket ederek, kentlileşememe olgusuna karşı çözümler araması gerekir. Bunun için de üniversitelerde kurulacak kurullara ayrı bir bütçe ve yetki tanınmalıdır. Yerel yönetimlerin, kentte yaşanan sorunların çözümüne ilişkin, bu kurullardan bilimsel destek alması ve araştırmalar yapmasını teşvik etmesi gerekir. Alanında uzmanlaşmış akademik kadroların fikir ve stratejileri, kentlileşme sürecinde öncelikli olarak değerlendirilmelidir.

Günümüzde yaşanan kentlileşme sorunlarına baktığımız zaman hepsinin altında eğitim ve sosyal sorunlar bulunmaktadır. Şimdiye kadar kentlileşme sürecinin kendi haline bırakılarak gelişeceğini düşünmek birçok sorunu biriktirerek günümüze kadar getirmiştir. Kentlileşme sorunlarının bir sosyal sorun olarak ele alınması gerektiği ve bu durumun uzmanlarca üretilen planlamalarla çözülmeye çalışılması, modern, bilimsel ve günümüz dünyasına daha uygun bir yöntemdir. Ekonomik ve siyasi koşulların güdümünde hareket etmek zorunda kalan yerel yönetim şekli, kentlileşme sorunlarının büyüyerek toplumsal bir soruna dönüşmesine sebep olmuştur.

STK'ler ve yerel yönetimler kentlileşme sürecinde kentli bireylerle bir araya gelip, kentlilerin görüş ve fikirlerini dikkate almalıdırlar. Kentlilerin kentten beklentisi doğrultusunda yerel yönetimlerle kentliler arasında üniversiteler ve STK'ler bir köprü işleviyle hareket etmelidir.¹

Üniversiteler kent planlaması, kentin kültür politikası ve kentlilik bilinci oluşturma aşamasında, sürecin önemli bir parçası olarak rol almalıdır. Kentlilerin kentte refah seviyesi yüksek bir şekilde yaşaması için ihtiyaçları olan bilimsel ve mesleki gerekliliklere ulaşabilmesi için üniversitelerin kentlileşme sürecinin içinde bulunması şarttır. Bu aşamada, gerek akademik çalışmalar gerekse eğitsel projeler ile kentlerin yaşamakta olduğu kentlileşme sorunlarında, en kritik katkıyı üniversitelerin aracılığıyla aşmak mümkün olacaktır.²

Üniversitelerde kurulacak olan kentlileşme kurulu sayesinde, bu alanın uzmanı olan akademisyenler ve bu amaca hizmet eden STK'lerden oluşacak bir örgütlenme şekli meydana gelecektir. Yerel yönetimlerin kurula imkân sağlaması ve

¹ Y. Ercoskun, vd., **a.g.e.**, s.260.

² Oktay, **a.g.e.**, s.17.

işbirliği ile hareket etmesi, kentleşme sorunlarına karşı planlı bir mücadeleyi, bilimsel bir yolla çözüme ulaştırmaya yönelik bir proje olacaktır. Üniversitelerin bu alanda yetiştirdiği akademisyen ve öğrencilerin somut bir soruna karşı mücadele etmesi, araştırmalarının ihtiyaç duyulan çözüme yönelik, sistematik olarak yapılmasına imkân sağlayarak, kentlere ve kentlilere hizmet edecektir. Üniversitelerle işbirliği halinde hareket etmek, yerel yönetimlerin kentliler için yapmakta oldukları etkinliklere de katkı sağlaması ve bu etkinliklerin planlamasında rol oynayarak daha amaca yönelik olarak gerçekleşmesini sağlayacaktır.

4.10. Belediyenin Sorumlulukları

Kentleşme oranının artmasıyla ülkenin gelişimi arasında paralellik vardır. Türkiye'ye baktığımız zaman da İkinci Dünya Savaşı sonrası tarım alanındaki makineleşme, ulaşım ve haberleşme alanındaki gelişmeler, günümüze doğru yaklaştıkça teknoloji alanında sürekli gelişmekte olan bir dünya ve ülke olunması kentleşmenin artmasındaki en büyük etkendir.¹ Kentleşmenin ve ülke gelişiminin artması da vatandaşların yönetimden beklentilerini artırır.

Kentleşmesini tamamlamış veya tamamlamak üzere olan bir ülkedeki vatandaşların yerel yönetimlerden beklentisi sadece can ve mal güvenliğinin sağlanması ile sınırlı değildir. Sosyal aktiviteler, eğitim, sağlık, altyapı gibi refah seviyelerini artırıcı, daha yaşanılabilir bir hayat imkânı sunan beklentiler kentleşmiş toplumlarda yönetimden istenilen en doğal beklentilerdir. Bu gereksinimleri karşılamak, ülkedeki nüfusun tamamına yakınının kentleşmiş olduğu toplumlarda yerel ve merkezi yönetimin ortak hareket etmesi ile mümkün olmaktadır.²

Kentleşme oranı ülke nüfusunun çok büyük bir bölümüne ulaştığı zaman artık kentli halkın ihtiyaçları sadece yerel yönetimin değil merkezi yönetimin de karşılamak zorunda olduğu ihtiyaçlardır. Kentlilerin ve kentin yaşadığı sorunların geneline bakıldığı zaman, ülkenin de ortak sorunları olduğu görülmektedir.

Bu nedenle günümüz merkezi yönetimi, vatandaşların refah seviyesini yükseltmek ve daha yaşanabilir kentsel alanlar sağlamakla yükümlüdür. Yani merkezi yönetim ülke çapında hızlı ve istikrarlı bir kalkınma sağlamak zorundadır. Örneğin, kentlerin her geçen gün artan nüfusu, altyapı hizmetlerini yetersiz

¹ Keleş, **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, s.269.

² A.e., s.509.

kılmaktadır. Artan konut ve nüfusun ihtiyacı olan elektriğin karşılanması için yerel yönetimin tek başına bir baraj veya hidroelektrik santral kurması mümkün değildir. Buradaki imkânsızlık, yerel yönetimin yeterli bütçesi bulursa dahi ulusal bir kalkınma projesini merkezi yönetimden bağımsız yapmasının imkânsızlığıdır. Bu çerçevede merkezi yönetim, yerel yönetimi hem denetlemeli hem de yerel ihtiyaçların karşılanabilmesi adına yerelle işbirliği yapmalıdır.¹

Belediyelerin sorumlulukları ise merkezi yönetim, üniversiteler, STK'ler, özel sektör gibi kentin bir parçası olan kuruluşlarla işbirliği yürüterek, sürdürülebilir bir planlama yapmaktır.

Modern kentler, kentlileşmenin gerçekleştiği kentlerdir. Fakat günümüzdeki modern kentlere baktığımız zaman bir yanda sosyal ve kültürel aktiviteler bulunurken diğer yanda kalabalık, trafik ve park sorunu, çevre ve yapı kirliliği gibi kaos ortamı bulunmaktadır.²

Kent ve kentli birbiriyle etkileşim içindeki kavramlardır. Bu doğrultuda kentin sosyal ve fiziki yapısı, kentliler üzerinde sosyal ve ekonomik sonuçlar doğurmaktadır. Kentlilerin kentlileşme ve kentte yaşamaya çalışma süreçlerinde kent yönetimine önemli görevler düşmektedir.³

Kentlileşme sürecinde belediyelerin sorumlulukları en başta sürdürülebilir bir kent yönetimi sağlamaktır. Bunun için kentlilerin ihtiyaçları doğrultusunda, birey odaklı hizmetler sunması gerekmektedir. Birey odaklı ve kentlilerin ihtiyaçları doğrultusunda hizmet vermek için de katılımcı bir yönetim sunmalıdır. Kentlilerin katılımı hem sorunların daha kolay çözümü hem de kentlileşme süreci için çok önemli bir husustur. Belediyelerin katılımı sağlamak için kentlileri teşvik etmesi gerekmektedir. Belediyeler ve kentlilerin işbirliği halinde hareket etmesi için şeffaf bir yönetim sunulmalıdır. Bu şeffaflık doğrultusunda hesap verilebilir bir sorumlulukla hareket edilmelidir.⁴

Belediyeler, ellerindeki sınırlı kaynaklardan en büyük ölçüde verim almak için hareket ederek, etkin bir yönetim sunmalıdır. Bu etkinlik, tüm kentlilere eşit bir

¹ Keleş, **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, s.510-511.

² Kaypak, "Antakya'nın Kent Kimliği Açısından İrdelenmesi", s.389.

³ Güven, **a.g.e.**, s.29.

⁴ Hüseyin Durguter, "Kent Modelleri ve Sürdürülebilir Kent Yönetimi", **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, C.VII, No:3, 2012, s.1064.

biçimde hizmet olarak sunulmalıdır. Yönetim ve hizmetleri günümüz şartlarına uyarlayabilmeli, bilgi ve teknolojik gelişmeleri takip ederek en etkin şekilde kullanılmalıdır. Planlı hareket ederek oluşacak sorunlara önceden önlem alarak hareket etmelidir.¹

Son olarak belediyeler, kentsel ihtiyaçları ve bunlara ulaşımı olabildiğince kolaylaştırmalı, kentlilerin talepleri ve var olan sorunların çözümüne odaklı bir şekilde yönetim sağlamalıdır. Kentlilere imkânlar sağlanması, nüfus olarak çok fazla kalabalıklaşmış kentler için yeterli değildir. Aynı zamanda sunulan hizmete ulaşımın da kolaylaştırılması gerekir. Bu süreci olabildiğince kısaltarak etkin bir müdahale ortamı yaratılmalıdır. Bunun içinse günün şartlarını iyi değerlendirmek, var olan teknolojiyi iyi kullanmak ve yenilikleri takip ederek bunlara uyumlu hale gelmek gerekmektedir.

Günümüzde, bürokratik süreçlerin yerini sanal süreçlere bırakması ve daha hızlı, etkin, kolay ulaşılabilir, çözüm odaklı bir hizmet sunma anlayışı hâkimdir. Bu şartlar doğrultusunda tüm belediyelerin “e-Belediye” sistemini kurup bu doğrultuda hizmet sağlamaya uyarlanması gerekmektedir. E-Belediye uygulaması ile tüm kentlilere aynı uzaklıkta ve aynı kalitede hizmet sunma imkânı mümkün kılınmaktadır. Kentlilerin kentlere yabancılaşmasının önüne geçmek için, sunulan hizmetlerin herkes tarafından ulaşılabilir olması ve herkese eşit şartlarda sağlanması için günümüz teknolojisi, belediyelere daha iyi bir yönetim sunma imkânı sağlamaktadır. Belediyelerin ise üzerine düşen görev, bu imkânı değerlendirip kentli halkın refahı için hizmet olarak sunmaktır.²

Günümüz dünyasının her geçen gün daha da geliştiğini düşünürsek, halkın en çok muhatap olduğu yönetim birimi olan belediyelerin, tüm gelişmeleri takip ederek hizmetlerine uyarlaması ve kentlilere sunması gerekmektedir. Belediyelere düşen en büyük sorumluluk kendini yenileyebilir olması ve kentlilerin bu sürece katılımını sağlamak için onları teşvik edici etkin ve sürdürülebilir bir yönetim sunarak kentleşme sürecine hizmet etmesidir.

¹ Durguter, **a.g.e.**, s.1065.

² Nur Şat, “Türkiye’de Büyükşehir Belediyelerinin Genel Ağ (Web) Sitelerinin Analizi”, **Türkiye İdare Dergisi**, No:482, 2016, s.188-189.

4.11. Mahalle Komitesi

Kentin nüfusu ile kente katılımdan alınacak fayda arasında ters orantı vardır. Kent büyüyüp nüfusu arttıkça, katılımın faydası azalmaktadır. Bu nedenle, nüfusları diğer yerleşim birimlerine göre düşük olan ve kentliler arası iletişimin daha fazla görüldüğü mahalleler, kentlileşmenin ve kentsel katılımın başlayabileceği en küçük örgütlenme birimidir. Mahalle biriminin kentsel katılım makamı muhtarlıktır. Ancak muhtarlık makamının kentlileşme sürecine katkısının pek yeterli olduğu söylenemez. Bir diğer mahalle düzeyinde katılım birimi ise STK'lerin aktif olduğu yerlerde örnekleri bulunan ancak düzensiz ve dayanaksız bir organ olan “semt dernekleridir”.¹ Bu yüzden de mahalle düzeyinde kentsel katılımı ve kentlilerin aktif bir şekilde kente karşı sorumluluk alma bilincini sağlamak için mahalle komiteleri kurulmalıdır.

Sivil toplum örgütleri ve mahalle sakinlerinin kentsel katılım kavramını benimsemesi, bu doğrultuda karşılıklı iletişimi geliştirici çalışmalar yapılması bir gereklilik olarak görülmektedir.² Öncelikle kurulacak yapının öneminin benimsenmesi gerekmektedir. Sadece yardımlaşmak amaçlı değil, mahalle yönetimine yardımcı dokunmak amaçlı da olmalıdır. Mahallenin bir sakini değil sahibi olduğunun bilinci oturtulmalıdır.

Belediyeler, mahallelinin ihtiyaçları doğrultusunda hizmet etmek, yaşam kalitesini yükseltmek ve sorunları çözmekle görevli olan yönetim birimleridir.³ Kentlilerin katılımını sağlamak ve daha başarılı sonuçlar almak için kentle ve özellikle kentlilerin yaşadığı semt ve mahallelerle ilgili planlar ve projeler hazırlanırken, kentlilerin bilgi sahibi olmasını sağlamak çok önemlidir. Bu sayede kentlilerin de görüş ve düşüncelerinden faydalanma imkânı elde edilecek ve demokratik katılımcı bir süreç izlenmiş olacaktır. Bunu sağlamak için de her mahalle düzeyinde o mahallenin sakinlerinin katılımı ile oluşturulacak komiteler kurulmalıdır.⁴ Bu komiteler mahalle sakinlerine kentli bireylerin bilgi sahibi olması gereken bilgilerin ulaşmasını daha etkin bir şekilde sağlamakla görevli olacaktır. Ayrıca kent konseyleri ve belediye meclisleriyle de iletişim halinde olması gereken bu

¹ Özgür, P. Uluocak, **a.g.e.**, s.233.

² **A.e.**, s.247.

³ **5393 sayılı Belediye Kanunu**, mad.9, 2005.

⁴ Özgür, P. Uluocak, **a.g.e.**, s.245.

komitelerin, kentliler ile yönetici kesimi arasında bir köprü görevi göreceği çok önemli bir sorumlulukları olacaktır.

Mahalle komiteleri, her mahallenin kendine özgü sorunlarına çözüm üretmek ve yerel yönetimlerden kendi ihtiyaçları doğrultusunda hizmet talep etmek için sorunların birincil muhatabı olan üyeler tarafından oluşturulan en küçük kentsel örgütlenme modeli olarak görev yapmalıdır. Yerel katılımın sağlanması için teşvik edilmeli ve bu kapsamda gönüllülük esasına göre örgütlenmelidir. Komiteler, yerel yönetimler, üniversiteler ve STK'lerle işbirliği halinde oluşturulan bir yapı olarak hizmet vererek, uzman ve yetkilendirilmiş kişiler öncülüğünde üst yönetimle iletişim halinde hareket etmelidir. Mahalle ve mahalleli için olağanüstü bir karar alınacağı zaman "halk toplantıları"¹ yapılarak mahallelinin görüş ve taleplerinin dinlendiği bir örgütlenme modeli oluşturulması kentleşme sürecinde fayda sağlayacaktır.

"Yeni Avrupa Kentsel Şartı" gereği kentlerin daha işlevsel yönetilmesi için yerel yönetimlerin görev paylaşımı ve "yetki devri" yapması gerektiğine değinilmiştir. Yerel yönetimler kendi içindeki kurumlar ile görev dağılımı yapmalıdır. Kentli halkın etkin bir şekilde katılımını sağlamak için semt ve mahalle gibi alt düzeylerde de yerel yönetim birimleri, meclisleri faaliyet göstermelidir. Kaynaklar arası dağılım alt düzey birimlerin bütçeleri de oluşturulacak şekilde yapılmalıdır. "Yeni Bir Kentlilik İçin Manifesto"dan yola çıkılarak, tüm bu sağlanan demokratik katılım ortamı devletin destek ve gözetimiyle gerçekleştirilerek, yerel yönetimlerin bağımsız hareket etmesinin zararlarını engelleyecek şekilde oluşturulmalıdır. Böylece hem merkezi yönetimin otoritesi sarsılmamış olacak hem de yerel demokrasi daha fazla sağlanmış olacaktır.²

Günümüz dünyası "bilgi toplumu ve küreselleşme" terimleriyle anıldığı bir zaman diliminde olup, değişen ihtiyaç ve talepler doğrultusunda yönetsel olarak da değişimlere ihtiyaç duymaktadır. Kamu yönetiminin değişimlere uyum sağlamak adına "katılım, açıklık, hesap verilebilirlik, yönetişim, etkinlik, verimlilik, tutumluluk" gibi ilkelere önem vermesi son derece önemli bir hale gelmiştir. Demokrasinin ulusal düzeyde gerçekleşmesi için yerel düzeyde toplumun tüm parçalarına yayılması gerekmektedir. Bu doğrultuda, yerel yönetimler demokrasinin en işlevsel bir şekilde

¹ Suna Acar, Musa İpekten, "Kent ve Katılım: Bir Katılım Aracı Olarak Mahalle Komiteleri ve 21. Yüzyıl'da Mahalleli Olmak", **Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci Sempozyumu Bildiri Kitabı**, Bursa, 2016, s.159.

² Keleş, "Kentli Hakları Üzerine", s.132-133.

yerine getirilmesi için mücadele eden yönetim birimleri görevini üstlenmektedir. Yerel demokrasinin başarı sağlaması toplamda ulusal demokrasiyi meydana getirecektir. Bunun için de yerel anlamda da en küçük yapı birimine kadar demokrasi ve katılımın sağlanması için mücadele edilmesi gerekmektedir. Etkin bir yerel yönetimi sağlayabilmek için kentlerin, en küçük yerleşim birimi olan mahalleler düzeyinde bir yapılanma kurması gerekmektedir. Bu sayede, yerel yönetimler hem daha etkin ve ulaşılabilir bir hizmet verme imkânı bulacak hem de yerelden ulusala uzanan bir demokrasi ağı kurmuş olacaktır.¹

Kent konseyleri, yerel katılımın sağlanması için oluşturulmuş, belediyelerle işbirliği halinde hareket eden, kentlilerin istek ve ihtiyaçlarını dile getirmeleri için hizmet veren birimlerdir.² Kent konseyleri bu konuda yeterli düzeyde amacına ulaşamamış ve bu yüzden de kentleşme sürecine olumsuz etkilerde bulunmuştur.³ Kent konseylerinin amacına daha uygun hizmet etmesi için öncelikle yerel katılımın yüksek oranlı sağlanması gerekmektedir. Bu sebeple, mahalle komiteleri kent konseylerinin eksik kaldığı bu konuda hizmet edecek bir yerel birim olarak önerilmektedir. Yerel katılımı en küçük yerleşim birimi olan mahallelerden başlayarak sağlamayı başarmak, hem kent konseylerinin işlevini daha etkin bir şekilde yerine getirmesini sağlayacak hem de sorunların en temelden çözümüne hizmet edecektir.

¹ Zuhal Ergen, "Yönetimden Yönetişime: Katılımcı Bütçeleme Modeli", **Maliye Dergisi**, No:163, 2012, s.332.

² Emrealp, **a.g.e.**, s.65.

³ Acar, İpekten, **a.g.e.**, s.150.

SONUÇ

Ülkemizdeki kentleşmeye dayalı yaşanan sorunlara ve kentlileşememenin sebeplerine baktığımız zaman, maddi olarak değil yönetim ve organizasyon bağlamında yapılan eksiklik ve yanlışlıklardan dolayı meydana geldiği görülmektedir. Kentleşme sürecinin yanlış planlanması ve bir strateji belirlenememesine bağlı olarak kentlileşme sorunları ortaya çıkmıştır. İyi bir planlama yapılarak bu sorunları çözüme kavuşturmak mümkündür. Ülkemizin %92,3'ünün kentleştiğini ele alındığında sorunların çözüme kavuşturulmadığı her geçen gün gerek yerel gerek ulusal çapta daha büyük sorunların ortaya çıkabileceği değerlendirilmektedir.

Türkiye'de kentleşme oranı bir insan ömrünün sığabileceği kadar kısa bir sürede çok hızlı bir şekilde artmıştır. %20'lerden %80'lere ulaşan bir kentleşme oranının bir başka benzeri yoktur. Buna en yakın %40'lardan %80'lere ulaşan Latin Amerika ülkeleridir.¹ Bu oranlar ele alındığında kentleşmeye bağlı yaşanan sorunların olmasından daha doğal bir şey yoktur. Buradaki asıl konu bu sorunlara çözüm üretilmemesinden kaynaklı olarak sorunların birikerek devam etmesidir.

Kentlileşme sorunlarının çözümü için sorunların temeline inilmesi gerekmektedir. Temelde karşılaşılan sorun ise tüm bu süreçleri incelediğimizde, kent bağlamında planlama, birey bağlamında ise eğitim ve bilinç olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'nin planlama geçmişi cumhuriyetin ilan edildiği döneme kadar giden uzun bir süreçtir. Kentlerin kalkınmasını sağlamak için yapılan planlama, dönemin şartlarına göre olumlu bir çalışma olsa da ilerleyen süreçlerde kalkınma ve sanayileşme yatırımlarının büyük kentlerle sınırlı kalması daha önceki bölümlerde de anlatıldığı gibi bölgelerarası dengesizliği meydana getirmiştir.

Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgeleri başta olmak üzere Anadolu'nun ülke kalkınmasında rol oynamamış olması, burada yaşayan insanları göç ile büyük kentlerde yaşamaya zorunlu kılmıştır. Sorunun bu aşaması için alınacak önlem ve çözümler merkezi yönetimin ülke çapında bölgelerarası dengesizliği kaldıracak bir kalkınma modeli sergilemesinden geçer. Fakat 1950'ler ile başlayan göç akımları sonrası kentlere ve özellikle büyük kentlere yerleşen yeni kentli diye tabir edilen kitleler, artık kentin bir parçası haline gelmiş ve büyük olasılıkla yaşamlarını burada sürdürmekte kararlı bir tavır sergilemektedirler.

¹ Tekeli, **Türkiye'nin Kentleşme Deneyiminden Öğrenebileceklerimiz**, s.6.

Kentlileşme ve kentleşme tartışmalarının odağını oluşturan, kente göç edenlerin kent kültürüne adapte olması için yapılması gerekenler bir yana bu sorunun ilk başta ülke genelinde orantılı bir şekilde gerçekleşmesi gereken sanayileşme ve buna paralel kentleşme ile çözümlenmesi yoluna gidilebilir. Böylece kente göç edip kentlerde yaşamak isteyenler ve zorunda oldukları için kentte yaşayanlar arasında bir ayrım meydana gelecektir. Zorunluluktan göç eden kişilerin geldikleri kentin kültürünü kabul etmek istememeleri sorun yaratmaktadır. Bu bireyler, kendi memleketlerinde büyük kentlerdeki imkânların sağlanması halinde kendilerini ait hissettikleri ve istedikleri hayat tarzını yaşayabilecekleri kentlere geri döneceklerdir. Göç ettikleri kentte yaşamak isteyenler ise zaten o kentin kültürünü benimseyip kentlileşme sürecini atlatacaklardır. Bu sayede yaşanmak istenen ve dayatılan kültür arasındaki çatışma ortamı kaybolacaktır. Aynı Batılı devletler gibi sanayileşme ve kalkınmayla paralel bir şekilde planlı olarak inşa edilen kentlileşme süreci sağlıklı kentleşmeyi meydana getirerek var olan kentlileşme sorunlarını ortadan kaldıracaktır.

Bölgelerarası dengesizliğin ortadan kaldırılması önerisi göçlerin sınırlandırılması olarak anlaşılmamalı, bireyin kendini ait hissettiği ve zorunluluk hissi olmadan yaşamak istediği yerde yaşayabilme imkânının sağlanması olarak algılanması gerekmektedir.

Kentlileşme sorunlarının bir sonraki aşaması kentte yaşamaya kararlı yeni kentlilerin, yerleştikleri kentteki kültür ve yaşam tarzını sahiplenmeyip buna karşı durmasından kaynaklanmaktadır. Bu doğrultuda izlenmesi gereken politika göçe engel olmak değil göç ile meydana gelen sorunları çözüme ulaştırmak olacaktır. Göçe engel olmak yerine demokratik yöntemler kullanılarak oluşturulacak stratejiler, kentleşmenin gerçekleşmesini sağlayacak ve kentleşen halk, var olan sorunların kendi kendine çözümlendiği bir süreci meydana getirecektir.

Kentleşme sürecinin hızlandığı dönemlerde kentlerdeki plansız yapılanma kentlerin dokusunu ve kültürel değerlerini yıpratmıştır. Nüfusun hızla artması konut sayılarını arttırırken, yok olan yeşil alanların göz ardı edilmesine neden olmuştur. Altyapılar yetersiz kalmış, kentleşmenin sosyal boyutu önemsiz görülmüştür.

Günümüzde ise kentler, geçmişin hatalarını büyük sorunlar olarak kentte yaşayanlara yansıtmak zorunda kalmıştır. Kentlerdeki refah seviyesinin düşmesi

kentlileşme sorunlarını doğurmuştur. “Dünya kenti” kavramının gerçekleşmesi için küreselleşme ile hareket edilen planlamalar, kentin gerçek sahibi olan yerli halk göz ardı edilerek sürdürülmekte bu da kentleşme ve kentlileşme sorunlarının çözümüne cevap veremeyerek yaşanan sorunların artarak birikmesine neden olmaktadır.¹

Tekeli, konferansında kentlileşme sorunuyla ilgili “kentlileşemediler” demenin sorunlara çözüm bulmayacağından bahseder. Kenti oluşturan kentli toplumdur ve kentli toplumun içinde bizlerde varızdır. Kentlileşemediler demek yerine içinde bizimde bulunduğumuz kentli topluma bakmamız gerektiğini söyler. Yani kenti oluşturan bu yapının, bizlerin, sorunları yarattığımızdan bahseder.²

Plansız kentleşme, yoğun göç akını sonrası kentlerde yapılanmaya başlayan gecekondulaşma süreciyle sorun haline gelmiştir. Plansız kentleşmeye bağlı olarak, kentteki boş alanlar tahrip olmuş, yeşil alan bilinci kaybolmuş bunlara bağlı olarak kentlerdeki çevresel sorunlar ortaya çıkmıştır.³

Kentlerin olumlu ve olumsuz yaşam koşulları değerlendirildiğinde, kentlinin de yaşam koşulları olduğu, kent ve kentli birbirinden ayrılamaz bir bütün olarak değerlendirildiğinde, sorunlarının da ortak olduğunu görülür. Bir kentin sorunu kentte yaşayanların birikmiş sorunlarının toplamının görselleşmiş halidir.

Çevre kirliliğini ele alındığında zaman kentin doğal çevre sorunları olmadığı takdirde meydana gelen kirlilik kentte yaşayanların oluşturduğu kirliliktir. Biriken kirlilik kentte görünür hale geldiğinde ise kentin çevre sorunu haline gelir ve bu durum yine kentte yaşayanlara yansıyan bir soruna dönüşür. Kısacası kentte yaşayanların kentten ve diğer kentlilerden bağımsız olarak meydana getirdikleri sorunlar bir anlamda tüm kentlilerin sorunları halini almaktadır.

Kentte birlikte hareket etmek, diğer kentlilerin huzurunu bozmamaya özen göstermek aslında uzun vadede kentlinin kendisine karşı yaşanılabilir bir kent yaratmasını sağlamaktadır. Kenti sadece konaklama alanı görmek, kentte yaşanan süre boyunca meydana gelecek sorunlara katkı sağlamak ve bu sorunlarla yüzleşmek anlamına gelmektedir. Kentin bir parçası olmayı kabullenmek, kentin ihtiyaçları doğrultusunda onun kültür ve kimliğini kabullenerek aidiyet duygusu ile

¹ Keleş, **Kentleşme Politikası**, 11. bs., s.55.

² Tekeli, **Türkiye’nin Kentleşme Deneyiminden Öğrenebileceklerimiz**, s.5.

³ Aksoy, Ergun, **a.g.e.**, s.429.

kentle bağ kurmak, kentlileşmenin varmak istediği sonuçtur. Bu sonucun gerçekleşmesi ve tüm kentlilerin üstüne düşen kentli olma görevlerini yerine getirmesi kentsel sorunların da kendiliğinden çözülmesine yol açacaktır.

Kentin içine saplandığı hastalık da bu hastalığın ilacı da tam olarak kentlinin kendisidir. Buradaki verilecek karar kentlileşmenin kabullenip kabullenmediği durumudur. Kentle arasına duvarlar örüp, kendini kentten soyutlayıp kentlileşmeye karşı tavır izlenmesi, kentin yakalandığı hastalığa yakalanmaktan farklı sonuç doğurmayacaktır. İyileşmenin formülü ise yine kente sahip çıkması gereken kentlinin kentlileşmesinden geçmektedir.

Kentlerdeki trafik ve otopark sorunları göz önüne alındığında, bu sorunun günlük hayatta kentlilerin maruz kaldığı en büyük sorunlardan olduğu görülmektedir. Böylelikle, bu sorun kentlerin yaşam seviyesini yükseltmek için çözüm bulunması gereken en önemli konulardan biri haline gelmektedir. Öncelikle bu sorunlara karşı izlenecek politikalardan biri olarak özel araç kullanımı azaltmak ve toplu taşımayı teşvik etmek gerekecektir.¹ Bunun için gerekirse kentler belli kurallar koyarak özel araç kullanımını kısıtlama yöntemi uygulayabilir. Ayrıca toplu taşımların rahat ve ucuz ulaşım sağlaması da yine maddi açıdan kentlileri teşvik edecek politikalardan biri olacaktır. Otopark sorununa alternatif bir çözüm önerisi de, kentlerdeki araç sayısına ve araçların bulundukları konuma göre otopark sayısının eş hale getirilmesidir. Tabii ki kentlerdeki alanlar çok değerli ve gerek konut gerekse de nüfus olarak yoğunluğa sahip haldedir. Bu sebeple, yer altı otoparkları veya dikey olarak planlanmış otopark sistemlerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra kentlerdeki konutlara, hane sayısı ile eşit otopark bulundurma zorunluluğu getirilmesi ve bunun yasalarla esnetilmemesi önemli ölçüde yaşam alanlarındaki otopark sorununu çözüme ulaştıracak bir yöntemdir.

Ulaşım, trafik, otopark sorunu dahi kentte yaşayan bireylerin yaşam kalitesini etkilemektedir. Kentte ihtiyacı olan hizmeti göremeyen kentli, kente karşı aidiyet ve sorumluluk duygusunu kısa zamanda yitirmektedir. Sonuçta ise kendini kente ait hissetmeyen bireyler kente ve sorunlarına karşı duyarsızlaşarak kentlileşmemektedir.

¹ Şahin, **Kentleşme Politikası**, s.407-408.

Kentleşmenin günümüzdeki sorunları olan soylulaştırma, çevre, ulaşım, gecekondulaşma, istihdam, bölgelerarası dengesizlik gibi tüm kentsel sorunlar yukarıda da bahsedildiği gibi kentlilerin refah seviyesini etkilemektedir. Sorunların kentlilere yansması da uyum, yabancılaşma, hemşehrileşme, yerel katılımın sağlanamaması, kentlilik bilincinin kazanılamaması ve kentli hakları ihlalleri gibi kentlileşme sorunlarını meydana getirmektedir.

Küreselleşme süreci ile birlikte kamu hizmeti de yerini özelleştirmelere bırakmaktadır. Bunun sonucunda da kamu hizmetinin yerini özel sermayeler almakta ve kentsel hizmet ve yatırımlar kamuya hizmetten çok geliri yüksek kesimin belli bir ücret karşılığı aldığı hizmete dönüşmektedir. Bu durum kentlerde adaletsizliği doğurmaktadır. Planlı ve bütüncül bir kent yatırımı yerine belli bir kesime ve uluslararası bireylere göre şekillenen kentsel yatırımlar, kentte yaşayan yerel halkın ihtiyaçlarına karşı duyarsızlaşmaktadır. Ayrıca kente yapılacak özel sermaye yatırımlarının önünü açmak için çevresel ve kentsel değerler hesaba katılmadan hareket edilmektedir.¹

Tezde incelenen kentleşme ve kentlileşme sorunları geçmişten günümüze kadar gelen süreç incelenerek ele alınmıştır. Sorunların çözüme ulaşması için eksik yapılan veya yapılmayan planlamalar göz önüne alınarak ekonomik, sosyal ve siyasi etkenleri barındıran on bir adet çözüm önerisi sunulmuştur. Çözüm önerilerinin amacı, kentlileşme sorunlarının uzun vadede tamamen ortadan kalkması ve sağlıklı bir kentleşmeyi tamamlamak olarak belirlenmiştir. Kentlerde yaşayan bireyler baz alınarak sunulan önerilerin uygulanması halinde, kentlileşme sorunlarına kalıcı olarak çözüm bulunabileceğine inanılmaktadır. Bu doğrultuda sağlıklı bir kentlileşme süreci için izlenilmesi gereken stratejiler sunulmuştur.

Kentleşmeye bağlı yaşanan sorunların çözümü ve kentlileşme sürecini tamamlamak sadece var olan sorunların çözümü için gerekli değil, aynı zamanda sürdürülebilir bir kalkınma hamlesi yapmak için de gereklilik sağlamaktadır. Bu sorunların çözümü kültürel, sosyal ve ekonomik açıdan kalkınmayı da beraberinde getirerek ulusal gereksinimleri de karşılayacak bir kalkınma sunacaktır.

Daha demokratik, daha katılımcı ve daha birey odaklı bir planlama ile hem kentsel sorunlar çözüme kavuşacak hem de ulusal düzeyde refah seviyesi

¹ Keleş, **Kentleşme Politikası**, 11. bs., s.55.

yükselecektir. Kentsel sorunların çözümünü doğal sürece terk ederek, bireylerin kendi çözümlerini yaratmasını beklemek yalnızca günü kurtarmakta, uzun vadede sorunların birikmesine sebep olarak daha zor bir planlama yapılmasını gerektirmektedir.

Kentlileşme sürecinin başarılı bir şekilde çözüme ulaştırılması için izlenmesi gereken en önemli politika kentlilerin kentlilik bilinciyle hareket etmesini sağlamak ve kente karşı aidiyet duygusu beslemelerini aşılayarak, kente sahip çıkılmasını öğretmek olacaktır. Bunun için de yerel yönetimlerin uzun vadeli planlar yaparak kentlilerle birlikte kararlar alması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, Suna, İpekten, Musa: "Kent ve Katılım: Bir Katılım Aracı Olarak Mahalle Komiteleri ve 21. Yüzyıl'da Mahalleli Olmak", **Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci Sempozyumu Bildiri Kitabı**, Bursa, 2016, s.149-164.
- Açıksöz, Sebahat, Bollukçu, Pınar, Gökçe, Gizem C.: "Dönüşen Peyzaj ve Kentsel Tarım: Baix Llobregat Tarım Parkı, Barselona, İspanya", **Peyzaj Mimarlığı V. Kongresi**, Adana, 2013, s.443-453.
- Akalın, Mehmet: "Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Kentsel Kimlik Üzerindeki Etkileri: İstanbul, Eskişehir ve Bursa Örnekleri," **SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, No:35, Ağustos 2015, s.47-64.
- Akpınar, Rasim: "İzmir'de Faaliyet Gösteren Hemşehri Derneklerinin Şehir Kimliğine Etkileri", **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.XVI, No:29, 2003, s.261-275.
- Aksoy, Yıldız, Ergun, Nilgün: "Kentleşme ve Yeşil Alan Sorunu Üzerine Araştırma İstanbul Kenti Bakırköy İlçesi Örneği", **TÜBAV Bilim Dergisi**, C.II, No:4, 2009, s.426-438.
- Aktaş, Erkan, Aka, Asiye, Cem D., Murat: "Türkiye'de Hemşehri Dernekleri ve Kırsal Dönüşüm", **Tarım Ekonomisi Dergisi**, C.XII, No:2, 2006, s.51-58.
- Alıcı, O. Veli, Kandeğer, Barış: "Yerelde Katılımcı Demokrasi Bağlamında Kent Konseyleri", **International Congress of Islamic Economy, Finance and Ethics Proceedings Book**, İstanbul, 2017, s.246-257.
- Alkan, Ayten, Duru, Bülent: **20. Yüzyıl Kenti**, Ankara, İmge Yayınevi, 2002.
- Alodalı, M.F. Bilal, Usta, Sefa: "Yerel Demokrasinin Bir Aktörü Olarak Kent Konseyleri: Osmaniye Örneği", **Kuramdan Uygulamaya Yerel Yönetimler ve Kentsel Politikalar**, Ankara, Pagem Akademi, 2013, s.317-324.
- Alptekin, M. Yavuz: "İleri Mekânsal Biçimselleşme Olarak Kentsel Dönüşüm", **Kentleşme Yazıları; Kentsel Kuramlar ve Kentleşme Politikaları**, 2. bs., Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2014, s.23-54.
- Altıparmak, Burcu: "Hemşehri Derneklerinin Kente Uyum Sürecine Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme," **Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.IV, No:5, 2015, s.441-452.

- Arslan, Ramazan, Aydın, Elif, Fidan, Fitnet: "Üniversitelerin Bulundukları Kentlere Ekonomik Katkıları Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrencilerinin Harcama Dağılımları", **Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci Sempozyumu Bildiri Kitabı**, Bursa, 2016, s.356-369.
- Artar, Feray: "Kent Konseyleri ve Katılımın Özgün Halleri", **Özne Hayatı Konuşunca**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2015, s.71-115.
- Aslanoğlu, Kadir: **Kent, Kimlik ve Küreselleşme**, Bursa, Ezgi Kitabevi, 1998.
- Avşar, B. Zakir: **Ombudsman (Kamu Hakemi): Türkiye İçin Bir Model Önerisi**, Ankara, Hak-İş Konfederasyonu Yayını, 1988.
- Aydınlı, H. İbrahim, Çiftçi, Salih: "Türkiye'de Kır-Kent Kavramlarının Değişen Niteliği ve Mevzuatın Sürece Etkisi", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, C.XIV, No:54, 2015, s.192-200.
- Aytaç, Ömer: "Kent, Metropol ve Değişen Yer/Mekân İmajları", **Mukaddime**, C.VIII, No:1, 2017, s.1-23.
- Bağlı, Mazhar, Bilici,Abdulkadir: **Kentleşme Tarihi ve Diyarbakır Kentsel Gelişimi**, Ankara, Bilim Adamı Yayınları, 2005.
- Bal, Hüseyin: **Kent Sosyolojisi**, 5. bs., Isparta, Fakülte Kitabevi, 2011.
- Batal, Salih: "Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Görev Tanımında Yeni Bir Misyon: Kent Kültürü Kazandırma ve Kentileştirme", **PARADOKS Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi**, C.XI, No:Özel Sayı, 2016, s.24-40.
- Bayhan, Vehbi: "Demokrasi ve Sivil Toplum Örgütlerinin Engelleri: Patronaj ve Nepotizm," **CÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, C.26, No:1, Mayıs 2002, s.1-13.
- Benevelo, Leonardo: **Avrupa Tarihinde Kentler**, Çev. Nur Nirven, İstanbul AFA Yayıncılık, 1995.
- Bookchin, Murray: **Kentsiz Kentleşme**, Çev. Burak Özyalçın, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1999.
- Bozkurt, Yavuz, Ayfer, Resul: "Göçün Kentleşme Üzerindeki Etkisi: Kütahya İl Örneği," **DPÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, No:57, Temmuz 2018, s.144-162.
- Ç. Zengin, Esra: "Kent ve Kentileşme Sarmalında Türkiye", **Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.XX, No:1, 2018, s.84-103.
- Çaymaz, Birol: "İstanbul'da Niğdeli Hemşeri Dernekleri", **European Journal of Turkish Studies**, No:2, 2005, s.1-13.

- Çezik, Asuman: **Kentleşme Yerleşme Sektör Raporu: Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Hazırlık Çalışmaları**, Ankara, DPT Yayınları,1982.
- Dellaloğlu, F. Besim: “Kent Öznenin Evidir ”, **21. Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan**, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 2001, s.73-77.
- Deniz, Orhan, Etlan, Erol: “Kırdan Kente Göç ve Göçmenlerin Uyum Süreci Üzerine Bir Çalışma: Van Örneği,” **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, C.XI, No:2, 2009, s.472-498.
- Oktay, Derya: “Kent Kimliğine Bütüncül Bir Bakış”, **İdeal Kent**, No:3, 2011, s.8-19.
- Dikme, Hüseyin, Gönen Berna: “Hemşeri Dernelerinde Halkla İlişkiler Uygulamaları ve Bu Uygulamaların Yöresel Kültüre Katkıları: Balıkesirliler Birliği Derneği”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.XII, No:31, 2014, s.728-733.
- Dinçer, Meral: “Göç – Doğal Kaynaklar İlişkisine Çevre Güvenliği Açısından Bir Bakış”, **Toplum Ve Göç Bildiriler Kitabı**, Ankara, DİE Yayınları, 1997.
- Dinçer, Yüksel: “Kent, Kentleşme ve Kent Planlaması”, **Sivil Toplum İçin Kent, Siyaset ve Demokrasi Seminerleri**, İstanbul, Demokrasi Kitaplığı, 1999, s.343.
- Durguter, Hüseyin: “Kent Modelleri ve Sürdürülebilir Kent Yönetimi”, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, C.XII, No:3, 2012, s.1053-1065.
- Emrealp, Sadun: **Türkiye Yerel Gündem 21 Programı Yerel Gündem 21 Uygulamalarına Yönelik Kolaylaştırıcı Bilgiler El Kitabı**, 2. bs., İstanbul, Birmat Matbaası, 2005.
- Erbay, Yusuf: “Sürdürülebilir Yerel Yönetişim Bağlamında Türkiye’de Kent Konseyleri”, **III. Uluslararası Kent Araştırmaları Kongresi**, Strazburg, 2018, s.357-375.
- Ercoşkun Y., Özge, vd.: “Kentlilik Bilincini Oluşturan Göstergeler ve Kentlilik Bilincini Geliştirme Yolları”, **Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci Sempozyumu Bildiri Kitabı**, Bursa, 2016, s.251-266.
- Erden, Dilek: “Kentsel Yenileşme Projelerinin Gentrification Hedefleri ve Etkileri”, **İstanbul’da Soylulaştırma Eski Kentin Yeni Sahipleri**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006, s.75-79.

- Erdoğan, Özcan: "Kentsel Yaşam ve Yozlaşma," **ABMYO Dergisi**, No:41, 2016, s.13-33.
- Ergen, Zuhale: "Yönetimden Yönetişime: Katılımcı Bütçeleme Modeli", **Maliye Dergisi**, No:163, 2012, s.316-334.
- Ergün, Nilgün: "Gentrification Kuramlarının İstanbul'da Uygulanabilirliği, **İstanbul'da Soylulaştırma Eski Kentin Yeni Sahipleri**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006, s.15-30.
- Erjem, Yaşar: **Mersin'de Göç, Kentleşme ve Sosyal Problemler**, Mersin, Mersin Valiliği Yayınları, 2009.
- Ertürk, Hasan: **Kent Ekonomisi**, 2. bs., Bursa, Ekin Kitapevi, 1997.
- Ertürk K., Nuray, Yıldırım, Cuma: "Küba'da Kentsel Tarım Uygulamaları: Havana Örneği", **Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi**, C.XI, No:2, 2019, s.149-162.
- Es, Muharrem: "21. Yüzyıl Kentlerinde Göçlere Bağlı Olarak Ortaya Çıkan Mekânsal ve Sosyal Ayrışma Olgusu", **21. Yüzyıl Kentleri**, Bursa, Ekin Yayınevi, 2010, s.77-138.
- Es, Muharrem, Ateş, Hamza: "Kent Yönetimi, Kentleşme ve Göç: Sorunlar ve Çözüm Önerileri," **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, No:48, 2004, s.205-248.
- Es, Muharrem, Güloğlu, Tuncay: "Bilgi Toplumuna Geçişte Kentleşme ve Kentsel Yoksulluk: İstanbul Örneği," **Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi**, No:8, 2004/1, s.79-93.
- Görenli, Melek, vd.: "Mahalleye Bağlılık Düzeyinin Kent Kimliği ile İlişkisi İçinde İncelenmesi", **Türk Psikoloji Dergisi**, C.XXIX, No:73, 2014, s.73-85.
- Gişi, Selçuk: "Ombudsmanlık Kurumu, İsveç ve Fransa Ülke Uygulamaları ile Avrupa Ombudsmanı Üzerine Bir İnceleme", **Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi**, C.II, No:2, 2017, s.1-42.
- Gökulu, Gökhan: "Kent Güvenliği Kentleşme ve Suç İlişkisi", **Ankara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C.XXIV, No:1, 2010, s.209-226.
- Güler, Sinan: "Kent ve Tarihsel Kimlik ", **21. Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan**, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 2001, s.79-84.
- Gürel, Sümer: "Türkiye'de Göç ve Bütünleşme Sorunsalı", **21. Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan**, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 2001, s.129-144.

- Güler, Tahsin,
Şahangil, Sinem,
Güler, Hazan: "Kent Kimliğinin Oluşturulmasında Kültürel Unsurların Önemi: Balıkesir Üzerine Bir İnceleme", **Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci Sempozyumu Bildiri Kitabı**, Bursa, 2016, s.131-148.
- Güven, Ahmet: "Kent, Kentleşme ve Kentsel Yönetim ihtiyacı," **Journal of International Management, Educational and Economics Perspectives**, C.IV, No:1, 2016, s.21-30.
- Irmak, Yakut: "Kentleşme", **Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil Anısına Armağan**, İstanbul, Fakülteler Matbaası, C.XXXVIII, No: 1-2, 1982, s.67-90.
- Işık, Şevket: "Türkiye’de Kentleşme ve Kentleşme Modelleri", **Ege Üniversitesi Coğrafya Dergisi**, No:14, 2005, s.57-71.
- İşbir, Eyüp G.: Şehirleşme ve Meseleleri, Ankara, Gazi Büro Yayınları, 1991.
- İslam, Tolga: "Merkezin Dışında: İstanbul’da Soylulaştırma", **İstanbul’da Soylulaştırma Eski Kentin Yeni Sahipleri**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006, s.43-58.
- Kanbak, Ayşe G.: "Endüstriyel Tarımın Ekolojik Krizine Karşı Kentsel Tarım Bir Çözüm Olabilir Mi?", **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.XVIII, No:3, 2018, s.193-204.
- Karadağ, Arife,
Koçman, Asaf: "Coğrafi Çevre Bileşenlerinin Kentsel Gelişim Süreci Üzerine Etkileri: Ödemiş (İzmir) Örneği", **Ege Coğrafya Dergisi**, C.XVI, No:1-2, İzmir, 2007, s.3-16.
- Karaman, Aykut: "Soylulaştırmanın Kent Planlama Dinamiklerine Etkileri, **İstanbul’da Soylulaştırma Eski Kentin Yeni Sahipleri**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006, s.71-74.
- Karasu, M. Arman: "Kentli Haklarının Gelişimi ve Hukuki Boyutları", **TBB Dergisi**, No:78, 2008, s.37-52.
- Karcı, Ş. Mert: "Türkiye’de Mahalli İdarelerin Halk Denetçisi Düzenlemesi Üzerine Bir Değerlendirme", **LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, C.IX, No:2, 2018, s.184-198.
- Karpat, Kemal H.: **Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm**, Ankara, İmge Yayınevi, 2003.
- Kavili A., Sultan: "40. Yılında İngiltere’de Yerel Yönetim Ombudsmanı", **Ege Akademik Bakış**, C.XV, No:1, 2015, s.65-80.
- Kaya, Erol: **Kentleşme ve Kentleşme**, İstanbul, İlke Yayıncılık, 2003.

- Kaya, Yasemin: "Geç Kapitalizm, Tüketim Toplumu ve Kent Etkileşimi", **21. Yüzyıl Kentleri**, Bursa, Ekin Yayınevi, 2010, s.49-76.
- Kayan, Ahmet: "Planlı Dönemden Önce Kentleşme Politikalarındaki Sorunların Günümüze Yansımaları", **International Journal of Social Science Research**, C.VI, No:2, 2017, s.158-183.
- Kaypak, Şafak: "Antakya'nın Kent Kimliği Açısından İrdelenmesi", **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.VII, No:14, Hatay, 2010, s.373-392.
- Kaypak, Şafak: "Atatürk'ün Kent ve Kentleşmeye Bakışı; Örnek Olay: Ankara'nın Kentleşmesi", **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.XII, No:27, 2014, s.349-365.
- Kaypak, Şafak: "Kent Konseyleri ve Sivil Toplum Kuruluşları İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme", **KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, C.X, No:1, 2013, s.183-199.
- Kaygalak, İrfan, Işık, Şevket: "Kentleşmenin Yeni Ekonomik Boyutları," **Ege Coğrafya Dergisi**, C.XVI, No:1-2, 2017, s.17-35.
- Kaynal, Cansu: "Kırdan Kente Göçün Kültürel Sonuçları: Gecekondulaşma ve Arabesk," **Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi**, C.X, No:15, 2017, s.1499-1519.
- Kazgan, Gülten: "**İstanbul'da Bir Gecekondulu Mahallesi: Kuştepe**" **21. Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan**, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 2001, s.115-119.
- Keleş, Ruşen: **100 Soruda Türkiye'de Şehirleşme, Konut ve Gecekondulu**, 2. bs., İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1978.
- Keleş, Ruşen: **Kentbilim Terimleri Sözlüğü**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1980.
- Keleş, Ruşen: **Kentleşme Politikası**, 11. bs., Ankara, İmge Kitapevi, 2010.
- Keleş, Ruşen: **Kentleşme Politikası**, 14. bs., Ankara, İmge Kitapevi, 2015.
- Keleş, Ruşen: "Kentli Hakları Üzerine", **Yeni Kuşak İnsan Hakları**, Ankara, TODAİE Yayın, 2013, s.113-148.
- Keleş, Ruşen: "Şehirleşmede Denge Sorunu", **Mimarlık Dergisi**, İstanbul, C.IV, No:11, 1996, s.27-30.
- Keleş, Ruşen: **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, 5. bs., İstanbul, Cem Yayınevi, 2006.

- Keleş, Ruşen, Yavuz, Fehmi: **Yerel Yönetimler**, Ankara, Turhan Kitabevi, 1983.
- Keleş, Ruşen, Yavuz, Fehmi, Geray, Cevat: **Şehircilik Sorunlar – Uygulama ve Politika**, 2. bs., Ankara, Ankara Üniversitesi Basım Evi, 1978.
- Kıray, B. Mübeccel: **Kentleşme Yazıları**, 3. bs., İstanbul, Bağlam Yayınları, 2007.
- Kocaman, Sinan: “Kentsel Alanlara Göç Eden Kırsal Nüfusun Kentsel Uyumu ve Kentlileşme Düzeyi Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma: Ağrı Örneği,” **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.VII, No:34, Ekim 2014, s.335-349.
- Kocaoğlu, Mustafa, Akman, Çiğdem: “Türkiye’de Yerel Yönetimler Ombudsmanlığı Gerekli Midir?”, **Kamu Yönetiminde Değişimin Yönü ve Etkileri**, Konya, 2016, s.437-454.
- Koç, Hülya: “Daha Yaşanabilir Yerleşmeler Arayışında Kentsel Tarım”, **TMMOB Şehir Plancıları Odası Planlama Dergisi**, No:2003/1, 2003, s.34-38.
- Koçak, Hüseyin: “Kent-Kültür İlişkisi Bağlamında Türkiye’de Değişen ve Dönüşen Kentler”, **Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, C.XI, No:2, 2011, s.259-269.
- Koyuncu, Ahmet: “Sosyoloji Kuramlarında Kent”, **Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, No:11, 2011, s.31-56.
- Kurt, Nihat: “Kent Hizmetlerinin Geleceğinde Kentsel Sorumluluklar ve Kent Kültürünün Geliştirilmesi Stratejileri”, **Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi**, No:1, 2011, s.54-71.
- Luo, Tianyi, Young, Robert S., Reig, Paul: “Aqueduct Projected Water Stress Country Rankings”, **World Resources Institute Technical Note**, 2015, s.1-16.
- Mutlu, Ahmet: **Kenti Anlamak Kent Kültürü Sorunu ve Politikası**, Ankara, Palme Yayınevi, 2020.
- Mutlu, Ahmet, Özaydın, Özgür: **Metropol Kent Samsun’da Kentlilik Bilinci**, Samsun, Aralık 2011.
- Narlı, Nilüfer: “Türkiye’de Demografik Yapı, Kentleşme ve Sosyal Sorunlar”, **T.C. Tekirdağ Valiliği Stratejik Vizyon Geliştirme Konferansları**, No:3, Ağustos 2008, s.6-8.
- Oğurlu, İdris: “Çevre - Kent İmajı – Kent Kimliği – Kent Kültürü Etkileşimlerine Bir Bakış”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi**, C.XIII, No:26, İstanbul, 2014, s.275-293.

- Öksüz, Muhammet: "Buralarda Yabancı Yok: Hemşehri Derneklerinin Kentlileşme Üzerine Etkisi, Ankara'daki Oflular Örneği", **Türk Coğrafya Dergisi**, No:70, 2018, s.87-98.
- Özdemir, Emel: "Modernizm, Kentleşme ve Türkiye", **Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, No:4, Güz 2018, s.79-96.
- Özden, Kemal: "Kimlik Bunalımı ve Yabancılaşma: Modern Kentleşmenin Sosyo-Kültürel Bir Sorunu", **Kentleşme Yazıları; Kentsel Kuramlar ve Kentleşme Politikaları**, 2. bs., Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2014, s.55-72.
- Özgür, E. Murat: "XXI. Yüzyılın Başında Türkiye Nüfusu", **Coğrafi Bilimler Dergisi**, No:1, 2003, s.43-54.
- Özgür, Özge, P. Uluocak, Gamze: "Kentleşme-Kentlileşme Sürecinde Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü: Ankara'da Bir Semt Derneği ve Gecekondu Mahallesi Örneğinde Bir Değerlendirme", **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, C.VIII, No:1, 2011, s.230-247.
- Özkiraz, Ahmet, Acungil, Yavuz: "Hemşehri Derneklerinin Kentlileşme Sürecindeki Rolü (Tokat Örneği)", **Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C.XXIX, No:1, 2012, s.247-272.
- Özpençe, Özay, Özen, Ahmet: "Hızlı Şehirleşme, Sanayileşme ve Çevre Sorunları: Sorunların Çözümünde Siyasi Erkin Rolü", **Türk İdare Dergisi**, C.LXXVI, No:444, 2004, s.125-137.
- Öztaş, Cemal, Zengin, Eyüp: "Yerel Yönetimler ve Kültür Hizmetleri", **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, No:54, 2008, s.155-180.
- Parlak, Bekir, Doğan, K. Caner: "Ombudsman Kavramı ve Seçilmiş Ülkelerde Ombudsmanlık Uygulamaları: Temel Yön, Nitelik ve Özellikleri Üzerine Bir Değerlendirme", **Türk İdare Dergisi**, No:480, 2015, s.121-148.
- Pirenne, Henri: **Ortaçağ Kentleri**, Çev. Şadan Karadeniz, Ankara, Dost Kitabevi, 1982.
- Rich, John, A. Wallace-Hadrill: **Antik Dünya'da Kent**, Çev. Lale Özgenel, İstanbul, Homer Kitabevi, 2000.
- Rüstem, Erkan: **Kentleşme ve Sosyal Değişme**, Ankara, Bilim Adamı Yayınları, 2002.
- Türk, S.Mine: "20. Yüzyıl Kent Kuramları", **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.II, No:3, 2015, s.41-59.

- Sağlam, Serdar: “Türkiye’de İç Göç Olgusu ve Kentleşme”, **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, No:11, Güz 2006, s.33-44.
- Sencer, Yakut: **Türkiye’de Kentleşme**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1979.
- Sevgi, Cezmi: **Sanayileşme Sürecinde Türkiye ve Sanayi Kuruluşlarının Alansal Dağılımı**, İstanbul, Beta Basım Yayın Dağıtım, 1994.
- Smit, Jac, Nasr, Joe, Ratta, Annu: “Urban Agriculture Yesterday and Today”, **Urban Agriculture Food, Jobs and Sustainable Cities**, 2. bs. The Urban Agriculture Network, 2001, s.1-31.
- Sunata, Ulaş: “Göçmen İşçinin Sıla Hasreti: Bir Yabancılaşma Hikâyesi”, **Sosyoloji Dergisi**, C.III, No:27, 2013, s.197-218.
- Susmaz, Hilal, Ekinci, Cevdet E.: “Sağlıklı Kentleşme Süreci Esasları”, **e-Journal of New World Sciences Academy Social Sciences**, C.IV, No:1, 2009, s.21-34.
- Ş. Akdemir, Duru: “İnsan Haklarının Korunmasında Kent Konseylerinin Rolü: Eskişehir Örneği Üzerine Bir Değerlendirme”, **Kent Kültürü ve Yönetimi Hakemli Elektronik Dergi**, C.X, No:3, 2017, s.286-305.
- Şat, Nur: “Türkiye’de Büyükşehir Belediyelerinin Genel Ağ (Web) Sitelerinin Analizi”, **Türkiye İdare Dergisi**, No:482, 2016, s.183-238.
- Şahin, Yusuf: **Kentleşme Politikası**, 2. bs., Trabzon, Murathan Yayınevi, 2011.
- Tatlılil, Ercan: “Göç ve Kentleşmenin Sosyal Boyutu”, **Sosyoloji Dergisi**, No:3, İzmir, 1992, s.45-54.
- Tekeli, İlhan: **Anadolu’da Yerleşme Sistemi ve Yerleşme Tarihleri**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011.
- Tekeli, İlhan: **Göç ve Ötesi**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2008.
- Tekeli, İlhan: **Gündelik Yaşam Kalitesi ve Yerellik Yazıları**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2009.
- Tekeli, İlhan: **Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm Yazıları**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011.
- Tekeli, İlhan: **Kent Planlaması Konuşmaları**, Ankara, TMMOB Mimarlar Odası Yayınları, 1991.

- Tekeli, İlhan: **Modernite Aşılırken Kent Planlaması**, Ankara, İmge Kitabevi, 2001.
- Tekeli, İlhan: **Türkiye'nin Kentleşme Deneyiminden Öğrenebileceklerimiz**, Ankara, TEPAV, 2016.
- Tekeli, İlhan: **Türkiye'nin Kent Planlama ve Kent Araştırmaları Tarihi Yazıları**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011.
- Tekeli, İlhan: **Modernizm, Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2009.
- Tekkanat, Semiha S., Mermer, Hanife: "Bir Planlama Sorunsalı Olarak Bölgelerarası Dengesizlik: Türkiye Örneği", **Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.X, No:4, 2018, s.91-106.
- Terzi, Elvan, Koçak, Yüksel: "Hemşehri Dernekleri, Hemşehrilik Bilinci ve Kentleşme İlişkisi Üzerine Bir Araştırma: İstanbul/Sultangazi'deki Karşılıklı Hemşehri Dernekleri Örneği", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, No:32, 2014, s.137-150.
- Thomaier, Susanne: "Farming in and on urban buildings: Present practice and specific novelties of Zero-Acreage Farming (ZFarming)", **Renewable Agriculture and Food Systems**, C.XXX, No:1, 2015, s.43-54.
- Topal, Kadir: "Kavramsal Olarak Kent Nedir ve Türkiye'de Kent Neresidir?", **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.VI, No.1, 2004, s.276-294.
- Tümtaş, Sertaç, Ergun, Cem: "Göçün Toplumsal ve Mekânsal Yapı Üzerindeki Etkileri", **SDÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.XXI, No:4, 2016, s.1347-1359.
- Ulusoy, Ahmet, Vural, Tarık: "Kentleşmenin Sosyo Ekonomik Etkileri", **Belediye Dergisi**, C.VII, No:12, 2001, s.8-14.
- Ustakara, Fuat: "Ombudsman, Kamu Yönetimi ve Birey: Halkla İlişkiler Odaklı Bir Yaklaşım", **Karşılaştırmalı Ombudsman İncelemeleri**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2016, s.25-31.
- Uzun, Nil: "İstanbul'da Seçkinleştirme (Gentrification): Örnekler ve Seçkinleştirme Kuramları Çerçevesinde Bir Değerlendirme", **İstanbul'da Soylulaştırma Eski Kentin Yeni Sahipleri**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006, s.31-42.
- Uzungören, Gökçe: "Konut Alanlarındaki Soylulaştırmanın Kentlilik Bilinci Bağlamında İncelenmesi: Bursa Tarihi Kent Merkezi Örneği", **Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci Sempozyumu Bildiri Kitabı**, Bursa, 2016, s.15-31.

- Üstün, Gökhan E., Tırpancı, Ayşenur: "Gri Suyun Arıtımı ve Yeniden Kullanımı", Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi, C.XX, No:2, 2015, s.119-139.
- Wirth, Louis: "Urbanism As A Way Of Life", **The American Journal Of Sosciology**, C.XLIV, No:1, July 1938, s.1-24.
- Yakıcı A., Tuba, Akay, Ali: "Toplu Taşıma Ağları Üzerinde Güzergah Optimizasyonu Problemine En Az Aktarım Odaklı Bir Çözüm Yaklaşımı", **Kuramdan Uygulamaya Yerel Yönetimler ve Kentsel Politikalar**, Ankara, Pagem Akademi, 2013, s.189-197.
- Yalçın, Cemal: "Türkiye'de Kentleşme Sorunları Üzerine Bir Tartışma," **HÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.XXVIII, No:1, 2010, s. 225-245.
- Yaşlıca, Erdoğan, v.d.: "Tarihi Kentsel Dokularda Yaşam Kalitesinin Artırılmasında Ulaşım Sorunu İçin Çözüm Önerileri," **Uluslararası 1. Trafik ve Yol Güvenliği Bildiriler Kitabı**, Ankara, Mayıs 2002, s.456-463.
- Yenigül, Sevinç B.: "Büyükşehirlerde Tarımsal Alanların Korunmasında Kentsel Tarım ve Yerel Yönetimlerin Rolü", **Megaron**, C.XI, No:2, 2016, s.291-299.
- Yıldırım, Ferhat: **Arabuluculuk ve Ombudsmanlık**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2019.
- Yılmaz, Çağrı: **Kentsel Tarımın Avrupa Birliği ve Türkiye'deki Geleceği**, Ankara, T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2015.
- Yılmaz, Ensar, Çiftçi, Salih: "Kentlerin Ortaya Çıkışı ve Sosyo-Politik Açından Türkiye'de Kentleşme Dönemleri" **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, C.X, No:35, Kış 2011, s.252-267.
- Zeybekoğlu D., Özge: "Türkiye'de Kentsel Yoksulluk Sorunu Açısından Sosyal Belediyeciliğin Önemi", **Mediterranean Journal of Humanities**, C.I, No:2, 2011, s.117-126.
- 775 Sayılı Gecekondu Kanunu**, 1966.
- 2972 Sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun**, 1984.
- 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu**, 2004.
- 5393 Sayılı Belediye Kanunu**, 2005.
- 6328 Sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu**, 2012.
- 6360 Sayılı On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde**

Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 2012.

30340 Sayılı Otopark Yönetmeliği, 2018.

VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı Öncesinde Gelişmeler 1984-1988, Ankara, DPT Yayınları, 1990.

CBS Merkezi İstatistik Kurumu, Deventer Ticaret Ataşeliği, <https://www.cbs.nl/en-gb/news/2020/03/agricultural-exports-hit-record-level> , (13.06.2020)

Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007 - 2013) Kamuda İyi Yönetişim Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, DPT, 2007.

Dünya Bankası, <https://data.worldbank.org/indicator/SP.URB.TOTL.IN.ZS?contextual=default> , (02.01.2020)

European Urban Charter, Strasbourg, 1992. (<https://rm.coe.int/168071923d> , 25.04.2020)

Kentleşme şurası 2009 (Kentlilik Bilinci, Kültür ve Eğitim Komisyonu Raporu), Ankara, T.C. Bayındırlık ve İşkân Bakanlığı, 2009.

Onuncu Kalkınma Planı (2014 - 2018), Ankara, T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013.

On Birinci Kalkınma Planı (2019 - 2023), Ankara, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019.

T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu 2019 Faaliyet Raporu, 2020.

TÜİK, http://tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=2305 , (24.12.2019)

